

МУАССИСАИ ДАВЛАТИИ «КИТОБХОНАИ МИЛЛӢ» - И
ДАСТГОҲИ ИЧРОИЯИ ПРЕЗИДЕНТИ ЧУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН

ГОСУДАРСТВЕННОЕ УЧРЕЖДЕНИЕ «НАЦИОНАЛЬНАЯ БИБЛИОТЕКА»
ИСПОЛНИТЕЛЬНОГО АППАРАТА ПРЕЗИДЕНТА РЕСПУБЛИКИ ТАДЖИКИСТАН

STATE INSTITUTION «NATIONAL LIBRARY» OF THE EXECUTIVE OFFICE OF
THE PRESIDENT OF THE REPUBLIC OF TAJIKISTAN

ПАЁМИ
КИТОБХОНАИ МИЛЛӢ

Маҷаллаи илмӣ
2023, № 1 (1)

ВЕСТНИК
НАЦИОНАЛЬНОЙ БИБЛИОТЕКИ

Научный журнал
2023, № 1 (1)

BULLETIN
OF THE NATIONAL LIBRARY

Science Magazine
2023, № 1 (1)

Душанбе – 2023

ТДУ 027.54(575.3)
ТКБ - 78.34(2) (2 точик)
П-14

Паёми Китобхонаи миллӣ: маҷаллаи илмӣ / сармуҳаррир Ҷ. Ҳ. Файзализода; муҳаррири масъул Ш. Комилзода. – 2023. – № 1 (1). – 154 с.

Муассиси маҷалла: Китобхонаи миллӣ

Файзализода Ҷумахон Ҳол

САРМУҲАРРИР

доктори илмҳои педагогӣ, профессор, директори Муассисаи давлатии «Китобхонаи миллӣ» - и Дастроҳи иҷроияи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон

Комилзода Шариф

МУҲАРРИРИ МАСЪУЛ

номзади илмҳои педагогӣ, дотсент, сармуҳаррири Муассисаи давлатии «Китобхонаи миллӣ» - и Дастроҳи иҷроияи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон

**Насридинзода Эмомалӣ
Сайфиддин**

ҲАЙАТИ ТАҲРИРИЯ:

доктори илмҳои ҳуқуқшиносӣ, профессор, узви вобастаи АМИТ, ёрдамчии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба масъалаҳои рушди иҷтимоӣ ва робита бо ҷомеа

Саидзода Раҳим Ҳамро

доктори илмҳои техникӣ, профессор, вазири маориф ва илми Ҷумҳурии Тоҷикистон

**Олимов Кароматулло
Олимович**

доктори илмҳои фалсафа, профессор, академики АМИТ, сарходими илмии Академияи миллӣ илмҳои Тоҷикистон

**Ибодуллозода Аҳлиддин
Ибодулло**

доктори илмҳои таърих, профессор, ректори МДТ ДДОТ ба номи Садриддин Айнӣ

**Низомӣ Мухридин
Зайниддин**

доктори илмҳои филологӣ, профессор, ректори МДТ ДДФСТ ба номи М. Турсунзода

Латифзода Диловаршо

доктори илмҳои педагогӣ, профессор, муовини ректори МДТ КМТ ба номи Т. Сатторов

Сӯфизода Шодимуҳаммад

доктори илмҳои филологӣ, профессор, директори КМИ ба номи И. Гандии АМИТ

**Муҳиддинов Сайдалий
Раҷабовиҷ**

доктори илмҳои таърих, профессори кафедраи таърихи умумӣ ва ватанини МДТ Донишгоҳи Русияву Тоҷикистон (славянӣ)

Шосайдзода Сафар

номзади илмҳои педагогӣ, дотсент, мушовирни директори Муассисаи давлатии «Китобхонаи миллӣ»-и Дастроҳи иҷроияи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон

Маҷалла соли 2021 таъсис ёфтааст.

Маҷалла дар Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳти №220/МЧ-97 аз 27 сентябри соли 2021 ба қайд гирифта шудааст.

Нишонӣ: 734024, Ҷумҳурии Тоҷикистон, кӯчаи Техрон 5. Тел.: (+992) 900671806;

Е mail: info@kmt.tj

Сомонаи КМТ: www.kmt.tj

Дараҷаи илмии мавод, саҳҳехи арқом, санаду иқтибосҳо ба дӯши муаллифон аст. Бознашри мавод танҳо бо ризоияти идораи нашрия ва истинод ба маҷалла сурат мегирад.

Матни мукаммали маводи чопӣ дар сомонаи расмии КМ ҷойгир карда шудааст.

УДК 027.54(575.3)
ББК – 78.34(2) (2 таджик)
В -38

Вестник Национальной библиотеки: научный журнал / главный редактор Дж. Х. Файзализода; ответственный редактор Ш. Комилзода. – 2023. – № 1 (1). – 154 с.

Учредитель журнала: Национальная библиотека

Файзализода Джумахон Ҳол

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР

доктор педагогических наук, профессор, директор Государственное учреждение “Национальная библиотека” Исполнительного аппарата Президента Республики Таджикистан

Комилзода Шариф

ОТВЕТСТВЕННЫЙ РЕДАКТОР

кандидат педагогических наук, доцент, главный специалист Государственное учреждение “Национальная библиотека” Исполнительного аппарата Президента Республики Таджикистан

**Насридинзода Эмомали
Сайфиддин**

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:

доктор юридических наук, профессор, член-корреспондент НАНТ, помощник Президента Республики Таджикистан по вопросам социального развития и связям с общественностью

Саидзода Раҳим Ҳамро

доктор технических наук, профессор, министр образования и наук Республики Таджикистан

**Олимов Кароматулло
Олимович**

доктор философских наук, профессор, академик НАНТ, старший научный сотрудник Национальной академии наук Таджикистана

**Ибодуллозода Ахлиддин
Ибодулло**

доктор исторических наук, профессор, ректор ГОУ ТГПУ имени С.Айни

**Низоми Мухридин
Зайнiddин**

доктор филологических наук, профессор, ректор ГОУ ТГИКИ имени М. Турсунзаде

Латифзода Диловаршо

доктор педагогических наук, профессор, заместитель ректора ГОУ НКТ имени Т. Сатторова

Суфизода Шодимухаммад

доктор филологических наук, профессор, директор ЦНБ имени И. Ганди НАНТ

**Мухиддинов Сайдали
Раджабович**

доктор исторических наук, профессор кафедры всеобщей и отечественной истории ГОУ РТСУ

Шосаидзода Сафар

кандидат педагогических наук, доцент, советник директора Государственное учреждение “Национальная библиотека” Исполнительного аппарата Президента Республики Таджикистан

Журнал основан в 2021 году.

Журнал зарегистрирован в Министерстве культуры Республики Таджикистан №220/МЧ-97 от 27 сентября 2021 года.

Адрес: 734024, Республика Таджикистан, улица Техрон 5. Тел.: (+992) 900671806; E mail: info@kmt.tj
Сайт НБТ: www. kmt.tj

За степень научности материалов, достоверности цифр, фактов и ссылок несут ответственность авторы. Перепечатка материалов осуществляется только с разрешения редакции издания и ссылок на журнал.

Полный текст печатных материалов размещен на сайте НБ.

DC 027.54(575.3)
BC – 78.34(2) (2 tajik)
H-11

Bulletin of the National Library: scientific journal / Chief editor J. Kh. Faizalizoda; executive editor Sh. Komilzoda. – 2023. – №1 (1). – 154 p.

Founder of the journal The National Library

Faizalizoda Jumakhon Khol

CHIEF EDITOR

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, director of the State Institution "National Library" of the Executive Office of the President of the Republic of Tajikistan

Komilzoda Sharif

RESPONSIBLE EDITOR

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, chief specialist of the State Institution "National Library" of the Executive Office of the President of the Republic of Tajikistan

Nasriddinzoda Emomali Sayfiddin

EDITORIAL BOARD:

Doctor of Juridical Sciences, Professor, corresponding member of the National Academy of Sciences of the Republic of Tajikistan, assistant to the President of the Republic of Tajikistan on social development and republic relations

Saidzoda Rahim Hamro

Doctor of Technical Sciences, Professor, Minister of Education and Sciences of the Republic of Tajikistan

Olimov Karomatullo Olimovich

Doctor of Philosophy, Professor, academician NAST, chief scientific officer of the National Academy of Sciences Tajikistan

Ibodullozoda Ahliddin Ibodullo

Doctor of Historical Sciences, Professor, Rector of the SEI TSPU named after S. Aini

Nizomi Muhriddin Zayniddin

Doctor of Philological Sciences, Professor, Rector of SEI TSICA named after M. Tursunzoda

Latifzoda Dilovarsho

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Deputy Rector of the SEI NCT named after T. Sattorova

Sufizoda Shodimuhammad

Doctor of Philological Sciences, Professor, Director of the CSL named after I. Gandi of the National Academy of Sciences of the Republic of Tajikistan

Muhiddinov Saydali Rajabovich

Doctor of Historical Sciences, Professor of the Department of General History and National History SEI RTSU

Shosaidzoda Safar

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Director's Advisor of the State Institution "National Library" of the Executive Office of the President of the Republic of Tajikistan

The journal was founded in 2021.

The journal is registered in the Ministry of Culture of the Republic of Tajikistan №220/MG-97 from 27 September 2021.

Address: 734024, Republic of Tajikistan, Tehran Street 5. Tel: (+992) 900671806; E-mail: info@kmt.tj
Website: <http://kmt.tj/>

The authors are responsible for the degree of scientific content, reliability of figures, facts and references. Reprinting of materials is carried out only with the permission of the administration of the publishing house and links to the journal.

The full text of the printed materials is available on the NL website. The full text of printed materials is available on the NL website.

© NL, 2023

МУНДАРИЧА

Насридинзода Э. Эҳёи суннати қадимаи китобдориву китобхонии миллати тоҷик.....	8
Файзализода Ҷ. Сухани сармуҳаррир.....	10

Китобхонашиносӣ

Холов Б. С. Сиёсати нави китобдории миллӣ.....	12
Шосайдзода С. Ҷойгоҳи менечменти сифат дар раванди идоранамоии фаъолияти китобхона.....	20
Комилзода Ш. Нақш ва мақоми Китобхонаи миллии Тоҷикистон дар рушди илми китобдорӣ.....	29
Зафари Ш. Татбиқи инноватсияҳо ҳамчун самти афзалиятноки фаъолияти методии китобхонаҳои Тоҷикистон.....	41
Раҷабова С. С. Масъалаҳои омӯзиши таърихи фаъолияти китобдорӣ дар Тоҷикистон дар солҳои 30-юми асри XX.....	48

Библиографишиносӣ

Нодирзода С. Рушди библиографияшиносӣ дар Тоҷикистон.....	61
Маҳмудов Г. Фаъолияти кишваршиносии китобхонаҳои давлатӣ-оммавии Тоҷикистон дар тарғиби сайёҳӣ.....	77
Титова О. Фаъолияти илмӣ-тадқиқотии Ҳонаи китоби Тоҷикистон дар марҳалай ҳозира.....	84

Суханшиносӣ

Эшонқулов Э. Пазириши вожаҳои омада дар забони тоҷикӣ.....	99
--	----

Фарҳангшиносӣ

Латифзода Д. Н. Баъзе масъалаҳои таъмини илмии фаъолияти иҷтимоӣ-фарҳангӣ ва омодагии касбии мутахассисон дар ин соҳаи ҳаёти маънавӣ.....	106
Набиев В. М. Саҳми ҷавонони эҷодкори Тоҷикистон дар рушди фарҳангӣ байни миллатҳо.....	115

Педагогика ва психология

Файзализода Ҷ. Х. Масоили ташаккули хониши бомулоҳиза дар асри рақамигардонӣ	128
--	-----

Таъриҳ

Муродӣ М. Б., Муродова Р. М. Аз таърихи нашри маҷаллаҳо дар Тоҷикистон (солҳои 1920-1930).....	136
--	-----

СОДЕРЖАНИЕ

Насридинзода Э. Возрождение древнего традиционного книгочтения и библиотечного дела таджикского народа.....	8
Файзализода Дж. Слово главного редактора.....	10

Библиотековедение

Холов Б. С. Новая национальная библиотечная политика.....	12
Шосайдзода С. Место менеджмента качества в процессе управления деятельностью библиотеки.....	20
Комилзода Ш. Роль и место Национальной библиотеки Таджикистана в развитии библиотечной науки.....	29
Зафари Ш. Внедрение инноваций как приоритетное направление методологической деятельности библиотек Таджикистана.....	41
Раджабова С. С. Вопросы изучения истории библиотечного дела Таджикистана в 30-х гг. XX века.....	48

Библиографоведение

Нодирзода С. Развитие библиографоведения в Таджикистане.....	61
Махмудов Г. Краеведческая деятельность государственных и публичных библиотек в пропаганде туризма.....	77
Титова О. Научно-исследовательская деятельность Дома книги Таджикистана на современном этапе.....	84

Языкоznания

Эшонкулов Э. Принятие заимствованных слов в таджикском языке.....	99
---	----

Культурология

Латифзода Д. Н. Некоторые вопросы научного обеспечения социально-культурной деятельности и подготовки профессиональных специалистов для этой области духовной жизни.....	106
Набиев В. М. Вклад творческой молодежи Таджикистана в развитии межнациональной культуры.....	115

Педагогика и психология

Файзализода Дж. Х. Проблемы формирования вдумчивого чтения в цифровую эпоху.....	128
--	-----

История

Муроди М. Б. Муродова Р.М. Из истории издания журналов в Таджикистане (1920-1930 годы)	136
--	-----

CONTENT

Nasriddinzoda E. Revival of the ancient traditional book reading and librarianship of the Tajik people.....	8
Faizalizoda J. Word from the chief editor.....	10

Library science

Kholov B. New national library policy.....	12
Shosiadzoda S. The place of quality management in the process of managing the activity of the library.....	20
Komilzoda Sh. The role and place of the National Library of Tajikistan in the development of library science.....	29
Zafari Sharif. Implementation of innovations as a priority direction of methodological activities of libraries of Tajikistan.....	41
Rajabova S. S. Questions of studying the history of library science in Tajikistan in the 30s of the twentieth century.....	48

Bibliography

Nodirzoda S. Development of bibliography in Tajikistan.....	61
Mahmudov G. B. Reginal studies activities of state and public libraries in tourism promtion.....	77
Titova O. Scientific research activities the houses of the book of Tajikistan at a modern stage.....	84

Linguistics

Eshonkulov E. Adoption of borrowed words in tajik language.....	99
---	----

Culturology

Latifzoda D. N. Some issues of scientific support of socio-cultural activities and training of professional specialists for this area of spiritual life.....	106
Nabiev V.M. Contribution of creative youth of Tajikistan to the development of interethnic culture	115

Pedagogy and psychology

Faizalizoda J. Kh. Problems of formation of thoughtful reading in the digital age.....	128
--	-----

Story

Murodi M. B., Murodova R. From the history of journals publishing in Tajikistan (1920-1930)	136
---	-----

Китобхонаи миллии Тоҷикистон, ки гаҳор сол пеш хишти аъвалашро гузошта будам өт ишрӯз ба фаболияти он ифтитоҳ бахшишдам, аз ҷумлаш дастовардҳои бисёр барҷаста ва дурраҳиини Истиқлолияти қишивари маҳбуби мост. Ӯн коҳи мӯжташам барои мардуми шарифи Тоҷикистон, ки аз даврони бостон аҳли китобу аҳли сабод буданд, бунёд ниҳода шуд. Умединорам, ки Китобхонаи миллий садсолаҳо ба миллиати қуҳянбунёди мо хидмат менамояд, бо нури хираду мағрифат наслҳои ишрӯз өт ояндаро ба корномаҳои оламишумули маънавӣ ҳидоят мекунад, гароги афруҳтаи ниёғонро фурӯзон нигоҳ медорад. Дар рӯзҳои мубораки фарорасии Ҷаъғори оламафруҷ таъмин мекунам, ки Китобхонаи миллий дар адди рисолати мӯқаддаси Президент өт Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон - эҳён шукӯҳи ҷаҳонии таърих өт тамаддуни ҳалқи тоҷик нақши шоиста гузошта, дар пешрафти таъомни салтҳои ҳаёти ҷомеаи ишрӯза заминани мусоид фароҳам обарад.

*Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон
Эмомали Рахмон*

ЭҲЁИ СУННАТИ ҚАДИМАИ КИТОБДОРИВУ КИТОБХОНИИ МИЛЛАТИ ТОҶИК

Мардуми сарбаланду соҳибмаърифати тоҷик аз қадимулайём ба китоб ҳамчун як падидай бузурги фарҳангӣ арҷ гузошта, онро ба ҳайси сарчашмаи беназири дониш ва ташаккули маънавиёти инсон истифода кардаанд. Дар баробари ин, чунонки маъхазҳои мӯътамади таърихӣ шаҳодат медиҳанд, нобигаҳои оламишумули илму маданият ва адабиёти тоҷик бо бозёфтҳо ва комёбихои илмии худ дар раванди ҷаҳонишавии фарҳанг ва тамаддуни башар саҳми сазовор гузоштаанд.

Ҳанӯз дар даврони ҳуқмронии Сомониён ба рушди илму дониш ва китобу китобдорӣ таваҷҷӯҳи хоса зоҳир карда мешуд ва мақому манзalati китобдор дар сатҳи баланд қарор дошт.

Дар қарнҳои минбаъда китобхонаҳо ба марказҳои воқеии донишандӯзӣ ва хифзу нигоҳдорандай осори чопиву

қаламӣ табдил ёфта, китобдорон барои ҳадалимкон таъмин намудани аҳолӣ бо гизои маънавӣ хизмати шоистаро ба анҷом расониданд.

Ишрӯз, ки ҷомеа дар шароити ҷаҳонишавӣ ва пайванду муколамаи тамаддунҳо қарор дорад, эҳтиёҷ ба дарёфти иттилооти фаврӣ афзуда, аз муассисаҳои китобдорӣ-библиографӣ тақозо менамояд, ки бо истифода аз технологияи иттилоотӣ-иртиботӣ беҳтару бештар ҷиҳати саривақт қонеъ гардонидани талаботи иттилоотии аҳолӣ тадбирҳо андешанд.

Дар даврони соҳибистиклолии қишивар, дар самти бунёди китобхонаҳои науву замонавӣ, таҷдиду барқарорсозии фаъолияти китобхонаҳои амалқунанда, бо таҷхизоти мусоир ва адабиёти нау таъмин намудани онҳо корҳои назаррасу шоёни таҳсин ба анҷом расиданд. Дар ин маврид

Асосгузори сулху ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон басо дақиқ ишора кардаанд, ки «дар марҳилаи нави таъриҳӣ суннати қадимаи китобдориву китобхонии мо ба сурати тоза ва мазмуну муҳтавои нав идома пайдо кард».

Аз он чумла, соҳта ба истифода дода шудани бинои нави Китобхонаи миллии Тоҷикистон, Китобхонаи вилоятии ба номи Шамсиҷдин Шоҳин дар шаҳри Боҳтар, китобхонаҳои замонавӣ дар шаҳрҳои Ҳисору Турсунзода ва дигар шаҳру ноҳияҳои кишвар аз иқдомҳои наҷиби Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон дарак дода, далели равшани фарҳангсолорӣ ва маърифатпарастии Пешвои муazzами миллат мебошад.

Айни замон дар ҷумҳурӣ 6083 китобхона, аз ҷумла 1362 китобхона дар тобеияти Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон, 4587 китобхона дар тобеияти Вазорати маориф ва илми Ҷумҳурии Тоҷикистон ва 143 китобхона дар тобеияти дигар вазорату идораҳо фаъолият доранд. Илова бар ин, дар даврони соҳибистиколии кишвар заминаҳои ҳуқуқии фаъолияти китобдорӣ дар Тоҷикистон таҳқиқу тақвият ёфта, силсилаи барномаҳои давлатии соҳаи китобдорӣ қабул ва дар амал татбиқ карда шуданд, ки метавон ин айёмо давраи нави рушди фаъолияти китобдорӣ дар кишвар арзёбӣ кард.

Имрӯз дар соҳаи китобдории тоҷик дар радифи дастовардҳо, бавзе камбудиву мушкилот низ ба назар мерасанд. Аз он ҷумла, бояд вазъи воқеии фаъолияти китобхонаҳои деҳот ва дастрасии аҳолии он бо адабиёти ниёзи хониш мавриди таҳқиқу баррасии ҳамаҷонибаи муҳаққиқони соҳа қарор гирад. Ҳамзамон, оид ба дорӣ ва ноқисии заҳираи китобхонаҳои мамлакат ва сатҳу сифати хизматрасонии китобдорӣ дар китобхонаҳои музофотӣ

зарур аст, ки таҳқиқотҳои сотсиологӣ анҷом дода шаванд.

Ин ва дигар масъалаҳое, ки ба таҳқиқу омӯзиш ниёз доранд, албатта фаъолияти дастаҷамъонаи олимону коршиносони соҳа ва табъу нашри натиҷаи таҳқиқотро тақозо мекунанд. Дар ҳаллу фасли чунин муаммоҳои ҷойдошта маҷаллаи илмии наවтасиси «Паёми Китобхонаи миллӣ» метавонад хизмати шоистаро ба анҷом расонад. Таъсиси ин нашрияи илмиро ба муассису хонандагони он, аҳли илму адаб ва албатта китобдорони ҷумҳурӣ самимона шодбош мегӯем. Воқеан нашри пайвастаи ин маҷалла метавонад барои саривақт баррасиву пешниҳод намудани дастоварду комёбихои соҳаи китобдории кишвар, ҳаллу фасли масоили мубрами назарӣ ва амалии соҳаҳои муҳталифи дониш, баҳусус илмҳои гуманитарӣ, шиносоии мутахассисону донишҷӯён бо комёбихои назарраси илми китобдории ҷаҳонӣ, таҷрибаи муғиди китобхонаҳои ватаниву ҳориҷӣ, мусоидат намояд. Дар ин робита аҳли эҷод, баҳусус олимонро зарур аст, ки барои баланд бардоштани нуғузи маҷалла тавассути пешниҳоди мақолаҳои проблемавӣ ба ҳалли мушкилоти мавҷудаи соҳа саҳмгиранд.

Итминон дорем, ки аҳли эҷоди маҷалла дар татбиқи мақсадҳои наҷибонаи худ комёб гардида, ба ҳамин васила дар рушду нумӯи илми китобдории тоҷик ва афзудани нуғузу эътибори Тоҷикистони соҳибистикол дар раванди ҷаҳонишиавии ҷомеаи иттилоотӣ мусоидат хоҳанд намуд.

**Эмомалӣ НАСРИДДИНЗОДА,
ёрдамчии Президенти Ҷумҳурии
Тоҷикистон оид ба масъалаҳои
рушди иҷтимоӣ ва робита бо ҷомеа,
узви вобастаи АМИТ, доктори
илмҳои ҳуқуқшиносӣ, профессор**

СУХАНИ САРМУҲАРРИР

Боиси хушнудист, ки бо ибтикори Асосгузори сулҳу ваҳдати миллй – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон имрӯз Муассисаи давлатии "Китобхонаи миллй"-и Даҳстоҳи иҷроияи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба маркази воқеии илму маърифат ва нигаҳдорандай нерӯи зеҳни инсон табдил ёфтааст. Китобхонаи миллй дар татбиқи сиёсати китобдории Ҳукумати ҷумҳурӣ саҳм гирифта, пайваста кӯшиш менамояд, ки дар фароҳамовариву нигоҳдорӣ ва дастраси гурӯҳҳои гуногуни хонандагон гардонидани захираи китобӣ ва ташкилу баргузории силсилаи чорабиниҳои сатҳи ҷумҳуриявию байнамилалӣ мусоидат намояд. Яке аз чорабиниҳои муҳимми сатҳи ҷумҳурияйӣ, ки соли панҷум аст зери сарпарастии бевоситай Пешвои муаззами миллат дар саросари кишвар баргузор мегардад, озмуни ҷумҳуриявии «Фурӯги субҳи доноӣ китоб аст» мебошад. Натиҷагирӣ аз фаъолияти озмун исбот намуд, ки воқеан миллати китобдӯсту китобофари тоҷик метавонад дар заминаи омӯзиши мероси бузурги адабиву илмии аҷдодони худ анъанаҳои неки китобхониву китобдориро бо шеваву равишҳои нав равнақу ривоҷ дидад. Даҳ ҳошияни ин таҳаввулотҳои ба вуқӯъ пайваста месазад, ки масъалаҳои назарияйӣ ва амалии соҳаи китобдории тоҷик бо дарназардошти вижагиҳои рушди чомеаи иттилоотӣ аз ҷониби олимону муҳаққиқон ва мутахассисони ришта мавриди омӯзишу таҳқиқ қарор гиранд. Даҳ ҳалли ин масоил маҷаллаи илмии навтаъсиси «Паёми Китобхонаи миллй» мадад расонида метавонад.

Маҷаллаи илмии «Паёми Китобхонаи миллй» фаъолияти худро дар асоси

талаботи қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи матбуот ва дигар воситаҳои ахбори омма», «Дар бораи ҳуқуқи муаллиф ва ҳуқуқҳои вобаста ба он», «Дар бораи табъу нашр», «Оинномаи Китобхонаи миллй» ва дигар асноди меъёри-ҳуқуқии соҳаҳои илму маориф ва фарҳангӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон ба роҳ монда, барои ба ихтиёри хонанда voguzor намудани маводи чопии илмӣ, таъриҳӣ, фарҳангӣ ва маҳсусан маводи марбут ба китобшиносиву китобдорӣ, интишори мақолаҳои проблемавӣ роҷеъ ба масоили муҳимми илмҳои таъриҳ, педагогика, психология, филология, сотсиология, китобшиносӣ, китобхонашиносӣ, библиографишиносӣ, иттилоотшиносӣ, баланд бардоштани сатҳи маънавию фарҳангии аҳли ҷомеа ва ҷалби ҳарчи бештари онҳо ба китобу китобхона кӯшиш ба ҳарҷ медиҳад.

Ҳангоми таъсиси маҷаллаи мазкур мо тасмим гирифтем, дар заминаи ҳадафу вазифаҳои зерин чунин корҳоро ба анҷом расонем:

Аввалан, ғояи асосии таъсиси маҷалла дар саҳифаҳои он муттаҳид соҳтани афкору андешаҳои олимону мутахассисон оид ба масъалаҳои мубрами илми китобдории тоҷик, аз ҷумла таҳқиқи таърихи фаъолияти китобхонаҳои мамлакат дар даврони истиқлол, омӯзиши проблемаҳои педагогикаи китобдорӣ, психология ва сотсиологияи хониши гурӯҳҳои муҳталифи хонандагони китобхонаҳои навъҳои гуногун, нақшу мақоми китобхона дар баланд бардоштани ҳисси худшиносиву худогоҳии миллӣ, рушду нумӯи забони модарӣ, ташаккули фарҳангӣ иттилоотии хонандагон, густариши ҳамкориҳои судманд бо муассисаҳои

китобдорӣ ва марказҳои библиографии мамлакатҳои хориҷӣ дар самти мубодилаи байналмилалии китоб, тақвияти фаъолияти абонементи байни китобхонаҳо, инчунин ҳалли дигар масъалаҳое, ки то кунун мавриди омӯзиш қарор нагирифтаанд, маҳсуб мешаванд. Бинобар ин, дар саҳифаҳои маҷалла мунтазам ва ҳаматарафа доираи масъалаҳои аҳаммияти назариявию амалидоштаи марбут ба илмҳои таърих, педагогика, психология, филология, сотсиология, китобшиносӣ, китобхонашиносӣ, библиографияшиносӣ ва иттилоотшиносӣ баррасӣ карда мешаванд. Ба ин муносибат, маҷалла на танҳо натиҷаи корҳои илмии олимони соҳаи китобдорӣ, балки инчунин муаррихон, забоншиносон, равоншиносон, сотсиологҳо, бо ибораи дигар гӯем, намояндагони қулли соҳаҳои илмҳои гуманитариро ба табъ мерасонад. Итминони комил дорем, ки ин иқдом метавонад дастаҷамъона дар таҳқиқи бештари масоили то ҳол омӯхтанашудаи соҳаи китобдории тоҷик мусоидат намояд.

Сониян, дар саҳифаҳои маҷалла масъалаҳои мубрам ва муҳимтарини марҳалаи ҳозираи фаъолияти китобхонаҳои мамлакат дар давраи нави таърихи давлатдории миллӣ мавриди омӯзиш қарор мегиранд. Ҳамзамон, ҳангоми омӯзиши масъалаҳо мо ба суннатҳои қадимаи китобдории ниёғонамон такя намуда, дар асоси онҳо арзишҳои нави китобдориро ташаккул медиҳем, ки сатҳи дониши таҳассусии китобдорон ва фарҳангӣ донишандӯзии шаҳрвандонро боло мебардорад.

Сеюм, чи тавре ки қайд намудем, яке аз самтҳои асосии маҷалла ба омӯзиши масъалаҳои китобшиносиву китобдорӣ нигаронида шудааст. Сабаби ин қабл аз

ҳама дар он аст, ки дар доираи барномаҳои таълимии муассисаҳои таҳсилоти ойӣ ва миёнаи касбии китобдорӣ ба омӯзиши вижагиҳои психология ва сотсиологияи хониш, майлу рағбати хонандагон ва таъмини саривақтии эҳтиёчи онҳо бо асноди интишорёфта бо истифода аз технологияи муосири иттилоотӣ-коммуникатсионӣ, роҳбарӣ ба хониши хонандагон дар китобхонаҳои электронӣ, таҳияву истифодаи дастгоҳи маълумотию библиографии электронӣ ва мувофиқу созгор намудани самтҳои афзалиятноки китобхонаҳои мамлакат ба шароит ва талаботи ҷомеаи иттилоотӣ кам таваҷҷӯҳ зохир карда мешавад. Мо бо нашри ин маҷалла қӯшиш менамоем, ки холигии мавҷударо пур намоем.

Чаҳорум, меҳоҳам таъқид намоям, ки мо ин нашрияро ба ҳайси як минбари озод таъсис додем, то ки тавассути он ҳарчи беҳтару бештар афкору андешаҳои ҷолибу пешқадамро ба намоиш гузорем, тағсири нави мағҳумҳоеро, ки дар илми китобдории ватанӣ ва хориҷӣ қайҳо собит ва устуворанд, пешниҳод намуда, бо дарназардошти талаботи замони муосир дастовардҳои нави инноватсионии ҷаҳониро дар фаъолияти китобхонаҳои мамлакат роҳандозӣ намоем.

Умедворем, ки маҷалла бо кумаку дастгирии аҳли илму адаб, олимону муҳаққиқон ва равшанфирони тоҷик ҷиҳати ҳалли муаммоҳои ҷойдошта ва бо ҳамин васила барои баланд бардоштани нуфузи илми китобдории тоҷик мусоидат хоҳад кард.

Ҷумахон Файзализода,
сармуҳаррири маҷаллаи илмии
«Паёми Китобхонаи миллӣ»,
доктори илмҳои педагогӣ, профессор

КИТОБХОНАШИНОСӢ

ТДУ 02(575.3)

ТҚБ 76.11 (2точик)

СИЁСАТИ НАВИ КИТОБДОРИИ МИЛЛӢ

Холов Б. С.

МДТ «Донишкадаи давлатии фарҳанг ва санъати Тоҷикистон ба номи
Мирзо Турсунзода»

Дар таърихи давлатсозӣ ва давлатдории навини миллати тоҷик Ичлосияи XVI Шӯрои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки моҳи ноябрри соли 1992 баргузор гардида буд, мақоми вижа дорад. Маҳз дар ҳамин ичлосияи таърихӣ сиёсатмадори ҷавону тавоно Эмомалӣ Раҳмон зимоми давлатдориро ба даст гирифт, ки дар муддати барои таърих камтарин начотбахш ва сарнавиштсози миллат гардида, фарзанди бузург ва абармарди ҳалқи хеш буданашро субит намуд. Ба ибораи дигар, бо саъю талош ва заҳматҳои шабонарӯзии ин абармарди таърихӣ ҳалқи тоҷик дубора ҳудогоҳу ҳештанинос гардида, рӯҳану ҷисман аз гузаштаи дураҳшони хеш ифтиҳор карда, миллату ҳалқиятҳои ҷаҳонро ба он бовар қунонд, ки миллати соҳибтамаддун ва фарҳангофару сулҳпарвар мебошад.

Пешвои муazzами миллат аз рӯзҳои аввали ба сари қудрат омадан ба ҳамаи соҳаҳо, баҳусус соҳаи китобдорӣ таваҷҷӯҳи хоса зоҳир намуда, рушду такомули соҳаро дар меҳвари фаъолият қарор доданд. Президенти мамлакат ҷавҳари ҳастии миллатро дар пойдории фарҳанги миллии он дониста, дар масири таърихи бостонии дар сарҷашмаҳо инъикосгардидаи зиёда аз шашҳазорсола маҳз китобдорию баҳрабардорӣ аз китоб ва китобофарии ҳалқи тоҷикро яке аз воситаҳои боэътиимидаи начот ва баҳои миллат маънидод кардаанд. Ба ифодаи дигар, маҳз соҳибкитоб будану забони фасеху ғанӣ ва шоирона доштан тӯли асрҳои мадид соҳибфарҳанги ҳалқи тоҷикро исбот карда, истилогарону аҷнабиёни бетараххуму ваҳшимизозро нисбатан нарму ором соҳта, онҳоро тадриҷан ба китобу китобхонӣ моил карда, шефтай забони хеш гардонида, забони расмии идораи давлатдории онҳоро забони тоҷикӣ намудааст. Мисоли

равшани ин қазия тақдиру қисмати минбаъдаи муғулҳои истилогар дар асрҳои миёна шуда метавонад. Таърих гувоҳ аст, ки яке аз омилҳои ба дини мубини ислом гаравидани истилогарони муғул, маҳз омили забонӣ - забони ноби тоҷикӣ будааст, ки тавассути он муғулҳо, ки дар давраи забткориҳояшон дар аҳди ҷамъияти ибтидой қарор доштанд, ба фарҳанги бою пурғоновати тоҷикон шинос шуда, мафтуну дилбоҳтаи ин тамаддуни оламгир гардиданд, онро дӯст доштанд, бо мардуми бумӣ оmezish ёфта, минбаъд ҳатто ҳудшиносӣ ва ҳувияти миллии ҳудро аз даст доданд.

Аз ин ҷо метавон ба ҳулоаси мантиқан сарҳои ба бебаҳси Пешвои миллат мувоғиқу ҳамовоз шуд, ки яке аз омилҳои начотбахш ва абадзиндаи ҳифзу нигоҳдории миллат дар тӯли таърихи бетараххум маҳз забони ў будааст ва ба ин васила тамоми ҳодисаҳои мудҳишу фоҷеабор ва ҳамзамон иқболу саодатҳои он инъикоси ҳудро ёфтааст. Дар ин росто Пешвои муazzами миллат таъкид кардаанд: «танҳо забон аст, ки дар ҳамаи давру замон таърихи воқеӣ ва ростини миллатро дар ҳофизаи ҳуд нигоҳ медорад» [4, с.1]. Аз ин лиҳоз, муҳтавои асари академикии Сарвари давлат «Забони миллат - ҳастии миллат» ба давраҳои рушди забони миллат дар тӯли таърих нигаронида шуда, дар он Пешвои миллат бо дарҷи далелу буҳрони котеъ исбот кардаанд, ки забони тоҷикӣ - форсӣ дар таърихи мадиди инсоният яке аз забонҳои бузургу сарҷашмаи гаронбаҳои ғанигардонандай забонҳои дигар қавму ҳалқҳо будааст ва имрӯз низ дар ҳамин поя қарор дорад. Ҳамчунин Сарвари давлати тоҷикон дар асарҳояшон «фарҳанғро ҳастии миллат» маънидод карда, дар ин замина ба инъикоскунандаи он - нақшу мақоми китоб дар посдориу пойдориу ҳастии

миллати тоҷик баҳои баландро сазовор донистаанд.

Мавриди зикр аст, ки тӯли беш аз сисоли истиқлолият роҳбарияти олии мамлакат дар баробари ҳаллу фасли ҳазорҳо масоили мӯҳимму мубрами сиёсию иқтисодӣ ва иҷтимоӣ, аз қабили ба эътидол овардани авзои сиёсӣ, хотима баҳшидан ба ҷанги таҳмилии шаҳрвандӣ, аз нав ба кор андохтани садҳо корхонаҳои аз фаъолият бозмонда, ба Ватан бозгардонидани гурезаҳои иҷборӣ, пешгирии ҳавфи гуруснагӣ, бемориҳои сироятӣ ва амсоли инҳо, ба соҳаҳои маориф ва фарҳанг низ дар доираи имкониятҳои мавҷуда таваҷҷуҳи ҳамаҷониба зоҳир намуд.

Дар ин радиф соҳаи китобдории ҷумҳурӣ низ истисно набуд. Аз ҷумла, ҳанӯз дар солҳои аввали соҳибистиклолӣ «...ба шарофати ғамҳориҳои Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон арҷ гузаштан ба китоб ва тарғибу ташвиқи он дар қишвар ба ҳукми анъана даромада, ба ҷузъи ҳаёти фарҳангии ҳар як шаҳс ва ҷомеаи навини Тоҷикистон табдил ёфтааст» [6].

Маҳз ҳамин таваҷҷуҳи Сарвари давлат ба фарҳанг, аз ҷумла китоб буд, ки Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳанӯз соли 1992 «Консепсияи инкишофи маданияти Тоҷикистон»-ро таҳия ва қабул намуд, ки дар он дар баробари дигар баҳшу самтҳои фарҳанг ба барқарорсозӣ ва таъмини рушди тадриҷии китобхонаҳои қишвар низ аҳамияти хоса дода шудааст.

Тавре таҳлилҳо нишон медиҳанд, аҳамият ва вижагии ин ҳӯҷҷати меъёрии дар доираи сиёсати фарҳангии давлати тозаистиклол арзи ҳастӣ карда «барои таҳияи як силсила ҳӯҷҷати қонунгузории миллӣ дар соҳаи фарҳанг, аз ҷумла соҳаи китобдорӣ мусоидат намуд» [9, с. 130]. Масалан, соли 1997 Парламенти қишвар Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи фарҳанг»-ро қабул намуд, ки ин санади ҳукуқӣ тамоми самтҳои соҳаи фарҳангро дар доираи аҳкоми қонунгузорӣ ба таъзим дароварда, барои рушду такомули минбаъдаи натанҳо муассисаҳои фарҳангии давлатӣ, инчунин таъсиси муассиса ва корхонаҳои ҳусусӣ дар ин соҳа низ заминаҳои мусоид фароҳам овард. Ҳамзамон дар ҳамин замина бори нахуст дар пои қонунгузорӣ шаҳсони ҳукуқӣ ва воқеӣ барои тарғибу ташвиқ ва

эҳёи арзишҳои фарҳангӣ, мероси фарҳангии таъриҳӣ, расму оин ва анъанаҳои бостонии миллат имкон пайдо карданд.

Таҳлили вазъи воқеии соҳаи китобдорӣ ва баҳшҳои ба ин самт марбутии қишвар дар даҳсолаи охири асри XX ва даҳсолаи асри XXI возеху равшан нишон медиҳад, ки низоу ихтилофоти назариявии гоявии теъоди муайяни сокинони қишвар, ки дар фарҷом бо таҳрику дасисаҳои душманони доҳилию ҳориҷии миллат дар ибтидои солҳои 90-уми асри гузашта боиси сар задани ҷанги таҳмилии шаҳрвандӣ гардид, на танҳо давлати соҳибиستиклоли тоҷиконро ба вартай ҳалокат наздик кард, инчунин иқтисодиёти мамлакатро тамоман ҳаробу валангор сохта, ба соҳаҳои иҷтимоиёту фарҳангии қишвар низ зарбаҳои даҳшатноку ҳалокатовар зад. Баҳусус, дар даҳсолаи аввали соҳибистиклолӣ соҳаи фарҳанг, аз ҷумла самти фаъолияти китобдорӣ заҳари бузурги моддию маънавӣ ва қадрӣ дид, падидаҳои ба буҳрони амиқ гирифтор шудани соҳа бештар ба назар мерасид.

Ҳусусиятҳои хоси ба буҳрони амиқ гирифтор шудани соҳаи китобдориро дар ин солҳо далелҳои зерин тақвият мебахшанд: аз ҷониби шаҳсони воқеӣ, бавижа соҳибмансабону соҳибкорони ба тозагӣ сарватмандшуда, муштӯрону зимомдорони замони даргириҳо бар ҳилоғи муқаррароти қонунгузории амалқунанда шаҳсӣ кардани бинои китобхонаҳои давлатӣ ва ба ҳамин васила азҳуд кардани молу амволи онҳо, ба манзилҳои истиқоматӣ табдил додани китобхонаҳо ё бо дигар мақсадҳои гайрисоҳавӣ истифода бурдани чунин муассисаҳои фарҳангӣ, несту нобуд кардани фонди китобӣ; бо сабаби аз ҷониби муассисон ва дигар мақомоти давлатӣ суст гардидани назорат аз фаъолияти доимӣ боз мондани китобхонаҳо ё дар аксар маврид баста гардидани дари онҳо (ин омил бештар дар китобхонаҳои дехот ба назар мерасид), ворид нагардидани адабиёти тозанашр бо забони давлатӣ ва ҷандин омилҳои воқеию ғайривоқеии дигар, ки ғолибан дар аксарияти шаҳру ноҳияҳои мамлакат дида мешуд, аломатҳои бебаҳси ба буҳрони амиқ гирифтор шудани соҳаи китобдории ҷумҳурӣ дар даҳсолаи охири асри XX ва даҳсолаи аввали асри XXI маҳсуб мейбанд. Ҳамчунон, агар ба омилҳои зикршудаи манғӣ боз масъалаҳои дигари

муҳимму мубрами ҳалталаб, аз қабили дар гузаштаи начандон дур ҳамчун марказҳои иттилоотӣ мавриди эътироф будани китобхонаҳои давлатӣ, ки бо иллати асосан қатъ гардидан ва ё тибқи муқаррароти пешбинишуда фаъолият накарданӣ онҳо чунин мавқеъро аз даст дода, боиси сар задани гуруснагии (норасоии) иттилоотии аъзояшон гардиданд ё худ тарки вазифа кардани тезъоди зиёди китобдорони ихтисосманд (дар солҳои 90-уми асри гузашта тезъоди бештари китобдорони ихтисосмандро русҳо ташкил мебоданд, ки дар солҳои ҷанги шаҳрвандӣ ҷумҳуриро тарк карданд) ва умуман нарасидани мутахассисони соҳибмâлумоти соҳаи китобдорӣ, ки ҳалли пурраи ҳудро наёфтааст, тайи ин солҳо ба курсҳои такимили ихтисос ва бозомӯйӣ ҷалб нагардидани кормандони китобхонаҳоро илова намоем, ба буҳрони амиқ гирифтор шудани соҳаи китобдории ҷумҳурий бештар зоҳир мегардад. Ин манзурро метавон бо зикри мисолҳои омории зерин тақвият бахшид. Дар охири соли 1995 дар ҳудуди ҷумҳурий, мачмӯан 1560 китобхонаи давлатӣ амал мекард, ки аз ин шумора дар охири соли 1999 ва оғози соли 2000-ум 97 ададаш барҳам ҳӯрда, тезъоди онҳо то ба 1463 адад расид ё ҳуд ба андозаи 6,2% кам гардид. Мутаносибан, воридшавии китобҳо ва маҷаллаҳои тозанашр низ ба китобхонаҳои оммавии кишвар қариб, ки тамоман аз байн рафт ва ё бамаротиб қоҳиши ёфт. Чунончи, фонди китобии китобхонаҳои ҷумҳурий аз 14415 ҳазор нусҳаи соли 1995 дар охири соли 1999 то ба тезъоди 13 849 ҳазор нусха ё ҳуд ба андозаи 6,97% кам гардидааст. Зимнан, камшавии тезъоди китобхонаҳо ва фонди китобии онҳо аз ҳисоби басташавӣ ва барҳамдиҳии китобхонаҳо дар минтақаҳои деҳот ба амал омада буд, ки ин омили номатлуб дар даҳсолаи аввали соҳибхтиёрии кишвар ба тамоюли умумиҷумҳурияйӣ табдил ёфта буд.

Ҳамин тариқ, метавон бо итминони комил зикр соҳт, ки соҳаи китобдории кишвар дар ин даҳсола ҳақиқатан ба вазъи амиқи буҳронӣ гирифтор шуда, ҳарчанд тайи он солҳо бо назардошти вазъи ноороми ҷумҳурий ва буҳрони шадиди иқтисодиёти мамлакат давлати ҷавони соҳибистиклол барои рафъи мушкилоти мавҷуда имкониятҳои камтарино дар ихтиёර надошта бошад ҳам,

масъалаи беҳбуд бахшидан ва начот додани соҳаи китобдориро лаҳзае аз мадди назар дар канор нагузошта буд. Зоро роҳбарияти давлат, ҳусусан Пешвои миллат ояндаи давлати мустақилро бе қадрҳои ҷавони соҳибқасби дорои ҷаҳонбиини фароҳи илмию амалий, ҳудогоҳу ҳудшинос, ҳештаншиносу дорои ҳувият ва ифтиҳори баланди миллидошта ҳатто тасаввур намекарданд. Чунин ҷавононро бошад, танҳо тавассути дар ниҳоди онҳо ҷой кардани меҳру дилбастигӣ ба китобу китобхонӣ метавон тарбия намуд, ки дар ин росто китобхонаҳо ва ҳамеша боз будани дари онҳо барои хонандагон нақши ниҳоят муҳим мебозад.

Аз ин рӯ, давлат ва Ҳукумати мамлакат бо дарназардошти ҳанӯз аз давраҳои қадим дар соҳаи китобдорию китобхонӣ дар сафи пеш қарор доштани ҳалқи тоҷик ё ба ифодаи муаллифони китоби «Фаъолияти китобдорӣ дар замони истиқлолият» «таърихи китобдории кишвари мо аз таърихи китобхонаҳои дигар кишварҳо қадимтар аст, ки имрӯз аз назари китобдорӣ авҷу камол ёфтаанд» [5, с. 37] ва вобаста ба ҳамин, ҷиҳати аз даст надодани нақшу мақоми барои миллат исботшуда, инчунин ҷиҳати боз ҳам бештар ривоҷу равнақ бахшидан ба ин соҳаи фарҳанг таваҷҷӯҳи маҳсус зоҳир карда, дар даврони соҳибхтиёрии кишвар силсилаи тадбирҳои барои таҷдид ва рушди он мусоидаткунандаро рӯи кор оварданд. Аз ҷумла, тайи ин солҳо, асосан пояи қонунгузории соҳаи китобдории ҷумҳурий бунёд ва фароҳам оварда шуд, ки таҳия ва қабули чунин санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ – қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ҳифзи иттилоот» (2002), «Дар бораи иттилоот» (2002), «Дар бораи фаъолияти китобдорӣ» (2003), инчунин «Консепсияи рушди фарҳангӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон» (2005) ва «Барномаи рушди Китобхонаи миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба номи Абулқосим Фирдавсӣ барои солҳои 2006-2015», «Барномаи давлатии компьютериқунонии китобхонаҳои давлатии оммавӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2011-2013», «Тайёр кардани мутахассисони соҳаи фарҳанг, санъат ва табъу нашр барои солҳои 2018-2022», «Барномаи рушди фаъолияти китобдорӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2006-2015», «Барномаи рушди Китобхонаи миллии Тоҷикистон барои солҳои

2015 - 2020», аз ҷумлаи тадбирҳои ҳуқуқию меъёрие буданд, ки барои тадриҷан аз буҳрони амиқ баровардан ва рӯй ба самти инкишоф ниҳодани соҳаи китобдории қишвар нақши муҳим бозиданд.

Ҳамзамон тайи ин солҳо ҷаҳду талоҳҳо ҷиҳати эҳҳо кардани китобхонаҳои дар асари ҷонги таҳмилии шаҳрвандӣ ҳаробшуда ва таъсиси китобхонаҳои нав дар минтақаҳои сераҳолӣ, инчунин дар доираи имкониятҳои мавҷуда тақвият додани пояҳои моддию техникии китобхонаҳои давлатӣ рӯи кор омаданд. Ҳусусан дар нисбатан такмил додани фонди китобии китобхонаҳои давлатӣ ва бо адабиёти тозанашр таъмин кардани онҳо тибқи фармоиши вазири фарҳангӣ ҶШС Тоҷикистон дар соли 1985 ташкил карданӣ корхонаи давлатии тичорат ва таъминоти "Китоб" нақши муҳим бозид.

Ҳарчанд ин иқдоми нек тайи ин солҳо вазъиятро дар ин самт ба кулӣ беҳтар карда натавониста бошад ҳам, барои рушди тадриҷии китобхонаҳои давлатии оммавӣ таъсири амиқи мусбат расонид. Дар баробари ин, анъанаи неки даврони Иттиҳоди Шӯравӣ, ки китобхонаҳои марказии ҷумҳуриҳоро бо китобҳои тозанашр таъмин мекарданд баъди соҳибистикӯл гардидани ҷумҳуриҳои сабқи шӯравӣ ин анъана аз байн рафта, табодули китобҳо низ сурат намегирифт, аз нав эҳҳо гардид.

Қӯшишҳои эҳҳо кардани ин анъанаи манфиатовар аз ҷониби соҳтори таркибии Иттиҳоди Давлатҳои Мустанқил – Ассамблеи байнипарлумонии давлатҳои аъзои ИДМ, ки парлумони Ҷумҳурии Тоҷикистон низ узви фаъоли он маҳсуб меёбад, сурат гирифтанд. Маҳз аз ҷониби ҳамин созмони байнипарлумонӣ дар соли 2000-ум қабул гардидани санади қонунгузории намунавӣ "Дар бораи сиёсати ягона дар соҳаи нусҳаи ҳатмии ҳӯҷҷатҳо" ва аз ҷониби Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон қабул гардидани қарори маҳсус "Дар бораи беҳтар намудани фиристодани нусҳаҳои ҳатмии бадӣ ва даврӣ" ҷиҳати то андозаи муайян беҳтар шудани мубодилаи байнамилалии китоб ва дар ин замина бо китобҳои тозанашр ғанӣ гардидани фонди китобии китобхонаҳо мусоидат намуд.

Ба андешаи мо, дар соли 2003 аз ҷониби вакiloni Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон қабул гардидани Қонуни Ҷумҳурии Тоҷи-

қистон «Дар бораи фаъолияти китобдорӣ» [2], ки сиёсати давлатиро дар соҳаи китобдорӣ - ташкилу танзими фаъолияти китобхонаҳои ҷонбаҳои гуногундѡшта, вазифаҳо, ҳудадориҳо, ҳуқуқу масъулиятҳо, хифзу тақвият додани манфиатҳои кормандони соҳаи китобдориро муайяну мушахҳас намудааст, барои тадриҷан аз ҳолати қароҳӣ ва буҳрон раҳо кардани ин соҳа майдони фароҳи ҳуқуқиро фароҳам оварда, ҷиҳати тадриҷан барқароршавӣ ва тамоюли рушдро касб кардани соҳаи мазкур нақши муҳим бозид.

Санади меъёрии ҳуқуқии дигаре, ки аз ҷониби Ҳукумати Тоҷикистон дар даҳсолаи аввали асри нав таҳия ва мавриди амал қарор дода шуд, «Барномаи рушди фаъолияти китобдорӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2006-2015» буд, ки бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 2 июли соли 2005, таҳти рақами 238 тасдиқ гардид, барои комилан аз байн бурдани буҳрони соҳаи китобдорӣ ва тадриҷан рӯ ба инкишоф ниҳодани ин самти фарҳанг мусоидат намуд. Зеро барнома вазифаҳоеро пайгири мекард, ки фаъолияти китобдориро дар шароити нави рушди иҷтимоиу иқтисодии Тоҷикистони соҳибистикӯл муайян карда, нуқтаи ниҳоии ғоявии он, аз қабили «кӯмак расонидан ба тарбияи ҳуқуқӣ, маънавӣ, аҳлоқӣ, гуманистӣ, ватандӯстии шаҳрвандон, ташаккул додани ҷаҳонбиини илмии онҳо, баланд бардоштани сатҳи маърифатнокӣ, фарҳангӣ ва касбии онҳо» [4] иборат буд. Дар маҷмӯъ ин барнома ҷиҳати ҳаллу фасли масоили муҳимму мубрами вазифаҳои иттилоотӣ, фарҳангӣ, маърифатӣ, таҷдид ва муҷаҳҳазгардонии техникӣ, ғанигардонии заҳираҳои китобию аҳборотӣ, такмili идорақунӣ, маркетинг, баланд бардоштани самаранокии корҳои илмию методӣ, такмili минбаъдаи ҳамчун маркази маърифатӣ ва иттилоотӣ эътироф шудани китобхона, тақвият додани симои иҷтимоии кормандони муассисаҳои соҳаи китобдорӣ ва иттилоотрасонӣ, мусоидат барои рушди пайвастаи китобхонаҳо, роҳандозии кафолати ҳуқуқии аз ҳолати буҳронӣ раҳонидани онҳо пешбинӣ шуда буд, ки нишондодҳои самтҳои асосии он татбиқи амалӣ пайдо карданд.

Бунёди бинои Коҳи муҳташами китоб, ки эъмори он 4 сентябри соли 2007 оғоз гардид, таҳаввулоти бесобиқа ва

тимсоли таваҷҷуҳи роҳбарияти олии кишвар ба соҳаи китобдорӣ буд. Бинои мазкур аз лиҳози ҳашамат, санъати меъморӣ, ороиш ва фарогирии мазмуну муҳтавои касби китобдорӣ на танҳо дар ҷумҳурӣ, балки дар Осиёи Марказӣ беназир ва беамсол арзёбӣ шуда, барои дар он ҷойгир кардани китобхонаи миллӣ давлати соҳибхтиёр заминаи муносибу мувоғиқро фароҳам овард. Бо ҳамин назардошт 20 марта соли 2012 тибқи Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон дар заминаи Китобхонаи давлатии ба номи Абулқосим Фирдавсӣ, ки аз соли 1933 амал мекард, Китобхонаи миллӣ Тоҷикистон таъсис дода шуд, ки айни замон фонди китобии он беш аз 6 миллион нусхаро ташкил медиҳад.

Иқдоми дигаре, ки дар таблигу ташвики китобу китобхонӣ ва китобдорӣ нақши муҳим дорад – ин бо ибтикори Пешвои миллат ба тақвими иду ҷаҳонҳои миллӣ ворид кардани санаи 4 сентябри ҳар сол ҳамчун «Рӯзи китоб» мебошад. Гузашти беш аз даҳ соли амали ин ҷаҳон мақому моҳияти ин тадбiri зоҳирان фарҳангӣ, vale дар асл аҳамияти ниҳоят муҳимми иҷтимоӣ - равоншиносии ҷанбаи миллидоштаи онро таври возеху равshan сوبит намуд. Таҷлили ҳарсолаи ҷаҳони мазкур, ки дар тамоми қаламрави ҷумҳурӣ дар фазою муҳити идона бо баргузор кардани маҷмӯи чорабинҳои фарҳангию иҷтимоӣ, ки самту паҳлӯҳои манфиату аҳамияти китобу китобхониро дар тӯли ҳаёти ҳар як фарди ҷомеаи тоҷик бо шукӯҳу шаҳомати хосса инъикос менамоянд, инчунин бо баргузор кардани намоишгоҳҳои китоб дар шаҳру ноҳияҳо ва намоишгоҳҳои муҳташами байналмилалии китоб дар шаҳри Душанбе моҳияти сиёсӣ, яъне аз аҳди бостонӣ соҳибкитобу соҳибхирад ва соҳибтамаддун будани миллати тоҷикро дар арсаи ҷаҳон исбот менамояд.

Тайи панҷ соли охир бо ибтикор ва таҳти сарпарастии Пешвои миллат озмунҳои ҷумҳуриявии «Фурӯғи субҳи доноӣ китоб аст» ва «Тоҷикистон – Ватани азизи ман» ташкил ва баргузор карда мешаванд, ки ҳадафи ниҳоии онҳо аз гиромидошт ва арҷузорӣ ба китоб иборат мебошад. Ин озмунҳо ҷанбаи умумимилӣ дошта, дар онҳо новобаста аз касбу ҳунар, сатҳи донишу ҷаҳонбинии илмию оммавӣ аксари кулли аҳолии қиҷвар ширқат варзида метавонанд. Аз ҷумла, дар Низомномаи

озмуни «Фурӯғи субҳи доноӣ китоб аст» оид ба ҳадафҳо ва номгӯи иштирокчиёни он зикр шудааст, ки: «Озмун бо мақсади баланд бардоштани завқи китобхонӣ, тақвияти неруи зеҳнӣ, дарёftи ҷеҳраҳои нави суханвару сухандон, арҷ гузоштан ба арзишҳои миллию фарҳангӣ, инкишофи қобилияти эҷодӣ, таҳқими эҳсоси худоғоҳио ҳудшиносӣ, такмили заҳираи луғавӣ, тақвияти ҷаҳони маънавӣ миёни аҳолии қиҷвар, аз ҷумла тарбиятгирандагон ва ҳонандагони муассисаҳои томактабӣ ва миёнаи умумӣ, донишҷӯёни муассисаҳои таҳсилоти ибтидой, миёна ва олии касбӣ, баъд аз муассисаҳои таҳсилоти касбӣ (магистрҳо, аспирантҳо, докторантҳо), қалонсолон ва намояндагони касбу кори гуногун (омӯзгорони ҳамаи зинаҳои таҳсилот, қормандони фарҳангу санъат ва дигар табақаҳои аҳолии қиҷвар) доир мегардад» [3].

Ҷамъbastҳои озмуни ҷумҳуриявии «Фурӯғи субҳи доноӣ китоб аст», нишон дод, ки озмун ба ҳадафи ниҳоии ҳудрасида, төъдоди мутолиақунандагони доимии китобро дар ҳудуди қиҷвар бамаротиб афзун карда, исбот намуд, ки ҳақиқатан мардуми тоҷик мисли гузаштагони хеш китобдору китобхон мебошанд.

Аз ин рӯ, бо назардошти натиҷагирии муваффақонаи озмун ва манфиатҳои зиёди он дар боло бурданӣ сатҳи маърифатнокии аҳолӣ Пешвои миллат дар Паёми солонаашон ба Маҷлиси Олий мақомоти салоҳиятдорро вазифадор карданд, ки минбаъд «ҳар сол озмуни «Фурӯғи субҳи доноӣ китоб аст» - ро баргузор намуда, ба он доираи ҳарчи васетари ҷомеа ҷалб ва ҷиҳати ҳавасмандсозии ғолибон аз мактаб сар карда, то мақомоти маҳалливу марказии ҳокимияти давлатӣ ҷорачӯй карда шавад» [4, с. 26].

Иқдоми дигаре, ки маҳз аз зеҳни созандою оғарандай Пешвои миллат рӯи кор омада, дар Паёмишон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон инъикос гардидааст - ин даъват, вазифагузорӣ ва таъкиди мақомоти марбути ҳокимияти давлатӣ, шаҳсони салоҳиятдору вазифадори давлатӣ ба иҷрои талаботи: «ба хотири баланд бардоштани сатҳи маънавиёти аҳолӣ чопи китобҳои бадеиро зиёд намуда, дар як сол ҳондани на камтар аз панҷ китоби бадей ва ҳифзи асарҳои манзуру мансури адабони гузаштаву мусосирро барои қалонсолону хо-

нандагон ба роҳ монанд ва ичрои онро зери назорати қатъӣ қарор диханд” [4, с. 27] мебошад, ки дар тарғибу ташвиқи мутолиаи китоб ва ба ин амали нек бештар ҷалб кардани тамоми қишлоҳои ҷомеаи тоҷик таъсири зиёди самараҳаҳш расонида, ҳамовозию ҳамраъии оммаи васеи шаҳрвандони қишварро фароҳам овард.

Ҳамин тариқ, метавон бо итминони комил зикр намуд, ки ибтикороти пайваста вусъатёбандай маърифатпарваронаи Пешвои миллат ба вазъи соҳаи китобдорию бедор кардани шавқу рағбати шаҳрвандони қишвар ба китобхонӣ таъсири назарраси мусбат расонида, зиёйён, толибильмон, падару модарон, омӯзгорон ва дигар табақаҳои аҳолиро ба ҳаридории китоб бештар моил карда, бозори фурӯши китобро, ки тайи даҳсолаҳо дар ҳоли нисбатан қароғӣ қарор дошт, то андозаи муайян серҳаридор гардонид. Дар баробари ин, “китобхонӣ дар муассисаҳои таълими, миёни аҳолӣ ва байни хизматчиёни давлатӣ вусъати тоза пайдо кард. Дар бисёр муассисаҳои давлатӣ китобхонаҳо таъсис ёфтанд, ки ҳар як корманд баробари пайдо кардани вақт дар китобхонаҳо нишаста, ба мутолиаи китоб машғул мешавад”, ки аз лиҳози равонияти инсонӣ ин падидай бесобиқа дар таърихи миллат маҳсуб меёбад.

Ба төъдоди ниҳоят зиёд нашр карданни шоҳасари Қаҳрамони Тоҷикистон, аллома Бобоҷон Faфуров - «Тоҷикон» ва “тақдими он ба ҳар як оилаи қишвар”-ро [4, с. 28], ки баъди ироаи Паёми Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ - Пешвои миллат, Президенти Чумхурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон рӯи кор омадааст, ҳамчун раванди татбиқи мақсадҳои наҷиби Пешвои миллат ҷиҳати саросар бо таърихи бостонии миллати хеш бештар ошно кардани аҳолӣ ва дар ин замина дар замири ҳар як шаҳрванди қишвар талқини ҳудшиносию парваридани меҳру муҳаббати самимӣ ба сарзамину давлати соҳибистиклол маънидод намуда, метавон ҳамчун таҷрибаи бесобиқаи ватанпарастию бо таърихи пургандонати миллати хеш ифтихори воқеӣ доштан арзёбӣ намуд.

Дар хонадони ҳар як тоҷики асил дар гузаштаи дур, асрҳои миёна ва замони муосир, новобаста ба сатҳи саводнокӣ, мавҷуд будани ҳадди ақал як китоби пурарзишро сарчашмаҳои қадимаи таъ-

риҳӣ ва баррасии сатҳи маънавии чунин оилаҳо дар аҳди муосир тасдиқ менамояд, ки ин падида ҳамчун анъанаи пурарзиши миллии тоҷикон эътироф шудааст. Зеро қадру манзалати китоб дар хонадони тоҷик он қадар баланду мӯътабар аст, ки онро то ҳанӯз дар токҳои баландтарини хонаи барои хоб муқарраршуда ё зери сари тифли навзод ҳамчун рамзу тимсоли ҳидояткунандаю ҳифозаткунандаи амну амонӣ, ҳайру баракат ва соҳибдонишу соҳибмаърифат гардидани атфол мегузаштанду мегузоранд. Вобаста ба ҳамин метавон ҳулоса намуд, ки эҳтирому арҷугузорӣ ба китоб дар шарёни ҳар як фарди тоҷик, ҳамвора бо хун аз ибтидои ҳастӣ то фарҷоми ҳаёти ӯ ҳамҷараён мебошад.

Имрӯз таърихи ҳалқи тоҷикро бидуни шоҳасарҳои Пешвои миллат -“Тоҷикон дар оинаи таъриҳ”, “Аз Ориён то Сомониён”, “Чеҳраҳои мондагор”, “Забони давлатӣ ва истиқлолият”, “Забони миллат-ҳастии миллат” (дар ду ҷилд), ки фарогири ҷанбаи баланди ҳудшиносӣ, ҳудогоҳӣ, ифтихор аз миллату сарзамини бостонӣ мебошанд, тасаввур кардан аз имкон берун мебошад. Зеро дар ин асарҳо Пешвои миллат забони рӯҳафзо ва шоирзои тоҷикиро дар тӯли таърихи пурфочиа ва пуртазоди миллат ҳамчун фиshanги марказӣ ва асосии ҳастии миллат арзёбӣ карда, нақши муассири онро дар ташаккули ҳудшиносӣ ва ҳудогоҳии миллии аҳли ҷомеа ба қалам дода, воқеяти таъриҳро “холисонаву одилона ва олимона баён карда, масъалаҳои бостонӣ будани ҳалқи тоҷик, аз насли ориёҳо сарчашма гирифтани он ва дар Осиёи Марказӣ мардуми бумӣ будани ин ҳалқро муфассал шарҳ додааст” [6].

Дар баробари ин, тайи беш аз ду даҳсолаи охир нақшу мақоми Пешвои миллат дар табъу нашри адабиёти зиёди илмиву оммавӣ, баҳусус китобҳои дарсӣ барои хонандагони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ, маводи таълими, дастурҳои методӣ ва барномаҳои таълими барои хонандагону донишҷӯёни муассисаҳои таҳсилоти ибтидоӣ, миёна ва олии қасбӣ, монографияҳои илмии олимон, адабони классику муосири тоҷик, тарҷумаи асарҳои пурқимати шаҳсиятҳои шинохтаи илму фарҳанги ҷаҳон ва дастраси хонандагони тоҷик гардонидани онҳо, роҳнамоӣ дар ташкилу таъсиси китобхонаҳои электронӣ, истифодаи самара-

бахши китобҳои аудиой ва электронӣ ниҳоят бузургу беназир ва қобили ситоиши амиқ мебошад.

Ҳамчунон, бо ташаббуси Пешвои миллатро роҳандозӣ гардида нишишор ва бознашри силсилаи осори адабони класику муосири тоҷик таҳти унвони “Ахтарони адаб” дар 50 ҷилд ба нақша гирифта шудааст, намунаи барҷастаи эҳтиромгузории Сарвари давлат ба мероси пурғановати адабии ниёқон ва ҳамзамонони хеш мебошад. Тасдиқи ин манзурро метавон дар Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба Маҷлиси Олий пайдо намуд, ки дар он аз ҷумла омадааст: “бо дастури мо аз соли 2007 то соли 2019 - ум 38 ҷилди китоби “Ахтарони адаб” ба төъодди 190 ҳазор нусха чоп шудааст” [4, с.27].

Таҳлилҳои амиқи мантиқиу оморӣ ва баррасии вазъи воридшавии китобҳои бо забони тоҷикӣ интишоршуда ба китобхонаҳои давлатии оммавӣ ва мағозаҳои фурӯши китоби ҷумҳурий нишон медиҳанд, ки давлати соҳибиستикӯли Тоҷикистон дар идомаи солҳои 2000 - 2020 аз ҳисоби номгӯи нашри китобҳои гуногунсоҳа – интишори китобҳои дарсӣ барои хонандагони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ, китобҳои таълимӣ, дастурҳои методӣ, барномаҳои таълимӣ барои муассисаҳои таҳсилоти ибтидой, миёна ва олии қасбӣ, осори адабии муосири клас-

сик, олимони тоҷик нисбат ба нишондодҳои ҳамин самти солҳои 1990-1992 пеш гузашта, дар табъу нашри китобҳо ба дастовардҳои қобили мулоҳиза ноил гардидаст.

Ҳамин тариқ, метавон натиҷагирий намуд, ки тайи солҳои соҳибистикӯлии кишвар соҳаи китобдорӣ лаҳзае аз мадди назари Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ-Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дур намонда, дар ҳолати рушди пайваста қарор гирифтааст. Тайи ин солҳо Пешвои муаззами миллат дар баробари эъмору барқарорсозии шикастапораҳо ва костагиҳои сиёсию иқтисодӣ ва иҷтимоию фарҳангии аз замони шӯравӣ бамеросмонда ва дар солҳои ҷанги таҳмилии шаҳрвандӣ боз ҳам бештар аబгоршуда, масъалаи ба китобу китобдорӣ ва ҷалби ҳарчи бештари аҳолӣ ба китобхонӣ роҳи ягонаи аз ҷаҳолат раҳонидани шаҳрвандони кишварро дид, доир ба ҷанбаи ҳаётан зарур зимни суханрониашон дар воҳӯрӣ бо олимони кишвар чунин ибрози назар намудаанд: “мо як нуктаро ҳамеша бояд дар ёд дошта бошем, ки китобхонӣ роҳи асосии баланд бардоштани сатҳи маърифат аст ва олим бе китобхонӣ олим намешавад. Зоро бузургон гуфтаанд, ки ҳар гоҳ аз китобхонӣ бозмондӣ, аз фикр кардан ҳам мемонӣ” [7, с. 4].

Адабиёт

1. Барномаи рушди фаъолияти китобдорӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2006-2015 [Матн] // Китобдор. – 2007. – № 1 (2). – С. 6-17.
2. Дар бораи фаъолияти китобдорӣ [Матн]: Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон // Китобдор. – 2007. – №1. – С.-20.
3. Низомномаи “Фурӯғи субҳи доноӣ китоб аст” [Матн] // Омӯзгор. – 2020. – 13 феврал.
4. Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи самтҳои асосии сиёсати дохилӣ ва ҳориҷии ҷумҳурий [Матн] / муҳаррирон: Раҳмон Озода Эмомалӣ, А. Асозода; масъули чоп Қ.Б. Файзуллозода. – Душанбе: Шарқи озод, 2019. – 47 С.
5. Раҳмон, Э. Забони миллат-ҳастии миллат [Матн]: Забон ва замон / Э.

Раҳмон. –Душанбе: Нашриёти муосир, 2020. – К.2. – С.1.

6. Раҳмонзода, А. Китоб - омили бунёди ташаккули тафаккури инсон ва тамаддун [Матн] / А. Раҳмонзода // Адабиёт ва санъат. – 2020. – 11 июн.

7. Суханронии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Пешвои миллат, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар воҳӯрӣ бо олимони кишвар [Матн] // Минбари халқ. – 2020. – 18 марта.

8. Фаъолияти китобдорӣ дар замони соҳибистикӯлий [Матн]: маҷмуаи мақолаҳо / таҳияи Қ. Бӯриев; муҳаррир С. Шосаидов. – Душанбе: Маориф ва фарҳанг. – 2012. – С. 37.

9. Холов, Б. Таҳқиқи илмии фаъолияти китобдорӣ дар шароити рушди фарҳангӣ маънавӣ [Матн] / Б.Холов //

Масъалаҳои омӯзиши фарҳанги маънавӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон: маҷмуаи ма-

қолаҳо. – Душанбе: Паёми ошно, 2018. – К. 2. – С. 130-138.

СИЁСАТИ НАВИ КИТОБДОРИИ МИЛЛӢ

Дар мақола вазъи воқеии соҳаи китобдорӣ ва вобаста ба он фаъолияти китобдорӣ, китобхонашиносӣ, ба бухрони амиқ дучор шудани ин самти муҳимми ҳаёти иҷтимоии кишвар дар солҳои аввали соҳибистиколии чумхурӣ, тадриҷан рӯ ба эҷӯшавӣ ва инкишоф ниҳодани он мавриди арзёбӣ қарор дода шудааст.

Муаллиф дар заминаи маводи фарони вобаста ба фаъолияти китобдорӣ нашргардида ва таҳлили амиқи дастовардҳои ин соҳа дар беш аз бист соли охир ба натиҷае расидааст, ки дар саргҳаи ҳамагуна иқдоми муғид, ташаббусҳои начибонаи соҳаи китобдории тоҷик Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон мухтарам Эмомали Рахмон қарор дошта, маҳз ба туфайли дастгирӣ ва ғамхории бевоситай Сарвари давлат ин соҳа тадриҷан оқибатҳои ногуори бух-

рони шадидро рафъ намуда, айни замон бо қадамҳои устувор дар ҳоли рушд қарор гирифтааст.

Ба андешаи муаллифи мақола, танҳо далели бунёди бинои боҳашамату дар Осиёи Марказӣ беназири Китобхонаи миллии Тоҷикистон ва дар муҳлати кӯтоҳ то ба сатҳи дучанду сечанд афзун кардани заҳираи китоби ин маъхази илму маърифат коғист, ки Пешвои миллат ҳамчун таҳаввулгари соҳаи китобдории мамлакат дар аҳди нави он муаррифӣ гардад.

Қалидвожаҳо: китоб, китобхона, соҳаи китобдорӣ, фаъолияти китобдорӣ, бухрони соҳаи китобдорӣ, иттилоот, пояи моддию техникӣ, барномаи рушди соҳаи китобдорӣ, озмуни чумхуранияӣ, ахтарони адаб, маркетинг, инноватсия, таҳаввулгари соҳаи китобдорӣ.

НОВАЯ НАЦИОНАЛЬНАЯ БИБЛИОТЕЧНАЯ ПОЛИТИКА

В статье рассматривается реальное положение сферы библиотечного дела, и в этой связи библиотечной деятельности, библиотековедения, глубокий кризис в этой важной сфере общественной жизни страны в первые годы национальной независимости, ее постепенное возрождение и развитие. Автор, основываясь на большом количестве опубликованных материалов о библиотечной деятельности и глубоком анализе достижений в этой области за последние двадцать лет, пришел к выводу, что в авангарде всех полезных инициатив и эффективных начинаний библиотечного дела находился Основатель мира и национального единства – Лидер наций, Президент Республики Таджикистан уважаемый Эмомали Рахмон. Благодаря непосредственной поддержке и заботе Главы государства эта отрасль постепенно преодолела не-

гативные последствия кризиса и в настоящее время уверенно развивается.

По мнению автора статьи, введение уникального и великолепного здания Национальной библиотеки, которое не имеет аналога в других странах Центральной Азии и за буквально короткий промежуток времени вдвое и троекратно увеличение книжного фонда этого научно-образовательного учреждения, достаточно для того, чтобы представить и называть Лидера нации как Преобразователя библиотечного дела в новой независимой стране.

Ключевые слова: книга, библиотека, библиотечное дело, библиотечная деятельность, кризис библиотечного дела, информация, материально-техническая база, программа развития библиотек, национальный конкурс, звёзды литературы, маркетинг, инновация, преобразование библиотечного дела.

NEW NATIONAL LIBRARY POLICY

The article examines the real situation in sphere of librarianship, and in this connection of library activities, librarianship, and a deep crisis in this important sphere of public life of the country in the first years of national independence, its constant objections and development. The author based on a large number of published materials on library activities and in depth analyses of achievements in this area over the past twenty years, came to the conclusion that the founder of peace and National Unity - the Leader of the Nation the President of the Republic of Tajikistan respected Emomali Rahmon. Thanks to the direct support and care of the Head of the State, this industry gradually overcame the negative consequences of the crisis and it currently developing steady.

Маълумот дар бораи муаллиф: Холов Бозорбой Сайфулоевич – номзади илмҳои педагогӣ, дотсент, мудири кафедраи китобхонашиносӣ ва библиографишиносии МДТ «Донишкадаи давлатии фарҳанг ва санъати Тоҷикистон ба номи Мирзо Турсунзода», ш. Душанбе, кӯчаи Гипрозем, 30/4, кв.142, тел.: 988- 02 – 01- 45.

Сведения об авторе: Холов Бозорбой Сайфулоевич - кандидат педагогических наук, доцент, заведующий кафедрой библиотековедения и библиографоведения ГОУ «Таджикский государственный институт культуры и искусств имени

According to the author, the construction of a unique and magnificent building of the National Library, which has no analogues in other countries of Central Asia, and in literally a short period of time will double and triple the book fund of this scientific and educational institution, enough to present and name the Leader of the Nation as a librarianship Transformer in the Newly Independent Country.

Keywords: book, library, librarianship, library activities, librarianship crisis, information, material and technical base, library development program, national competition, literature stars, marketing, innovation, Leader of the Nation, evolution of librarianship.

Мирзо Турсунзаде», г. Душанбе, ул. Гипрозем, 30/4, кв.142, тел.: 988- 02 – 01- 45.

Information about the author: Kholov Bozorboy – candidate of pedagogical Sciences, docent, Head of the Department of Library Science and Bibliography, – head of the Department of library science and bibliography of the SEI «Tajik State Institute of culture and arts named after Mirzo Tursunzoda», Dushanbe, Str. Giprozem 30/4 r.142. Phone: + (992) 988- 02- 01- 45.

ТДУ 027.5
ТКБ 78.34 (2)

ҶОЙГОҲИ МЕНЕЧМЕНТИ СИФАТ ДАР РАВАНДИ ИДОРАНАМОИИ ФАҶОЛИЯТИ КИТОБХОНА

Шосаидзода С.
Муассисаи давлатии «Китобхонаи миллӣ»-и Дастигоҳи иҷроияи
Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон

Яке аз масъалаҳои муҳими идора-
намоӣ дар ҳама гуна низомҳои иҷтимоӣ,
аз ҷумла китобхона ин баланд бардош-
тани сифати меҳнат аст. Дар мамолики
мутараққии олам ба ин масъала таваҷҷуҳи

хоса зоҳир менамоянд. Масалан, дар
ИМА ба омӯзиши масъалаҳои сифати
фаҷолияти меҳнатӣ Маркази миллии
сифати фаҷолияти меҳнатӣ, Институти
меҳнати Амрико, Маркази сифати фаҷо-

лияти меҳнатии Огайо машғул буда, дар навбати худ ширкату муассисаҳои давлативу хусусиро ба омӯзиши масъалаи мавриди назар ҳавасманд мегардонанд.

Имрӯз ҷустуҷӯйи омилҳои рушди ҷомеа тибқи самтҳои гуногун идома дорад: амсилаҳои пасоиндастриалий ва иттилоотӣ, консепсияи рушди устувор ва амсоли ин, аз ҷумлаи ҳамин гуна талошҳо маҳсуб меёбанд. Новобаста аз ин, танҳо ва беш аз ҳама, талоши ҳадафманди ҷаҳони мутаммаддин баҳри сифати ҳаёт аст, зоро башарият дар остонаи гузариш ба тамаддуни нав - «тамаддуни сифат» қарор дорад [2, с. 11]. Аз ин ҷост, ки фаъолияти инсон оид ба бунёди сарватҳои моддӣ ва маънавӣ нигаронида шуда, натиҷаи он ниёзҳои ў ва ҷомеаро қонеъ мегардонад. Ин дар ҳолест, ки фаъолияти меҳнатӣ иҷборӣ набошад, балки аз натиҷаи меҳнати ҳеш бояд на танҳо фарди ҷудогона, балки аҳли ҷомеа қаноатманд бошанд. Бинобар ин, натиҷаи фаъолияти меҳнатӣ бояд тавассути меъёру нишондиҳандаҳои сифат арзёбӣ гардад.

Ба андешаи муҳакқиқон сифати баланди фаъолияти меҳнатӣ бояд ба тарики зайл тавсиф шавад:

1. Кор бояд шавқовар бошад;
2. Кормандон бояд аз рӯи адолат подошу эътирофи меҳнати ҳешро гиранд;
3. Муҳити корӣ бояд пок, дорои сатҳи пасти садо (ғавғо) ва равшании хуб бошад;
4. Назорати роҳбарият бояд то ҳадди аққал бошад, вале дар лаҳзаҳои зарурат бошад;
5. Кормандон бояд ҳангоми ҳаллу фасли кароре, ки ба фаъолияти онҳо вобаста аст, ширкат варзанд;
6. Бояд васоити хизматрасонии тиббӣ ва майшӣ муҳайё бошанд.

Яке аз самтҳои муҳими идоранамоӣ дар муассисаҳои фарҳангӣ-фароғатӣ ин таъмини сифати ҳадамоту маҳсулот ба ҳисоб меравад. Назариётчиёну мутахассисони менечменти фарҳанг аллакай ба омӯзиши ин масъала пардохта, натиҷаи таҳ-қиқоти ҳешро дар амалия татбиқ мекунанд. Дар соҳаи фаъолияти китобдорӣ ба омӯзиши масъалаи менечменти сифат дар китобхона таваҷҷуҳи хоса зоҳир карда мешавад.

Охири солҳои 80-90-уми асри гузашта марҳилаи нисбатан фаъоли коркарди меъёрҳои арзёбии сифати ҷанбаҳои гуногуни фаъолияти китобхонаҳо ва истифодай унсурҳои маркетингӣ дар назария ва амалияи китобдории шӯравӣ ба шумор мераванд. Вале баҳсу мунозира ва талошҳои тӯлонӣ ҷиҳати бунёди низоми мутгамеи идоракуни сифати хизматрасониҳои китобдорӣ бенатиҷа анҷомиданд, зоро дар раванди ин баҳсу мунозираҳои илмӣ нисбат ба муайянсозии асосҳои ибтидоии меъёри барои амалисозии онҳо ва ҳамгунсозии меъёру индикаторҳои сифат миёни иштирокчиён муносибати ягона мавҷуд набуд.

Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон яке аз омилҳои монеасоз дар самти ҷоринамоии меъёру нишондиҳандаҳои арзёбии сифати хизматрасониҳои китобдорӣ-иттилоотӣ ин пеш аз ҳама мавҷуд набудани стандартсозии сифат, асосноксозии илмии ҳусусият ва тавсифи хизматрасонии китобдорӣ-иттилоотӣ мебошад. Чунин вазъияти ногувор бояд ҳарчи зудтар тағиیر ёбад, вагарна сифати хизматрасониҳо дар китобхонаҳои кишвар рӯ ба беҳбудӣ намеорад.

Ҷанбаҳои ҳукуқии проблемаи идоракуни сифати хизматрасониҳои китобдорӣ-иттилоотӣ дар қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи фаъолияти китобдорӣ» (2003), «Дар бораи ҳимояи ҳукуқи истеъмолкунандагон» (2004), «Дар бораи стандартонӣ» (2010), «Дар бораи баҳодиҳии мутобиқат» (2011), «Дар бораи сертификатсияи маҳсулот ва хизматрасонӣ» (1996) ва гайра шарҳу тавзех ёфтаанд.

Кормандони китобхонаҳо баъзан чунин андеша доранд, ки гӯё ҷоринамоии технологияи мусоир дар фаъолияти китобхонаҳо боиси беҳтаршавии фаврии фаъолият мегардад. Вале бояд зикр намуд, ки ҷорӣ намудани технологияи мусоирни иттилоотӣ фавран ба беҳтаршавии сифати фаъолияти китобхона мусоидат намунаанд. Тавре ки муҳакқиқон қайд намудаанд, «истифодаи технологияи нави идтилоотӣ дар раванди фаъолияти китобдорӣ боиси тағиироти кулӣ танҳо дар як зернизоми фаъолияти китобдорӣ, яъне зернизоми технологӣ мегардад, зернизомҳои дигари он ба таври ҷиддӣ тағиир

намёбанд» [1]. Истифодаи технологияи мусири иттилоотӣ дар фаъолияти китобхонаҳо танҳо дар сурате мушкилоти мавҷудаи соҳаи китобдориро ҳал карда метавонад, ки агар рушди зернизоми технологӣ боиси рушди дигар зернизомҳо гардида, ба асосҳои методологӣ ва назариявии низоми китобдорӣ таъсир расонида тавонад. Аз ин чост, ки солҳои охир олимону мутахассисони соҳа ба масъалаҳои ташкилию иҷтимоӣ ва иқтисодии истифодабарии технологияҳои мусири иттилоотӣ таваҷҷуҳи хоса зоҳир менамоянд.

Мутаассифона дар амалияи китобдорӣ, баҳусус дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ба натиҷаи фаъолияти китобхонаҳо дар заминай маълумоти оморӣ баҳо медиҳанд, ки ин усулан ҳато мебошад. Барои арзёбии ҷиддии натиҷаи фаъолияти китобдорӣ ё китобхонай мушахҳас нишондиҳандаҳое заруранд, ки барои арзёбии натиҷаи фаъолият ҳам аз ҷиҳати шуморавӣ ва ҳам аз нигоҳи сифат имкон фароҳам оварда, сатҳи муҳимиҳати китобхонаро ҳамчун ниҳоди иҷтимоӣ барои ҷомеа муайян карда тавонанд.

Масалан, имрӯз «назарияи идоракунии сифат маҷмӯи тарзу услубҳои идоракуниро доро аст, ки аз озмунҳои байнамилалӣ, миллӣ, минтақавӣ, соҳавӣ барои ноил шудан ба ҷоиза дар соҳаи сифат, силсилаи 9000 стандартҳои байнамилалии ИСО, таҷрибаи аудити сифат, сертификатсияи низоми сифат ва методикаҳои гуногун иборат мебошад» [3, с. 43].

Ба андешаи муҳаққиқон ҳангоми идоракунии сифати фаъолият ва хизматрасониҳо дар китобхона бояд ба масъалаҳои зерин таваҷҷуҳи хоса зоҳир намуд:

- муайян намудани самтҳои сиёсати сифат;
- муқаррар намудани ҳадафу вазифаҳои дарозмуддат ва кӯтоҳмуддат;
- ошкор намудани талаботи мавҷуда ва эҳтимолии истифодабарандагон;
- пешниҳоди ҳадамот (хизматгузориҳо) мутобиқ ба талаботи истифодабарандагон;
- пешниҳод ва хизматрасонӣ дар сатҳи ҳадди аксар баланд;
- андозагирии самаранокии кор ва муқоисаи он бо ҳадафҳо;

- фароҳам овардани фазои қобили таваҷҷуҳ ба ниёзӯ дарҳости истифодабарандагон ва таъмини сифати хизматрасонии китобдорӣ-иттилоотӣ;

- фароҳам овардани тарзи хосаи (фирмавии) дохилӣ дар китобхона ва шароит барои фаъолияти боҳузурӯ ҳаловат ва самараноки ҳайати кормандон [4].

Яке аз созмонҳои бонуфузи байнамилалӣ дар соҳаи фаъолияти китобдорӣ ва иттилоърасонӣ ИСО – Созмони байнамилалӣ оид ба стандартсозӣ ба шумор меравад. Солҳои охир фаъолияти ин созмон дар самти ҷоринамоии стандартҳои байнамилалӣ оид ба **Низоми Менечменти Сифат** хеле густарда гардидааст. Айни замон стандартҳои нисбатан маъмули ин созмон инҳо мебошанд:

- ISO 9000 - силсилаи стандартҳои байнамилалӣ оид ба ташкили НМС;
- ISO 9001 - 2000 (Гост Р ISO 9001 - 2001) «Низоми Менечменти Сифат. Талабот» - умумисоҳавӣ (универсалӣ) стандарти сифат.

Агар сертификати ISO 9000-ро мухтасар тавсиф намоем, ин:

- роҳ ба бозори умумиҷаҳонии идтилоот;
- воситаи озмудашудаи имиҷиест, ки дар тамоми олам эътироф гардидааст;
- шарти муҳими афзоиши теъдоди истифодабарандагони эҳтимолии китобхона.

Агар китобхона соҳиби сертификати ISO 9000 гардад, пас имкон пайдо мекунад, ки фаъолияти худро дар заминай менечменти сифат азнавсозӣ намояд.

НМС – ин воситаи маркетингиест, ки ба китобхона имконият медиҳад, худро ба ҷомеа муаррифӣ кунад ва аҳли ҷомеа аз фаъолияти китобхона оғоҳ гардад.

Моҳияти сифат барои китобхона дар ҷӣ зоҳир мешавад?

- Сифат ин сатҳи мувофиқати ҳадамоту маҳсулоти китобхона ба ҷашмдошти ҷомеа, ҷенаки мувофиқати он ҷиҷест, ки истифодабарандагон аз китобхона интизоранд.

Сифат барои китобхона маънои онро дорад, ки:

- истифодабарандагон аз китобхона ҳадамоти босифатро ҷашмдоранд;
- китобхона ниёзҳо ва умедвориҳои истифодабарандагонро ошкор менамояд;

- ҳамчун ормони хеш истифодабарандагон танҳо вакте аз китобхона қаноатманд шуда метавонанд, ки агар ҳар он чизе, ки зарур аст, гирифта тавонанад, онро дар чое, ки зарур аст ва тавре ки зарур аст, бигиранд.

Вале барои муайян намудани сатҳи сифати фаъолияти китобхона, пеш аз ҳама мъёрҳо ва нишондиҳандаҳои (ё индикаторҳои) сифат лозиманд.

Мъёрҳои сифати ҳадамот ин:

- эҳсосшавандагӣ, аёният, ҷолибият;
  - эътимоднокӣ (қобилияти покизакорона ва дақиқ анҷом додани ҳадамот);
  - таъсирбахшӣ (самара);
  - дастрасии захираҳо ва манбаҳои иттилоотӣ;
  - бароҳат будани муҳити китобхона.
- Ҳадамоти китобхонаро чӣ гуна метавон тавсия намуд? Ҳадамоти китобхонаро метавон тавассути нишодиҳандаҳои зерин арзёбӣ кард:
- шуморавӣ (таҷҳизот, штат, мавод);
  - вақти ҷашмдошти ҳадамот, пешниҳоди он, вақти сикли технологӣ;
  - бехатарӣ, эътимоднокӣ, дақиқӣ ва мукаммалии иҷроиши ҳадамот;
  - ҳушмуомилагӣ, ғамхорӣ, салоҳиятнокӣ ва хоксории ҳайати кормандони китобхона;
  - бароҳатӣ ва эстетикаи (зебогии) пешниҳоди ҳадамот.

Бояд зикр намуд, ки талабот нисбат ба низоми сифати ҳадамот тибқи стандарти ИСО 9004 (қисми 2) анҷом дода мешавад, яъне:

- сифатро истифодабарандагон муайян менамоянд;
- ҳайати кормандони китобхона – командаи ягона;
- алоқа бо таҳвилгарон ва истифодабарандагон (и ҳадамот);
- алоқаи баръакс бо истифодабарандагон;
- мотиватсия, тағиирот дар шуури ҳайати кормандони китобхона;
- ҳуҷҷаткунонӣ ва замонавигардонии асноди НМС.

Сифат барои китобхона ин маънои мувофиқат ба талаботи:

- ГОСТ-ҳо, асноди мъёрӣ,
- истифодабарандагон,
- умуман аҳли чомеаро дорад.

Сифат бояд бардавом (босубот) бошад!

Сифат барои китобхона, яъне:

- дастёбии озод ва фаврӣ ба захираҳои иттилоотӣ;
- мукаммалии иттилоот аз тамоми манбаҳои иттилоотӣ, аз ҷумла электронӣ,
- устувории фаъолияти тамоми маҷмӯи хизматрасонии китобдорӣ-иттилоърасониро дорад.

Барои чӣ ба китобхона менементи сифат лозим нест? Чунки китобхона:

- маҳсулоти воқеӣ истеҳсол намекунад,
- нишондиҳандаҳои самаранокӣ ва сифатро андоза кардан душвор аст,
- фаъолияти бесамари китобхона натичаи фоҷианок надорад!

Хулоса: Гӯё китобхона барои баландбардории сифати ҳадамот ва самаранокии фаъолияти худ сабабу ҳавасмандие надорад!!!! Андешаи хом ва ғалат. Дар мавриди китобхона бояд омилҳои зерин ба инобат гирифта шаванд:

Тағиирёбии муҳити беруна ва доҳилӣ:

- Пурзӯр гардидан рақобат дар бозори ҳадамоти иттилоотӣ (интеренет, бозори китоб ва ғайра);
- ҳамгирой дар фазои иттилооти ҷон;
- ҷориҷавии ҳадамоти нав, азnavsозии фаъолияти китобхона;
- робитаи мутақобилаи коорпаративии китобхонаҳо, технологияҳои корпоративӣ ва хизматгузориҳо.

Омилҳои фаъолияти самараноки китобхона, дирӯз:

- автоматиқунонии равандҳои ањанавӣ;
- ҷоринамоии технологияи нав;
- таври интенсивӣ таҷҳизонидани техникии китобхона.

Имрӯз:

- муносибати бонизом дар идоранамой;
- муносибадонии равандҳои технологӣ;
- кор бо ҳайати кормандон.

Омили дигар ин талаботи замон аст, аз ин рӯ:

- китобхона бояд ҳамчун низоми хеле хуб идорашаванде, ки ҳадамоти босифати китобдорӣ-иттилоърасонӣ ва тако-

мули пайвастаи равандҳои фаъолияти хешро кафолат дода метавонад, кор кунад. Барои расидан ба ин мақсад он бояд дорои:

- низоми дақиқи идоранамоӣ;
- нақшаҳои стратегӣ буда, аз:
- стандартҳо ва форматҳои ягона,
- тарзу услугҳои нав, қарордодҳои инновационӣ истифода барад. Зиёда аз ин, китобхона бояд дорои низоми менементи сифат бошад. Барои ин донистани марҳилаҳои зерин татбиқи НМС бағоят муҳиманд.

Марҳилаҳои татбиқи НМС:

Марҳилаи 1: Мотиватсия ва таълими ҳайати кормандон.

Марҳилаи 2: Таҳлили ибтидоии фаъолияти китобхона. Таҳияи рисолат, сиёсат ва мақсадҳо дар самти сифат.

Марҳилаи 3: Бозсозӣ (муносибат тибқи равандҳо), дар ин марҳила:

- равандҳо ошкор карда мешаванд;
- соҳиби раванд муайян карда мешавад;
- раванд тасвир карда (сабт) мешавад;
- мақсадҳо ва индикаторҳои (ченакҳои) самаранокии раванд мукаррар карда мешаванд;
- заҳираҳои пуррагардонӣ, низоми автоматикунонидашудаи китобдорӣ-иттилоърасонӣ ва гайра муайян карда мешаванд;
- амсила ва соҳтори раванд тасвир карда мешаванд.

Идоранамоии раванд ин беҳтарномоист, ки дар интиҳо бояд натиҷа бошад.

Барои он ки раванди такмили сифат самаранок бошад, бояд ҳуҷаттҳои НМС ба низом дароварда шаванд.

Ҳуҷаттҳои НМС.

Ҳуҷатти зарурӣ - дар вақти зарурӣ - дар ҷои зарурӣ

1. Ҳуҷаттҳои ҳидояткунанда:
  - Сиёсат- рисолат-мақсадҳо
  - Даствурамал оид ба сифат (сиёсати китобхона, тасвири равандҳо, амалиёт);
  - Ҳуҷатнигории равандҳо
  - Даствурамалҳои корӣ.
2. Ҳуҷаттҳои тасдиқунанда:
  - Қайдҳо оид ба сифат (формулярҳо, варақаи баҳисобигирӣ, бланкаҳо, рӯзномаҳо, ҳисбот, китоби арзу шикояти истифодабарандагони китобхона ва гайра).

Дар шароити китобхона амалиёти ҳуҷаттишиаванд (равандҳои технологӣ) инҳо мебошанд:

Дар блок – нақша равандҳои бузург ва бетаваққуф сабт мешаванд:

1. Пуррагардонии фонд;
2. Коркарди нашрияҳо ва ташаккули дастгоҳи маълумотдиҳанда;
3. Ташкил ва нигоҳдории фонд;
4. Пешниҳоди хадамоти иттилоотӣ.

Дар натиҷаи идоранамоии ҳадафманди сифати мавод ва хизматрасонихои китобдорӣ-иттилоотӣ ба тағиরот умединор шудан мумкин аст:

- замонавӣ гардидани асноди китобхона;
- тағириоти ташкилӣ;
- тағириоти технологӣ;
- тағириоти соҳторӣ;
- ҷобаҷогузории (нави) кадрҳо;
- муносибгардонии раванд, баландбардории самаранокии кор.

Ҳамин тарик, сифат ин ягонагии хосият ва тавсифоти маҳсулот ё ҳадомест, ки ба имкониятҳои (қобилият) онҳо ҷиҳати қонеъгардонии ниёзҳои иброзгардида ё дарназардошташуда, асос ёфтааст.

Сифати кулл (ӣ) – ин калид барои мукаррарнамоии арзиш ва қонеъгардонии фармоишгар аст.

Сифати кулл (ӣ), ҳамчун маркетинг бояд боиси ташвиши ҳамагон бошад.

Татбиқи стратегияи маркетингии сифати кулл (ӣ)

Барои идоранамоии сифати кулл (ӣ) дар шароити китобхона риояи талаботи зерин зарур аст:

- сифатро бояд истифодабарандагон арзёбӣ намоянд;
- сифат бояд на танҳо дар маводи китобхона, балки бояд дар тамоми анвои фаъолияти он таҷассум ёбад;
- сифат дилгармии мукаммали кормандонро нисбат ба кор тақозо мекунад;
- сифат мавҷудияти ҳамкорони баландиҳтиносро тақозо мекунад;
- сифат идеалий вучуд надорад, зоро сифати идеалий имкони ҳамеша беҳтар шуданро дорад. Беҳтаршавии сифат ҷаҳишҳои микдориро талаб мекунад;

- сифат ҳарочоти калонро талаб намекунад;
- сифат зарур аст, вале он метавонад нокифоя бошад;
- саъй барои сифат маҳсулоти бадро начот намедиҳад.

Идоранамоии сифат дар китобхона аз 3 мархилаи зерин иборат аст:

1. **Банақшагирии сифат** - мо чӣ кардан меҳоҳем?

2. **Назорати сифат** - мо аллакай чӣ гуна корҳоро анҷом додаем

3. **Баландбардории сифат** – кори (чизи) анҷом додаамонро боз чӣ гуна бехтар карда метавонем?

Андозагирии самаранокии кор ин ҷамъоварии маълумотҳои оморӣ, дигар маълумотест, ки фаъолияти китобхонаро инъикос менамоянд ва таҳлили маълумоти мазкур бо мақсади арзёбии самаранокии он мебошад. Бо ибораи дигар ин муқоисаи:

- кори иҷрошуудаистода (самаранокии кор) бо:

- корест, ки бояд анҷом дидад (рисолат) ва ниҳоят муқоиса:

- ба чӣ ноил шудан меҳоҳад (мақсадҳо) мебошад.

Самаранокии кор ин сатҳи ноил гардиҳани китобхона ба мақсадҳояш бо назардошти ниёзи истифодабарандагон мебошад.

Индикатори (нишондиҳандаи) самаранокии кор ин нишондиҳандаи шуморавиест, ки барои арзёбӣ ва муқоисаи самаранокии кори китобхона дар самти иҷрои мақсадҳо истифода бурда мешавад.

Барои он ки сифати хизматгузриҳои иттилотии китобхона пайваста беҳтар шавад, ҳайати кормандони он бояд рисолати китобхонаро аз мадди назар дур намонанд.

Рисолат

- Рисолат – мо чӣ кор мекунем? (аз паси иҷрои ҳар як мақсади хеш);

- Таъйинот – барои чӣ мо ин корро анҷом медиҳем? (маҷмӯи мақсадҳои ҷонибҳои манфиатдор);

- Рӯъё (диди мо) – бо иҷрои ин кор ва ҳангоми ноил шудан ба мақсадҳоямон, дар ниҳояти кор мо ба чӣ ноил мегардем?

Рисолат ин изҳороти китобхона оид ба таъйинот, нақш ва масъулияти хеш дар назди фард, ҷомеа ва давлат мебошад.

Дар хизматрасонӣ муҳимтарин чиз сифат мебошад.

Ба андешаи В. Э. Деминг 14 принсипи зерини идоранамоӣ мавҷуд аст, ки барои ноил шудан ба сифати мутлақ мусоидат менамоянд:

1. Барои такмили маҳсулот ва ҳадамот тағйирназарии мақсадҳо ба роҳ монда шавад. Дар китобхона тағйирназарии мақсадҳо дар вазоиф ва рисолати он таҷассум ёфтаанд.

2. Фалсафаи нав қабул карда шавад. Саъй ба сӯи сифати баланди кор бояд вазифаи аввалиндарачаи ҳар як узви коллектив бошад.

3. Барои ноил шудан ба сифат во-bastagӣ az taftishotro kam namudan lozim ast. Taftishot in munosibat boroi noil shudan ba naticha ast, az in rӯ boroi noil garidian ба сифат мусодат намекунад.

4. Аз он тарзи корбарӣ, ки ба нархи паст асос ёфтааст, даст бояд қашид. Ба ивази он арзиши умумиро кам бояд кард.

5. Низоми истеҳсолот ва ҳадамотро мунтазам беҳтар намудан лозим.

6. Ҷорӣ намудани таълим барои кормандон.

7. Қабул ва ҷоринамоии дастуралӣ.

8. Тарсу ҳаросро бартараф намудан лозим.

9. Бартарафсозии монеаҳо аз байни иштирокчиён.

10. Бекор кардани шиору даъватҳо.

11. Бекор кардани меъёрҳои рақамӣ барои тобеон ва нишондиҳандаҳои рақамӣ барои роҳбарон.

12. Бартараф намудани монеаҳое, ки одамонро аз ифтиҳор намудан нисбат ба корашон маҳрум месозанд.

13. Ҳавасмандгардонӣ барои худомӯзӣ ва худтакмилдииҳи ҳар як корманд.

14. Амал кардан [5].

Ба андешаи Демин ҷаҳд барои сифат бояд аз боло ба поён оғоз ёбад. Маъмурони болоӣ бояд аз таҳти дил барои оғози дигаргуниҳо масъулиятро ба дӯш гиранд ва 14 принсипи мазкурро ҷорӣ намоянд. Ҳангоми мавҷуд будани майлу ҳоҳиш, туфайли мақсадгузорӣ ҷиҳати тағирии одатҳои кӯҳна китобхонаҳо қодиранд фарҳангера ташаккул диданд, ки тавассути он сифати ҳадамоту маҳсулот аз ҷавоб ба занги телефон то

чобаҷогузории китобҳо, аз таҳияи барнома то ба нақшагирии биноҳои нав пайваста беҳтару хубтаро хоҳанд шуд.

Вале муҳимтарин омил ин сатҳи салоҳиятнокии касбии кормандони китобхона аст. Ба андешаи муҳаққиқон «барои нигаҳодшти сифати устувори (доимии)» фаъолияти китобхона, ҳайати онро бояд пайваста таълим дод, сатҳи касбияти онро баланд бардошт. Зоро таълим ин ҷузъи низоми мотиватсия аст. Ҳайати таълими гирифта ҳадафҳои худро бо ҳадафҳои ташкилот ягона месозад, баҳри беҳтар гардидан имиҷи китобхона талош меварзад, аз фаъолияти хеш қаноатманд мегардад. Таълим бояд меъёри ҳаёти ҳайати китобхона гардад. Тибқи маълумоти гуногун, агар имрӯз китобхонаҳо барои такмили ихтисоси ҳайат 2-3 фоизи вақти кориро сарф намоянд, пас дар оянда ин рақам бояд ба 10 фоиз расонида шавад» [6].

Менечменти муосири сифат.

Менечменти муосири сифат ин услуги идоранамоии муассиса аст, ки ба ҳамкории тамоми кормандони он асос ёфта, барои ноил шудан ба сифат равона карда шудааст. Он тавассути қонеъгардонии ниёзҳои истифодабарандагон, ноил гардидан ба мақсадҳо, комёбиҳои бардавоми соҳибкорӣ манфиати тамоми кормандон ва китобхонаро таъмин менамояд.

Сифат ин маҷмӯи тавсифоти объект аст, ки ба қобилияти (имконияти) он ҷиҳати қонеъгардонии ниёзҳои муқарраргардида ва пешбiniшаванда мансуб мебошанд. (Стандарти ИСО 8402).

Фаъолияти китобхона бояд ба «аркони» зерин такя намояд:

- Талаботи қонунгузории миллӣ оид ба дастрасӣ, дурустии иттилоот, амнияти иттилоот;
  - ниёзҳои мушаххаси иттилоотии истифодабарандагон;
  - низоми дохиликитобхонавии сифат.
- Дар низоми умумии идоранамоии сифат ҳар гуна раванд, ҳам берунӣ ва ҳам

дохилӣ, ҳамчун фаъолият барои қонеъгардонии истеъмолкунанда маънидод карда мешавад, яъне ҳамчун таъсири мутақобилаи таҳвилдиҳанда ва истеъмолкунанда. Одатан истеъмолкунандагонро ба ду намуд тақсим мекунанд: *берунӣ* (истифодабарандагон, таҳвилдиҳандағон, чомеа) ва *дохилӣ* (ҳайати кормандон).

Дар раванди идоранамоии сифати маводу хизматгузориҳои китобхона ба инобат гирифтани принципҳои зерини менечменти сифат муҳим мебошад.

Принципҳои асосии менечменти муосири сифат:

1. Аз ҷониби ҳамагон дарк намудани ин матлаб, ки сифат – вазифаи ҳама аст;
2. Дар заминай таҳлили мукаммал ва воқеъбинонаи иттилооте, ки тавассути услубҳои муосир ҷамъоварӣ ва коркард шудааст (аз ҷумла, услубҳои омории ҷамъоварӣ ва таҳлили маълумот), қабул намудани қарорҳои илман асоснок;
3. Даст қашидан аз тарзҳои роҳбарии авторитарӣ ва гузариш ба сарварӣ;
4. То қадри имкон дар ҳамаи зинаҳо тақсим намудани ваколатҳо бо voguzории масъулиятҳо;
5. Таълими мунтазами ҳама, дар ҳама ҷо, ҳамеша;
6. Ба роҳ мондани фаъолияти муассиса тибқи принципи «мо ҳама якҷоя як корро анҷом медиҳем»;
7. Эътирофи садғоизаи масъулияти роҳбарон барои кори ин низом.

Ҳамин тавр ҷорӣ намудани қонуният ва присипҳои менечменти сифат ба китобхона имкон медиҳанд, ки низоми мавҷудаи идоракуниро беҳтар намоянд, самаранокӣ ва натиҷабаҳшии равандҳои китобдориро баланд бардошта, ба истифодабарандагон мавод ва хизматрасонии аълосифати китобдорӣ-иттилоотиро пешниҳод кунанд. Ин дар мавриде мусассар мегардад, ки сатҳи салоҳиятнокии касбии китобдорон ба талаботи замони муосир ҷавобгӯй ва онҳо масъулиятыннос бо шанд.

Адабиёт

1. Дрещер, Ю.Н. Проблема менеджмента качества в библиотеках. Республика

ликанский медицинский библиотечно-информационный центр, г. Казань. [Манбаи

электронӣ]: Низоми дастёбӣ: file:///C:/Users/hp/Desktop/52.pdf

2. Кожевникова, Л.А. Экономика библиотечной деятельности. – Новосибирск, 2001. – 128 с.

3. Коптяева, М.В. Моделирование систем менеджмента качества в современной библиотеке // Менеджмент качества и деятельность библиотек: материалы международной конф. Санкт-Петербург, 28-29 окт, 2009 г. – СПб., 2009. – С. 37-57.

4. Опыт внедрения системы менеджмента качества в НБ ДОННУЭТ: [Манбаи электронӣ]: Низоми дастёбӣ: http://library.

donnue.t.donnuet.education/opyt-vnedreniya-sistemy-menedzhmenta-kachestva-v-nb-donnue/

5. Принципы управления качеством Э. Деминга: [Манбаи электронӣ]: Низоми дастёбӣ: <https://www.grandars.ru/college/biznes/principy-deminga.html>

6. Ткаченко, Т. П. Система управления персоналом как составная часть системы менеджмента качества библиотеки: [Манбаи электронӣ]: Низоми дастёбӣ: file:///C:/Users/hp/Desktop/tkachenko1.pdf.

ЧОЙГОХИ МЕНЕЧМЕНТИ СИФАТ ДАР РАВАНДИ ИДОРАНАМОИИ ФАҶОЛИЯТИ КИТОБХОНА

Мақола ба яке аз мавзуъҳои муҳими илмии китобхонашиносии муосир – чойгоҳи менечменти сифат дар раванди идоранамоии фаҷолияти китобхона бахшида шуда, муаллиф роҳу воситаҳои татбиқи фишангҳои муосири идоракуниро дар самти таҳия ва чопи маводи иттилоотии китобхона ва хизматгузориҳои иттилоотию библиографӣ мавриди таҳқиқ қарор додааст.

Ба андешаи муаллифи мақола оҳири солҳои 80-90-уми аспи гузашта марҳилаи нисбатан фаъоли коркарди меъёрҳои арзёбии сифати ҷанбаҳои гуногуни фаҷолияти китобхонаҳо ва истифодаи унсурҳои маркетингӣ дар назария ва амалияи китобдории шӯравӣ ба шумор мераванд.

Тавре ки муаллиф зикр кардааст, ҷорӣ гардидани қонуният ва присипҳои менечменти сифат ба роҳбарияти китобхона имкон медиҳанд, ки низоми мавҷудаи идоракуниро беҳтар намояд, самаранокӣ ва натиҷабаҳшии равандҳои китобдориро баланд бардошта, ба истифодабарандагон маҳсулот ва хизматрасонии

аълосифати китобдорӣ-иттилоотиро пешниҳод кунад.

Муаллиф яке аз омилҳои монеасозро дар самти ҷоринамоии меъёру нишондиҳандаҳои арзёбии сифати хизматрасониҳои китобдорӣ-иттилоотӣ мавҷуд набудани стандартсозии сифат, асосноксозии илмии хусусият ва тавсифи хизматрасонии китобдорӣ-иттилоотӣ арзёбӣ намудааст.

Ба ақидаи муаллиф, агар чунин вазъияти ногувор ҳарчи зудтар тағиیر ёбад, он гоҳ сифати хизматрасониҳо дар китобхонаҳои кишвар боз ҳам беҳтар гардида, барои муаррифии дастовардҳои китобдории миллӣ дар арсаи байналмилалӣ имкониятҳои васеъ фароҳам меояд.

Калидвожаҳо: менечмент, менечменти сифат, идоракунии китобхона, сифати хизматгузориҳои китобдорӣ, принсипҳои менечменти сифат, стратегияи маркетинги сифат, меъёрҳои сифат, сертификатсияи сифат, баナқшагирии сифат, назорати сифат, баландбардории сифат.

МЕСТО МЕНЕДЖМЕНТА КАЧЕСТВА В ПРОЦЕССЕ УПРАВЛЕНИЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬЮ БИБЛИОТЕКИ

Статья посвящена одной из важных научных проблем современного библиотековедения - роли и месту менеджмента качества в процессе управления деятельностью библиотеки. Автор подвергает исследованию пути и средства применения

современных механизмов менеджмента при подготовке и издании информационных материалов для библиотеки и информационно-библиографического обслуживания.

По мнению авторов, конец 80-90 гг. прошлого века считается относительно ак-

тивной стадией разработки критериев оценки качества различных аспектов деятельности библиотеки и использования маркетинговых элементов в теории и практике советского библиотечного дела.

Автор отмечает, что применение закономерностей и принципов менеджмента качества позволяет руководству библиотеки улучшить существующую систему управления, повысить эффективность библиотечных процессов и предлагать пользователям высококачественные библиотечно-информационные продукции и услуги.

Отсутствие стандартизации качества и научного обоснования особенностей и характеристики информационно-библиотечного обслуживания оценивается автором как факторы препятствующие применению кри-

териев и показателей качества информационно-библиотечного обслуживания.

Автор отмечает, что энергичное исправление сложной ситуации может создавать широкие возможности для улучшения качества обслуживания в библиотеках страны и более достойного представления достижений национального библиотечного дела на международной арене.

Ключевые слова: менеджмент, менеджмент качества, управление библиотекой, качество библиотечного обслуживания, принципы управления качеством, стратегия маркетинга качества, критерии качества, сертификация качества, планирование качества, мониторинг качества, повышение качества.

THE PLACE OF QUALITY MANAGEMENT IN THE PROCESS OF MANAGING THE ACTIVITY OF THE LIBRARY

The article is devoted to one of the important scientific problems of modern library science – the role and place of quality management in the management of library activities. The author examines the ways and means of applying modern management mechanisms in the preparation and publication of information materials for the library and information and bibliographic services.

According to the authors, the end of the 80-90 years of the last century is considered a relatively active stage in the development of criteria for assessing the quality of various aspects of library activities and the use of marketing elements in the theory and practice of Soviet librarianship.

The author notes that the application of the laws and principles of quality management allows the library management to improve the existing management system increase the efficiency of library processes

and offer users high-quality library and information products and services.

The author assesses the lack of standardization of quality and scientific justification of the features and characteristics of information and library services as factors hindering the application of criteria and indicators of the quality of information and library services.

The author notes that a vigorous correction of a difficult situation can create wide opportunities for improving the quality of service in the country's libraries and a more worthy representation of the achievements of national librarianship in the international arena.

Key words: management, quality management, library management, library service quality, quality management principles, quality marketing strategy, quality criteria, quality certification, quality planning, quality monitoring, quality improvement.

Маълумот дар бораи муаллиф: Шосаидзода Сафар Ҳасан, номзади илмҳои педагогӣ, мушовири Муассисай давлатии “Китобхонаи миллӣ”-и Дастигоҳи иҷроияи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон. Сурӯға: 734032, Ҷумҳурии Тоҷикистон, ш. Душанбе, хиёбони Борбад, 73, Тел.: (+992) 919 198 127, E-mail: shosaidov57@mail.ru

Сведения об авторе: Шосайдзода Сафар Ҳасан, кандидат педагогических наук, советник ГУ «Национальная библиотека» Исполнительного аппарата Президента Республики Таджикистан. Адрес: 734032, Республика Таджикистан, г. Душанбе, проспект Борбад, 73, Тел.: (+992) 919 198 127, E-mail: shosaidov57@mail.ru

Information about the author: Shosaidzoda Safar Khasan, Candidate of Pedagogical Sciences, associate Professor, advisor State Institution “National Library” of the Executive Office of the President of the

Republic of Tajikistan. Address: 734032, Republic of Tajikistan, Dushanbe, Borbad avenue, 73, Tel.: (+992) 919 198 127, E-mail: shosaidov57@mail.ru

ТДУ 001 027 (575.3)
ТКБ 78.3 (2точик)

НАҚШ ВА МАҶОМИ КИТОБХОНАИ МИЛЛИИ ТОЧИКИСТОН ДАР РУШДИ ИЛМИ КИТОБДОРӢ

Комилзода Ш.

Муассисаи давлатии «Китобхонаи миллӣ»-и Дастигоҳи иҷроияи
Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон

Дар моддаи 18-и Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи фаъолияти китобдорӣ» таъкид шудааст, ки яке аз вазифаҳои асосии Китобхонаи миллии Тоҷикистон (минбаъд КМТ) – «канҷом додани корҳои илмию тадқиқотӣ дар соҳаи китобхонашиносӣ, библиографишиносӣ, китобшиносӣ, фаъолияти иттилоотӣ ва дигар илмҳои вобаста ба он» [3], мебошад.

Воқеан КМТ аз ибтидои фаъолияташ дар радифи иҷрои рисолати таҳассусии хеш – ҷамъовариву бақайдгирий, коркарду танзим, таснифу гурӯҳбандӣ, ҳифзу нигоҳдорӣ ва тарғибу ташвиқи асноди дар ҳамаи намудҳои имконпазир интишорёфта боз муваzzaf шуда буд, ки дар баррасии масоили назарии соҳа ва таҳқиқу роҳандозии афкори пешқадами илмӣ дар фаъолияти хеш саҳм гирад.

Ҳанӯз аз рӯзҳои аввали таъсисёбиаш ба пешбурди фаъолияти илмиву методӣ дар соҳаи китобдорӣ таваҷҷӯҳи ҷиддӣ зоҳир намуда, тӯли солҳои фаъолияти хеш дар ин ҷода силсилаи комёбидҳои назаррасро қасб кардааст. Бахусус аз солҳои 30-юм то давраи оғози Ҷангӣ Бузурги Ватанӣ фаъолияти китобхона асосан дар самти бунёди фонди китобӣ, муҳайё соҳтани толорҳои хониш, ташкили ҳадамоти китобдорӣ ва библиографӣ ба ҳонандагон, ташкил ва баргузории ҷорабинҳои оммавӣ ва ҷалби аҳолӣ ба китобхона ва китобхонӣ равона шуда буд. Дар барбари иҷрои корҳои муқаррарии китобхона масъалаи мутобиқсозии назария ба амалияи кори китобхона ба миён омад. Анакнун зарур буд, ки сатҳи дониши

кормандони китобхона ба вижагиҳои кори китобхона мувоғиқ қунонида шавад ва онҳо тарзу усуљҳои кор бо ҳонандагон ва таҳияву истифодай манбаҳои пажӯҳиший, аз қабили феҳристу картотекаҳоро хуб донанд. Ба ин хотир барои кормандони китобхона курсҳои омӯзиший ташкил карда шуданд. Соли 1936 дар соҳтори Китобхона кабинети методӣ ба фаъолият шурӯъ кард ва барои кормандони китобхона курсҳои омӯзишии «Тасвири библиографии асарҳои чопӣ» ва «Ташкили феҳристи алифбӯй» доир гардиданд.

Таъмин намудани китобхонаҳои ҷумҳурӣ бо маводи зарурии методиву дастуруламалҳои корӣ мутахассисони соҳаро вазифадор намуд, ки ба рушди соҳаи китобдории тоҷик, баҳусус назарияю услуги он таваҷҷӯҳи амиқ зоҳир намоянд. Аз ин рӯ, кормандони Китобхонаи миллӣ баҳри ҳалли муаммоҳои мавҷуда камари ҳиммат бастанд ва дар танзиму таҳияи асарҳои методию библиографӣ фаъолона ширкат варзиданд. Онҳо бо хубӣ дарк карданд, ки вазъи онрӯзai фаъолияти китобхонаҳои ҷумҳурӣ ба ҳалли мушкилоти мавҷуда мусоидат намекунад ва эҳтиёҷоти ба китоб доштаи ҷомеаро пурра қонеъ карда наметавонад. Бахусус масоили суст амал кардани ҳадамоти китобдорӣ дар байни омма, мавриди омӯзиш ва тарғиб қарор нагирифтани таҷрибаи пешқадам, бо таври бояду шояд доир нагардидани ҷорабинҳои оммавӣ дар китобхонаҳо, номукаммалии дастгоҳи маълумотдиҳӣ-библиографӣ, бидуни нақша ва бе дарназардошти эҳтиёҷоти

хонандагон нашр шудани китобномаҳо, устувор набудани ҳампайвастагии назария ва амалияи китобхонашиносӣ ва библиографишиносии тоҷик аз ҷумлаи муаммоҳое буданд, ки таваҷҷуҳи кормандони китобхонаро бештар ба ҳуд ҷалб карданд.

Соли 1940 Китобхона барои китобхонаҳои мамлакат аввалин дастури худро таҳти ұнвони «Мачмӯаи материалҳои дастуруламалӣ ва методӣ дар бораи кори китобхона» [9] ба забони тоҷикӣ бо төъоди 2000 нусха нашр кард ва ба китобхонаҳои ҷумҳурий паҳн намуд. Солҳои минбаъда низ аз ҷониби бахшу шуъбаҳои Китобхона дастуруламалҳо ва маводи методӣ оид ба масоили ташкили китобхонаҳои колхозӣ ва фароҳамоварии фонди онҳо, созмондиҳии китобхонаҳои умумӣ (шахрӣ, ноҳиявӣ, қишлоқӣ, бачагона), бахисобирӣ, банакшагирӣ ва ҳисобдихӣ дар онҳо, батанзимдарории фонди китобхонаҳо, гурӯҳбандии адабиёт ва ҷобаҷузории он тибқи таснифоти китобдорӣ, омӯзиши фонди китобӣ, ташкили дастгоҳи маълумотдиҳӣ-библиографӣ, созмондиҳӣ ва баргузории ҷорабинҳои оммавии китобхона, хизматрасонӣ тавассути низоми абонементи байни китобхонаҳо, ҷорабинҳо оид ба марказонидани китобхонаҳои шаҳрӣ ва ноҳиявӣ, кор бо нақшаҳои мавзӯйии нашриётҳо, ташкил ва баргузории семинарҳои китобдорон дар китобхонаҳои оммавӣ, шакли ғайримуқими хизматрасонии китобдорӣ дар китобхонаҳои мамлакат, ташкили мубодилаи адабиёт байни китобхонаҳо, библиографияи тавсиявӣ ва нақши он дар роҳбарии ҳониш, ихтисорнамоии қалима ва ибораҳои тоҷикӣ дар тасвири библиографии асарҳои матбуوت ба забонҳои тоҷикӣ ва русӣ таҳия, тарҷума ва чоп шуданд. Ҳамзамон ба ёрии методистони китобхонаҳои вилоятӣ ва китобхонаҳои низоми марказонидашуда дастуруламал-мактуби методӣ таҳия ва интишор шуд. Роҷеъ ба аҳаммияти дастурҳои таҳияшудаву тарҷумашудаи солҳои 60-ум яке аз собиқадорони соҳаи китобдорӣ, китобшиносӣ маъруфи тоҷик, шодравон Раҳимҷони Шарофзода чунин нигоштааст: «Барои омӯхтани ибтидои қасби китобдорӣ нақши «Минимум» ва «Ҷадвалҳо» бузург буд. Ин ду тарҷума

даҳҳо мағҳуми ба китобдорио китобшиносӣ марбутаро бори нахуст ба забони тоҷикӣ ба миён оварданду таблиғи қасбро ба роҳи дуруст бароварданд. Он солҳо китобдори тоҷик аз аҳамияту ҷигунағии радабандӣ оғаҳӣ ёфт, ба феҳристнигорӣ рӯ овард ва ба дунёи риштаҳои дониш доҳил шуд. Ва боз муҳим ин ки ў маҷмӯаи китобҳояшро ба низом даровард, дар бораи фароҳамоварию манбаъҳои китоб маълумот гирифт. Истифодаи ин дастурҳо ба китобдор илова бар тафриқи дониш ба фаҳмиши мағҳумҳои қасбӣ роҳ қушоданд» [15, с.69].

Фаъолияти КМТ ҳамчун объекти таҳқиқ ҳанӯз аз солҳои аввали таъсис-ёбиаш мавриди омӯзиш қарор гирифт. Масалан, оид ба таърихи КМТ, давраҳои ташакқулёбӣ ва фаъолияти гуногунпаҳлуи он дар саҳифаҳои матбуоти даврӣ мақолаву гузоришҳо ба табъ расиданд. Нахустин мақолаҳо ва ҳабару гузоришҳо оид ба ташкили кор дар КМТ, тарзу усули хизматрасонӣ ба хонандагон, бунёди аввалин бахшу шуъбаҳои китобхона дар рӯзномаи «Коммунист Таджикистана» дарҷ гардида, сипас солҳои 40-50-ум дар саҳифаҳои рӯзномаҳои «Газетаи муаллимон», «Маориф ва маданият», «Комсомоли Тоҷикистон», «Сталинобод», «Тоҷикистони Сурҳ» ва маҷаллаҳои «Мактаби советӣ», «Маданияти Тоҷикистон», «Занони Тоҷикистон», «Блокноти агитатор», «Литературный Таджикистан», мақолаву гузоришҳои кормандони китобхона И. Зокиров, Е. Беляков, И. Рутенштейн, М. Қосимова, О. Каримова, Т. Маисеенко, Ф. Ёкубов, М. Николаева, А. Юнусов, С. Абдуллоева, И. Ҳидоятов оид ба тарзу усули ташкили кор дар китобхона, ифтитоҳу ба фаъолият шурӯъ намудани бахшу шуъбаҳои китобхона, ташаккулу такмили фондҳои китобхона, ташкилу баргузории ҷорабинҳои оммавӣ, расонидани ёрии амаливу методӣ ба китобхонаҳои мамлакат, соҳмони бинои нави китобхона ва ба истифода дода шудани он (с.1954), ҷамъоварӣ ва такмили фонди шуъбаи дастхатҳои Шарқ ва китобҳои нодирӣ китобхона, тарғибу ташвиқи таҷрибаи муғиди китобдорӣ ва дигар масоили марбут ба фаъолияти Китобхонаи ба номи Фирдавсӣ, ба табъ расиданд. Дар тӯли ин солҳо, инчунин мавод доир ба фаъолияти Китобхонаи

мазкур дар саҳифаҳои рӯзномаву мачаллаҳои марказӣ, аз қабили мачаллаи «Библиотекарь», рӯзномаҳои «Правда», «Известия», «Литературная газета» ва «Советская культура» дарҷ ёфтанд.

Дар радифи мақолаву гузоришҳои дар саҳифаҳои матбуоти даврӣ ва нашрияҳои таҳассусӣ интишорёфта, маълумот оид ба фаъолияти Китобхонаи ба номи Фирдавсӣ дар нашрҳои чудогона низ мавриди баррасиву таҳлил қарор гирифтаанд. Бештари чунин нашрҳо ҳарактери маълумотӣ дошта, тавассути очерк, ёддошт ба хонанда ва роҳнамоҳо дар шакли буклету ҷузваҳо ва китобҳои хурдҳаҷм интишор ёфтаанд. Масалан, дар солҳои 50-ум роҷеъ ба таърихи таъсисёбӣ, соҳтор ва вижагиҳои ташкили кор дар китобхона, ташаккул, нигоҳдорӣ ва ҳифзи фондҳои китобхона, ташкили абонементи байни китобхонаҳо ва истифодаи фондҳо бо ин шакли хизматрасонӣ, бунёди дастгоҳи маълумотиву библиографӣ, ҷамъоварӣ, коркард, омӯзиш ва тарғиби нусхаҳои ҳаттӣ ва китобҳои нодир, асарҳои чудогона [12] ба табъ расиданд, ки тавассути онҳо хонанда ба фаъолияти гуногунпаҳлуи бахшу шуъбаҳо ва филиалҳои китобхона ошной пайдо кард.

Аввалин очерке, ки оид ба таъриху давраҳои рушди Китобхонаи ба номи Фирдавсӣ, фонду феҳристҳои он, ташкили кор бо хонандагон дар толорҳои хониш, абонементи байни китобхонаҳо, хизматрасонии маълумотдиҳию библиографӣ, роҳбарии методӣ ба китобхонаҳои мамлакат, баргузории ҷорабиниҳои оммавӣ дар китобхона, хизмати содиқонаи кормандони китобхона дар солҳои Ҷангӣ Бузурги Ватаниву солҳои баъдиҷонӣ ва фаъолияти филиалҳои китобхона, маълумоти муҳтасар медиҳад, аз ҷониби яке аз китобдорони шоистаи Тоҷикистон, ки таи солҳои 1944-1946 роҳбарии китобхонаро ба уҳда дошта, солҳои минбаъда ба ҳайси муовини директор, мудири бахшу шуъбаҳои китобхона кору фаъолият кардааст – Рина Осиповна Тальман, таълиф шудааст.

Барои шиносоии ҳарчи бештару беҳтари хонандагон ба дастгоҳи маълумотдиҳию библиографии китобхона ва ҳамзамон омӯзиши малакаи кор ба феҳристу картотекаҳои китобхона ёддоштҳо (памятка) барои хонандагон таҳияву

интишор шуданд. Аввалин чунин ёддошт барои хонандагон чиҳати роҳнамоӣ ба феҳристҳои китобхона соли 1957 аз ҷониби кормандони китобхона Т. А. Лившиц, Г. М. Сушко таҳия карда шуд. Ёддошт аз қисмҳои феҳристҳои мураттабӣ, алифбой, матбуоти даврӣ, изографӣ, нотаҳо, фондҳои ёрирасон, адабиёти ҳориҷӣ, алифбоии генералӣ, мураттабии хизматӣ ва картотекаҳо иборат буда, ба хонандагон оид ба тарзи истифодаи феҳристҳо ва қоидаҳои дастрас намудани китобҳо маълумот медиҳад. Ҳуди ҳамон сол ёддошти дигар оид ба коркарди фонди гурӯҳӣ ва қоидаи истифодаи он аз ҷониби корманди дигари китобхона М. В. Николаева тартиб дода шуд. Оид ба қоидаҳои истифодаи абонементи байни китобхонаҳо низ ёддошт ба хонанда ба табъ расид. Соли 1961 ба забонҳои тоҷикӣ русӣ роҳнамо таҳти унвони «Китобхонаи давлатии республикавии РСС Тоҷикистон ба номи Фирдавсӣ» интишор ёфт. Дар роҳнамо оид ба таърихи таъсисёбии китобхона, мазмуну мундариҷаи фондҳои он, манбаъҳои такмили фонди китобӣ бо адабиёти нав, вижагиҳои ташкилу истифодаи феҳристу картотекаҳо, хизматрасонӣ ба хонандагон, корҳои маълумотӣ-аҳборотӣ, илмӣ-методӣ ва библиографӣ маълумот дода шуда, дар поёни он рӯйхати адабиёти асосӣ дар бораи китобхона ва нашрҳои он пешниҳод шудааст.

Солҳои 60-ум таҳқиқи масоили марбут ба фаъолияти Китобхонаи ба номи Фирдавсӣ нисбатан васеъ гардида, дар радифи мутахассисони соҳа таваҷҷӯҳи муҳаққиқону муарриҳонро низ ба ҳудҷалб намуд. Анақнун фаъолияти Китобхона на танҳо ба воситаи нашрҳои маълумотдиҳанда, аз қабили очерку ёддошт ва роҳнамоҳо муаррифӣ мегардид, балки тавассути нашрияҳои илмӣ – рисолаву мач-муҳаҷои илмӣ мавриди баррасӣ қарор дода мешуд. Нашри китоби Б. Пшеничный «Ганцинаи китобҳо» [10] ва рисолаҳои илмии З. М. Шевченко «Аз таърихи фаъолияти китобдорӣ дар Тоҷикистон» [17], ба хонандагон ва мутахассисони соҳа имкон дод, ки бори нахуст ба бештари масоили назарӣ ва услубии фаъолияти китобдории тоҷик ошной пайдо намоянд.

КМТ дар радифи фароҳамовариву нигоҳдорӣ ва мавриди омӯзишу тарғиб

қарор додани осори чопиву қаламӣ, ҳамзамон ба ҳайси донишкадаи китобдорӣ ҷиҳати таълиму тарбияи кадрҳои ҷавони соҳаи китобдорӣ низ саҳми муносиб гузоштааст. Дар Китобхона омӯзиши масоили назарӣ ва амалии соҳаи китобдорӣ бештар тавассути ташкили курсҳои омӯзиши роҳандозӣ шуда буд. Дар ин ҳусус, Раҳимҷони Шарофзода ҷунин ишора кардааст: «Курсҳо аз ду ғурӯҳ иборат буд. Ғурӯҳи якум китобдорони дорои маълумоти ҳамагониро дар баргирифта, ба онҳо оид ба унсурҳои шиносгорӣ, истифодаи феҳристҳо, талаботи асосии хизматрасонӣ ва амсоли инҳо иттилоъ медод. Курс барои шунавандагонаш ҷои асосии омӯзиши усулу услуби китобдорӣ ба ҳисоб мерафт. Ҳатмкардагони он илова бар дониши касбӣ боз ҳаққи маҳз дар китобхона фаъолият намуданро пайдо мекарданд. Ана ҳамин ҳақ пайдо намудан завқи касбии китобдоронро боло бардошта ба онҳо умеди зина-зина боло баромаданро фароҳам овард. Воеан ҳамин тавр ҳам шуд. Баъзе аз онҳо аз китобдори қаторӣ ба мансаби мудири шуъба расиданд ва даҳсолаҳо бо қушишу ғайрат фаъолият карданд. Ғурӯҳи дигареро шунавандагони дорои маълумоти миёнаи касбӣ ва олии ғайри касби китобдор созмон доданд. Барои онҳо илова бар дарҳои амалӣ аз услубу назария ҳам таълим медоданд. Тезодди шунвандагони ин ғурӯҳ камтар бошад ҳам дарҳояшон бозавқ мегузашт. Масъалаҳои ҳуди Китобхонаи ба номи Фирдавсӣ низ он ҷо баррасӣ мегардид. Яъне Китобхонаи ба номи Фирдавсӣ дар солҳои шаҳстум ба ҳайси донишкада амал намуда, талаботи доҳилии ба кордонҳо зарур бударо ҳудаш таъмин менамуд» [15, с.65-66].

Дар ташаккулёбӣ ва рушди яке аз шоҳаҳои илми китобдории тоҷик – библиографияшиноси саҳми Китобхонаи миллии Тоҷикистон низ назаррас мебошад. То соли 1967, баъд аз таъсиси Шуъбай китобхонашиноси ва библиография дар соҳтори факултаи санъати Институти давлатии педагогии ш. Душанбе ба номи Т. Г. Шевченко (ҳоло Донишгоҳи давлатии омӯзгории Тоҷикистон ба номи С. Айнӣ) ва аз соли 1978 ба ҳайси кафедраи мустақил фаъолият намудани кафедраи библиографияшиноси дар соҳ-

тори факултаи китобдории Дошикадаи давлатии санъати Тоҷикистон ба номи М.Турсунзода масоили назарӣ, услубӣ ва амалии библиография асосан дар Китобхонаи миллӣ мавриди баррасӣ ва ҳаллу фасл қарор мегирифтанд. Яъне Китобхонаи миллӣ дар ҳамоҳангзории назария ва амалияи библиографияи тоҷик ва рушду нумӯи он корҳои шоёну назаррасро ба анҷом расонидааст.

Библиографияшиноси тоҷик ҳамчун соҳаи мустақили илм охири солҳои 60-ум арзи вучуд намуд ва дар шаклгирию рушдёбии он нақши аввалин конференсияи илмиву назарии ҷумҳурияти «Масъалаҳои инкишофи библиографияи миллии тоҷик» ва чопи нахустин маҷмӯаи илмии Китобхонаи ба номи Фирдавсӣ «Баъзе масъалаҳои китобшиносии тоҷик» назаррас мебошанд. «Ҳам дар конференсияи илмӣ-назарӣ ва ҳам дар маҷмӯа китобшиносон ба масъалаҳои муҳталиф, вале ҳеле ҷиддии алҳол омӯхтанашудаи библиографияи умумӣ, ба проблемаҳои ҷудогонаи библиографияҳои соҳавӣ, инҷунин ба масъалаҳои терминологияи библиография диққат зоҳир намуданд. Ин саъю қӯшиш на танҳо ба тараққиёти библиографишиносӣ, балки ба тарғибу оммавигардонии библиографияи миллӣ ва пахн кардани донишҳои библиографӣ низ ёрӣ дод. Масалан, дар кор бо ҳонандагон истифода кардани нишондиҳандаҳои ҷопӣ афзуд. Ғайр аз ин дар китобхонаҳои оммавӣ тартибидҳии «шаклҳои хурд»-и библиография бо суръати баландтар инкишофт ёфт, номгӯи «шаклҳои хурд» бою ғуногунранг гашт. Дар бобати тараққӣ додани амалия, маҳсусан библиографияи тавсиявӣ Китобхонаи давлатии республикавии ба номи Фирдавсӣ дар сафи пеш аст. Бо саъю қӯшиш ин маркази библиографияи тавсиявӣ на танҳо тезодди дастурҳо афзуд ва мавзӯоти онҳо ғуногугу пахнотар гардид, балки аз нуқтаи назари методӣ сифати ин дастурҳо баланд ҳам шуд. Яъне амалия мувофиқи тақозои замон вазифаи худро иҷро мекунад. Дастурҳои нав ба навро ба миён оварда, ба пешравии методика роҳ мекушояд. Маҳз бо ҳамин васила вай барои назария майдони тадқиқоту пешравии илми библиографишиносиро омода месозад» [16, с.65-66]. Доир ба баргузории конференсияи нахустин 7 гузориш дар

саҳифаҳои рӯзномаҳои «Тоҷикистони советӣ» (1970. – 18 октябр), «Комсомоли Тоҷикистон» (18, 21 октябр), «Маориф ва маданият» (1970. – 20 октябр), «Вечерний Душанбе» (1970. – 15 октября), «Комсомолец Таджикистана» (1970. – 16 октября), «Коммунист Таджикистана» (1970. – 18 октября) чоп шуданд.

Соли 1970 нахустин рисолаи илмӣ доир ба илми библиографияшиносии тоҷик таҳти унвони «Марҳалаҳои асосӣ ва қонуниятҳои инкишофи библиографияи адабии тоҷик» [14] ба табъ расид ва муаллифи он Раҳимҷони Шарофзода аввалин шуда таърихи библиографияи адабии тоҷикро бо қонуниятҳояш таҳлил ва бо далелҳои мӯътамади илмиву мантиқӣ асоснок намуд. Ў ба хulosae омад, ки мавриди баррасӣ қарор додани давраҳои асосии рушди библиография бояд қонуниятҳои ташаккул ва инкишофи онро вобаста ба инкишофи мабҳас, илму фарҳанг ва фаъолияти марказҳои идтилоотию библиографӣ ба эътибор гирифт. Ба ақидаи ў, рушду такомули библиография чун ҷузъи муҳими инқилоби маданий дар инкишофи илму маориф, фарҳангту хунар ва соҳаҳои дигари ҳаёти ҷомеа мақоми хоса дорад. Ҳамзамон мақолаи проблемавии ў «Назаре ба библиографишиносии тоҷик» маҳз ба таҳқиқи масоили муҳими библиографияи умумӣ ва соҳавии тоҷик баҳшида шуд ва чун барномаи дурнамои инкишофи библиографияи миллӣ мавриди истифода қарор гирифт. Раҳимҷони Шарофзода фаъолияти библиографии ҷаҳраҳои шинохтаи илму адаби тоҷик Абӯалӣ ибни Сино ва Садриддин Айниро низ мавриди таҳқиқи илмӣ қарор додааст, ки дар бобати инкишоф додани назарияи библиографияи ашҳоси мӯътабар таҷрибаи аввалин буда, барои муайяну мушаххас намудани таърих, назария ва амалияи илми библиографишиносии тоҷик шароит муҳайё соҳтанд.

Таъсиси Шуъбаи илмӣ-таҳқиқотӣ (соли 1969) дар соҳтори Китобхона барои тарҳрезии нақшаҳои корӣ, таҳияву чопи маҷмуаҳои илмӣ, созмондиҳиву баргузории таҳқиқотҳои сотсиологӣ, ташкилу гузаронидани ҳамоишҳои илмии таҳассусӣ ва ба низомдарориу ҳамоҳангозии фаъолияти илмиву таҳқиқотии баҳшу шуъбаҳои китобхона мусоидат кард. Соли

1970 Шуъба «Нақшаи корҳои илмӣ-таҳқиқотӣ оид ба китобхонашиносӣ, библиография ва таърихи китоби Тоҷикистонро барои солҳои 1971-1975» мураттаб соҳт ва тибқи он фаъолияти кориро дар самти таҳқиқи проблемаҳои таърихи кори китобхонаҳои Тоҷикистон, китоб ва хониш дар ҳаёти мардуми ҷумҳурий, омӯзиши фондҳои Китобхонаи давлатии ба номи Фирдавсӣ, хизматрасонии китобдорӣ-библиографӣ ба хонандагон, муаммоҳои ташаккулӣ ва рушди библиографияи адабии тоҷик, тарғиби адабиёт дар китобхонаҳоро ҷоннок намуд.

Нашри аввалин маҷмӯаҳои илмии Китобхона таҳти унвонҳои «Баъзе масъалаҳои китобшиносии тоҷик» [1], «Китобхонашиносӣ ва библиографияи Тоҷикистон» [5] ва маводи конфронсҳои илмиву назарӣ ва амалии «Масъалаҳои инкишофи библиографияи миллии тоҷик» [2], «Натиҷаҳо ва дурнамои рушди фаъолияти китобдорӣ дар Тоҷикистон» [4] барои шаклгирию рушдёбии илми китобдории тоҷик шароит муҳайё соҳта, дар ҳаллу фасли муаммоҳои мавҷудаи соҳа мусоидат намуданд. Идома ёфтани нашри маҷмӯаҳои илмии Китобхонаи ба номи Фирдавсӣ: «Китобхонашиносӣ. Библиография. Таърихи китоби тоҷик», «Китобхонаи ба номи Фирдавсӣ – 50 сола», «Фаъолияти муассисаҳои фарҳангту хунари ҶШС Тоҷикистон дар солҳои Ҷонги Бузурги Ватанӣ», «Проблемаҳои ташкилнамоӣ ва баландгардонии самаранокии хизмати китобхонавию библиографӣ ба аҳолии Тоҷикистон», «Проблемаҳо ва пешомадҳои таъмини аҳборотию библиографии иқтисодӣ ва маданияти Тоҷикистон», «Китобхонаи миллии Тоҷикистон: Ҷаҳннома», «Китобхонаҳои Тоҷикистон дар арафаи асри XXI», «Ганҷинаи фарҳанг», «Коршиносони эҷодкори Китобхонаи миллӣ. Қисми 1», «Коршиносони Китобхонаи миллӣ. Қисми 2», «Фаъолияти абонементи байни китобхонаҳо дар Ҷумҳурии Тоҷикистон», «Истифодаи навғониҳои соҳаи китобдорӣ тавассути технологияи иттилоотии мусоид», «Китобхонаи электронӣ ва дастёбӣ ба он», «Китобхонаи миллии Тоҷикистон: дирӯз ва имрӯз», «Роҳҳои татбиқи инноватсия дар фаъолияти китобхонаҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон» дар ҳаллу фасли бештари масоили назарии соҳаи китоб-

дорӣ равшанӣ андохта, ҳамчун маводи таҳассусӣ барои ошно намудани мутахас-сисони соҳа ба комёбиҳои илми китобдории тоҷик мавриди истифода қарор гирифтанд. Бахусус баррасӣ шудани масоили назарӣ ва амалии кори китобхонаҳо, библиографияи тоҷик, услуб ва созмондииҳии фаъолияти библиографӣ, тарбияи маданияти хониш, тарғиби донишҳои библиографӣ ва дигар масоили марбут ба илмҳои китобшиносӣ, китобхонашиносӣ ва библиографишиносӣ дар ин маҷмӯаҳо барои шаклгирию рушдёбии илми китобдории тоҷик шароити мусоид фароҳам оварданд. Дар робита ба ин масоил мақолаи Л. Г. Козырева «Вазъ ва роҳҳои мукаммалгардонии корҳои илмӣ-таҳқиқотӣ дар соҳаи китобхонашиносӣ, библиографияшиносӣ ва китобшиносии Тоҷикистон» [8] ба табъ расидааст, ки дар он муҳаққиқ дақиқ назарона корҳои дар ин самт оғозёфта, иҷрошуда ва анҷом-ёбандаро ба риштаи таҳrir даровардааст.

Соли 2006 бо ибтикори КМТ ҷомеаи китобдории Тоҷикистон соҳиби мачаллаи таҳассусии хеш «Китобдор» гардид. Аз рӯзҳои аввали таъсисёбииаш мачалла тасмим гирифт, ки роҷеъ ба масоили мубрами илми китобдорӣ, вазъи имрӯза ва дурнамои инкишофи китобхонаҳои Тоҷикистон, проблемаҳои китобшиносӣ, китобхонашиносӣ, библиографишиносӣ ва иттилоотшиносии тоҷик, омӯзиш ва тарғиби таҷрибаи муғиди китобдории ватанӣ ва хориҷӣ дар фаъолияти китобхонаҳои Тоҷикистон, мувоғиқу мутобиқ намудани самтҳои афзалиятноки рушди фаъолияти китобхонаҳо ба шароиту вазифаҳо ва вижагиҳои ҷомеаи иттилоотӣ, баланд бардоштани сатҳи дониши қасбии китобдорон бо дарназардошти ҷаҳони-шавии иттилоот ва рушди технологияи муосири иттилоотӣ, расонидани кӯмаки амаливу методӣ ба китобхонаҳои мамлакат дар самти ҷорӣ намудани шаклу усулҳои наву самара баҳашни ҳадамоти китобдорӣ маводи хонданибоб ба табъ расонад. Дар даҳ шумораи мачалла (солҳои 2006-2013) доир ба соҳаи китобдорӣ 120 мавод интишор ёфт. Аз ин ҳисоб доир ба масоили китобшиносӣ (таърихи китоб ва пайдоиши хат, нақш ва мақоми китоб дар ҳаёти ҷомеа, табъу нашри китоб, фаъолияти муассисаҳои интишоротӣ, мавод ва сифати чоп, китобҳои электронӣ

ва вижагиҳои нашри онҳо, китобҳои савтӣ ва тафовути онҳо аз дигар навъи китобҳо) – 39; китобхонашиносӣ (таърихи китобхонаҳо, хизматрасонии китобдорӣ, омӯзиши майлу рағбати китобхонӣ, бунёди китобхонаҳои электронӣ, тадбиқи навғонҳо дар амалияи кори китобхонаҳо, маркетинг ва менечменти фаъолияти китобдорӣ, фаъолияти илмӣ-таҳқиқотии китобхонаҳо) – 68; библиографишиносӣ (ташқили дастгоҳи суннатӣ ва электронии маълумотдиҳӣ-библиографӣ, китобноманигорӣ, хизматрасонии библиографӣ, истифодаи манобеи чопӣ ва электронии библиографӣ дар роҳбарии хониш, омӯзиш ва тарғиби донишҳои библиографӣ) – 13.

КМТ барои пешбуруди фаъолияти хеш ба дастовардҳои илмӣ ва таҷрибаи китобхонаҳои пешрафта такя намуда, фаъолияти илмӣ-таҳқиқотиро бо дарназардошти тақозои ҳар як давраи рушди ҳаёти ҷомеа роҳандозӣ кардааст. Тӯли солҳои фаъолияташ КМТ вобаста ба тақозои давр ва вазифаҳои ба зимма доштааш пайваста таҳқиқоти сотсиологиро доир намудааст. Ташқил ва баргузории таҳқиқоти сотсиологӣ, аз як ҷониб, барои муайяну мушаҳҳас намудани муаммоҳо ва омӯзиши вазъи вожеии фаъолияти китобхона маълумот диҳанд, аз ҷониби дигар ба таҳқиқотчиён имкон медиҳанд, ки роҳҳои ҳалли масоили мавҷуда ва дурнамои рушди фаъолияти минбаъдаи китобхонаро нишон дода, дар таҳқиқу баррасии масоили назарии соҳа саҳм гиранд.

КМТ дар ҳамкорӣ бо Китобхонаи ба номи Ленини собиқ ИҶШС солҳои 1973-1975 таҳқиқоти сотсиологиро доир ба мавзӯи «Маҷрои хониш ва бозпурс аз ин ҷараён дар дехоти водии Ҳисор» доир намуд. Ҳадафи асосии таҳқиқот омӯзиш ва таҳқиқи мазмуну мундариҷаи хониши гурӯҳҳои муҳталифи хонандагон дар дехот, вазъи ташрифоварии онҳо ба китобхона, муайян намудани шавқу рағбати онҳо ба хониши адабиёти гуно-гунмазмун, дорой ва нокисии захираи китобхонаҳо бо адабиёти ниёзи хониш буд. Таҳлили натиҷаи таҳқиқот дар китobi Л.Г. Козырева «Книга и чтение в жизни гиссарских сёл: итоги исследования» [7] мавриди арзёбӣ қарор гирифтааст.

Солҳои 1972-1973 таҳқиқоти «Вазъ ва дурнамои рушди фондҳои КД ба номи Фирдавсӣ» баргузор гардид, ки тавассути он таркиби фондҳои асосии китобхона, афкору андешаҳои гурӯҳҳои муҳталифи хонандагон оид ба мазмуну мундариҷаи фондҳои китобхона ва сатҳу сифати хизматрасонӣ дар китобхона мавриди омӯзиш қарор гирифт.

Дар доираи чорабиниҳои банақшагирифтаи Вазорати маданияти Тоҷикистон дар бораи беҳтар намудани ҳадамоти китобдорӣ ба кормандони соҳаҳои истеҳсолот, соҳтмон ва нақлиёти Тоҷикистон шӯъбаи илмӣ-таҳқиқотии Китобхонаи миллӣ солҳои 1973-1975 таҳқиқоти дигари сотсиологиро таҳти унвони «Такмилгардонӣ ва истифодаи адабиёт доир ба саноати сабук дар китобхонаҳои техниکӣ, иттифоқҳои касаба ва оммавии шаҳрҳои Душанбе, Хӯҷанд, Қайроққум ва Конибодом» доир намуд, ки таҳлил ва натиҷагирий аз он дар мақолаи Л.Г. Қозирева [6] мавриди баҳс қарор гирифтааст.

Охири соли 1977 ва ибтидои соли 1978 Китобхонаи миллӣ дар баргузории таҳқиқоти сотсиологии «Омӯзиши шавқу рағбати хонандагони соҳаи муҳандисӣ-техниکӣ» саҳм гирифт.

Охири соли 1978 ва ибтидои соли 1979 шӯъбаи илмӣ-таҳқиқотии Китобхона дар ҳамкорӣ бо дигар шӯъбаҳо барои амиқомӯзии майлу рағбати хониши кормандони илм, аз қабили, кормандони пажӯҳишгоҳҳои илмӣ-таҳқиқотӣ, омӯзгорони макотиби олӣ, аспирантҳо ва муайян намудани афзалияти манбаъҳои муҳталифи пажӯҳишӣ дар интиҳоби адабиёт таҳқиқоти «Китоб дар ҳаёти олимон»-ро доир намуд. Дар ин таҳқиқот фикру мулоҳизот ва посухҳои 92 корманди илм, ки аз ин ҳисоб 11 нафар дорандай дараҷаи илмӣ буданд, мавриди омӯзишу таҳқиқ қарор дода шуд. Тавассути таҳқиқот муайян гардид, ки майлу рағбати олимон ҷиҳати хониши на танҳо китобу рисолаҳои илмӣ дар қадом поя қарор дорад, балки аз ҷониби онҳо то қадом андоза васоити дигари иттилоотӣ, аз қабили кино, телевизион, матбуоти даврӣ мавриди истифода ва омӯзиш қарор мегиранд. Роҷеъ ба саволҳои пешниҳодгардидаи пурсишинома таҳқиқотчиён ҷавобҳои мувоғиқ гирифтанд. Аз ҷумла, ба саволи «Қадом манбаъҳои пажӯҳишӣ

дар интиҳоби адабиёти зарурӣ ба Шумо кӯмак мерасонанд?», олимон вобаста ба имконоти мавҷуда бо истифода аз ҳамаи манбаъҳо ҷунин посух доданд: 90,3% аз дастгоҳи маълумотдихӣ – библиографӣ; 51,1% аз намоишҳои китобӣ; 50,0% аз дастурҳои библиографӣ; 38,0% аз шиносҳо истифода менамоянд. Илова бар ин, таҳқиқот нишон дод, ки барои қонеъ намудани эҳтиёҷоти ба китоб доштаи олимон дар радифи дигар шаклҳои хизматрасонии китобдорӣ, хизматрасонӣ бо тариқи абонементи байни китобхонаҳо (АБҚ) низ мақоми хоса дорад. Аз ҷумла, 26 нафар ва ё 28,2% аз хизматрасонӣ тавассути АБҚ пурра истифода меқунанд. Ҳамзамон таҳқиқот имкон дод, ки 63% посухдиҳандагон ҷиҳати беҳдошти вазъи хизматрасонии Китобхонаи миллӣ ибрози ақида намоянд. Масалан, ба ақидаи бештари онҳо бисёр хуб мешуд, ки: нусхаҳои ҳатмӣ ба абонемент дода нашаванд; барои кормандони илм толори васеи хониш ҷудо карда шавад; назорати доимӣ ба ҳифзи китобҳои ба толори хониш дода шуда ҷорӣ карда шавад; ба пажӯҳишгарони ҷавон иҷозати ба хона гирифтани китобҳо дода шавад; баҳисобигарии воридоту содироти китобҳои АБҚ ба низом дароварда шавад; боадабӣ, фурӯтани, чустучолокии кормандони китобхона таъмин карда шавад; фаъолияти муттасаддиён дар толори феҳристҳо беҳтар карда шавад. Таҳқиқоти доиршуда барои ошкор намудани камбуҷидо ва нишон додани роҳҳои ҳалли онҳо ба кормандони Китобхонаи миллӣ имкон дод, ки фаъолияти минбаъдаи ҳудро бо дарназардошти тақозои ҳамон айём ба роҳ монанд [13].

Таҳқиқотчиёни Китобхонаи миллӣ тавассути таҳқиқоти «Рағбати хонандагии сокинони ноҳияҳои қӯҳӣ ва баландкӯҳи Тоҷикистон» (солҳои 1981-1982) вазъи амалияи ҳадамоти китобдориро дар шароити ноҳияҳои баландкӯҳ мавриди таҳлил қарор дода, аз мушкилоту муаммоҳои он оғоҳӣ ёфтанд. Ташкил ва баргузории ин таҳқиқот дар китобхонаҳои ВАБҚ ва ноҳияи Комсомолобод (ҳоло Сарбанд) имкон дод, ки шароитҳои асосии боло бурдани ҳадамоти китобдорӣ дар ин манотиқ асоснок карда шавад ва роҳу воситаҳои такмили фаъолияти амалии минбаъдаи китобхонаҳо муайяну мушаххас гарданд [11].

Мақсади асосии таҳқиқоти «Истифодабарии дастурҳои методию билиографӣ дар китобхонаҳои Тоҷикистон», ки соли 1986 доир гардид барои омӯзиши вазъи таъмини китобхонаҳои чумхурӣ бо маводи ба табъ расонидаи Китобхонаи миллӣ ва истифодаи мақсадноки онҳо дар фаъолияти кори китобхонаҳо бахшида шуд. Натиҷаи таҳқиқот нишон дод, ки дар радифи муваффақиятҳо боз камбузидҳое низ вуҷуд доранд, ки ислоҳи онҳо барои пешрафти фаъолияти кори китобхонаҳо муғифид мебошанд. Аз чумла, на ҳамаи китобхонаҳои чумхурӣ саривақт маводи чопкардаи Китобхонаи миллиро мегиранд ва на ҳама вакт адабиёти дар дастурҳои билиографӣ инъикосёфтаро аз заҳираи китобхонаҳои шаҳриву ноҳиявӣ дарёфт кардан имконпазир аст.

Бо мақсади муайян намудани шавқу рағбати хонандагон ва дараҷаи қонеънамоии эҳтиёҷоти онҳо бо адабиёти ниёзи хониш ва бо ҳамин васила тақвият бахшидан ба ташаккули фонди китобхонаҳо ва беҳтар намудани вазъи ҳадамоти китобдорӣ таҳқиқоти сотсиологии «Мазмун ва мундариҷаи талабот ба адабиёти муосири соҳаҳои мухталифи дониш бо забони миллатҳои таҳҷой» (аввали солҳои 90-ум) доир гардид.

«Ҷобаҷогузорӣ ва истифодаи оқилони заҳираҳои китобхонаҳо дар мамлакат», «Захираҳои китобиу билиографии иттилоотио илмӣ», «Нашри китобҳо дар нашриётҳои маҳаллӣ ва қонеъгардонии талаботи хонандагон дар китобхонаҳои Тоҷикистон», «Ҳонандай ҷавони Китобхонаи давлатии ба номи Фирдавсӣ» (охири солҳои 80-ум); «Китобхона дар ҳаёти донишҷӯён» (солҳои 2003-2004) аз ҷумлаи таҳқиқоте низ мебошанд, ки дар ин самт ба амал бароварда шуданд. Натиҷаи таҳқиқоти охир нишон дод, ки дар радифи муваффақиятҳо дар фаъолияти кори Китобхонаи миллӣ боз як қатор камбузидву норасигиҳо ҷой доранд. Аз чумла доир ба соҳаҳои ҳукуқ, равоншиносӣ, тиб, иқтисодиёт, сиёсатшиносӣ адабиёти тозанашри таълимӣ кам мебошад ва донишҷӯён ҷиҳати ҳарчи бештар дастрас намудани адабиёти тозанашр фикру андешаҳои худро баён намуданд. Инчунин нисбати саривақт қонеъ нашудани бъазе талабу дарҳост ва дар фасли зимистон сарду дар фасли

тобистон гарм будани толорҳои мутолиотӣ донишҷӯён низ ибрози ақида карданд. Фишурдаи натиҷаи таҳқиқот барои тарҳрезии барномаи рушди минбаъдаи фаъолияти китобхона мавриди истифода қарор гирифт.

Бо мақсади омӯзиш ва муайян намудани вазъи воқеии хизматрасонӣ ба хонандагони муқимии Китобхонаи миллии Тоҷикистон соли 2014 таҳқиқоти сотсиологии «Китобхонаи миллӣ аз нигоҳи донишҷӯ» баргузор гардид. Тавассути пурсишнома, ки иборат аз 11 савол ва 30 посухҳои таҳминӣ буд, фикру мулоҳизаҳои 158 донишҷӯёни макотиби ой мавриди омӯзиш ва таҳлил қарор дода шуд. Таҳқиқот имкон дод, ки муносибати донишҷӯён ба манбаҳои пажӯҳиши, низоми қонеъгардонии талабот ба китоби дарҳостшуда, сарфаи вақт, сатҳу сифати хизматрасонӣ, муомилаи китобдор ба хонанда муайян карда шаванд. Ба саволи «Барои дарёғти адабиёти зарурӣ аз қадом сарчашмаҳои маълумотдиҳӣ-билиографӣ бештар истифода мекунед» донишҷӯён чунин посух доданд: аз феҳрист ва картотекаҳои анъанавӣ – 34,2%; аз феҳристи электронӣ – 30,4%; аз фонди нашрҳои маълумотдиҳанда ва билиографӣ (донишномаҳо, лугатҳо, дастурҳои билиографӣ) – 29,7%; аз дигар сарчашмаҳо – 3,8%. Мутаассифона, то кунун на ҳамаи донишҷӯён аз феҳристи электронӣ мустақилона истифода карда метавонанд. Масалан, аз ҳисоби умумии посухдиҳандагон 72 нафар ва ё 45,5%-и донишҷӯён аз феҳристи электронӣ мустақилона истифода карда наметавонад ва 41,8%-и онҳо ба ёрии билиографиғибатдор ниёз доранд. Илова бар ин, таҳлил нишон дод, ки на ҳамаи китобҳои дарҳостшуда сари вақт ба хонандагон дастрас карда мешаванд. Масалан, барои гирифтани китоби дарҳостшуда 54,4% - 10 дақиқа, 24,7% - 20 дақиқа ва 19,6% - 30 дақиқа интизор мешаванд. Ба саволи «Бо қадом сабабҳо ба китобҳои дарҳосткардаатон бештар радиомаҳо мегиред» 45,6%-и донишҷӯён посух доданд, ки китобҳои дарҳостшуда дар дasti дигар хонандагон, 18,4% - дар дигар толори хониш қарор доранд. 10,1% бо сабаби «нест дар ҷояш» ва 20,9% бо сабабҳои гуногун китобҳои дарҳосткардаашонро дастрас карда натавонистанд.

Бо сабабҳои зикршуда 21,5%-и донишҷӯён ҳафтод дар сад, 4,4% - шаст дар сад, 6,3% - панҷоҳ дар сад, 5,7% - чил дар сад, 13,9% - си дар сад, 7% - бист дар сад ва 12% - даҳ дар сади китобҳои дарҳосткардаашонро барои мутолия гирифта натавонистанд. Ба саволи «Муомилаи китобдорон бо Шумо ҳамчун хонанда дар қадом поя қарор дорад» андешаҳои хонандагон чунин арзёбӣ шуд: 57% - «хуб»; 33,5% - «муқаррарӣ»; 1,9% - «бад». 3,8% дар ҷавоб додаан ба ин савол танқисӣ қашиданд.

Ҳамзамон таҳқиқот имкон дод, ки афкору андешаҳои хонандагон ҷиҳати беҳтар намудани фаъолияти КМТ муайян карда шавад. Бахусус посухҳои донишҷӯён ба саволи «Ба ақидаи Шумо, барои беҳбуд бахшидан ба фаъолияти Китобхонаи миллӣ, қабл аз ҳама, бояд қодом корҳоро ба анҷом расонд», метавонанд бо мақсади таҳияи тавсияномаҳои мушаҳҳас барои беҳбуд бахшидан ба фаъолияти минбаъдаи КМТ мавриди истифода қарор гиранд. Ба ақидаи бештари донишҷӯён: китобҳои таърихиву бадей барои мутолия бештар пешниҳод шаванд ва китобдорон назорат кунанд, ки хонандагон варақаҳои онҳоро надаронанд; беҳтар мешуд, агар китобҳои камёфтро аз сари нав ҷоп намоянд; дар толорҳои хониш ҳомуширо риоя намоянд; шумораи китобҳои электронӣ бештар шавад; дар сомонаи КМТ бештар матни китобҳои электронӣ ҷой дода шавад; бисёр хуб мешуд, ки адабиёти зарурӣ ба хонандагон ба муҳлати аз 1 то 3 рӯз барои истифодаи муваққатӣ ба хона дода шаванд; хуб мешуд, ки реҷаи кори КМТ то соати 2200 дароз карда шавад; ба хизматрасонии кормандони китобхона дикқати ҷиддӣ дода шавад то ин ки ҳоҳиши хонандагонро қонеъ гардонида тавонанд; хуб мешуд, ки китобдорон китобҳои зарурии дарҳостшударо фавран дастрас намоянд; бояд ба китобхона мутаассисони ба соҳаи китобдорӣ ҷавобӣ бештар ба кор қабул карда шаванд.

Соли 2013 кормандони бахши китобшиносии шӯбайи илмӣ-таҳқиқотӣ ҷиҳати омӯзиши вазъи воридшавии китобҳои тозанашр ба ҳайси нусхаҳои ҳатмӣ ба фондҳои Китобхонаи миллии Тоҷикистон наасарсанҷӣ доир намуданд. Санчиш нишон дод, ки мутаассифона на ҳамаи маҳсулоти ҷопии дар қаламрави ҷумҳурӣ нашршуда тибқи муқаррароти қонун-

гузорӣ, яъне қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи Номгӯйи гирандагони нусхаҳои ҳатмии ройгони ҳуҷҷатҳо» (аз 31 августи соли 2012, №453), ба ҳайси нусхаҳои ҳатмӣ ба КМТ ворид мешаванд. Масалан, аз 28 муассисаҳои интишоротии мамлакат ҳамагӣ 324 номгӯй китоб бо төъдоди 696 нусха ба китобхона ворид шуданд, дар сурате, ки ин нашриётҳо дар соли 2013 1483 номгӯй китобро ба табъ расониданд ва аз ин ҳисоб ҳамагӣ 21,8% китобҳои чопшуда ба ҳайси нусхаҳои ҳатмӣ ба китобхона фиристода шуданд. Боқимонда 78,2% - и китобҳои нашршуда ба сифати нусхаи ҳатмӣ ба КМТ ворид нашуданд. Илова бар ин, наасарсанҷӣ нишон дод, ки на ҳамаи муассисаҳои табъу нашр тибқи муқаррароти қонунгузорӣ амал карданд ва ҳатто баъзе аз онҳо ҷиҳати ҳалли масъалаи мазкур умуман таваҷҷӯҳ зохир накарданд. Мисол, агар соли 2013 нашриёти «Адиб» 54 номгӯй китобҳоро ба табъ расонида бошад, аз ин ҳисоб ҳамагӣ 3 номгӯй онҳоро ба ҳайси нусхаи ҳатмӣ ба Китобхонаи миллӣ интиқол додааст. Нашриётҳои «Ирфон» аз 14 номгӯй - 2 номгӯй, «Шарқи озод» аз 13 номгӯй - 1 номгӯй, «Буҳоро» аз 50 номгӯй - 10 номгӯй, «Истеъдод» аз 15 номгӯй - 1 номгӯй ба КМТ фиристоданд. Нашриётҳои «Адабиёти бачагона» аз 157 номгӯй, «Маориф ва фарҳанг» аз 32 номгӯй ва «Матбуوت» аз 4 номгӯй ягон номгӯй ҳам ба Китобхонаи миллӣ насупориданд. Яъне, дар маҷмӯъ аз ҳисоби 339 (100%) китобҳои чопкардаи нашриётҳои номрафта ҳамагӣ 17 номгӯй (5,1%) ба КМТ ворид шуданд, шумораи боқимондаи китобҳо - 322 номгӯй (94,9%) ворид нашуданд.

Соли 2015 аз ҷониби коршиносони шуъбаи илмӣ-таҳқиқотии КМТ таҳқиқоти сотсиологӣ дар байни донишҷӯёни ҷаҳор донишгоҳ: донишгоҳи миллӣ, аграрӣ, техникӣ ва тиббӣ баргузор гардид, ки дар он аз ҳар донишгоҳ 50-нафарӣ, ҷамъ 200 нафар иштирок намуд. Муҳаққиқон оид ба натиҷаи таҳқиқот маълумоти муфасалро дар сомонаи КМТ (07.12.2015) пешниҳод намуданд, ки воқеан маводи ҷолиб оид ба муайян мушаҳҳас намудани сатҳи истифодаи дастгоҳи маълумотию библиографӣ ва ВАО дар интихоби маводи мутолия, майлу рағбати дониш-

ҷӯён ба мутолиаи адабиёти таҳассусӣ ва бадеӣ, дастрасии онҳо ба китобҳои дарсӣ ба забони давлатӣ ва дигар масоили марбут ба мутолиаи китоб, маҳсуб меёбад.

Ҳамин тавр, Китобхонаи миллии Тоҷикистон ҳамчун маркази илмӣ-методӣ

Адабиёт

1. Баъзе масъалаҳои китобшиносии тоҷик [Матн]: маҷмӯаи мақолаҳо / муҳаррир-тартибиҳанда Р. Шароғов. – Душанбе, 1973. – 143 с.
2. Вопросы развития таджикской национальной библиографии [Текст]: материалы респ. науч.-теорет. конф., окт. 1970 г. / ГРБ им. Фирдоуси. – Душанбе: Ирфон, 1973. – 96 с.
3. Дар бораи фаъолияти китобдорӣ [Матн]: Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон // Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. – 2003. – №8. – С.10 – 16.
4. Итоги и перспективы развития библиотечного дела в Таджикистане [Текст]: материалы науч.-практ. конф. библ. работников Тадж. ССР, посв. 50-летию образования СССР, март 1973 г. – Душанбе, 1975. – 128 с.
5. Китобхонашиносӣ ва библиографияи Тоҷикистон [Матн]: маҷмӯаи мақолаҳо / муҳаррир – тартибиҳанда Р. Шароғов. – 1977. – 115 с. – Матн ба забонҳои тоҷикӣ ва русӣ.
6. Козырева, Л.Г. Библиотеки Таджикистана легкой промышленности: К итогам исследования [Текст] // Китобхонашиносӣ ва библиографияи Тоҷикистон: маҷмӯаи мақолаҳо / муҳаррир-тартибиҳанда Р.Шароғов. – Душанбе, 1977. – С.25-44.
7. Козырева, Л.Г. Книга и чтение в жизни гиссарских сёл [Текст]: итоги исследования. – Душанбе: Ирфон, 1978. – 64 с.
8. Козырева, Л. Г. Состояние и пути совершенствования научно исследовательской работы в области библиотековедения, библиографоведения и книговедения Таджикистана [Текст] // Проблемы и перспективы информационно-библиографического обеспечения экономики и культуры Таджикистана: Сб. статей / Сост. Л. Г. Козырева. – Душанбе, 1989. – С.92-115.
9. Маҷмӯаи материалҳои дастуруламалӣ ва методӣ дар бораи кори китобхона [Матн]. – Сталинобод, 1940. – 56 с.
10. Пшеничный, Б. Сокровища книги [Текст]: О Библиотеке им. Фирдоуси. – Душанбе: Ирфон, 1966. – 108 с.
11. Суладомони, С. Читательские интересы населения горных и высокогорных районов Таджикистана [Текст]: метод. рекомендации; ГРБ. им. Фирдоуси. – Душанбе, 1982. – 25 с.
12. Тальман, Р. О. Государственная публичная библиотека Таджикской ССР им. Фирдоуси [Текст]: краткий очерк / ред. А. Мороз. – Сталинабад, 1954. – 88 с.; Путеводитель по каталогам Республиканской библиотеки им. Фирдоуси [Текст]: памятка читателю / сост. Т. А. Лившиц, Г. М. Сушко. – Сталинабад, 1957. – 26 с.; Таджикская республиканская библиотека имени Фирдоуси. Фонд групповой обработки и правила пользования им [Текст]: памятка читателю / сост. М. В. Николаева; ред. Л. В. Люперсольская. – Сталинабад, 1957. – 11 с.; Междубиблиотечный абонемент: памятка / сост. С. Ишкулова; ред. Р. Кукушкина. – Сталинабад, 1959. – 14 с.; Китобхонаи давлатии республикавии РСС Тоҷикистон ба номи Фирдавсӣ [Матн]: роҳнома / тарҷумаи Н. Кароматуллоева; муҳаррир К. Қурбонов. – Сталинобод, 1961. – 59 с.; Государственная республиканская библиотека Таджикской ССР им. Фирдоуси [Текст]: путеводитель / ред. З.Пономарева. – Сталинабад, 1961. – 59 с.
13. Трофимов, С. А. Книга в жизни ученого: По материалам социологического исследования // Китобхона-шиносӣ. Библиография. Таърихи китоби тоҷик. – Душанбе: Ирфон, 1981. – С.119-130.
14. Шаропов, Р. Основные этапы и закономерности развития таджикской литературной библиографии [Текст] / под

ва илмӣ-таҳқиқотии китобхонаҳои мамлакат тавассути фаъолияти гуногунпаҳлуюи худ дар рушду нумӯи илми китобдории тоҷик саҳми муносиб гузаштааст.

ред. Ю. С. Зубова. – Душанбе: Ирфон, 1970. – 112 с.

15. Шарофзода, Р. Таъсири ниҳодҳои солҳои шаст [Матн]: роҷеъ ба фаъолияти Китобхонаи ба номи А. Фирдавсӣ // Ганҷинаи фарҳанг: ҷаҳоннома бахшида ба 70-солагии Китобхонаи миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба номи А.Фирдавсӣ. – Душанбе: Эҷод, 2004. – С.63-72.

16. Шарофов, Р. Назаре ба библиографишиносӣ тоҷик [Матн] // Китобхонашиносӣ ва библиографияи Тоҷикистон: маҷмӯаи мақолаҳо / муҳаррир – тартибидҳонда Р. Шарофов. – 1977. – С.64-74.

17. Шевченко, З. М. Из истории библиотечного дела в Таджикистане [Текст] / отв. ред. К. П. Марсаков. – Душанбе: Дониш, 1968. – 136 с.

НАҚШ ВА МАҚОМИ КИТОБХОНАИ МИЛЛИИ ТОҶИКИСТОН ДАР РУШДИ ИЛМИ КИТОБДОРӢ

Дар мақола нақш ва мақоми Китобхонаи миллии Тоҷикистон дар пайдоиш, ташаккул, таҳаввул ва рушди илми китобдории тоҷик мавриди баррасӣ қарор гирифтааст. Қайд мегардад, ки Китобхонаи миллии Тоҷикистон аз рӯзҳои аввали фаъолияташ дар радифи ҷамъовариву нигоҳдорӣ ва дастраси оммаи васеи хонандагон гардонидани захираи китобӣ пайваста қӯшиш ба ҳарҷ додааст, ки дар ҳаллу фасли масоили назарӣ ва амалии илмҳои китобшиносӣ, китобхонашиносӣ, библиографишиносӣ ва таърихи китоб саҳми муносиб гузорад. Аз ҷумла ишора шудааст, ки КМТ бори нахуст тавассути таҳияву интишори дастуруламалу маводи методӣ, очерку ёддошт ва роҳнамоҳо оид ба масоили ташкили китобхонаҳои навъҳои гуногун ва такмили фонди онҳо, банақшагириву ҳисобдихии фаъолияти китобхонаҳо, гурӯҳбандии адабиёт ва ҷобаҷгузории он тибқи таснифоти китобдорӣ, ташкили дастгоҳи маълумотдихӣ-библиографӣ ва истифодаи он, созмондихӣ ва баргузории чорабинҳои оммавии китобхона, хизматрасонӣ тавассути низоми абонементи байни китобхонаҳо, чорабинҳо оид ба марказонидани китобхонаҳои шаҳрӣ ва ноҳиявӣ, кор бо нақшаҳои мавзӯйии нашриётҳо, ташкил ва баргузории семинарҳои китобдорон дар китобхонаҳои оммавӣ, шакли ғайримуқими хизматрасонии китобдорӣ

дар китобхонаҳои мамлакат, ташкили мубодилаи адабиёт байни китобхонаҳо, библиографияи тавсиявӣ ва нақши он дар роҳбарии хониш, ихтисорнамоии қалима ва ибораҳои тоҷикӣ дар тасвири библиографии асарҳои матбуوت ва дигар масъалаҳо, ҷиҳати таъмин намудани кормандони китобхонаҳои ҷумҳурий бо донишҳои нави таҳассусӣ мусоидат кардааст.

Ҳамзамон дар мақола дар заминай маводи чопӣ роҷеъ ба объекти таҳқиқ қарор гирифтани таърихи КМТ, давраҳои ташаккулёбӣ ва фаъолияти гуногунпаҳлуи он дар самти ташкили курсҳои омӯзишӣ, баргузории конференсияҳои назарӣ-амалӣ, созмондииҳи таҳқиқотҳои сотсиологӣ, таҳияву интишори рисолаҳои илмӣ, маҷмӯаи мақолаҳо, дастурҳои методию библиографӣ ва маҷаллаи таҳассусии «Китобдор», маълумотҳои ҷолиб пешниҳод шудааст. Бахусус саҳми китобхона дар шаклгирию рушдёбии яке аз шоҳаҳои илми китобдории тоҷик – библиографишиносӣ маҳсус таъқид шудааст.

Калидвожаҳо: Китобхонаи миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба номи А. Фирдавсӣ, Китобхонаи миллии Тоҷикистон, китоб, хонанда, китобшиносӣ, китобхонашиносӣ, библиографишиносӣ, илми китобдорӣ, таҳқиқоти сотсиологӣ, кори илмӣ-таҳқиқотӣ.

РОЛЬ И МЕСТО НАЦИОНАЛЬНОЙ БИБЛИОТЕКИ ТАДЖИКИСТАНА В РАЗВИТИИ БИБЛИОТЕЧНОЙ НАУКИ

В статье рассматривается роль и место Национальной библиотеки Таджикистана в

зарождении, становлении, эволюции и развитии таджикского библиотечного дела.

Отмечается, что с первых дней своего существования Национальная библиотека Таджикистана постоянно стремилась формировать и сохранять книги и делать их доступными для широкой публики, решать теоретические и практические вопросы книговедения, библиотековедения, библиографоведения и истории книги. В частности, было отмечено, что НБТ впервые посредством разработки и публикации руководящих и методических материалов, очерков, памяток и путеводителей по проблемам создания библиотек разного типа и улучшению их фондов, планированию и учету библиотечной деятельности, группировки расстановки литературы на основе библиотечной классификации, организации справочнобиблиографического аппарата библиотеки и ее использование, организация и проведение массовых мероприятий библиотек, обслуживание посредством межбиблиотечного абонемента, мероприятия по централизации городских и районных библиотек, работа с тематическими планами издательств, организация и проведение семинаров библиотекарей в массовых библиотеках, недифференцированные формы библиотечного обслуживания в библиотеках страны, организация обмена литературой между библиотеками, рекомендательная библио-

графия и ее роль в руководстве чтением, сокращение таджикских слов и фраз в библиографическом описании публикаций, и другие вопросы, способствовали обеспечению сотрудников библиотеки страны новыми специализированными знаниями.

Также в статье на основе опубликованных материалов представлена интересная информация по истории НБТ, этапам ее становления и многогранной деятельности в области организации и проведении учебных курсов, теоретических и практических конференций, организации социологических исследований, разработке и публикации научных монографий, сборников статей, методических и библиографических пособий, и профессионального журнала «Китобдор». В частности, специально отмечено вклад библиотеки в становление и развитие одной из ветвей таджикского библиотечного дела – библиографоведения.

Ключевые слова: Национальная библиотека Республики Таджикистан имени А. Фирдавси, Национальная библиотека Таджикистана, книга, читатель, книговедения, библиотековедения, библиографоведения, библиотечная наука, социологические исследования, научно-исследовательская работа.

THE ROLE AND PLACE OF THE NATIONAL LIBRARY OF TAJIKISTAN IN THE DEVELOPMENT OF LIBRARY SCIENCE

The article examines the role and place of the National Library of Tajikistan in the origin, formation, evolution and development of Tajik librarianship. It's noted that since the first days of its existence, the National Library of Tajikistan has constantly sought to form and preserve books and make them accessible to the public, to solve theoretical and practical issues of book studies, library science, and bibliography and book history. In particular, for the first time, it was noted that the NLT through the development and publication of guidance and methodological materials, essays, memos and guides on the problems of creating libraries of various types and improving their collections, planning and accounting of library activities, grouping and arrangement of

literature based on library classification, organization of reference and bibliographic apparatus of the library and its use, organization and holding of mass events of libraries, maintenance through interlibrary subscription, measures for the centralization of city and district libraries, working with the thematic plans of publishing houses, organizing and conducting seminars of librarians in mass libraries, non-undifferentiated forms of library services in the country's libraries, organizing the exchange of literature between libraries, recommendation bibliography and its role in guiding reading, shortening Tajik words and phrases in the bibliographic description of publications, and other issues contributed to

providing the country's library staff with new specialized knowledge.

Also, on the basis of published materials, the article provides interesting information on the history of the NLT, the stages of its formation and multifaceted activities in the field of organizing and conducting training courses, theoretical and practical conferences, organizing sociological research, developing and publishing scientific monographs, a collection of articles, methodological and

bibliographic manuals, and the professional journal "Kitobdor". In particular, specifically noted the contribution of the library to the formation and development of one of the branches of Tajik librarianship - bibliography.

Keywords: National Library of the Republic of Tajikistan named after A. Firdavsi, National Library of Tajikistan, book, reader, book studies, library studies, bibliography, library science, sociological research, research work.

Маълумот дар бораи муаллиф:
Комилзода Шариф, сармухассиси Муасисаи давлатии "Китобхонаи миллӣ"-и Дастигоҳи иҷроияи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, номзади илмҳои педагогӣ, дотсент. Суроғ: 734024, Ҷумҳурии Тоҷикистон, ш. Душанбе, к. Техрон, 5. Тел.: (992) 900-67-18-06; Е mail: komilzoda1958@mail.ru

Сведения об авторе: Комилзода Шариф, главный специалист ГУ «Национальная библиотека» Исполнительного аппарата Президента Республики Таджикистан, кандидат педагогических наук,

доцент. Адрес: 734024, Республика Таджикистан, г. Душанбе, ул. Техрон, 5. Тел.: (992) 900-67-18-06; Электронная почта: komilzoda1958@mail.ru

Information about the author:
Komilzoda Sharif, chief specialist of the State Institution "National Library" of the Executive Office of the President of the Republic of Tajikistan, Candidate of Pedagogical Sciences, associate Professor. Address: 734024, Republic of Tajikistan, Dushanbe, st. Tekhron, 5. Tel.: (992) 900-67-18-06; Email: komilzoda1958@mail.ru

ТДУ 681.3:02(575.3)

ТКБ 78.3 (2 тоҷик)

ТАТБИКИ ИННОВАЦИЯҲО ҲАМЧУН САМТИ АФЗАЛИЯТНОКИ ФАҶОЛИЯТИ МЕТОДИИ КИТОБХОНАҲОИ ТОҶИКИСТОН

Зафари Шариф
МДТ «Донишкадаи давлатии фарҳанг ва санъати Тоҷикистон
ба номи Мирзо Турсунзода»

Фаҷолияти инноватсионӣ самти муҳимтарин ва дар шароити имрӯза беш аз пеш афзалиятноки таъминоти методии китобхона ё шабакаи китобхонаҳо ба шумор меравад. Ҳадафи асосии он чустучӯ, арзёбӣ, таҳия ва истифодаи навгониҳо дар фаҷолияти рӯзмарраи китобхонаҳо мебошад. Фаҷолияти инноватсионӣ барои тамоми китобхонаҳо хос аст. Аз ин рӯ, китобхона марказҳои методӣ вазифадоранд, ки ин навгониҳоро дар тамоми шабакаи китобхонаҳо паҳн намоянд.

Таҳқиқи мавзӯъ водор менамояд, ки қабл аз ҳама моҳияти мағҳуми «инноватсион»-ро мушахҳас намоем. Мағҳуми «инноватсион» дар «Консепсияи миллии

маълумоти Ҷумҳурии Тоҷикистон», ки бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон №200 аз 3.05.2002 тасдиқ шудааст, ҳамчун - «нав, мӯҷаддад, навсозӣ, навгарӣ» маънидод шудааст. Дар асл «инноватсион» аз қалимаи англисии innovation гирифта шуда, маънои навгонӣ ё навигарии ҷори-шудаеро мегӯянд, ки беҳтаршавии сифату самаранокии равандҳо ё маҳсулотро тибқи талаботи бозор таъмин менамояд. Он натиҷаи ниҳоии фаҷолияти зеҳни инсон, таҳайюлоти ў, ҷараёни эҷодӣ, қашфиёт, ихтироот, такомул мебошад.

Агар онро аз забони лотинӣ «Innovatio» тарҷумаи таҳтуллафзӣ намоем, маънои «ба самти тағйирот, дигаргунӣ»-

ро ифода мекунад. Вале агар моҳияти онро таҳлил намоем, на ҳама гуна навгонӣ, ё навсозӣ, балки ҳамон навгоние, ки ба таври қуллӣ самаранокии низоми мавҷударо баланд бардошта метавонад, фаҳмида мешавад. Ҳамин тавр, ҷараёни инноватсия – таҳия – ҷоринамоӣ – ноил шудан ба сатҳу сифати навро меноманд.

Дар осори илмӣ ва публикстӣ ба забони тоҷикӣ бахшида ба соҳаҳои техника, технология, илму фарҳанг, маориф, аз ҷумла фаъолияти китобдорӣ мағҳумҳои навгонӣ ва навгарӣ маъмултар мебошанд. Дар ҳар маврид мағҳуми инноватсия ба маънни муносабати нав, ҷараёни ташаккули равия ва падидаҳои нав, таъ-мини сатҳу сифати нав дар ягон навъи фаъолият фаҳмида мешавад.

Дар адабиёти илмии соҳавӣ зери мағҳуми «навгониҳо» шаклу услубҳои нав (номаълум, ҳанӯз ҳамаҷониба дастрас нагардида) ё маъмул, вале навшудаест, (модернизатсияшуда) ки барои такмили фаъолияти китобхона равона карда шудааст, маънидод гардидааст.

Яке аз олимони машҳури соҳаи китобдорӣ Ю. Н. Столяров ҳатто зуҳури ҳадамоти методиро дар амалияти китобдории олам падидаи нав ҳисобида, қайд менамяд, ки «бунёд ва рушди ҳадамоти методӣ яке аз дастовардҳои фаъолияти китобдории шӯравӣ ва инноватсияи ҳақиқӣ дар китобхонашиносии ҷаҳон ба ҳисоб меравад». Сарчашмаи навгониҳо дар китобхонаҳо амалии пешқадами китобдорӣ, пешниҳодоти ратсионализатории китобдорон, тавсияҳои таҳқиқоти илмӣ, технологияи муосири иттилоотӣ ба шумор мераванд. Воқеан, воридоти босуръати технологияи нави иттилоотӣ ва телекоммуникатсияи ба фаъолияти китобдорӣ дар ин соҳа инқилоби ҳақиқӣ гардид.

Мусаллам аст, ки навгониҳое, ки аз дигар соҳаҳо ба фаъолияти китобдорӣ ворид карда мешаванд, бояд дар амалия санчида шаванд, мутобиқ гардонида шаванд. Масалан, технологияи муосири иттилоотӣ, захираҳои электронии мултимедиаӣ, шабакаҳои компьютерии алоқа ва амсоли ин ҳатман санчида шуда, сипас мавриди истифода қарор дода мешаванд.

Яъне раванди воридсозии навгариҳоро дар амалии китобдорӣ навгонӣ меноманд. Ҳамин тавр, фаъолияти инноватсияи навгарӣ ва истифодаи онҳо иборат аст. Ҳадафи ниҳоии он табдилдихии навгарӣ ба навгонӣ, бо ибораи дигар таъмин намудани омӯзиш ва ҷоринамоии он дар китобхона мушаххас ё шабакаи китобхонаҳо мебошад.

Ба андешаи яке аз китобхонашиносон дар ҷунин шароит методистони системаҳои марказонидашудаи китобхонаҳо «одат мекунанд, ки кормандони филиалро пайваста омӯзонанд, тарбия намоянд ва тафтиш намоянд». Вале ин суханон дар замони Шӯравӣ иброз шуда, барои ҳамон марҳилаи фаъолияти китобдорӣ хос ва дуруст буданд. Зоро дар он замон яке аз вазифаҳои асосии марказҳои методӣ маҳз аз тафтиши пайдарпайи китобхона ва китобдорон иборат буд. Вале дар ин андеша як нукта аҳаммияти худро гум накардааст – масъалаи пайваста омӯзонидан ва тарбия намудани китобдорон, зоро тавре ки Асосгузори сулҳу Ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон дар Паёми навбатии хеш (2016) ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон иброз намуд – «масъулони соҳаи маориф вазифадор карда мешаванд, ки ҷиҳати таҳия ва ба баррасии Ҳукумати қишвар пешниҳод намудани «Консепсияи таҳсилоти муттасил барои солҳои 2016-2022» ҷораҷӯйӣ карда, барои роҳандозӣ намудани ҷунин шакли таҳсилот тадбирҳои иловагӣ андешанд».

Яъне зарурати таҳсилоти муттасил (пайдарпайи доимӣ) имрӯз тақозои замон аст. Сарфи назар намудани он дар ҳар як соҳаи фаъолият боиси боздоштани раванди тараққиёт мегардад. Дар соҳаи фаъолияти китобдорӣ, бахусус фаъолияти методии китобхонаҳо, ки яке аз вазифаҳои асосии он дарёфт, омӯзиш, тарғиб ва дар амал ҷорӣ намудани таҷрибаи пешқадам, ҳусусан навгониҳо мебошад, масъулонро водор месозад, ки пайваста атрофи ин масъала тадбирҳои мушаххас андешанд.

Бо назардошти ҳамин зарурат, ҳангоми тарҳрезии соҳтор нави Китобхонаи

миллии Тоҷикистон Маркази такмили ихтисос ҳамчун ҷузъи ҷудонопазири ин маркази бузурги китобдории мамлакат таъсис ёфт. Зеро китобдори имрӯза дар қиёс бо дигар мутахассисони ватаний бояд бештар аз дигарон аз донишҳои нав огоҳ бошад, дигаронро бо иттилооти тозаи имию техникӣ саривақт ва бо сифати баланд таъмин карда тавонад. Вай бояд ҳамадон бошад. Дар баробари ин китобдори имрӯза бояд дорои донишу малақаҳои нави қасбӣ бошад. Зеро имрӯз на танҳо суръату сифати пахши иттилоот, балки воситаҳои муосири техникии дастрасгардонии он муттасил такмил меёбанд. Китобдоре, ки 5 сол муқаддам анвои гуноғуни технологияни иттилоотиро азҳуд намуда буд, имрӯз бо навъҳои муосири он кор карда наметавонад. Чунин вазъият миёни китобдор ва истифодабарандай китобхона дар самти мубодилаи иттилоот монеаи ҷиддӣ эҷод менамояд, ки дар натиҷа обрӯю Ҷътибари на танҳо китобдори мушаххас, балки китобхона ва дар маҷмӯъ фаъолияти китобдорӣ паст мегардад.

Бинобар ин, дар шароити доимо-тағйирёбандай ҷаҳони муосир яке аз вазифаҳои асосии Маркази такмили ихтисоси Китобхонаи миллии Тоҷикистон аз он иборат аст, ки бо дарназардошти таҳаввулоти азим дар соҳаи фаъолияти китобдории ҷаҳон ва Тоҷикистон пайваста мазмуни нақшаҳои таълимии таҷдиidi назар намояд. Зеро имрӯз китобдороне, ки соҳиби дипломи маълумоти олии қасбӣ мегарданд, ба зудӣ дар бозори меҳнат мақоми сазовор пайдо карда наметавонанд. Онҳо ногузир дар муҳлати хеле кӯтоҳ ба такмили ихтисос ниёз пайдо мекунанд. Бинобар ин, дар мавриди таҷдиidi назар намудани нақшаҳои таълимии ин Марказ онҳо бояд бо назардошти самтҳои асосии фаъолияти методӣ ё мушаххасан фаъолияти инноватсионӣ-методии китобхонаҳо ҷавобгӯ бошанд.

Аслан, имрӯз фаъолияти инновационӣ аз якчанд марҳилаҳои ба ҳам алоқаманд иборат аст.

Марҳилаи яқуми он аз омӯзиши амалияи китобдорӣ бо мақсади муайян намудани эҳтиёҷоти китобхонаҳо нисбат ба навғониҳо иборат мебошад. Таҳлили ама-

лияи китобхонаҳо имкон медиҳад, ки камбудиҳо ва зиддиятҳо муайян гардида, самтҳои истифодаи навғониҳо ҷиҳати ҳалли онҳо тарҳрезӣ гарданд.

Марҳилаи дуюм, ин ҷустуҷӯи навғониҳо мебошад, ки туфайли истифодаи онҳо ин ё он камбудӣ ва зиддиятҳо ҳаллу фасл мегарданд.

Сарчашмаи асосии ҷустуҷӯи навғониҳо иборатанд аз маводи чопгардида - китобу мақолаҳо, маводи методӣ ва идтилоотӣ, маводи конфронсҳо, ҷаласаҳо, семинарҳо ва ҳоказо, инҷунин маводи чопнагардида – дастхатҳо, ҳисоботҳо доир ба корҳои илмӣ-таҳқиқотӣ, иттилоот аз интернет, илова бар ин шиносоии мустақим ба амалияи китобдорӣ (санчиш, экскурсия) ва ғайра.

Марҳилаи сеюм – арзёбӣ ном дорад. Меъёрҳои арзёбӣ иборатанд, пеш аз ҳама:

- афзалияти навғонӣ дар қиёс бо амалияи суннатии китобхона ё ягон баҳши он;
- сатҳи дастрасии навғонӣ барои ин ё он навъи китобхона;
- мутобиқати навғонӣ ба шароити мушаххаси фаъолияти китобхона ё соҳтори он.

Дар заминай чунин арёбӣ **марҳилаи навбатӣ ё ҷоруми фаъолияти инноватсионӣ**, яъне интиҳоби навғонӣ ҷиҳати истифода дар фаъолияти китобхона оғоз мегардад.

Ҷорӣ намудани навғониҳо дар амалияи китобдорӣ бо оғози **марҳилаи панҷум, яъне озмошии навғониҳо** шурӯъ мегардад. Ин марҳилаи бағоят пурмасъулият аст. Зеро қабл аз ҷорӣ намудани навғонӣ бояд мутобиқати он ба шароити мушаххаси китобхона санҷида шуда, тағйироти зарурӣ ворид карда шавад. Дар ҷараёни озмошии навғонӣ (дар китобхонаи мушаххас ё ягон самти фаъолияти он ва ғайра) раванди ҷоринамоии он мустақилона мушоҳида (назорат) карда мешавад. Чунин мушоҳида барои ба даст овардани маводи фактографӣ ҷиҳати таҳлили фаъолияти китобхона дар шароити ҷоринамоии навғониҳо имкон фароҳам меорад. Ҳамзамон имконият пайдо мешавад, ки доир ба истифодаи дурусту мақсадноки

навгонихо ё натицаи истифодаи онҳо ху-
лосаҳои илман асоснок ба даст оянд.

Марҳилаи хеле зарурии ҷараёни ин-
новатсионӣ, яъне **марҳилаи шашум, ин
марҳилаи бунёди (таҳияи, коркарди, тарҳ-
резии) навгонихо** мебошад. Пайдоиши ҳа-
ма гуна навгонӣ, қабл аз ҳама ба фаъо-
лияти эҷодӣ, ҷустуҷӯи мутахассисони
соҳаи китобдорӣ, ки ба пажӯҳиши тарзу
воситаҳои амалии бартараф намудани
зиддиятҳо равона гардидааст, вобаста
мебошад. Бунёди (таҳияи) навгонихо дар
заминаи корҳои озмоиши анҷом меёбад,
ки дар раванди онҳо қадом андоза матлуб
(мувофиқи мақсад будани) пешниҳодоти
китобдорон ҷиҳати истифодаи навгонӣ
дар фаъолияти китобхона санҷида меша-
ванд.

Агар раванди инноватсионӣ ҳамчун
ҷузъи таркиби фаъолияти методии ки-
тобхона танҳо ба азхуднамои навгонихо
дар фаъолияти хеш маҳдуд шуда бошад,
пас ин раванд дар китобхонаи марказӣ-
маркази методӣ ба паҳннамои навгонихо
дар фаъолияти шабакаи китобхонаҳо¹
равона карда мешавад. Дар китобхонаи
марказӣ-маркази методӣ раванди мазкур
аз омӯзиши таҷрибаи китобхона бо мақ-
сади ошкор намудани навгонихо, ба ки-
тобдорон дастрас намудани иттилоот оид
ба навгонихо ва расонидани қӯмак ба
китобдорон ҷиҳати азхуднамои навго-
ниҳо иборат мебошад.

Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон маркази
асосии омӯзиш, иттилоърасонӣ оид ба
навгонихо, қӯмакрасонӣ ба китобдорон
дар самти азхуднамои навгониҳои
китобдорӣ дар сатҳи миллӣ барои тамоми
шаклу намудҳои китобхонаҳо новобаста
ба тобеияти идоравӣ ва шакли моликият –
Китобхонаи миллии Тоҷикистон, дар
сатҳи вилоятҳо – китобхонаҳои вилоятӣ,
дар сатҳи шаҳрҳо – китобхонаҳои мар-
казии шаҳрӣ, дар сатҳи ноҳия – китоб-
хонаҳои марказии ноҳиявӣ ба шумор
мераванд. Аммо дар амалия ҳолатҳое ба
назар мерасанд, ки баъзан бо ташабbusi
марказҳои алоҳидаи методии соҳавӣ ё
китобхонаҳои бачагона ва мактабӣ нав-
гонихо ошкор, омӯхта ва татбиқ карда
мешаванд. Ин, аллбата, боиси дастгирист,
вале набояд фаромӯш кард, ки марказҳои

бузурги методии сатҳи баланд дорои
имконияту нерӯҳои пуркувати илмӣ
мебошанд. Ин имконият медиҳад, ки ҳар
як навгонӣ ҳамаҷониба омӯхта шавад ва
роҳҳои нисбатан самараноки татбиқи он
муайян карда шавад.

Яке аз масъалаҳои муҳим дар самти
паҳннамои навгонихо ин бартараф намуд-
ани ақидаи манғии баъзе китобдорон
нисбати истифодаи навгонихо ва муқо-
билияти психологии онҳо вобаста ба
тағириотҳо, дигаргуниҳо мебошад. Яъне
навгониҳоро китобдорон танҳо вақте қо-
били қабул меҳисобанд, ки агар зарурати
онҳоро дарк намоянд. Ташаккули эътиомо-
ди китобдорон нисбати зарурияти ҷори-
намои навгонихо ин пеш аз ҳама вази-
фаи методист мебошад. Дар менечменти
китобдорӣ дар маҷмӯъи ин мағҳум ҳамчун
«идоракуни навгонихо» маъмул аст. Дар
ин маврид китобдорон нақши ташаб-
бускор, таҳиягар ва таблиғотчи навгони-
ҳоро иҷро мекунанд, ки ин раванд аз мар-
ҳилаҳои зерин иборат мебошад:

- ❖ интиҳоби навгонӣ барои паҳн-
мой;
- ❖ озмоиши навгонӣ;
- ❖ таҳия ва паҳннамои тавсияҳо
барои ҷоринамои навгонихо;
- ❖ таълими (омӯзонидани) китоб-
дорон оид ба услубҳои истифодаи нав-
гонихо;
- ❖ қӯмаки методӣ ба китобдорон
ҷиҳати азхуднамои навгонихо.

Бо назардошти он ки дар интиҳоби
навгонихо китобдорон ҳуқуқи мустақи-
лият доранд, марказҳои методӣ қӯшиш
менамоянд, ки китобдоронро бо иттило-
оти зарурӣ оид ба навгонихо таъмин
намоянд. Чунин иттилоот дар заминаи
маводи фактологӣ, ки тавассути мони-
торинги методӣ ҷамъоварӣ гардидааст,
ташакқул меёбад. Ин иттилоот оид ба
тамоми навгониҳоест, ки ошкор гардида,
ба таври мусбат арзёбӣ ва дастгирий
ёфтаанд. Иттилоот ба таври шифоҳӣ (дар
семинарҳо, машваратҳои гурӯҳӣ, курсҳои
китобдорон ва гайра), инчунин тавассути
дастрас гардонидани бүллетенҳои итти-
лоотӣ оид ба навгонихо паҳн карда меша-
вад.

Бо мақсади татбики фаъолонаи навгониҳои нисбатан муҳиме, ки аз озмоиш гузаштаанд, тавсияҳои методӣ таҳия мегарданд. Ҳамзамон бо мақсади татбики фаъолонаи навгониҳо аз шаклу намудҳои дигар – коромӯйӣ, практикумҳо, семинар, семинар-тренингҳо ва гайра низ истифода бурда мешавад.

Имрӯз яке аз самтҳои асосии фаъолияти марказҳои методии тамоми зинаҳо бояд ташкили таҳсилоти муттасил бошад. Ин маъни онро дорад, ки сатҳи таҳсилоти касбии китобдорони тамоми синну сол (яъне на танҳо мутахассисони ҷавон, балки китобдорони собиқадор ва гайра) бояд ба талаботи ҷомеаи иттилоотӣ ҷавобғӯ бошад. Барои расидан ба ин ҳадаф марказҳои методӣ бояд китобхонаро ба маркази таълиму тарбияи китобдорон табдил диханд. Ин аз як тараф барои ҳудомӯзии китобдорон зарур аст, аз ҷониби дигар китобхонаи оммавӣ бо истифода аз донишҳои касбии китобдорони худ метавонад барои ташкили таҳсилоти муттасили истифодабарандагони китобхона шароитҳои мусоид фароҳам орад.

Самти дигаре, ки бояд марказҳои методӣ ба он таваҷҷӯҳи хоса зоҳир намоянд, ин омӯзиши талаботи истифода-барандагони китобхона мебошад ва ин асосан ба фаъолияти маркетингии китобхона вобастагии зич дорад. Оид ба фаъолияти маркетингии китобхонаҳо имрӯз дар адабиёти илмии соҳавӣ иттилооти зиёдеро дарёфтан мумкин аст. Мағҳуми «маркетинг» («market» бо забони англисӣ маъни бозорро дорад). Дар мавриди мо, сухан дар бораи функцияи маркетингии китобхона меравад, ки марказҳои методӣ ва маркетингии китобхонаҳо бояд ба сомон расонанд. Яъне дар амал таҳти мағҳуми маркетинг фаъолияти мушахҳаси бозаргонӣ фахмида мешавад. Дар қишварҳои мутараққии олам принсипҳои маркетинг фаъолона татбиқ мегарданд ва он кафолати рушди устувори китобхонаҳо гардидааст. Зоро камчинии маблағҳои бучетӣ дар соҳаи китобдорӣ танҳо хоси Ҷумҳурии Тоҷикистон нест. Мутаассифона, раванди татбики принсипҳои маркетинг дар фаъолияти китобхонаҳои

Тоҷикистон ғайриқаноатбахш аст. Яке аз сабабҳои асосии он ин мавқеъи сусти марказҳои методӣ дар самти ҷоринамоии фаъолияти маркетингӣ мебошад. Ҳол он ки барои китобхонаҳои қишварҳои дигари олам фаъолияти маркетингӣ аллакай навғонӣ нест. Муҳимтарин падида дар фаъолияти маркетингии китобхонаҳо ин иттилооти маркетингӣ ба шумор меравад.

Иттилооти маркетингӣ барои чи зарур аст? Онро чи тавр пахш бояд кард? Ба ин саволҳои китобдорон бояд марказҳои методӣ тавассути роҳу воситаҳои гуногун ҷавоби саҳҳо диханд. Агар аз ҷониби марказҳои методӣ ба китобхонаҳо дар ин самт кӯмакҳои мушахҳас расонида шаванд, дар он ҳолат китобхонаҳо:

- дар рақобати бозори иттилоотӣ афзалият пайдо мекунанд;
- муносибати истифодабарандагонро ҳамчун истеъмолкунандагони ҳадомоти китобдорӣ муайян карда метавонанд;
- муҳити дохилӣ ва бурунаро муона карда метавонанд;
- стратегияи рушди худро ҳамоҳанг месозанд;
- фаъолияти хешро арзёбӣ мекунанд;
- самаранокии фаъолияти худро баланд бардошта метавонанд.

Мавҷудияти ҷанбаи маркетингӣ дар фаъолияти марказҳои методӣ боз аз он нуқтаи назар зарур аст, ки китобхонаҳои Тоҷикистон дар шароити ҷаҳонишавии фазои иттилоотӣ ва рақобати шадиди бозори иттилоотӣ тобовар набудани худро собит намуданд. Танҳо татбиқи фаъолонаи принсипҳои маркетинг метавонад вазъиятро ба манфиати онҳо тағиیر дид. Ҷаро вазъият чунин аст? Ба андешаи мо сабаби асосии чунин вазъият аз он иборат аст, ки дар муассисаҳои таҳсилоти китобдории мамлакат мутахassis – «китобдор-макетолог» тайёр карда намешавад. Сатҳи донишҳои касбӣ ва малаҳаҳои китобдорони ҷумҳурӣ оид ба масъалаҳои маркетинги китобдорӣ умуман ба талабот ҷавобғӯ нест. Дар нақшаҳои таълимии муассисаҳои таҳсилоти касбӣ ҳиссаи фанҳо ва мавзуъҳои марбут ба маркетинги китобдорӣ хеле ноҷиз аст.

Адабиёт

1. Канцлерис, А. Границы профессии// Библиотекарь. – 1987. – №1. – С. 50.
2. Комиссарчик, Н. М. Совершенствование некоторых форм методического руководства библиотеками [Текст] // Науч. и техн. б-ки СССР. – 1988. – №2. – С. 6-9.
3. Раҳмон, Э. Паёми Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон // Минбари ҳалқ. – 2016. – 20 янв..
4. Сулаймонов, С. Методический центр централизованных систем: из опыта работы библиотек [Текст]. – Душанбе, 1982. – 14 с.
5. Столяров, Ю. Н. Воздорить професионализм // Библиотека. – 1997. – №1. – С. 67.
6. Фенелонов, Е. А. Методическая работа в системе управления библиотечным делом [Текст] // Сов. Библиотековедение. – 1981. – № 6. – С. 3-13.
7. Фирсов, В. Р. Научно-методическая работа республиканской библиотеки: проблемная ситуация [Текст] // Науч. и техн. б-ки СССР. – 1988. – №2. – С. 23-28.
8. Шерматов, Дж. Методические аспекты повышения эффективности работы библиотек по правовому воспитанию молодежи [Текст] // XXVII съезд КПСС о возрастании роли культуры в коммунистическом воспитании молодежи: Тезисы докл.- Душанбе, 1987. – С. 35-36.

ТАТБИҚИ ИННОВАЦИЯҲО ҲАМЧУН САМТИ АФЗАЛИЯТНОКИ ФАҶОЛИЯТИ МЕТОДИИ КИТОБХОНАҲОИ ТОҶИКИСТОН

Дар мақола омилҳое, ки ба зарурати омӯзиши проблемаи илмии татбиқи инноватсияҳо ҳамчун самти афзалиятноки фаъолияти методии китобхонаҳои Тоҷикистон марбут аст, муайян карда шуданд.

Ба андешаи муаллиф омӯзиши мавзӯи татбиқи инноватсияҳо ҳамчун самти афзалиятноки фаъолияти методии китобхонаҳои Тоҷикистон танҳо дар мавриде натиҷаи дилҳоҳ медиҳад, ки агар фаъолияти инноватсионии китобдорӣ дар роబита бо истилоҳоту мағҳумҳои илмӣ ва консепсияҳои мавҷуда, инчунин раванди ташақкулӯбӣ ва рушди низоми миллии инноватсияҳо мавриди таҳқиқ қарор дода шавад.

Дар мақола қайд гардидааст, ки назари муҳаққиқон нисбат ба мавзӯи мавриди таҳқиқ гуногун мебошад. Зоро мөҳияти инноватсияҳои китобдорӣ дорои характеристи мураккаб ва баъзан амбивалентӣ мебошад.

Ба андешаи муаллифи мақола имрӯз проблемаи фаъолияти инноватсионӣ ҳамчун самти муосири фаъолияти методии

kitobxonaҳои Тоҷикистон ба қадри кофӣ омӯхта нашудааст, маҳз аз ҳамин ҷиҳат танҳо ҳамоҳангозии корҳои илмӣ-таҳқиқотӣ дар ин самт имконияти истифодаи самараноки нерӯҳои илмиро барои ҳаллу фасли проблемаи инноватсияҳои китобдорӣ фароҳам меорад. Дар ин роҳ нақши муҳимро мақоми ваколатдори давлатӣ дар соҳаи китобдорӣ – Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон бозида метавонад.

Зикр гардидааст, ки фаъолияти инноватсиониро дар тамоми самтҳои фаъолияти китобхона татбиқ намудан мумкин аст. Он бо истифода аз маҷмӯи тарзу усуљҳои нави ташкили хизматрасонӣ имкон фароҳам меорад, ки якбора ба шумораи хеле зиёди истифодабарандагон ё гурӯҳи мушахҳаси онҳо дар сатҳу сифати нав хизмати китобдорӣ-иттилоотӣ расонида шавад.

Муаллиф қайд менамояд, ки инноватсияҳо дар соҳаи китобдорӣ ин пеш аз ҳама таҳия ва пешниҳоди намунаҳои усулан нав ва берун аз ҳудуди меъёрҳои муқаррариест, ки фаъолияти касбии китобдоронро ба сатҳи сифатан нав мебарорад.

Калидвожаҳо: фаъолияти инновационӣ, равандҳои инновационӣ, марҳилаҳои инновационӣ, рушди инновационӣ, фаъолияти китобдорӣ, фаъолияти

методӣ, муносабати маҷмӯӣ, муносабати концептуалӣ, марказҳои методӣ, амалияи китобдорӣ, сиёсати китобдорӣ, услубҳои мусир.

ВНЕДРЕНИЕ ИННОВАЦИЙ КАК ПРИОРИТЕТНОЕ НАПРАВЛЕНИЕ МЕТОДОЛОГИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ БИБЛИОТЕК ТАДЖИКИСТАНА

В статье определены факторы, связанные с необходимостью научного исследования внедрения нововведений как приоритетное направление методической деятельности библиотек Таджикистана.

По мнению автора, изучение темы инновационной деятельности как современного направления методической деятельности библиотек Таджикистана даст желаемые результаты только в том случае, если инновационная деятельность библиотеки подвергается исследованию применительно к существующим научным терминам и концепциям, а также к процессу формирования и развития национальной системы инноваций.

В статье отмечается, что у исследователей разные взгляды на эту тему. Потому что сущность библиотечных нововведений сложна, а иногда и неоднозначна.

По мнению автора статьи, на сегодняшний день проблема инновационной деятельности как современное направление методической деятельности библиотек Таджикистана изучена недостаточно, поэтому только координация исследований в этой области позволяет эффективно использовать научный потенциал для решения проблем, обеспечивает эффективное использование научного потенциала для решения проблемы

библиотечных нововведений. Важную роль в этом направлении может сыграть уполномоченный государственный орган в области библиотечного дела – Министерство культуры Республики Таджикистан.

Было отмечено, что инновационная деятельность может быть реализована во всех сферах деятельности библиотеки. Это возможно благодаря использованию набора новых методов организации услуг и предоставлению библиотечных и информационных услуг большому количеству пользователей или их определенной группе на новом уровне и качестве.

Автор подчеркивает, что инновации в области библиотечного дела - это, прежде всего, разработка и представление принципиально новых, выходящих за рамки привычных норм, примеров, выводящих профессиональную деятельность библиотекарей на качественно новый уровень.

Ключевые слова: инновационная деятельность, инновационные процессы, инновационные этапы, инновационное развитие, библиотечная деятельность, методическая деятельность, комплексный подход, концептуальный подход, методологические центры, библиотечная практика, библиотечная политика, современные методы.

IMPLEMENTATION OF INNOVATIONS AS A PRIORITY DIRECTION OF METHODOLOGICAL ACTIVITIES OF LIBRARIES OF TAJIKISTAN

The article identifies the factors associated with the need to study scientific implementation of innovations is defined as a priority direction of the methodological activities of libraries in Tajikistan.

According to the author, the study of the topic of innovation activity as a modern direction of methodological of libraries in

Tajikistan will give the desired results only if activities Innovative librarianship should be studied in relation to existing scientific terms and concepts, as well as to the process of formation and development of a national system of innovation.

The article notes that researchers have different views on this topic. Because the

essence of library innovations is complex and sometimes ambiguous.

According to the author of the article, to date, the problem of innovative activity as a modern direction of the methodological activity of libraries in Tajikistan has been studied it is not enough, therefore, only the coordination of research in this area makes it possible to effectively use the scientific potential for solving problems, ensures the effective use of scientific potential to solve the problem of library innovations. An important role in This direction can be played by the authorized state body in the field of librarianship - the Ministry of Culture of the Republic of Tajikistan.

It was noted that innovative activities can be implemented in all areas of the library. This is possible through the use of a

set of new methods of organizing services Provides library and information services to a large number of users or a certain group of them at a new level and quality.

The author emphasizes that innovations in the field of librarianship are, first of all, the development and presentation of fundamentally new examples that go beyond the usual norms, which take the professional activity of librarians to a qualitatively new level.

Keywords: innovative activity, innovative processes, innovative stages, innovative development, library activity, methodological activity, integrated approach, conceptual approach, methodological centers, library practice, library policy, modern methods.

Маълумот дар бораи муаллиф: Зафари Шариф – декани факултети китобдорӣ ва иттилоотшиносии Донишкадаи давлатии фарҳанг ва санъати Тоҷикистон ба номи Мирзо Турсунзода. **Нишонӣ:** Ҷумҳурии Тоҷикистон, 734055, шаҳри Душанбе, кӯчаи Борбад, 73 ^а, тел.: (992) 938060272.

Сведения об авторе: Зафари Шариф – декан библиотечно-информационного факультета Таджикского государственного института культуры и искусства имени

Мирзо Турсунзода. **Адрес:** Республика Таджикистан, 734055, город Душанбе, ул. Борбад, 73 ^а, тел.: (+992) 938060272.

Information about the author: Zafari Sharif – Dean of the Library and Information Faculty of the Tajik State Institute of Culture and Art named after Mirzo Tursunzoda. Address: Republic of Tajikistan, 734055, Dushanbe, Str. Borbad, 73 a, tel.: (+992) 938 060 272.

УДК 02+001 (575.3)

ББК 75+72 (2 тоҷик)

Ф – 54

ВОПРОСЫ ИЗУЧЕНИЯ ИСТОРИИ БИБЛИОТЕЧНОГО ДЕЛА ТАДЖИКИСТАНА В 30-Х ГГ. XX ВЕКА

Раджабова С.С.

Национальная библиотека Таджикистана

В условиях, когда в республике развернулась культурная революция, особым элементом стала библиотеки и красные чайханы. Именно они стали, по сути, основным звеном, ликвидации неграмотности в молодой советской республике. Повсеместно нужны были книги, учебники и другой необходимой

литературы. В 30-х годах, именно по этому поводу была сделана колоссальная работа. В данной статье мы попытаемся рассмотреть историографический аспект проблемы организации библиотек, ибо она разъясняет степень изученности данной проблемы в нашей республике в 30-х гг. XX века. Книги, непосредственно

касающиеся проблемы в основном отсутствовали. Книг имеющее косное отношение к проблеме были привлечены к анализу. Однако, в таких случаях, в основном историографическому анализу подвергаются статьи из периодической печати. Так, как к историографическому исследованию предъявляется соблюдение ряд требований. В том числе, «подвергать критическому историографическому анализу труды и статьи различных авторов в строгой хронологической последовательности выхода их в свет. Только этим путём историографу удаётся объективно и достойно оценить труд каждого автора и наблюдать развитие исторической науки; при использовании материалов периодической печати, необходимо определить общественно-политическое направление газет, журналов, для чего следует обратить внимание на содержание других статей и заметок, не относящихся к исследуемому вопросу» [4,8-9].

Соблюдая вышеназванных требований, было просмотрено «де визу» периодической печати 30-х годов, преимущественно русскоязычная периодика. Статьи, заметки, очерки посвящены различным проблемам библиотечного строительства в молодом Таджикистане и естественно трудности и препятствие, имевшие в те трудные годы. В статье «Положение книжного фонда в Центральной библиотеке», [25] в том числе отмечается, что до последнего времени, Центральная библиотека города пользовалась книгами, принадлежащими союзу советских торговых служащих. Поэтому, Народный Комиссариат просвещения заключил договор с издательством Государственным издательством РСФСР на снабжение библиотеки литературой. Таким образом, фонд библиотеки пополнялся новейшей и нужной литературы из Москвы и Ленинграда. В следующей статье «Нужны библиотеки-читальни» [22], речь идёт о необходимости организации сети городских библиотек в городе Сталинабаде. Этот необходимость было мотивировано тем, что увеличилось число курсов ликвидация неграмотности, желающих читать книги в разных уголках

города, тем самым повышать уровень грамотности населения. Автор Григорий Чернышев в своей статье «Дорогу книге» [35] обращая внимание на важнейшие задачи как пропаганде книги в республике, он подчеркивает о необходимости расширения сети библиотек и красных чайхан, комплектование книжных фондов и доведение до читателя нужной литературы.

У автора Николая Войновича другой подход. Он в своей статье «В поход за науку и технику» [6] в числе других проблем библиотечного дела поднимает вопрос комплектования библиотек Таджикистана популярной технической литературой, которые направлены в помощь рабочему МТС (машинотракторной станции), колхознику, бедняку и середняку-дехканину. В их помощи должны прийти все культурные силы кишлака - агрономы и зоотехники. Учителя - путём практической помощи и массовой культурно-воспитательной работы - через школы, клубы, красные чайханы - должны помогать колхозникам и труженикам дехканам одолевать науку социалистического сельскохозяйственного производства. Для широкого продвижения технических знаний в массы, необходимо использовать печать (стенгазеты, многоформатажки и т.д.) литературу, кино, радио и т.д. Надо увеличить комплектование публичных школьных и клубных библиотек, а также библиотек-передвижек массовой популярной технической литературой, особенно на языки местной основной национальности. Поход на технику – это поход масс. Таким образом, автор говорит о необходимости комплектования библиотек технической литературой, организации библиотечного обслуживания в селе и т.д.

В начале 30-х годов, проблемы комплектования книжных фондов стала одной из важнейших для библиотечной отрасли. В 1931 году профессор Иван Иванович Умняков, член Оргбюро вновь созданного Таджикского научно – исследовательского института, в первую очередь, высказал о необходимости проведение отбора книг, относящийся к

Средней Азии. С этой целью Академией наук СССР, Академией истории и марксистской культуры, Государственной библиотекой имени Ленина и Книжной палаты страны даны распоряжения укомплектовать Государственную публичную библиотеку книгами научного характера по всем отраслям знаний. Таким образом, с 1931 года Государственная публичная библиотека Таджикской ССР должна была получать по экземпляру всех выходящих в СССР книг. Отбор книг предполагался закончиться к концу февраля 1931 года. Эти вопросы были отражены в статье «Таджикская Государственная публичная библиотека будет иметь все выводящиеся в СССР книги» [32]. Хотя Государственная публичная библиотека республики ещё не была официально открыта, в 1930 году в журнале «Советский Таджикистан» было опубликовано «Положение книжного фонда в Центральной библиотеке города Сталинабада» [25]. В нём были расписаны основные функции книжного фонда, путь книги, способы комплектования, обработки и обслуживания читателей. Конечно, это было предназначено для городской библиотеки, однако на наш взгляд, именно это стало точкой отсчёта получения обязательного экземпляра, в дальнейшем главной библиотеке республики.

Согласно архивным и опубликованным данным, именно в начале 30-х годов, шла интенсивная подготовка к официальному открытию Государственной публичной библиотеки в республике.

Отрадно, что ещё тогда в 30-х годах, партийная организация и правительство республики, обратили особое внимание улучшению именно библиотечной работы, как аккумулирующей области, культурной революции. Например, в статье Михаила Липского «Библиотека - энергетическая база культурной революции» [18] отмечается, что ЦК КП (б) Таджикистана принято решение о состоянии и мерах улучшения библиотечной работы в республике. Это постановление, конкретно намечающее программу действий в области библиотечного строительства, должно быть известно каждому

просвещенцу всем трудящимся Таджикистана. В первой пятилетке на библиотечном участке культурного фронта республики, ещё не создана развлекательная сеть массовых библиотек и обслуживание трудящегося населения актуальной политической и технической литературой не налажено. Имеющиеся (по статистике Народный Комиссариат просвещения 10 районных библиотек, с очень большой натяжкой могут быть названы библиотеками), - в них нет платных работников (а там где имеется - без необходимости квалификации). Книжный фонд их засорен застаревшей литературой, нет приспособленного помещения и т.д. Библиотека в районе ещё не стала базой всей проводимой в ней культработы, стоит в стороне от проводимых компаний. Государственная центральная библиотека, которая должна являться центром методической и справочной работы и образцом постановки массового продвижения книги, также не выполняет своих задач. Заведующий республиканской библиотекой за два года работы не смог привести в порядок библиотеку. Библиотека превратилась в мёртвый склад 30-тысячного фонда литературы. Профсоюзные библиотеки в Сталинабаде и рабочих центрах республики также не ведут массовой работы с книгой. Постановление Центрального Комитета, отметив неудовлетворительное состояние библиотечной работы, предлагает организациям, ведущим библиотечную работу, усилить внимание и отпуск средств для библиотечного строительства. Для снабжения библиотек идеологически выдержанной и технически обработанной книгой, приздано необходимой организации системе Книжного центра - библиотечного коллектива. Не позднее, чем в сентябре этого года (1932г.). Задача коллектива должна состоять в том, чтобы обеспечить правильное комплектование районных и городских библиотек, устранить случайность и ошибки в недобора книг и облегчить работу библиотекаря. «В течение двух месяцев во всех районных центрах Таджикистана должны быть открыты районные библиотеки с сетью

передвижек по совхозам, машинотракторных станций, крупным колхозам, рабочим казармам». Этот пункт постановления книжной работы, закладку фундамента планомерно-организованной и правильно функционирующей библиотечной сети. «Нужно прекратить смешные ведомственные споры и создать единую библиотечную сеть, чтобы книги у нас не лежали на полках, а использовались для учёбы широкими трудящимися массами». Создание такой сети библиотек, доводящей книгу до самого отдаленного кишлака, - очередная и важнейшая задача Народного Комисариата просвещения. Необходимо сейчас же заняться подготовкой необходимого кадра библиотечных работников, путём организации краткосрочных курсов, с тем, чтобы к началу 1938 года районные библиотеки были укомплектованы квалифицированными библиотекарями. В области усиления руководства библиотечной работой, тоже намечается целый ряд мероприятий: создается библиотечный аппарат в аппарате Народного Комисариата просвещения. Выделяют штат республиканской библиотеки с тем, чтобы превратить ее руководящий центр по вопросам методики и техники, а также по консультационно-справочной работе. Если принять весь организованный книжный фонд республики равным 150 тыс. книг (по предварительным материалам культурной переписи 32 года), то получается одна книга на 15 человек населения. А мы хотим к концу второй пятилетки иметь 1 книгу на одного человека. Необходимость размаха и темпов издательской и библиотечной работы на единого этого сравнения видна очень чётко. Ленинский лозунг «книгу в массы» мы можем реализовать только при наличии правильно организованной и достаточно укомплектованной книжной сети библиотек [18]. Таким образом, вторая пятилетка, намечающая гигантский рост общей культуры, и грамотности населения, предъявил соответствующий спрос на книгу. К удовлетворению этого спроса нужно было готовиться и Таджикскому государственному издательству и библиотекам - подбирать кадры, готовить

оборудование и технику, изыскивать средства. Таким образом, в эти годы библиотекам призвана была сыграть очень большую роль в деле подготовки кадров.

В последующих статьях, не только писали о книжных фондах, обслуживание читателей разной категории, но авторы обратили внимание на недостатках в деле библиотечного строительства, открытие новых библиотек в городах и в сёлах.

В статье «Когда же, наконец, будет библиотека»[15] пишется, что вопросу организации городской библиотеки по-прежнему уделяется мало внимание. Сейчас, библиотека приступила к обработке книг. На эту работу требуется ещё около месяца. Помещение, выделенное для библиотеки тесная кибитка. Никто не принимает никаких мер, чтобы найти другое подходящее помещение. В помещение Республиканской библиотеке разместился научно-исследовательский институт Народного Комисариата просвещения. Комнаты института полупустые. Без ущерба для института можно занять одну - две комнаты под городскую библиотеку. Горсовету необходимо теперь же приступить к строительству здания для городской библиотеки, материалы для этой стройки надо найти на месте, не дожидаясь завоза их извне. На содержание библиотеки на год отпущено 50 тыс. рублей. Этой суммы недостаточно, если принять во внимание, что уже на первых порах потребуется реальные расходы на приобретение литературы, на оборудование [15]. Вопрос городской библиотеки, тогда была вставлена перед горкомом партии.

О проблемах библиотек на местах рассказывается в статье «Посевная литература покрывается пылью» [26]. В нем в частности речь идёт о том, что в Урта-Тюбинской библиотеке, есть книги на таджикском, узбекском и русском языках. Имеются детская и специальная литература для весенней посевной. В библиотеке лежат без действий книги о ремонте тракторов, брошюры о повышении урожайности. Заведующий библиотекой Зинаида Поварова рассказала об имеющее недостатки в работе библиотеки, в том

числе о несознательности читателей, хищении книг, главное о недостаточной помощи со стороны общественности и т.д. По этому, решение Отдела культурного просвещения Ура - Тюбинского райкома партии от 14 апреля 1933 года,: об организации при данной библиотеке читальни, о расширении круга читателей, в первую очередь, из коренного населения, об организации библиотек-передвижек, привлечении в помощь библиотеке общественности, усилении руководства библиотечной работой со стороны Горно и ряда других конкретных указаний, должны были выполнены.

Проблемы организации культурного строительства в Таджикистане до такой степени была важным, что в 30-х годах, вопрос рассматривался в постановлениях Среднеазиатского Бюро Центрального Комитета ВКП (б) и резолюциях съездов Коммунистической партии (б) Таджикистана. Тому свидетельство является доклад одной из руководителей Среднеазиатского Бюро ЦК на августовском пленуме. В части «Культурное строительство - в ногу с социалистическим строительством» доклада Убайдулла Ашурева « О национализации советского аппарата и вопросы культурного строительства в республиках Средней Азии» [1] рассматривался вопрос культурного строительства. От успешного разрешения этого вопроса зависело не только успешное разрешение национализации советского аппарата, но и разрешение всех хозяйственно-политических задач, которые стоят перед ними. Тогда, в условиях реконструктивного периода, вопрос о подъёме культуры становился наиболее острым. Для того, чтобы рабочий класс мог реализовать свою организованность, он должен расти культурно. Должны расти культурно и те широкие трудящиеся массы. Именно по этому партия на ряду с такими лозунгами, как индустриализация, коллективизация, выдвигала лозунг культурной революции, подъёма культуры миллионов, без чего невозможно продвижение к социализму». По словам Убайдулла Ашурева они имеют несомненные успехи в деле культурного строительства в

республиках Средней Азии. Но все эти успехи в деле никак не могут, удовлетворить растущей потребности. Эти потребности охватывают очень многообразные стороны культурного строительства и подготовки кадров – школы, вузы, науки, печать, все виды искусств – театр, музыка, изобразительное искусство и т.д. Касаясь вопросам массово-политической литературы, он отмечает, что массово-политическая литература также имеет огромное значение в деле успешного разрешения предстоящих задач. Массово – политическая литература рассчитана на широкие слои трудящихся, поэтому она должна быть понятной и доступной, им как по содержанию, так и по техническому оформлению. Он приводит очень много конкретных примеров из республик Средней Азии, в том числе Таджикистана о недостатках в этой области [1]. По его словам, нужно посмотреть издательские и книгораспространяющие организации (Государственное издательства, Союзпечать и т.д.), так как в эти организации часто пробираются классово-враждебные элементы, устраиваясь в качестве переводчиков, рецензентов, технических редакторов ит.д. такие же элементы также нередко устраиваются в книжных магазинах, киосках, библиотеках, красных чайханах и музеях [1]. В постановляющей часть Пленума по основному докладу в том числе отмечалось, Пленум предупреждает партийные организации о недопустимости недооценки всех видов массово – политической и просветительской работы – радио, кино, клубы, красные чайханы и другие. Одной из центральных задач культурной работы являлся ликбез. Обращая внимание на необходимость систематической борьбы с неграмотности, Пленум считал, что создание серий популярных библиотек для оканчивающих ликбез, с расчётом их дальнейшего систематического повышения грамотности, является одной из наиболее проверенных форм борьбы в этой области. Поэтому поручает ЦК и обкомам провести это немедленно в жизнь [1].

Постановлением Среднеазиатского Бюро Центрального Комитета ВКП (б)

«О работе партийных организаций Таджикистана» [23] от 14 августа 1932 года, были поставлены конкретные задачи по немедленному устраниению недостатков, в том числе в области культуры.

Ряд статей были посвящены именно сбору, изучению и хранению восточных рукописей, большинства которых находились на руках частных граждан.

Русские учёные исследовавшие древней истории, литературы и культуры таджиков, большое внимание уделяли именно сбору и изучение средневековых рукописей. Литературовед Евгений Эдуардович Бертельс в своей статье «Тщательно собирать рукописи и документы» [2] даёт советы по организации, выявления рукописных книг в республике и концентрации их в общественных библиотеках. Автор отмечает важность сбора рукописей у населения и организации коллекции в крупных библиотеках республики и исследовательских центрах. Данная тема отражена в другой статье под названием «Собирать, и хранят старинные рукописи» [30]. В данной статье газеты речь идёт об организации фонда восточных рукописей в Публичной библиотеке республики. В том числе пишется, что со дня открытия отдела Восточной рукописей ее коллекцией стали интересоваться специалисты, литературоведы и другие категории читателей. К сожалению, отдельное помещение, стеллажи и средство для закупки старинных рукописей остро не хватало. Только в 1934 году Восточный отдел получил маленькую отдельную комнату для хранения рукописей [30]. В Таджикистане общественность республике в 1934 году, отмечал 1000-летия великого поэта, классика таджикско-персидской литературы Абулкасыма Фирдоуси. К этому знаменательному юбилею, в Московском музее восточных культур была организована большая выставка. Для выставки были отобраны из Таджикистана 600 экземпляров книг, дающих представление о творчестве поэта и его эпохи. Была демонстрирована рукопись «Шахнаме», ковры XVIII-XIX вв., керамико-стеклянные, лаковые изделия, коллекция монет, хорошо сохра-

нившейся парфянская ваза, двух тысячелетней давности [17].

Статья «Хранилище древних рукописей» [34] также посвящена деятельности отдел рукописей Центральной публичной библиотеки им. Абулкасыма Фирдоуси. В нём насчитывается 1123 рукописей на языках и диалектах Средней Азии. Много ценных и дорогостоящих рукописей приобретено и собрано представителями библиотеки в Самарканде, Бухаре и по многим кишлакам и районам республик Средней Азии. Там целыми вечерами просиживал писатель Садриддин Айни над интереснейшими древними рукописями. В статье речь идёт о приобретённых редких рукописей Саади Ширази и других классиков таджикско-персидской литературы.

В этих годах также остро стоял вопрос о библиотечном обслуживании сельского крестьянства. Статья «Ни одного колхоза без библиотеки!» [13], посвящена имени этому вопросу. В деле борьбы за овладения техникой сельскохозяйственного производства, за повышение общественно-культурного и политического уровня колхозников, книга и газета играют исключительную роль. Среди рабочих и колхозников растёт спрос на литературу. В колхозах создается колхозные библиотеки. Колхозники требуют необходимую литературу для овладения техническими, культурными, политическими знаниями. Организация библиотечного дела поставлено крайне неудовлетворительно. Книготоргующие организации, правления колхозов, местные районные организации недооценивают важности этого дела. Только в начале второго квартала 1935 года, Книжный центр Таджикского Государственного издательства приступил вплотную к развертыванию договорной компании с колхозами. Договора заключены с 215 колхозами на сумму 36540 руб. В среднем сумма договора на каждый колхоз выражается 170 руб. В счёт этих договоров магазинами получено литературы на 3850 рублей. [13] Хорошо работает Ура-Тюбинский магазин Книжного центра. Активную помошь в проведении этой работы оказывают

местные районные организации, с помощью, которых был сделан выезд в колхозы с агитационным автомобилем и проведена работа по заключению договоров, беседы о книге и т.п. Развёртывается работа по ряду других районов - Ходжентскому, Аштскому, Исфаринскому, Кагановичабадскому и Кулябскому. Однако недостатков в проведении этой работы очень много.

В своем докладе «Отчёт Правительство пятому Съезду Общему Совету Таджикистана» [27] Председатель Совета Назиров Таджикской ССР Назиров Абдулло Рахимбаев в том числе, касался общим вопросам культуры. Он отмечал: «У нас развивается национальная литература и печати. С 1928 года, наша издаельства выпустила 1130 наименований книг, общее количество которой составляет 6,9 миллионов экземпляров» [27]. Он также касался деятельностью Союза советских писателей, строительство школ, ликвидация неграмотности и т.д. По его словам «в числе серьёзных недостатков можно отнести, проблем ликвидация неграмотности населения, строительство школ, подготовки учителей, развитием музыкального, театрального и изобразительного искусства» [27].

Для большего привлечения читателей в библиотеках республики, лучшей организации обслуживания, использовали различные методы стимулирования работ библиотечных работников, среди них развернулись различные соревнования.

В статье «Каждому образцовую библиотеку» [14] речь идёт о ходе конкурса на лучшую постановку библиотечного дела. В Народном Комисариате просвещения поступают первые сведения о ходе конкурса и о первых результатах. Первым на призыв откликнулся Кулябский район, приславший свои обязательства. Следующие включились в конкурс Ура-Тюбе, Шахристан, Нау. Всесоюзный библиотечный конкурс, в который включился Таджикистан, хотя и с большим опозданием, положил начало оживлению библиотечной работы. До последнего времени в Народный Комисариат просвещения не было реальных сведений о

количестве библиотек, имеющихся в республике. 13 районов включились в конкурс и взяли на себя обязательства, которые уже частично выполнены. За время конкурса открыто 8 библиотек, 20 передвижек в Шахристане, Кулябе, Кангурте и других районах. Открыть при публичной библиотеке методический кабинет, куда библиотекарь мог бы обращаться за разрешением всех возникающих у него вопросов. По плану 1936 года в каждом районе должна быть открыта библиотека и ряд передвижек в колхозах. Каждая библиотека будет иметь «полку» детской литературы и уголок для малограмотных. Вопрос о кадрах был частично разрешён организацией 4-месячных курсов библиотечных работников. Для работников городских библиотек организовали 15-дневный семинар, проводить, который был приглашенный Народным Комисариатом просвещения из Ташкента.

В статье Анастасии Сенцовой «В декаде книги» [29] речь идет о том, как прошла Декада книги в ГБ им. Фирдоуси. Среди всех мероприятий особое место занимала организованная выставка советской литературы изданной в 1936 году. После получение обязательного экземпляра, в ГПБ им. Абулкасыма Фирдоуси стала поступать литературы со всех концов Советского Союза. Также в этом году опубликована статья под названием «Первомайская выставка в библиотеке» [24]. Это была специальная выставка книг, посвященная 1-у Маю на стенах данной библиотеки. Содержание выставки состояло из четырех разделов: «История 1 Мая», «Международное положение», «Социалистическое строительство и стахановское движение». Кроме этого, была открыта выставка книг народов СССР, в которой имелась литература на 30 языках мира и докладчикам по этой теме была подобрана специальная литература [24].

В 1936 году в помощь читателям были организованы различные познавательные кружки. В том числе при библиотеке был открыт краткосрочный курс, где проводились консультации по математике, английскому и немецкому языкам.

Неудивительно, что только на консультации по математике записались 25 человек, а по иностранным языкам 41 человек. Основные посетители являлись учащиеся школ и техникумов, хотя большинство из них составляли рабочие, служащие и технических работников [19].

В статье «Найдены рукопись сочинений Саади Ширази» [20], речь идёт о приобретённой Государственной публичной библиотеке им. Абулкасыма Фирдоуси уникальной рукописи классика таджикско-персидской литературы Саади Ширази у одного коллекционера рукописей в Бухаре. Научные сотрудники Таджикской базы Академии наук закончили его научное описание. По оценкам специалистов она является одним из редких изданий, более древней из всех известных списков собрания сочинений Саади Ширази. Согласно проведённой экспертизы, рукопись относится к первой половине XIV века[20].

В 1937 году также вышла много статей посвящённой различным проблемам библиотечного дела в Таджикистане.

Статья «В заводской библиотеке» [5] посвящена 10-летию Сталинабадскому хлопкоочистительному заводу. В нём написана, что заводская библиотека имеет больше 3500 книг. Ежемесячно библиотека приобретает 100-150 книг художественной и другой литературы. В библиотеке больше 250 абонентов. Эти люди, на которых заполнены карточки, читают на один абонент все члены семьи.

Нужно отметить, что большое количество статей и информации в 1937 г. посвящены организацией различных выставок. В статье Николая Тур «Открылась пушкинская выставка» [33] и информации «Выставка в публичной библиотеки» [7] речь идет об организации в Государственной Публичной библиотеке имени Абулкасыма большой книжной выставки, посвященная 100-летия со дня смерти поэта. Статья «Выставка в публичной библиотеке» [9] посвящена годовщине Парижской Коммуны в Государственной Публичной библиотеке имени Абулкасыма Фирдоуси. Статья «Выставка в библиотеке» [8] информирует о выставке ГПБ

посвящённой рабочей движений в капиталистических саранах, о борьбе в Испании.

В статье «Библиотечный коллектор или книжная лавка», [36], речь идёт о проблемах, создавших в обеспечение книг библиотекам республики, посредством библиотечного коллектора. Библиотечный коллектор был признан своевременное и равномерное обеспечение библиотекам республики поступившей в этой организации литературы. Проблемы были в несвоевременное заключение договора с библиотеками о приобретение литературы, работа библиотечного коллектора с издательствами.

В статьях, равнее с вопросами, касающимися деятельности центральных библиотек, также касались проблемам библиотек городов и районов республики. Например, в статье автора Б.Горского «Городская библиотека» [11] речь идёт о деятельности Ленинабадской городской библиотеки. Она организовалось 10 лет назад, т.е в 1928 году. Достаточно сказать, что в 1936 году на приобретение литературы было отпущено всего только 2000 рублей. Н а приобретение литературы в 1938 году, расходовался 20 тыс. рублей. Открыты три филиала: на Табашерском руднике, в совхозах и других пунктах. В том же помещении расположена центральная детская библиотека, имеющая 5000 книг. Десятки школьников разных возрастов регулярно приходят за книгами, которые они с удовлетворением читают. Также в статье идет речь и о комплектование фондов и их проблемы. Из за отказа книготоргующих организаций, выполнить свои обязательства по снабжению библиотеки литературой. Таким образом, в 1937 году их не использовали и были списаны 12 тысяч рублей.

В статье «Библиотеки, клубы, красные чайханы» [3] говорится, что за 10 лет значительно выросло число массовых библиотек не только в города и районах, но даже в отдельных колхозах на фабриках и заводах. В 1939 году в республике насчитывалось 119 библиотек, в которых, было 106.970 томов, в 1939 году библио-

тек стало 425, книг в них -314,868 экземпляров.

Авторы неоднократно, как мы отметили выше, обращались к теме приобретение, изучение и хранение восточных рукописей. Статья «Рукописи древней восточной литературы» [28] посвящена этой теме. На этот раз, Государственной Публичной библиотеке имени Абулкасыма Фирдоуси приобрел 105 рукописей древней восточной литературы, представляющих собой огромную историческую ценность. Среди приобретённых рукописей - две на арабском языке по законоведению мусульман, написанную одна в 1626 году, другая в 1367 году поэмы «Саламан и Абсаль», «Нафахат» (история иранских суфистов) написаны великим поэтом Абдурахаманом Джами (1414-1492гг.) и т.д. Дальше идёт ряд рукописей по истории, художественной литературы, написанные красивыми почерками с одноцветными украшениями, обрамление и осыпаные золотом. Следующая статья также была посвящена данной теме.

Константин Колесников в своей статье «Рукописи древней восточной литературы» [16] пишет, что недавно (имел веду 1939 году), Государственной Публичной библиотеке имени Абулкасыма Фирдоуси приобрёл 70 экземпляров древней восточной рукописи.

Эти вопросы нашли своего отражения и в следующем 1940 году. Авторы касались, в том числе теме обслуживание школьникам, работы районных библиотек и т.д. В статье «Громкие читки для школьников» [12] речь идёт о пропаганде литературы в городской библиотеке им. Абулкасыма Лахути Сталинабада. Статья «Больше помохи районным библиотекам» [31] более подробно раскрывает вопросы деятельности районных библиотек по вопросам обеспечение книг, обслуживанием читателей и т. д. В том числе пишется, что, в 1914 году в Таджикистане не было ни одной массовой библиотеки. В 1940 году в республике насчитывался 68 районных библиотек, в том числе 1 детская библиотека, это не считая библиотек колхозов, машинотракторных станций, и при клубах. С каждым годом рос и книж-

ный фонд. Если в 1933 году в Шахринауской районной библиотеке имелось 1600 книг, зато сейчас 5000 экземпляров книг. В Файзабадской библиотеке насчитывается более 3000 книг. В Орджоникидзеабадской 5000 книг и брошюр. Всего районные библиотеки республики имеют 356820 книг. Быстро растёт количество посещение библиотек. Орджоникидзеабадская библиотека имеет 442 постоянных читателей. Ежедневно сюда приходят 50-60 человек в читальный зал, просмотреть журналы прочесть свежую газету. 272 постоянных читателей имеет Шахринауская библиотека. Значение районных библиотек в деле продвижения книги в народ огромно. В районах за последние годы выросли значительные кадры советской интеллигенции - учителя, агрономы, работники советских и партийных организаций. Выросла потребность в литературе. Неизмеримо повысились требования к районным библиотекам. В республике есть неплохие кадры библиотечных работников, любящих свое дело, узорно работающих над повышением своих знаний. Заведующая Орджоникидзеабадской библиотекой Соловьёва окончила специальные курсы библиотечных работников. Но, к сожалению, большинство наших библиотечных работников не имеют специального образования, это люди с незначительной и образовательной подготовкой. Библиотека может стать подлинным культурным центром каждого района в том случае, если районом партии, исполнком райсовета, районом комсомола и особенно районом будут серьёзно и постоянно ею заниматься. Это, к сожалению, в ряде районов нет. Многие районные библиотеки не имеют помещений, ются либо при парткабинетах, либо на заводских клубах. Плохо снабжает книгами библиотеки библиотечный коллектор республики. Основная масса книг оседает в Сталинабаде. Деньги, отпускаемые на покупку книг, библиотеками не могут быть использованы. Из 17 тыс. рублей ассигнованных на покупку книг, Файзабадская библиотека израсходовала только 500 рублей. Меньше половины своих

ассигнований израсходовала шахринауская библиотека.

В своей книге «Падение Бухарского эмирата к 20-летию Советской Революции в Бухаре (1920-1940 г.)» [10] Бабаджан Гафурович Гафуров и Николай Николаевич Прохоров касались также вопросы культурного строительство в Таджикистане. В книге пишут: «Особенно разительны успехи Таджикистана в борьбе за развитие национальной по форме социалистической по содержанию культуры. В эмирской Бухаре грамотных было полпроцента.... Дореволюционный Таджикистан не знал театра, не имел никакого представления о кино. Сейчас Таджикистан становится страной всеобщей грамотности. В 1939 г. в Таджикской ССР выходило 8 республиканских газет и тиражом 20.000 экз. [10,87]. В 1938 г. в Таджикской республике насчитывалось 4142 начальных школы с количеством учащихся в 178.000 человек. Таджикистан располагает в настоящее время 314 неполными средними школами, 48 средними школами. Растёт число вузов и техникумов, а также других учебных заведений. Готовящих кадры для всех отраслей народного хозяйства. В 1938 г. в пяти вузах Таджикистана обучалось около

2.000 студентов, а всего в школах и учебных заведениях училось 257.240 человек [10,88]. Надо напоминать, что тогда под понятием «культуры» поняли все учреждения связанные с образованием и книгопечатанием, литературой и искусством.

Таким образом, историографический анализ опубликованных материалов показал, что, в передовых статьях газет, публикациях авторов и различной другой информации, отражены важнейшие вопросы, связанные с библиотечным строительством в Таджикистане в исследуемый период. Авторы статей и книг, касались особенно проблемам организации и расширении сети публичных, школьных, клубных библиотек, библиотек-передвижек; библиотек в городах и в селах; комплектование фондов массовой, популярной и технической литературой; изучению и хранению восточных рукописей; недостатки в библиотечном строительстве, библиотечного обслуживания и деятельности библиотечного коллектива в обеспечении библиотек, необходимой литературой и т.д.

Литература

1. Ашурев, У. О национализации советского аппарата и вопросы культурного строительства в республиках Средней Азии. – Москва - Ташкент, 1933. – 82 с.
2. Бертельс, Е. Э. Тщательно собирать рукописи и документов // Коммунист Таджикистана. – 1933. – 10 октября.
3. Библиотеки, клубы, красные чайханы // Коммунист Таджикистана. – 1939. – 16 октября.
4. Бокиев, О. Б. Завоевание и присоединение Северного Таджикистана, Памира и Горного Бадахшана к России. – Душанбе, 1994.
5. В заводской библиотеке // Коммунист Таджикистана. – 1937. – 30 декабря.
6. Войнович, Н. В Поход за науку и технику // Коммунист Таджикистана. – 1931. – 31 марта.
7. Выставка в публичной библиотеке // Коммунист Таджикистана. – 1937. – 18 марта.
8. Выставка в библиотеке // Коммунист Таджикистана. – 1937. – 18 апреля.
9. Выставка в публичной библиотеки // Коммунист Таджикистан. – 1937. – 18 марта.
10. Гафуров, Б. Г., Прохоров Н.Н. Падение Бухарского эмирата. К 20-летию Советской революции в Бухаре (1920-1940 гг.). – Сталинабад: Таджикгосиздат, 1940. – 96 с.
11. Горский, Д. Городская библиотека // Коммунист Таджикистана. – 1938. – 11 октября.

-
12. Громкие читки для школьников // Коммунист Таджикистана. – 1940. – 27 мая.
13. Иохальский, С. Ни одного колхоза без библиотеки // Коммунист Таджикистана.-1935.-2 сентября.
14. Каждому району образцовую библиотеку // Коммунист таджикистана. – 1936. – 29 февраля.
15. Когда – же, наконец, будет библиотека // Коммунист Таджикистана. – 1933. – 14 марта.
16. Колесников К. Рукописи древней восточной литературы //Коммунист Таджикистана. – 1939. – 11 июля.
17. К тысячелетию со дня рождения Фирдоуси // Коммунист Таджикистана. – 1934. – 3 июня.
18. Липский, М. Библиотека – энергетическая база культурной революции // Коммунист Таджикистана. – 1932. – 6 сентября.
19. Массовая работа в Государственной Библиотеке // Коммунист Таджикистана. – 1936. – 15 октября.
20. Найдена рукопись сочинений Саади Ширази // Коммунист Таджикистана. – 1936. –11 июня.
21. Никитин М., Сергеева Р. // Библиотека и читатель // Коммунист Таджикистана. – 1945. – 24 августа.
22. Нужны библиотеки – читальни // Советский Таджикистан. – 1930. – 16 апреля.
23. О работе партийных организаций Таджикистана. Постановление Среднеазиатского бюро ЦК ВКП (б) от 14 августа 1932 г.- Столинабад - Ташкент: Таджикгосиздат,1932. – 18 с. (на тадж.яз.).
24. Первомайская выставка в библиотеке // Коммунист Таджикистана. – 1936. –30 апреля.
25. Положение книжного фонда в Центральной библиотеке. ГПБ города Столинабада // Советский Таджикистан. – 1930. – 5 февраля.
26. Посевная литература покрывает пылью // Коммунист Таджикистана. – 1933. – 27 апреля.
27. Рахимбаев, А.Р. Отчёт правительства пятому съезду общих Советов Таджикистана. – Столинабад: Нашрдавточик,1935. – 78 с. (на тадж. яз.)
28. Рукописи древней восточной литературы // Коммунист Таджикистана. – 1939. – 2 апреля.
29. Сенцова, А. В декаде книги // Коммунист Таджикистана. – 1936. – 5 мая.
30. Собирать, и хранят старинные рукописи // Коммунист Таджикистана. – 1934. – 27 июня.
31. Суханов, С. Большой помохи районным библиотекам // Коммунист Таджикистана. – 1940. – 4 декабря.
32. Таджикская Государственная публичная библиотека будет иметь все выходящиеся в СССР книг // Коммунист Таджикистана. – 1931. – 15 января.
33. Тур Н. Открылась пушкинская выставка // Коммунист Таджикистана. – 1937. – 9 января.
34. Хранилище древних рукописей // Коммунист Таджикистана. – 1935. – 5 декабря.
35. Чернышев, Г. Дорогу книге // Советский Таджикистан. – 1930. – 7 мая.
36. Юсупов, С. Библиотечный коллектор или книжная лавка // Коммунист Таджикистана. – 1937. – 17 декабря.

ВОПРОСЫ ИЗУЧЕНИЯ ИСТОРИИ БИБЛИОТЕЧНОГО ДЕЛА ТАДЖИКИСТАНА В 30-Х ГГ. XX ВЕКА

В данной статье автор проводит историографический анализ опубликованных материалов в 30-х годах XX века. В этих работах прослеживается история библиотечного дела в Таджикистане, в них рас-

сматриваются важнейшие вопросы, связанные с библиотечным строительством, проблемам организации и расширении сети библиотек, комплектование и хранение фондов, библиотечного обслуживания населения

ния и недостатки в библиотечном строительстве.

По мнению автора в начале 30-х годов проблема комплектования книжных фондов стала одной из важнейших для библиотечной отрасли. В 1931 году профессор Иван Иванович Умняков, член Оргбюро вновь созданного Таджикского научно-исследовательского института, в первую очередь, высказал о необходимости проведения отбора книг, относящихся к Средней Азии. С этой целью Академией наук СССР, Академией истории и марксистской культуры, Государственной библиотекой имени Ленина и Книжной палаты страны даны распоряжения укомплектовать Государственную публичную библиотеку Таджикской ССР книгами научного характера по всем отраслям знаний. Благодаря прогрессивным начинаниям профессора Ивана Ивановича Умнякова Академией наук СССР, Академии наук Таджикской ССР и Таджикским областям было создано более 100 научных библиотек, в которых хранятся более 100 тысяч томов научной литературы на таджикском языке.

мией истории и марксистской культуры, Государственной библиотекой имени Ленина и Книжной палаты страны даны распоряжения Государственной публичной библиотеке Таджикской ССР получать по экземпляру всех издаваемых в СССР книг. Также автор в своей статье затрагивает одну из главных проблем, проблему кадровой политики, необходимость укомплектовать библиотеки страны квалифицированными специалистами путем организации краткосрочных курсов, обучающих библиотечному делу.

Ключевые слова: историография, библиотечное дело, комплектование фондов, хранение фондов, библиотечное обслуживание, читатель, библиотечная сеть, книга, периодическая печать, библиотечный коллекtor, ликвидация неграмотности.

МАСЪАЛАХОИ ОМЎЗИШИ ТАЪРИХИ ФАҶОЛИЯТИ КИТОБДОРӢ ДАР ТОЧИКИСТОН ДАР СОЛҲОИ 30-ҶУМІ АСРИ XX

Муаллиф дар ин мақола маводҳои дар солҳои 30-юми садаи бистум чопшударо таҳлили таърихнигорӣ кардааст. Дар ин асарҳо таърихи китобдорӣ дар Тоҷикистон арзёбӣ шуда, масъалаҳои муҳимтарини соҳтмони китобхонаҳо, проблемаҳои ташкил ва вазеъ намудани шабакаи китобхонаҳо, такмил ва нигоҳ доштани фондҳо, хизматрасонии китобдорӣ ба аҳолӣ ва камбудиҳои соҳтмони китобхонаҳо мавриди омӯзиш қарор гирифтаанд.

Ба ақидаи муаллиф, дар ибтидои солҳои 30-юм масъалаи такмили фондҳои китоб яке аз масъалаҳои муҳимтарини соҳаи китобдорӣ гардид. Дар соли 1931 аъзои бюрои ташкилии Институти навтаъсиси илмӣ-тадқиқотии Тоҷикистон профессор Иван Иванович Умняков пеш аз ҳама дар бораи зарурияти интихоби китобҳои марбут ба Осиёи Миёна сухан ронда буд.

Бо ин мақсад ба Академиям фанҳои ИҶШС, Академиям таърих ва маданияти марксистӣ, Китобхонаи давлатии ба номи

Ленин ва Палатаи китобҳои мамлакат супориш дода шуд, ки ҷиҳати бо китобҳои илмӣ доир ба ҳамаи соҳаҳои дониш таъмин намудани Китобхонаи давлатии ҶШС Тоҷикистон тадбирҳо андешанд.

Ба шарофати тадбирхой тараққиҳоҳонаи профессор Иван Иванович Умняков, Академиям фанҳои ИҶШС, Академиям таъриҳ ва маданияти марксистӣ, Китобхонаи давлатии ба номи Ленин ва Палатаи китобҳои мамлакат Китобхонаи давлатии оммавии ҶШС Тоҷикистонро муваzzсаф гардид, ки нусхаи ҳамаи китобҳои дар ИҶШС нашршударо гирад.

Инчунин, муаллиф дар мақолаи худ ба яке аз масъалаҳои асосӣ, проблемаи сиёсати кадрҳо, зарурати бо мутахассисони сохибихтисос бо роҳи ташкил намудани курсҳои кутоҳмуддати таълими китобдорӣ таъмин намудани китобхонаҳои ҷумҳурий даҳл кардааст.

Калидвожаҳо: таърихнигорӣ, китобдорӣ, такмили фонд, нигоҳдории

фонд, хизматрасонии китобдорӣ, хонанда, шабакаи китобхона, китоб, матбуоти

даврӣ, чойхонаҳои сурҳ, коллектори китобхонаҳо, маҳви бесаводӣ.

QUESTIONS OF STUDYING THE HISTORY OF LIBRARY SCIENCE IN TAJIKISTAN IN THE 30S OF THE TWENTIETH CENTURY

In this article, the author conducts a historiographical analysis of published materials in the 30s of the twentieth century. These works trace the history of bibliotech business in Tajikistan, they consider the most important issues related to library construction, the problems of organizing and expanding the library network, acquisition and storage of funds, library services for the population and shortcomings in library construction.

According to the author, in the early 30s, the problem of acquisition of book collections became one of the most important for the library industry. In 1931, Professor Ivan Ivanovich Umnyakov, a member of the Organizing Bureau of the newly created Tajik Research Institute, first of all, expressed the need for a selection of books related to Central Asia. To this end, the Academy of Sciences of the USSR, the Academy of History and Marxist Culture, the Lenin State Library and the Book Chamber of the country have issued orders to

equip the State Public Library of the Tajik SSR with books of a scientific nature in all branches of knowledge. Thanks to the progressive initiatives of Professor Ivan Ivanovich Umnyakov, the Academy of Sciences of the USSR, the Academy of History and Marxist Culture, the Lenin State Library and the Book Chamber of the country have given orders to the State Public Library of the Tajik SSR to receive copies of all books published in the USSR. Also, the author in his article touches on one of the main problems, the problem of personnel policy, the need to staff the libraries of the country with qualified specialists by organizing short-term courses teaching librarianship.

Key words: historiography, libraryanship, acquisition of funds, storage of funds, library service, reader, library network, book, periodical press, library collector, illiteracy eradication.

Маълумот дар бораи муаллиф:
Раҷабова Салима Советовна, муовини аввали директори МД «Китобхонаи миллӣ»-и Даستгоҳи иҷроияи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон. Сурога: 734024, Ҷумҳурии Тоҷикистон, кӯчаи Техрон 5. Тел.: (+992) 985072929(м); Е mail: r.salima1969@mail.ru

Сведения об авторе: Раджабова Салима Советовна, первый заместитель директора ГУ «Национальная библиотека» Исполнительного аппарата Президента Республики Таджикистан. Адрес:

734024, Республика Таджикистан, г. Душанбе, ул. Техрон 5. Тел.: (+992) 985072929 (м); Е mail: r.salima1969@mail.ru

Information about the author: Rajabova Salima Sovetovna, First Deputy Director of the State Institution "National Library" of the Executive Office of the President of the Republic of Tajikistan. Adress: 734024, 5 - Tehran Street, Dushanbe, Tajikistan. Tel.: (+992) 985072929 (m), r.salima1969@mail.ru

БИБЛИОГРАФИЯШИНОСӢ

ТДУ 025.5 (575.3)
ТКБ 78.5 (2 тоҷик)

РУШДИ БИБЛИОГРАФИЯШИНОСӢ ДАР ТО҆ЦИҚИСТОН

Нодирзода С.

Агентии миллии Созмони байналмилалии рақамгузории стандарти китоб –
Хонаи китоби Тоҷикистон

Таҳқики масоили библиографияшиносии тоҷик дар заминаи осори илмии муҳаққиқони ватанӣ барои муайяну мушаххас намудани вазъи воқеии ҳалли масоили ҷойдошта шароит муҳайё месозад. Ба андешаи мо, то кунун барои ҳамаҷониба мавриди таҳқиқу баррасӣ қарор додани таърихи пайдоиш, таҳаввул ва инкишофи афкори библиографияшиносии тоҷик ва ҳамbastagии илму амалияи он таҳқиқоти умдае ба анҷом нарасидааст. Танҳо доир ба зиндагинома ва фаъолияти илмию таҳқиқотии ҷанде аз библиографони тоҷик китобномаҳои шарҳҳоӣ таҳия шудаанд, ки дар онҳо роҷеъ ба дастовардҳои илмии мутахассисони соҳа маълумотҳои мушаххас пешниҳод шудааст. Аз ин рӯ, метавон хулоса намуд, ки омӯзишу таҳлилҳои назарӣ ва илми библиографишиносии тоҷик имрӯз саҳифаҳои нокушодаи зиёде дорад.

Дар замони шӯравӣ аз ҷониби муҳаққиқони тоҷик масоили гуногуни библиографияи тоҷик, аз қабили ташкили феҳристу картотекаҳо дар китобхонаҳои ҷумҳурӣ, библиографиянамоии матбуоти чопии миллӣ, баҳусус китобноманигории осори қаламӣ, роҳандозии ҳадамоти библиографӣ дар байни гурӯҳҳои гуногуни ҳонандагон, монеаҳои мавҷуда ва роҳҳои ҳалли ташкили дастгоҳи маълумотию библиографӣ дар китобхонаҳои шаҳру ноҳияҳо ва деҳоти мамлакат, ҳамгирии назария ва амалияи библиография, тамоҷӯл ва ҷараёнҳои рушди навъҳои гуногуни библиографияи миллӣ, истифодаи дастурҳои библиографӣ дар раванди хизматрасонӣ ва ташкили ҷорабиниҳои оммавӣ дар китобхона, таҳқими фаъолияти марказҳои библиографӣ, таъминоти муассисаҳои библиографӣ бо ҳуҷҷатҳои меъёри-ву ҳукукӣ, консепсия, стандарт, низом-

нома ва дигар масоили марбут ба самтҳои афзалиятноки библиографияи тоҷик борҳо мавриди омӯзиш қарор гирифта буд.

Дар даврони соҳибистикдолии кишвар низ бо ибтикори олимони тоҷик дар ин риштаи илм, ки аз таълимоти мактаби библиографияшиносии рус баҳра бурдааст, як қатор корҳои илми таҳқиқотӣ иҷро шуда, ба рушди соҳа таъсири мусбӣ расонидаанд. Аксари рисола ва осори муҳаққиқони тоҷик дар шакли чопӣ (китобу рисолаҳо, монографияҳо, мақолаҳои илмӣ, китобҳои дарсӣ, барномаҳои таълими) манзури мутахассисони соҳа гардида, ҳамзамон дар семинару конференсияҳои сатҳи ҷумҳурӣ шудаанд. Ин осор имкон медиҳад, ки афкору андешаҳои муҳаққиқони тоҷик мавриди омӯзиш қарор гирад ва саҳми онҳо дар рушди библиографияшиносии тоҷик муайян карда шавад.

Мақсад аз омӯзиши мавзӯи мазкур муайян намудани самтҳои афзалиятноки рушди библиографияшиносии тоҷик тавассути таҳлилу натиҷагарӣ аз дастовардҳои илмию назарии олимони тоҷик, дар навбати худ, пешниҳодҳои илман асоснокшуда барои рушди минбаъдаи соҳа ва таҳқики алоқамандии ақидаю андешаҳои муҳаққиқони тоҷик дар инкишофи библиографияи тоҷик ҳамчун соҳаи илмию назарӣ ва амалӣ мебошад.

Сараввал ба таърифи мағҳуми «библиографияшиносӣ» таваҷҷӯҳ менамоем. Мағҳуми «библиографияшиносӣ» аз ҷониби олимони варзидаи соҳаи библиографияи тоҷик Р. Шарофзода ва Қ. Бӯриев (Абдураҳимзода) дар ҷилди дуюми Донишномаи миллии тоҷик ҷунин шарҳ дода шудааст: «Илме, ки таъриҳи назарияи библиография, ташкили фаъолият ва усули библиографияро меомӯзад, библио-

графишиносӣ ном дорад. Он усули мурат-таб сохтан ва омӯхтани феҳрист, рӯйхат ва тавсифи асарҳои чопиро таҳия менамояд, мазмуни асарҳоро кушода ба онҳо баҳо медиҳад ва г.» [26]. Ба андешаи муаллифони китоби дарсии «Библиографишиносӣ» Г. Маҳмудов ва Қ. Фуломзода «библиографияшиносӣ илмест, ки ба омӯзиши сохтор ва хусусияти иттилооти библиографӣ, қонуниятҳои таҳия ва ба хонанда пешниҳод намудани иттилооти библиографӣ машғул аст» [15, с.63]. Дар стандарти байнидавлатии «Фаъолияти иттилоотӣ-китобдорӣ, библиография» чунин таърифи «библиографияшиносӣ» пешниҳод шудааст: «библиографияшиносӣ – фанни илмие, ки назария, таърих, услуг, технология, усул, созмондиҳии библиографияро меомӯзад» [9]. Чунон ки аз муҳтавои шарҳҳои мағҳуми мазкур бармеояд, библиографияшиносӣ ҳамчун илми мустақил дар таҳқику баррасии масоили марбут ба заминаҳои пайдоиш, давраҳои ташаккул ва қонуниятҳои инкишофи библиография, созмондиҳии дастгоҳи маълумотию библиографӣ, вижагиҳои услуби таҳияи навъу шакл ва жанрҳои муҳталифи дастурҳои библиографӣ, роҳандозии хадамоти маълумотӣ, иттилоотӣ, тавсиявии библиографӣ ва омӯзишу тарғиби донишҳои библиографӣ саҳм мегирад. Илова бар ин, библиографияшиносӣ эҳтиёҷоти библиографии истеъмолкунандагони иттилооти библиографӣ, яъне хонандагонро дар робита бо мақсаду вазифаҳои дастур-ҳои библиографӣ муайян намуда, самара-бахшии низоми ҳаракати «библиография (дастур) – истеъмолкунанда (хонанда)»-ро меомӯзад. Ҳамзамон барои рушди амалияи соҳа тавсияҳои илман асоснокшударо пешниҳод менамояд.

Чунонки таҳлилҳо нишон медиҳанд библиографияшиносии тоҷик имрӯз низ мувоҷех ба мушкилот аст. Аз ҷумла набудани мағҳуми миллии стандарти ягонаи тасвир барои осори чопӣ, инчунин ҳузур надоштани маркази илмӣ – таҳқиқотии библиографӣ дар кишвар, маркази ягонаи бозомузӣ ва такмили донишҳои библиографӣ барои мутахассисони соҳа, низоми дастрасӣ ба осори библиографӣ ва ғайра. Таҳқики чунин масоил барои ҳалли мушкилоти мавҷуда ва рушди ояндабинии

соҳа заминаи хубе ба миён ҳоҳад овард. Масалан, бо омӯзиш ҳамаҷонибаи афкори библиографишиносии тоҷик метавон ҳалли бâъзе аз масъалаҳоро, ба монанди:

- муайян намудани арзиш ва таъсири афкори библиографӣ ба рушди соҳа;
- ошкор сохтани саҳми олимони ҷудогона дар рушди библиографияи тоҷик;

- муайян кардани мавқеи афкори библиографони тоҷик дар замони ҷаҳонишавӣ;

- пешниҳод кардани тавсияҳои илман асоснокшуда оид ба рушди соҳаи библиографияи тоҷик дар замони мусир ва гайтаро мушаҳҳас намуд.

Ба андешаи мо, қабл аз ҳама, ба рушди библиографишиносии тоҷик, чунин омилҳо мусоидат кардаанд:

- нашри пайвастаи навъу шакл ва жанрҳои муҳталифи дастурҳои библиографӣ аз ҷониби муассисаҳои китобдорӣ, библиографӣ ва табъу нашр;

- ба фаъолият шурӯй кардани баҳшу шуъбаҳои мустақили илмӣ-таҳқиқотӣ, маълумотдиҳӣ-библиографӣ, библиографияшиносӣ дар сохтори китобхонаҳои қалонтарини ҷумҳурӣ, институтиҳои илмӣ-тадқиқотӣ ва марказҳои библиографӣ;

- доир шудани конференсияҳои илмӣ-амалӣ ва семинарҳои омӯзиши дойир ба масъалаҳои библиографишиносӣ;

- таъсиси кафедраву шуъбаҳои таълими дойир ба омӯзиши масъалаҳои библиографияшиносӣ дар муассисаҳои таҳсилоти олии қасбӣ ва миёнаи маҳсуси китобдорӣ;

- ташкил ва баргузор шудани таҳқиқотҳои сотсиологӣ ва экспедитсияҳои илмӣ оид ба омӯзиши фаъолияти библиографии китобхонаҳо ва марказҳои библиографӣ;

- интишори рисола, маҷмӯаҳои илмӣ ва мақолаҳои ҷудогона оид ба масъалаҳои мубрами илми библиографияшиносии тоҷик;

- пайдо шудани шуъбаи «Танқид ва китобиёт» дар саҳифаҳои маҷаллаву рӯзномаҳо;

- таъсиси матбуоти даврии таҳассусӣ дойир ба соҳаи китобдорӣ-библиографӣ;

– шомил шудани муҳаққиқони ҷавон ба аспирантураву доктарантуро ва дифои рисолаҳои илмӣ.

Яке аз омилҳои асосӣ барои пайдоиш, ташаккул, таҳаввул ва рушди афкори библиографияшиносии тоҷик, қабл аз ҳама, таҳияву интишори силсилаи дастурҳои библиографӣ махсуб меёбад. Яъне оид ба ин ё он мавзӯи мубрами давр тартиб дода шудани ин ё он намуди дастури библиографӣ барои мавриди арзёбӣ қарор додани мазмуну муҳтавои дастур шароит муҳайё сохта, ҷиҳати шаклгирию рушдёбии назарияи библиография роҳро ҳамвор менамояд.

Таҷрибаи таҳияи дастурҳои библиографӣ дар Тоҷикистон дар даврони шӯравӣ ҳанӯз аз солҳои 20-ум оғоз ёфта буд. Аввалин дастури библиографие, ки марбут ба омӯзишу тарғиби адабиёти тоҷик ихтисос дошт, «Феҳристи маъҳазҳои асосӣ буд, ки устод С. Айнӣ дар охири «Намунаи адабиёти тоҷик» овардааст» [26]. Роҷеъ ба мазмуну муҳтавои ин қисми асари безаволи устод Садриддин Айнӣ ва фаъолияти библиографии ў маълумоти амиқу мушаҳҳас дар китоби Р. Шарофзода «Садриддин Айнӣ аз дидгоҳи библиографияи адабӣ» пешниҳод шудааст, ки дар бобати инкишоф додани назарияи библиографияи ашҳоси мӯътабар таҷрибаи нахустин дар илми библиографишиносии тоҷик махсуб меёбад.

Солҳои минбаъда аз ҷониби муассисаҳои табъу нашр, марказҳои библиографӣ, китобхонаҳои оммавию илмӣ ва соҳавӣ дастурҳои муҳталифи библиографӣ пайи ҳам интишор ёфтанд. Масалан, соли 1931 аввалин Феҳристи китобҳои Нашриёти давлатии Тоҷикистон [11] (ҳоло нашриёти «Ирфон») ба забони русӣ, ки 425 номгӯи китобҳои тӯли солҳои 1926-1930 интишорёфттаро фаро мегирад, ба табъ расид. Соли 1936 шумораи дуюми Феҳристи нашриёти мазкур ба забони тоҷикӣ (хуруфоти лотинӣ) таҳти үнвони «Каталоги нашрҳои Нашриёти давлатии Тоҷикистон» [12] бо тъядоди 1000 нусха, ки 618 номгӯи адабиёти солҳои 1931-1935 нашршударо дар бар мегирад, аз чоп баромад. Соли 1939 аввалин дастури библиографии Палатаи китобҳои Тоҷикистон (ҳоло Агентии миллии Созмони байналмилалии

рақамгузории стандарти китоб – Хонаи китоби Тоҷикистон) ба забонҳои тоҷикию русӣ таҳти үнвони «Летописи китобҳо. №1. Солҳои 1937-1938. – Душанбе, 1939. – 40 с.», нашр шуд. Соли 1941 бори нахуст ду дастури библиографияи тавсиявии Китобхонаи давлатии Тоҷикистон ба номи А. Фирдавсӣ [5] интишор ёфт. Ҳамин тавр, дар солҳои 40-50-ум ва солҳои минбаъда аз ҷониби Палатаи китобҳои Тоҷикистон, Китобхонаи давлатии Тоҷикистон ба номи А. Фирдавсӣ (ҳоло Китобхонаи миллии Тоҷикистон), Китобхонаи марказии илмии Академияи илмҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон (ҳоло Китобхонаи марказии илмии ба номи Индира Гандии Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон) ва китобхонаҳои соҳавӣ тъядоди зиёди дастурҳои библиографӣ чоп шуданд. Масалан, тибқи маълумоти нишондиҳандаҳои библиографии «Нашри Китобхонаи ба номи Абулқосим Фирдавсӣ» [19] тӯли солҳои 1940-1990 аз ҷониби бахшу шуъбаҳои китобхонаи мазкур доир ба мавзузҳои мубрами давр 605 номгӯи дастури гуногуншаклу гуногунжанри библиографӣ таҳияву интишор ёфтаанд.

Албатта чопи дастурҳои библиографӣ барои пайдоиши ҳаргуна мулоҳизаву афкор ва таҳлилу баррасии муаммоҳои ҷойдошта шароит муҳайё сохт. Дар ин робита дар саҳифаҳои матбуоти даврӣ ва осори ҷудогона мулоҳизаҳои танқидӣ оид ба арзиши илмию методии дастурҳои интишорёфта ва тавсияҳои мушаҳҳас ҷиҳати хостагириву тавсифнигории адабиёт ва беҳтар намудани услуби таҳияи онҳо дарҷ шуданд. Масалан, соли 1986 аз ҷониби муҳаққиқ Ш. Тошев (Комилзода) ҳulosai дастурҳои библиографии марбут ба зиндагинома ва фаъолияти эҷодии Шоири ҳалқии Тоҷикистон, Қаҳрамони Тоҷикистон Мирзо Турсунзода таҳти үнвони «Мирзо Турсунзода» ба забони русӣ [16] ба табъ расид. Дар ин ҷузва 33 номгӯи дастурҳои библиографии гуногунжанру гуногуншакл, ки аз ҷониби Китобхонаи давлатии ба номи А. Фирдавсӣ, Китобхонаи марказии илмии ба номи И. Гандии Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон, Китобхонаи давлатии бачагонаи ҷумҳуриявии ба номи М. Миршакар ва китобхонаҳои марказиву

дигар идораву муассисаҳо ба табъ расидаанд, мавриди омӯзиш ва таҳлил қарор гирифтааст. Муҳаққиқ дар заминаи истифодаи дастурҳои нашри алоҳида [1] равандҳои асосии таҳияи нишондиҳандаҳои библиографӣ: хостагирии адабиёт, багурӯҳдарории навиштаоти библиографӣ, тавсифнигорӣ ва дастгоҳи маълумотӣ-пажӯҳиши нашрҳоро ба риштai таҳrir дароварда, ба чунин хулоса омадааст: осори адаб ва ҳамзамон адабиёт доир ба эҷодиёти ў бештар тавассути дастурҳои библиографияи тавсиявӣ ва илмӣ-ёрирасон мавриди тарғиб қарор гирифтаанд; ба ифтихори ҷашнвораҳои шоир дастурҳои библиографии фардӣ чоп шудаанд; асарҳои Мирзо Турсунзода ва адабиёт доир ба зиндагинома ва эҷодиёти ў ҳамзамон дар дастурҳои библиографии умумӣ, соҳавӣ, мавзӯй, қишваршиносӣ ва библиографияи дохиликитобию дохилимачаллавӣ инъикос ёфтаанд. Дар баробари ин муҳаққиқ қайд менамояд, ки: новобаста аз он, ки шоир барои кӯдакону наврасон асарҳои хубу ҳонданини бисёре оғаридааст, дар ягон дастури таҳлилшуда қисми алоҳида ва ё бобу зербоб барои муаррифии асарҳои бачагонаи шоир ҷудо нашудааст; барои доираи васеи ҳонандагон ҳарчи бештар дастурҳои библиографияи тавсиявӣ бо дарназардошти таъйини аниқи ҳонандагӣ ва мақсаднокиашон таҳия карда шаванд; ба масъалаҳои сифат ва маҳаки хостагирии адабиёт, тавсифи библиографии осори тавсияшаванда, ороиши бадей ва төъдоди нашри дастурҳо таваҷҷуҳи ҳосса зоҳир карда шавад [16, с.10].

Барои баррасии масоили мубрами илми библиографишиносии тоҷик, баҳусус омӯзиши масъалаҳои назариявии он баргузории ҷорабинҳои илмӣ, аз қабили конференсияҳои илмӣ-назарӣ, семинарҳои омӯзишӣ ва нашри маҷмӯаҳои илмӣ мусоидат намуданд. 15 октябри соли 1970 аввалин конференсия илмиву назарии ҷумҳуриявӣ дар мавзӯи «Масъалаҳои инкишофи библиографияи миллии тоҷик» баргузор гардид ва соли 1973 нахустин маҷмӯаи илмии Китобхонаи давлатии ҷумҳуриявии ба номи Фирдавсӣ таҳти ұнвони «Баъзе масъалаҳои китобшиносии тоҷик» чоп шуд. Воеан ба нақшу аҳаммияти ин ду рӯйдоди муҳимми соҳаи

kitobdorii мамлакат kitobshinoysi маъруфи тоҷик Раҳимҷони Шарофзода, ки ҳам дар баргузории konferensia va ҳам дар taҳxияi маҷmӯa ištiroki faъol doшtand, баҳoи baland doda, az ҷumla қайд намудand, ki: «nazarияi biблиografija mo – biблиografishiносии тоҷик ҳоло ҷavon ast. Agar takrizu muloхizaҳо va sarсuxhani xudi dasturҳoи biблиografiro istisno namoem, on ҳamchun ja soҳaи mustaqili ilm oxiри solҳoи shastum ba vuchud omad. Dar in muddati kutoҳ biблиografishiносӣ ja kator masъalaҳoи muҳimmi ba biблиografija umumӣ va soҳavӣ daхldoшtarо ҳamchun objekti taҳkiқot hosta girift va az uҳdai ҳalли onҳo ҳam baromad. Guzaronida shudani konferensia ilmiy назарӣ va peshkashi ҳonandagon gardidani maҷmӯaii maқolaҳo az ҳamin peshravӣ guvoҳi medixand. Ҳam dar konferensia ilmӣ-nazarӣ va ҳam dar maҷmӯa kitobshinoson ba masъalaҳoи muхtaliif, vale xeles chiddii alҳol omӯxtanashудai biблиografija umumӣ, ba problemaҳoи chudogonaи biблиografija soҳavӣ, inchunin ba masъalaҳoи terminologija biблиografija dikқat zoҳir namudand. In saъю kӯшиш na tanҳo ba taraққiёti biблиografishiносӣ, balki ba tarғibu omma-vigardonii biблиografija millyi va paҳn karданi donišҳoи biблиografij niz ёri dod» [29, с.64-65]. Dar konferensia baъd az suxhani iftitoхии muovinii vaziri madaniyati vaқt B. A. Ҳамроева, oид ба mavzӯi «Masъalaҳoи inkishofi biблиografija millli тоҷik» ustod R. Sharofzoda maъrӯza karandan. Sipas dar konferensia naхustini biблиografoni ҷumҳurӣ maъrӯzaҳoи D. Leyvi «Vazifaҳoи kitobxonaҳoи akademikӣ dar soҳaи biблиografija қiшvarshinoسӣ», R. Kuкушкина «Tašakkuли biблиografija давлатӣ dar Toҷikiston», N. Krasnova «Dar boraи biблиografija tiб», F. Bektimirov «Sarčašmaҳoи biблиografij oид ба taъrihi Toҷikistoni шӯравӣ» shunida shud. Dar oxiри konferensia tавsиянома қabул karд, ki dar on boroi beҳtar namudani kor dar soҳaи biблиografija millli тоҷik ҳalli ҷunin masъalaҳo tавsия doda shud:

1. Marказҳoи biблиografiji ҷumҳurӣ (Kitobxonaи давлатии ҷumҳuрияvии

ба номи Фирдавсӣ, Палатаи китобҳои ҶШС Тоҷикистон, Китобхонаи марказии илмии АИ ҶШС Тоҷикистон, Китобхонаи илмии ДДТ ба номи В. И. Ленин, китобхонаҳои марказии илмӣ-тиббӣ ва илмӣ-техникӣ):

а). коркарди масъалаҳои муҳимро дар соҳаи библиографияи миллии тоҷик фаъол намоянд;

б). дар ҳамоҳангозии муназзами фаъолияти хеш дар ин соҳа муваффақ шаванд.

2. Вазорати маданият, китобхонаҳои қалонтарини чумхурӣ ҷиҳати тарғиби библиографияи миллӣ тавассути матбуот, радио, телевизион таваҷҷӯҳи маҳсус зоҳир намоянд, то ки он ба ҳайси яке аз манбаъҳои асосӣ дар кори ҳамаҷониба истифодабарии боигарии китобӣ табдил ёбад.

3. Вазорати маданияти ҶШС Тоҷикистон ҷиҳати тезонидани ҳалли масъалаи дар соҳтори Китобхонаи давлатии ҷумҳуриявии ба номи Фирдавсӣ ташкил намудани Шуъбаи библиография миллӣ тадбир андешад.

4. Шуъбаи илмӣ-таҳқиқотии Китобхонаи давлатии ҷумҳуриявии ба номи Фирдавсӣ корҳои таҳқиқотиро дар соҳаи библиографияи миллии тоҷик ҳамаҷониба вусъат баҳшад. Ба коркарди назариявии масъалаҳои мубрами библиографияи миллӣ, ҳамоҳансозии кор дар ин соҳа таваҷҷӯҳи маҳсус зоҳир намояд.

5. Бо мақсади гузаронидани стандартнамоии истилоҳи китобдорӣ-библиографӣ ба забони тоҷикӣ Вазорати маданияти ҶШС Тоҷикистон, Китобхонаи давлатии ҷумҳуриявии ба номи Фирдавсӣ барои тартиб додани лоиҳаи стандарти истилоҳи китобдорӣ-библиографӣ ва ҳамзамон барои ба нашр омода намудани «Лугати истилоҳи китобдорӣ-библиографӣ» комиссия созмон диханд.

6. Кафедраи китобхонашиносӣ ва корҳои маданий-равшаннамоии факултети санъати Доңишкадаи давлатии педагогии ба номи Т. Г. Шевченко дар тайёр кардани кадрҳои миллӣ аз рӯи ихтисоси китобхонашиносӣ ва библиография таваҷҷӯҳи хосса зоҳир намояд.

7. Комитет оид ба матбуоти назди Шӯрои Вазирони ҶШС Тоҷикистон, нашриёти «Ирфон» дар мувофиқа бо Вазо-

рати маданият ва кафедраи китобхонашиносӣ ва корҳои маданий-равшаннамоии факултети санъати Доңишкадаи давлатии педагогии ба номи Т. Г. Шевченко дар нақшаҳои худ тарҷума ва нашри китобҳои дарсӣ ва дастурҳои таълимии асосиро оид ба китобхонашиносӣ ва библиография пешбинӣ намоянд [8].

Оид ба мубрамияти маърӯъзаву гузоришҳои дар конференсияи нахустини библиографон баррасишуда афкору андешаҳои ҷолиб дар саҳифаҳои матбуоти даврӣ таҳти унвонҳои «Конференсияи библиографҳо» (Тоҷикистони советӣ; Комсомоли Тоҷикистон. – 1970. – 18 октябр), «Ҷамъомади китобдорон» (Комсомоли Тоҷикистон. – 1970. – 21 октябр), «Библиографияи миллии тоҷик» (Маориф ва маданият. – 1970. – 20 октябр), «Первый республиканский» (Вечерний Душанбе. – 1970. – 15 октября), «Конференция библиографов» (Комсомолец Таджикистана. – 1970. – 16 октября), «Совет библиографов» (Коммунист Таджикистана. – 1970. – 18 октября) дарҷ шуданд.

Яке аз омилҳои калидии рушди илми библиографишиносӣ – таъсиси кафедраву шуъбаҳои таълимӣ дар муассисаҳои таҳсилоти олии қасбӣ ва миёнаи маҳсуси китобдорӣ маҳсуб меёбад. Маҳз таъсиси чунин ниҳодҳо барои бунёду ташаккули мактаби китобдорӣ, тарбияи мутахассисони баландиҳтисос ва бо ҳамин васила рушди назария ва амалияи библиография тоҷик мусоидат намуданд. Масалан, барои бо қадрҳои баландиҳтисос таъмин намудани китобхонаҳои мамлакат ҳанӯз моҳи февралӣ соли 1945 Техникии ҷумҳуриявии китобдорӣ бо шуъбаи гоибона ба фаъолият шурӯъ карда буд [10]. Тавассути таълими силсилаи фанҳои библиографияшиносӣ доңишҷӯён бори нахуст бо мағҳумҳои «библиография», «ахбори библиографӣ», «дастури библиографӣ», «хизматрасонии библиографӣ», «феҳристу картотекаҳо», «библиографияшиносӣ» ва дигар мағҳумҳои марбут ба фаъолияти библиографӣ ошной пайдо карданд. Минбаъд соли 1967 пас аз таъсиси Шуъбаи китобхонашиносӣ ва корҳои маданий-равшаннамоӣ дар ҳайати факултети санъати Доңишкадаи давлатии педагогии Душанбе ба номи Т. Г.

Шевченко (ҳоло Донишгоҳи давлатии омӯзгории Тоҷикистон ба номи С. Айнӣ) таълими фанҳои библиографияшиносӣ нисбатан густариш ёфт. Моҳи сентябрி соли 1973 дар заминаи Шуъбаи китобхонашиносӣ ва корҳои маданий-равшаннамоии факултети санъати Донишкадаи давлатии педагогии Душанбе ба номи Т. Г. Шевченко факултети мустақили китобдорӣ бо кафедраи китобхонашиносӣ ва библиография дар соҳтори Донишкадаи давлатии санъати Тоҷикистон (ҳоло Донишкадаи давлатии фарҳанг ва санъати Тоҷикистон ба номи М. Турсунзода) таъсис дода мешавад ва ниҳоят кафедраи библиографишиносӣ тибқи қарори Шӯрои илмии ДДСТ ба номи Мирзо Турсунзода аз 28 апрели соли 1978 аз кафедраи китобхонашиносӣ чудо гардида, ҳамчун кафедраи мустақил ба фаъолият шурӯъ менамояд. Собиқ декани факултети китобдорӣ А. Ҳ. Раҳимов нақши факултети китобдориро дар тарбияи мутахассисони ҷавони соҳа бисёр муҳим арзёбӣ намуда, ҷунин ишора менамояд: «Шукри тақдир, ки факултати китобдории Донишкадаи давлатии санъати ба номи М. Турсунзодаи Тоҷикистон дар қатори таълиму тарбияи мутахassisони варзидаи китобдорӣ ва библиографӣ, дар рушду такомули илмҳои китобхонашиносӣ, китобхонашиносӣ ва библиографишиносии тоҷик давраи навро оғоз намуд. Имрӯз бисёр дастпарварони он аз қабили Ҷ. Шерматов, С. Сулаймонов, З. Шорахматов, Ш. Тошев, Б. Холов, С. Шосаидов ва дигарон бо рисолаю таълифоти дигари илмии худ мундариҷаи ин илмҳоро бою рангин гардондаанд. Фаъолияти илмию эҷодӣ ва омӯзгории онҳо дар якҷоягӣ як мактаби маҳсуси илмиро ташкил мекунад. Поягузор ва пурнуркунандай он мактаб профессор Раҳимҷон Шарофов мебошанд» [21]. Вокеан устод Раҳимҷони Шарофзода ҳамчун асосгузори назарияи библиографияи тоҷик дар пайдоиш, шаклгирӣ ва рушдёбии мактаби китобдорию библиографии тоҷик саҳми бузург гузоштаанд. Устод аввалин шуда, соли 1971 оид ба мавзӯи «Баъзе масъалаҳои инкишофи библиографияи миллии адабӣ дар ҷамоҳири Осиёи Марказӣ» [30] рисолаи номзадӣ дифоъ менамоянд. Солҳои 80-ум ва аввалин солҳои 90-уми

асри XX шогирдони устод олимони ҷавон А. Ҳ. Раҳимов, Ш. Комилзода (Тошев) ва С. Р. Муҳиддинов рисолаҳои номзадии худро дар шаҳрҳои Москаву Ленинград (ҳоло Санкт-Петербург) бомувафқият дифоъ намуданд.

Ҳамзамон зери роҳбарии Раҳимҷони Шарофзода устодон Г. А. Мушеев, Н. А. Сайфулина, А. Ҳ. Раҳимов, Ш. Тошев (Комилзода), С. Р. Муҳиддинов, Қ. Бӯриев (Абдураҳимзода), Г. Б. Махмудов, Қ. Авғонов (Ғуломзода) ҷиҳати таъмини кафедраи мустақили библиографишиносӣ бо барномаву дарсномаҳо ва маводи дигари таълимӣ кӯшиши зиёд ба ҳарҷ доданд. Маҳз бо ташабbusi онҳо бори наҳуст матни курси лексияҳо, нишондодҳои услубӣ барои иҷрои корҳои контролӣ, семинарӣ, амалӣ ба забонҳои тоҷикию русӣ барои донишҷӯёни шуъбаҳои рӯзనаву ғоибона оид ба фанҳои таълимии «Библиографияи умумӣ», «Библиографишиносӣ», «Созмондӣ ва услуби кори библиографӣ дар китобхонаҳо», «Библиографияи адабиёти бадеӣ ва адабиётшиносӣ», «Библиографияи адабиёти ҷамъиятио сиёсӣ», «Библиографияи адабиёти илмӣ-табииатшиносӣ, техникӣ ва қишоварзӣ», «Библиографияи адабиёти иқтисодӣ», «Библиографияи адабиёт барои қӯдакон ва наврасон», «Библиографияи санъат», «Библиографияи қишваршиносӣ» ва як қатор курсҳои таҳассусӣ тайёр карда шуданд. Аз ҷумла, бо ташабbusi устод Раҳимҷони Шарофзода соли 1981 барнома ва соли 1988 китоби дарсии фанни нави «Библиографияи адабии тоҷик» ба табъ расиданд [6]. Дар пешгуфтоти китоби мазкур муаллифи он Раҳимҷони Шарофзода аз ҷумла қайд карданд, ки «барои равнақи амалия ҳузури илм лозим аст. Набудани назарияи библиографияи тоҷик ҳамеша дар тамоми давраҳои тараққиёти библиографияи мо эҳсос мешуд. Бахусус ниёзмандии мо ба назария баъди кушодани Факултети китобхонавӣ бениҳоят афзуд. Маҳз аз ҳамон айём мо ба коркарди фаъолонаи масоили библиографишиносӣ рӯ овардем. Дертар, аз соли 1972, баъди ҷамъоварии маводи муҳим таълими курси «Библиографияи адабии тоҷик» шурӯъ шуд. Батадриҷ таъмини донишҳои асосӣ оид ба ришта, роҳҳои ҳамоҳангсозии он бо

илмҳои дигар, мушаххас намудани тарҳи инкишофи ояндаи он имконпазир гашт» [28].

Нашри китоби дарсӣ воқеан яке аз дастовардҳои нахустин дар илми библиографишиносии тоҷик ба забони модарӣ маҳсуб ёфта, имкон дод, ки кулли мутаҳассисони соҳа, ҳам донишҷӯёну омӯзгорон ва ҳам муҳакқиқону библиографони қасбӣ маротибаи аввал ба масъалаҳои назарияйӣ ва амалии библиографияи адабии тоҷик, аз қабили таъйини ҷамъиятӣ, ҳудважагӣ, усулҳо ва маҳбасҳои асосии библиографияи адабии тоҷик, масив ва сели чопи асарҳои адабиётшиносӣ ва танқид, эҳтиёҷоти ғайрикасбӣ ва қасбии адабии библиографӣ, каналҳои асосии тавлид ва паҳннамоии аҳбори библиографияи адабӣ, ташаккули аҳбори адабии пешазинқилобии библиографияи тоҷик, самтҳои асосии ташаккули аҳбори библиографӣ дар Тоҷикистон, маҳсусијати ташаккули системи дастурҳои библиографияи адабии тоҷик, услуби библиографинамоии тавсиявии асарҳои адабиётӣ бадей, адабиётшиносӣ ва танқиди адабӣ, услуби танзими дастурҳои илмию ёрирасони адабии библиографӣ, ташкили дастгоҳи маълумотию библиографии китобхонаҳои вилоятӣ ва системи китобхонаҳои марказонидашудаи Тоҷикистон, пажӯҳиши (таҳқиқи) библиографияи адабиётӣ бадей ва адабиётшиносӣ, имкониятҳои аҳборио пажӯҳиши системи дастурҳои библиографияи тоҷик, роҳҳои минбаъдаи инкишофи библиографишиносии адабии тоҷик ва дигар масоили марбут ба вижагҳои соҳавии библиографияи адабии тоҷик, тавлид ва истеъмоли аҳбори библиографии адабиётӣ бадей ва адабиётшиносӣ шинос шаванд. Ҳамзамон аввалин таҳқиқоти муҳимму ҷашмрас оид ба таърихи библиографияи тоҷик монографияи «Ибни Сино ва библиографияи тоҷик» [27] маҳсуб меёбад, ки аз ҷониби Р. Шарофзода дар соли 1990 ба забони русӣ таълиф шудааст. Дар он андешаҳои олим перомуни фаъолияти китобхонаи даврони Сомониён «Сивон-ул-ҳикмат», фаъолияти библиографии Ибни Сино ва самтҳои асосии библиографияи тоҷик дар асрҳои IX-X арзёбӣ шудаанд.

Дар радифи Р. Шарофзода омӯзгорони дигари кафедраи библиографишиносӣ Г. А. Мушеев, Н. А. Сайфулина, А. Ҳ. Раҳимов низ бо таҳқиқотҳои анҷомдодаи худ мазмуну мундариҷаи на таҳо фанҳои таълимиро бою рангин гардониданд, балки бо пешниҳоди мақолаҳои илмӣ дар омӯзишу баррасии бештари масоили таҳқиқнашудаи илми библиографишиносии тоҷик саҳми муносиб гузоштанд. Аз ҷумла дар мақолаҳои Г. А. Мушеев «Оид ба масъалаҳои бунёди репертуари матбуоти миллии тоҷик», (соли 1973, ба забони русӣ), «Аз таърихи библиографияи давлатӣ дар Тоҷикистон (солҳои 1929-1941)» (соли 1974, ба забони русӣ), «Библиографияи илмӣ-ёрирасонӣ кишваршиносии Тоҷикистон дар давраи панҷсолаҳои пеш аз ҷангӣ» (соли 1981, ба забони русӣ), «Солномаи матбуоти РСС Тоҷикистон» ва баъзе масъалаҳои беҳтарнамоии самаранокии он» (соли 1981), мақолаҳои Н. А. Сайфулина «Баъзе масъалаҳои инкишофи аҳбори библиографии ҷорӣ оид ба илмҳои ҷамъиятӣ дар Тоҷикистон» (соли 1973, ба забони русӣ), «Пайдоиши библиография дар матбуоти даврии Тоҷикистон» (соли 1981, ба забони русӣ), мақолаҳои А. Ҳ. Раҳимов «Назаре ба фаъолияти шуъбаи аҳбороти илмии Китобхонаи Академияи фанҳои Тоҷикистон» (соли 1977), «Тарғиби китобдорӣ-библиографии осори Абӯалӣ ибни Сино» (соли 1981, ба забони русӣ), «Оид ба масъалаи давранигории таърихи аҳбори библиографӣ дар Тоҷикистон» (соли 1983, ба забони русӣ), «Китобхонаи ба номи А. Фирдавсӣ маркази аҳбороти библиографӣ оид ба маданият ва санъати Тоҷикистон» (соли 1983) бори нахуст масъалаҳои давранигории таърихи библиографияи тоҷик, бунёди репертуари матбуоти миллии тоҷик, таърихи ташаккули библиографияи давлатии тоҷик, рушди библиографияи илмӣ-ёрирасони ҷомеашиносӣ, кишваршиносӣ ва фарҳангшиносии тоҷик мавриди баррасӣ қарор гирифтаанд. Бахусус дар таҳқиқу асоснокнамоии масоили назариявиу методологии библиографияи миллии тоҷик саҳми профессор Абдураҳим Раҳимов хеле назаррас мебошад. Устод А. Раҳимов тавассути дифои рисолаи номзадӣ ва интишори осори арзишманди хеш тавонистанд, ки дар

шаклгириву рушдёбии яке аз шохаҳои асосӣ ва хеле муҳимми библиографияи миллии тоҷик – библиографияи адабиёти ҷомеашиносӣ дар Тоҷикистон саҳми арзанда гузоранд. Соли 1982 дар шаҳри Ленинград (ҳоло Санкт-Петербург) дар мавзӯи «Системаи аҳбори библиографӣ ба ёрии инкишофи илмҳои ҷамъиятӣ дар Тоҷикистон» [20] рисолаи номзадии ҳудро дифоъ намуда, ба гирифтани дараҷаи илмии номзади илмҳои педагогӣ сазовор мегарданд. Натиҷаи таҳқиқотҳои анҷомдода барои мукаммалгардонии мазмуну муҳтавои фанҳои таълимӣ, аз ҷумла таълими фанҳои «Библиографияи адабиёти ҷомеашиносӣ» дар факултети китобдории ДДСТ ба номи М. Турсунзода (ҳоло ДДФСТ ба номи М. Турсунзода) шароит муҳайё соҳт. Илова бар ин, таҳқиқотҳои дигари ба анҷомрасониди устод, аз қабили «Таҳқурсии ташаккули аҳбори библиографӣ» (соли 1986), «Масъалаҳои библиографинамоии китобҳои қаламии форсӣ-тоҷикӣ». Вазъ ва роҳҳои муносибгардонӣ» (1986, ба забони русӣ), «Китоби қаламӣ ҳамчун объекти фаъолияти библиографӣ» (1989), дар ҳалли бештарӣ масоили таҳқиқнашудаи библиографияи миллии тоҷик мусоидат карданд. Бахусус натиҷаи таҳқиқи вижагиҳои библиографинамоии китобҳои қаламии форсӣ-тоҷикӣ, ки дар заминаи омӯзиши осори илмии муҳаққиқони ватаниву ҳориҷӣ ба анҷом расидааст, барои асоснок намудани масъалаҳои назариявии мавзӯъ чун раҳнамои бунёдӣ то имрӯз мавриди истифода қарор мегирад. Ин паҳлӯи фаъолияти илмии олимро муҳаққиқ Ш. Комилзода мулоҳизакорона таҳлил намуда, ҷунин ибрози ақида намудааст: «Асоснокнамоӣ ва муайянсозии ҳусусиятҳои хоси китобҳои қаламӣ ҳамчун мабҳаси фаъолияти библиографияи тоҷик сангӣ маҳаки фаъолияти илмии А. Раҳимов мебошанд. Барои ҳамаҷониба муайяну мушаххас кардани ҳусусиятҳои хоси миллии масъала ва фарқиятҳои он аз масоили шабехӣ дигар миллатҳо, олим ҳулосаҳои илмии олимони рус Н. В. Здобнов, Н. Ф. Бельчиков, Е. И. Шамурин, К. Н. Симон, Д. Ю. Тепловро мавриди баррасии амиқ қарор дода, бо далелҳои мутъамади илмиву мантиқӣ ба исбот расонидааст, ки китоби қаламӣ дар радифи асанҳои чопӣ

ба маҷмӯи объектҳои фаъолияти библиографӣ доҳил мешавад» [25].

Роҷеъ ба ҳаёт ва фаъолияти илмию эҷодии шодравон А. Раҳимов маҷмӯаи мақолаҳо ва китобномаи шарҳиҳоӣ таҳти унвони «Родмарде дар фарози фарҳанг» [22] таҳияву интишор шудааст, ки дар он андешаҳои ҷолиби муҳаққиқону коршиносон ва шогирдони устод перомуни хизматҳои эшон дар рушди соҳаи китобдорӣ, бахусус илми библиографииносии тоҷик возеху равшан баён ёфтаанд.

Яке аз дастпарварони дигари мактаби китобдории тоҷик Шариф Комилзода буда, саҳми босазое дар рушд ва такомули библиографияи тоҷик гузоштааст.Faъолияти илмӣ-омӯзгории ўз соли 1979 баъд аз ҳатми Доғишкадаи давлатии санъати Тоҷикистон ба номи Мирзо Турсунзода, ба ҳайси омӯзгори кафедраи библиографияшиносӣ оғоз меёбад. Ш. Комилзода дар баробари фаъолияти омӯзгорӣ, инҷунин ба омӯзишу таҳқиқи масоили назариявӣ ва амалии библиографияи адабиёти бачагонаи тоҷик талош варзидааст. Охири солҳои 70-ум ва ибтидои солҳои 80-уми асри XX аввалин натиҷаҳои корҳои ўз дар саҳифаҳои матбуоти даврии ҷумҳурӣ нашр мешаванд. Мазмуни муҳтавои мақолаҳои устод Ш. Комилзодаро аввал масъалаҳои мубрами соҳаи китобдории тоҷик, ба монанди: ҷалби ҳонанда ба китобхона, тарзу усуљҳои самарабаҳши интиҳоби китоб, ҷоннок намудани фаъолияти библиографии китобхонаҳои бачагона ва мактабӣ, нақши библиография дар пажӯ-ҳиши китобҳои ниёзи ҳониш, усули танзими дастурҳои библиографии ба қӯдакону наврасон таъйиншуда ташкил доданд. Соли 1984 роҷеъ ба вижагиҳои усули китобноманигории адабиёт барои қӯдакон ва наврасон дастури таълимӣ-методии «Библиографикунонии адабиёти бачагона»-ро [23] таҳия менамояд, ки дар он бо дарназардошти ҳусусиятҳои хоси синнисолии истеъмолкунандагони аҳбори библиографӣ ва таъйини ҳонандагии дастурҳо – барои қӯдакону наврасон ва роҳбарони ҳониши онҳо: падару модарон, мураббияҳо, омӯзгорон ва китобдорон оид ба ҷаҳор давраи библиографинамоии адабиёт: тайёрӣ, анализикӣ, синтетикӣ ва

хотимавӣ маълумот дода шудааст. Истифодаи дастур ҳам барои донишҷӯён ва ҳам барои библиографони касбӣ ҷиҳати омӯзиши вижагиҳои услуби таҳияи дастурҳои библиографӣ барои кӯдакону наврасон ва роҳбарони хониши онҳо мусоидат намуд. Ш. Комилзода соли 1989 дар мавзӯи «Библиографияи тавсиявии адабӣ-бадӣ ҳамчун воситаи тарбияи интернатсионалий ва ватандӯстии бачагон ва наврасон» [24] рисолаи номзадиро дифоъ менамояд. Дар рисола имкониятҳои айниву зеҳни татбиқи маъмуриятҳои тарбиявии библиографияи тавсиявии адабӣ-бадӣ ҳамаҷониба мавриди омӯзишу таҳқиқ қарор гирифта, асоснок карда шудаанд. Аз дидгоҳи илмӣ баррасӣ шудани хусусиятҳои хоси библиографияи тавсиявии адабӣ-бадӣ ва муайян намудани мавқеи он дар низоми воситаҳои тарбияи интернатсионалистӣ ва ватандӯстии насли наврас, такмили услуби танзими дастурҳои муҳталифи библиографӣ барои кӯдакону наврасон ва роҳбарони хониши онҳо, беҳтар намудани самтҳои афзалиятноки фаъолияти библиографии китобхонаҳои бачагона ва мактабӣ – навигариҳои таҳқиқот маҳсуб ёфтанд. Хулоса ва тавсияҳои муҳаққиқ барои такмили услуби китобноманигории адабиёти бачагона, беҳтарсозии сифати нашр ва тарҷумаи китобҳои бачагона, таъмини заҳираи китобхонаҳои бачагона ва мактабӣ бо китобҳои ниёзи хониш, ташаккули фонди нашрҳои маълумотию библиографии ин китобхонаҳо ва баланд бардоштани савияи дониши таҳассусии кормандони китобхонаҳо мавриди истифода қарор гирифтанд [2].

Соли 2011 аз ҷониби Ш. Комилзода барои таълими фанни «Библиографияи адабиёт барои кӯдакон ва наврасон» [13] маводи омӯзишӣ ба табъ расид, ки дар он масъалаҳои нашри адабиёт барои кӯдакон ва наврасон, нашри асарҳои адабиётшиносӣ ва танқиди адабӣ, омилҳои пайдоиш ва рушди библиографияи адабиёт барои кӯдакон ва наврасон, библиографияи дохилимачаллавӣ ва дохилирӯзномавӣ, библиографияи паҳлӯикитобӣ ва дохиликитобӣ оид ба адабиёти кӯдакону наврасон, библиографияи библиографияи адабиёт барои кӯдакону наврасон, созмондииҳои маълумотӣ-библио-

графӣ дар китобхонаҳои бачагона ва мактабӣ, услуби таҳияи китобномаҳо оид ба адабиёти кӯдакону наврасон, тавсифнигории адабиёти кӯдакону наврасон, фаъолияти библиографии Китобхонаи давлатии бачагонаи чумхуриявии ба номи Мирсаид Миршакар, китобхонаҳои бачагона ва мактабӣ дар шароити ҷаҳониshawии иттилооти электронӣ мавриди баррасӣ қарор гирифтаанд.

Ш. Комилзода фаъолияти муассисаҳои ҷудогонаи китобдории чумхуриро низ мавриди таҳқиқу омӯзиш қарор додааст, ки дар ин радиф фаъолияти Китобхонаи миллии Тоҷикистон (КМТ), Хонаи китоби Тоҷикистон ва Китобхонаи давлатии чумхуриявии бачагонаи ба номи Мирсаид Миршакар мавқеи назаррас доранд. Аз ҷумла мақолаҳои илмии ӯ оид ба таъриҳ, фаъолияти илмиву тадқиқотӣ, илмиву методӣ ва библиографии КМТ, саҳми КМТ дар рушди библиографияи миллӣ, ҷойгоҳи КМТ дар таҳияи феҳристҳои нусҳаи ҳаттӣ, Хонаи китоби Тоҷикистон – маркази библиографияи давлатӣ, фаъолияти нашрӣ ва библиографии Китобхонаи давлатии бачагонаи чумхуриявии ба номи Мирсаид Миршакар ва гайра бозгӯйи саҳми беандозаи устод дар таҳқиқу натиҷагирий нисбати доираи васеъи масоили китобдорӣ ва библиографияи тоҷик мебошанд. Ин осор ҳамчун дастурамали илмию амалий ва таълимиу методӣ ба муҳаққиқону ұнвонҷӯён, омӯзгорону донишҷӯён ва мутахассисони соҳа хизмат менамоянд [7].

Донишманди илми библиографияшиносии тоҷик, доктори илмҳои таъриҳ, профессор Сайдалий Муҳиддинов дар тарбияи мутахассисони ҷавони соҳаи китобдорӣ ва ҳалли масоили мубрами илми библиографияшиносии тоҷик саҳми босазое гузоштааст. Фаъолияти илмӣ-амалии С. Муҳиддинов пас аз ҳатми Донишкадаи давлатии санъати Тоҷикистон ба номи Мирзо Турсунзода ба ҳайси мудири Китобхонаи илмии ҳамин донишкада оғоз шуда, бъайдан аз соли 1979 то соли 1984 дар вазифаҳои саркитобдор, сармуҳаррир, мудири шӯъбаҳои илмӣ-методӣ ва илмӣ-таҳқиқотӣ ва ниҳоят солҳои 1998-2002 директори Китобхонаи миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба номи Абулқосим Фирдавсӣ фаъолияти самар-

бахш нишон додааст. Ӯ соли 1993 дар мавзӯи «Библиографинамоии минётурҳои форсӣ-тоҷикӣ: ҷанбаҳои фарҳангӣ-таъриҳӣ ва назариявӣ-услубӣ» рисолаи номзадиро барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои педагогӣ бо муваффақият дифоъ менамояд. Аҳаммияти назариявӣ ва навғонии илмии рисола, қабл аз ҳама, дар он зоҳир гардид, ки муҳаққиқ ҷиҳати асоснокнамоии илмии мағҳуми «тасвири библиографии минётур» ва принсипҳои библиографинамоии ин намуди адабиёт дар дастурҳои библиографияи илмӣ-ёрирасони санъатшиносӣ қӯшиш ба ҳарҷ додааст. Дар ҷаҳони таҳқиқ мағҳуми «минётурҳои форсӣ-тоҷикӣ» аз нигоҳи илми санъатшиносӣ аниқ карда шуда, ҳусусиятҳои асосии эҳтиёҷоти иттилоотии муҳаққиқони минётур муайян шудаанд. Таҷрибаи библиографинамоии минётурҳои форсӣ-тоҷикӣ дар феҳристи дастнависҳо ва осори илмӣ-тадқиқотӣ таҳқиқ ва ҷамъбаст гардидааст. Асосҳои назариявӣ-методии библиографиянамоии минётурҳо тақмил дода шудаанд, ки бевосита барои ташкил ва батанзимдарории фаъолияти муассисаву ташкилотҳои ба омӯзишу библиографинамоии маҳсулоти ин намуди санъат сарукордошта, мусоидат менамояд. Ҳамзамон масъалаҳои зикршуда бо таври возеху равшан инъикоси воқеии ҳудро дар рисолаи «Минётурҳои форсӣ-тоҷикӣ ва принсиҳи библиографинамоии он» [17] пайдо намуданд, ки бешак барои библиографони қасбӣ ва инҷунин донишҷӯёни омӯзгорони донишкадаҳои китобдории мамлакат ҳамчун сарҷашмаи боъзимод ҷиҳати омӯзиши вижагиҳои таҳияи дастурҳои библиографӣ мавриди истифода қарор мегиранд. Аз ҷониби С. Муҳиддинов бори нахуст барои донишҷӯёни факултети китобдорӣ ва иттилоотшиносии ДДФСТ ба номи М. Турсунзода китоби дарсии «Библиографияи кишваршиносии Тоҷикистон» [18] таҳия ва чоп шуд, ки бо истифода аз он на танҳо донишҷӯёну омӯзгорон, балки мутахассисони соҳаи китобдорӣ ва марказҳои библиографии ҷумҳурӣ метавонанд маълумотҳои заруриро оид ба таърихи пайдоиш, давраҳои ташаккул, таҳаввул ва рушди библиографияи кишваршиносии тоҷик дар замони шӯравӣ, самтҳои асосии созмондӣ ва услуби ин навъи библио-

графия дар Тоҷикистон, аҳаммияти библиографияи кишваршиносӣ дар ҳаёти ҷомеа, мақоми он дар омӯзиши таъриҳ, иқтисодиёт, фарҳанг ва ҳаёти иҷтимоии ҳалқи тоҷик, пайдо намоянд.

Соли 1998 китобчай Қурбон Авғонов (Ғуломзода) таҳти унвони «Бобоҷон Ғафуров – библиограф» [3] ба табъ расид, ки дар он афкор ва андешаҳои Бобоҷон Ғафуров оид ба масоили китобноманигории манбаъҳои таъриҳӣ арзёбӣ шуда, дар заминаи таҳлили дастгоҳи илмию маълумотии китобҳои «Таърихи муҳтасари ҳалқи тоҷик» ва «Тоҷикон» фаъолияти библиографии Бобоҷон Ғафуров дар таҳия ва танзими нишондиҳандаҳои мустақими доҳиликитобӣ мавриди таҳқиқ қарор гирифтааст.

Бо ибтикори муҳаққиқони соҳа Гадобек Маҳмудов ва Қурбон Авғонов барои донишҷӯёни факултети китобдорӣ ва иттилоотшиносии Донишкадаи давлатии фарҳанг ва санъати Тоҷикистон ба номи Мирзо Турсунзода китобҳои дарсии «Библиографишиносӣ» [15] ва «Фаъолияти библиографӣ дар китобхонаҳо» [4] таълиф шуданд, ки дар онҳо бори нахуст масъалаҳои назариявии марбут ба библиографияи умумии тоҷик ба забони давлатӣ мавриди омӯзишу баррасӣ қарор гирифтаанд. Метавон қайд намуд, ки ҳар ду китоби дарсӣ барои шинос намудани ҳам донишҷӯёну омӯзгорон ва ҳам муҳаққиқону мутахассисони соҳаи китобдорӣ ба асосҳои назарияи иттилооти библиографӣ, библиография ҳамчун соҳаи фаъолият, равандҳои фаъолияти библиографӣ, таснифи намудҳои библиография, библиографияшиносӣ илм дар бораи библиография, библиография дар ҷаҳони мусоир ва масоили умумии созмондииҳи фаъолияти библиографӣ дар китобхонаҳо, бунёди дастгоҳи маълумотию библиографӣ, ташкил ва услуби библиографияни хизматрасонии библиографӣ дар китобхонаҳо, тарғиби донишҷои библиографӣ ва идоранамоии фаъолияти библиографии китобхонаҳо ҳамчун манбаи нодири таҳассусӣ хизмат мерасонанд.

Дар омӯзишу таҳқиқи масъалаҳои таърихи библиографияи тоҷик, баҳусус таърихи рушди библиографияи адабиёти қишоварзӣ саҳми олимӣ варзидаи соҳаи библиография шодравон Қурбонаӣ Бӯ-

риев (Абдураҳимзода) хеле назаррас аст. Дар тӯли умри кӯтоҳ, vale бобаракати хеш устод Қ. Абдураҳимзода аз худ мероси гаронбаҳо бокӣ гузоштанд. Фаъолияти илмию омӯзгории ўсоли 1988 пас аз ҳатми Донишкадаи давлатии фарҳанги Москав дар кафедраи библиографияшиносии Донишкадаи давлатии санъати Тоҷикистон ба номи М. Турсунзода оғоз меёбад. Аввалин мақолаи илмиаш соли 1993 таҳти унвони «Саҳми Китобхонаи ба номи А. Фирдавсӣ дар китобшиносии адабиёти риштаи пахтакорӣ» чоп мешавад. Соли 1999 зери назари академик Н. Нематов ҷузваро бо номи «Библиография дар аҳди Сомониён» ба табъ мерасонад. Соли 2000 рисолаи номзадиро дар мавзӯи «Библиографияи фарҳанги заминдории ҳалқи тоҷик» дифӯъ менамояд. Ҳуди ҳамон сол монографияи ўз зери унвони «Пайдоиш ва рушди библиографияи қишоварзӣ» нашр шуд. Соли 2011 рисолаи «Таърихи библиографияи қишоварзӣ», соли 2014 рисолаи «Таърихи библиографияи тоҷик» (аз давраҳои қадим то охири солҳои 80-уми асри XX, ба забони русӣ) ва соли 2017 «Таърихи библиографияи тоҷик» (аз давраҳои қадим то ибтидои асри XXI, ба забони тоҷикӣ) интишор ёфтанд. Соли 2020 дар ду китоб бо забонҳои тоҷикӣ ва русӣ таҳти унвони «Фаъолияти китобдорӣ дар пажӯҳишҳои илмӣ» маҷмӯаи мақолаҳои Қ. Абдураҳимзода ба табъ расиданд, ки тавассути онҳо мутахассисони соҳа, баҳусус донишҷӯёну омӯзгорон ва муҳаққиқон ба масъалаҳои таъриҳ ва назарияи библиографияи тоҷик ошно мешаванд. Илова бар ин, бо ибтикори Қ. Абдураҳимзода то имрӯз 9 ҷилди силсилақитоби «Фаъолияти китобдорӣ дар Тоҷикистон» таҳия шуда, рӯйи чопро диданд. Дар ин силсилақитобҳо беш аз 300 мақола доир ба илмҳои китобшиносӣ, китобхонашиносӣ ва библиографияшиносӣ ворид шудаанд ва бори нахуст маълумоти наву саҳҳро ба ҳонанда пешниҳод менамоянд.

Дар таҳқику баррасии масоили гуногуни библиографияи тоҷик саҳми библиографи русзабони тоҷик Людмила Григорьевна Козырова низ хеле қалон аст. Ў ба ҳайси китобдор, сарбиблиограф, мудири Шуъбаи илмӣ-таҳқиқотии Китобхонаи давлатии ҷумҳурияи Ҷумҳурии Тоҷикистон ба номи

Абулқосим Фирдавсӣ хидмат намуда, зери қаламаш китобу дастурҳои библиографӣ, мақолаҳои проблемавӣ, аз қабили «Китобхонаҳои Тоҷикистон», «Китоб ва хониш дар ҳаёти деҳоти Ҳисор: натиҷаи таҳқиқот», «Вазъ ва роҳҳои мукаммалгардонии корҳои илмӣ-таҳқиқотӣ дар соҳаи китобхонашиносӣ, библиографишиносӣ ва китобшиносии Тоҷикистон» ва гайраҳо таҳия ва нашр гардидаанд.

Барои рушди библиографишиносии тоҷик ва муайяну мушаҳҳас намудани роҳҳои минбаъдаи инкишофи библиографияи тоҷик дар радифи дигар сарчашмаҳо маводи аз натиҷаи таҳқиқотҳои сотсиологӣ бадастомада низ метавонанд мусоидат намоянд. Масалан, охири соли 1978 ва ибтидои соли 1979 муҳаққиқони Шуъбаи илмӣ-таҳқиқотии Китобхонаи давлатии Тоҷикистон ба номи А. Фирдавсӣ дар ҳамкорӣ бо кормандони дигар шуъбаҳои китобхона барои амиқомӯзии майлу рағбати хониши кормандони илм, аз қабили кормандони пажӯҳишгоҳҳои илмӣ-таҳқиқотӣ, омӯзгорони макотиби олӣ, аспирантҳо ва муайян намудани афзалияти манбаъҳои муҳталифи пажӯҳиши дар интиҳоби адабиёт таҳқиқоти сотсиологиро таҳти унвони «Китоб дар ҳаёти олимон» доир намуданд. Таҳқиқотчиён оид ба саволҳои пешниҳодгардидаи пурсишнома ҷавобҳои мувоғиқ гирифтанд. Аз ҷумла, ба саволи «Кадом манбаъҳои пажӯҳиши дар интиҳоби адабиёти зарурӣ ба Шумо кӯмак мерасонанд?», олимон ҷунин посух доданд: 90,3% – дастгоҳи маълумотдиҳӣ-библиографӣ; 51,1% – намоишҳои китобӣ; 50,0% – дастурҳои библиографӣ; 38,0% – тавсияи шиносҳо. Ҳамзамон таҳқиқот имкон дод, ки 63% посухдиҳандагон ҷиҳати беҳдошти вазъи хизматрасонии Китобхонаи ба номи А. Фирдавсӣ ибрози ақида намоянд. Масалан, ба ақидаи бештари онҳо бисёр хуб мешуд, ки: ба пажӯҳишгарони ҷавон иҷозати ба ҳона гирифтани китобҳо дода шавад; баҳисобигирии воридоту содироти китобҳои АБҚ ба низом дароварда шавад; фаъолияти муттасаддиён дар толори феҳристҳо беҳтар карда шавад ва гайраҳо [14, с.33-34].

Ҳамзамон Китобхонаи ба номи А. Фирдавсӣ соли 1986 бо мақсади муайян

намудани самарабахшии истифодаи дастурҳои интишоркардаи худ дар фаъолияти китобхонаҳои мамлакат таҳқиқоти сотсиологиро дар мавзӯи «Истифодабарии дастурҳои методию библиографӣ дар китобхонаҳои Тоҷикистон» доир намуд. Натиҷагирий аз таҳқиқоти мазкур имкон дод, ки дар радифи муваффақиятҳо, камбудиҳо низ ошкор карда шаванд. Аз ҷумла, муайян шуд, ки на ҳамаи китобхонаҳои ҷумҳурӣ саривақт маводи чопкардаи Китобхонаи ба номи А. Фирдавсиро мегиранд ва мутаассифона на ҳамаи адабиёти дар дастурҳои библиографӣ воридшударо аз захираи китобхонаҳои шаҳриву ноҳиявӣ дарёфт кардан имконпазир аст [14, с.35]. Бинобар ин, бо истифода аз натиҷаҳои таҳқиқоти мазкур библиографони ҳирфай вазифадор шуданд, ки минбаъд ҳангоми таҳияи дастурҳои библиографӣ сараввал теъдоди чопи адабиёти тавсифшаванда ва вазъи тақсими ин адабиётро ба китобхонаҳои ҷумҳурӣ муайян намуда, сипас номгӯйи онҳоро ба дастурҳои тавсияшаванда ворид созанд. Ин иқдом самарабахшии истифодаи дастурҳои библиографиро дар фаъолияти китобхонаҳо таъмин намуда, арзиши пажӯҳишӣ ва методиву амалии дастурҳоро боло бурд ва сатҳу сифати хизматрасонии библиографиро беҳтар кард.

Ҳамин тавр, дар заминаи осори интишорёфта омӯзиши афкори библиографишиносии тоҷик имкон дод, ки ҷунин ҳулоса намоем:

- дар ҳар як давраи таъриҳӣ дар заминаи навъҳои гуногуни дастурҳои библиографии интишоршуда, арзёбӣ шудани афкори муҳакқиқон барои пайдоиш, ташаккул ва рушдёбии илми библиографияшиносӣ шароит муҳайё соҳт;

- дар таҳияву нашри дастурҳои муҳталифи библиографӣ марказҳои библиографӣ: АМСБРСТ – ХҚТ, КМТ, КМИ ба номи Индира Гандии АМИТ ва китобхонаҳои соҳавӣ бештар саҳм гузоштанд;

- ба рушди афкори библиографишиносии тоҷик як қатор омилҳо, аз қабили ба фаъолият шурӯъ кардани баҳшу кафедраҳои таълими фанҳои силсилаи библиографишиносӣ дар муассисаҳои таҳсилоти олӣ ва миёнаи қасбӣ,

шуъбаҳои илмӣ-таҳқиқотӣ, библиографияи миллиӣ, маълумотӣ-библиографӣ дар китобхонаҳо ва марказҳои библиографӣ, ташкил ва баргузор шудани конференсияҳои илмӣ, таҳқиқотҳои сотсиологӣ доир ба масъалаҳои мубрами библиографияи тоҷик мусоидат карданд;

- бештари афкори муҳакқиқони тоҷик перомуни масъалаҳои библиографишиносии тоҷик тавассути рисолаҳои илмӣ ва маҷмӯаи мақолаҳои нашрнамудаи Китобхонаи давлатии ба номи А. Фирдавсӣ, ДДСТ ба номи М. Турсунзода арзёбӣ шудаанд;

- бо қӯшиши олимони соҳа бештар ҷунин самтҳои библиографияи миллии тоҷик, аз ҷумла таърихи библиография (Р. Шароғзода, Г. А. Мушеев, А. Ҳ. Раҳимов, Ш. Комилзода, С. Муҳидинов, Қ. Бӯриев (Абдураҳимзода), библиографишиносӣ (Р. Шароғзода, Г. Маҳмудов, Қ. Ғуломзода), библиографияи адабии тоҷик (Р. Шароғзода), библиографияи адабиёти ҷомеашиносӣ (А. Ҳ. Раҳимов, Н. А. Сайфулина), библиографияи дастхатҳои форсӣ-тоҷикӣ (А. Ҳ. Раҳимов, Қ. Бӯриев), библиографияи минётурҳои форсӣ-тоҷикӣ (С. Муҳиддинов), библиографияи адабиёт барои қӯдакон ва наврасон (Ш. Комилзода), библиографияи адабиёти қишоварзӣ (Қ. Бӯриев), библиографияи адабиёти қишваршиносӣ (С. Муҳиддинов), фаъолияти библиографӣ дар китобхонаҳо (Р. Шароғзода, Қ. Авғонов (Ғуломзода), Г. Маҳмудов), услуби библиографинамоӣ (Р. Шароғзода, А. Ҳ. Раҳимов, Ш. Комилзода, С. Муҳидинов, Г. Маҳмудов), библиографияи ашҳоси мұтабар (Р. Шароғзода, А. Ҳ. Раҳимов, Ш. Комилзода, Қ. Авғонов) мавриди омӯзишу баррасӣ қарор гирифтаанд.

Дар баробари дастовардҳо дар самти таҳқиқи муаммоҳои илми библиографишиносии тоҷик то қунун масъалаҳои омӯхтанашуда хеле зиёданд. Ба истиносӣ як ду мақола оид ба библиографияи тибдар Тоҷикистон ягон таҳқиқоти муҳимму ҷашмрас доир нашудааст. Гарчанде ки дар кафедраи китобхонашиносӣ ва библиографияшиносии факултети китобдорӣ ва иттилоотшиносии Донишкадаи давлатии фарҳанг ва санъати Тоҷикистон ба номи М. Турсунзода таълими фанни «Библиографияи адабиёти табиатшиносӣ

ва техникӣ» роҳандозӣ шуда, барномаи таълимии он ҳанӯз соли 2011 ба табъ расида бошад ҳам, аммо то имрӯз оид ба ин намуди библиография дар Тоҷикистон ягон рисолаи илмӣ, дастури таълимиӣ ва ё маҷмӯаи мақолаҳо чоп нашудааст. Ҳамзамон то кунун масъалаҳои библиографияи адабиёти иқтисодӣ, фарҳангу ҳунар, ҳукуқ бο таври бояду шояд мавриди омӯзишу таҳқик қарор нагирифтаанд ва муҳаққиқони худро интизоранд.

Барои рушди минбаъдаи илми библиографишиносии тоҷик, ба андешаи мо, қабл аз ҳама, ба ҳалли чунин масъалаҳо бештар таваҷҷуҳ зоҳир намуд:

1. Дар ҳошияи эълон гардидани «Бистсолаи омӯзиш ва рушди фанҳои табиатшиносӣ, дақиқ ва риёзӣ дар соҳаи илму маориф» (солҳои 2020-2040) ташкил ва баргузор намудани таҳқиқотҳои ҷудогона дар самти омӯзиши масъалаҳои библиографияи адабиёти илмӣ-табиатшиносӣ, техникӣ ва риёзӣ, библиографияи адабиёти илмӣ-маърифатӣ барои кӯдакон ва наврасон;

2. Дар муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ ва миёнаи маҳсус ҷорӣ намудани таълими фанҳои «Библиографияи адабиёти иқтисодӣ», «Библиографияи адабиёти тиб», «Библиографияи адабиёти ҳукуқшиносӣ», «Библиографияи адабиёти фарҳангу ҳунар», «Библиографияи адабиёти илмӣ-маърифатӣ барои кӯдакон ва наврасон»;

3. Тадриҷан зиёд намудани миқдори довталабон ба шуъбаҳои буҷетии магистратура ва аспирантураи шӯроҳои илмӣ аз рӯи ихтисоси «Китобхонашиносӣ ва библиографияшиносӣ»;

4. Ҳавасманд гардонидани мутахассисони соҳа, баҳусус унвончӯёну олимони ҷавон тавассути зиёд карданӣ қӯмак-харҷӣ ва маоши вазифавӣ ва ё бо манзили истиқоматию замини наздиҳавлигӣ таъмин намудани онҳо;

5. Ба кафедраҳои таҳассусии мактабҳои олии китобдорӣ ва марказҳои илмӣ-таҳқиқотии соҳа ҳарчи бештар ҷалб намудани омӯзгорони соҳибтаҷриба ва мутахассисони баландиҳтисоси касбӣ.

Адабиёт

1. Абрамов, П. Я., Қосимова, М. Мирзо Турсынзода [Матн]: нишондиҳандай библиографӣ. – Столинобод: Нашрдавтоҷик, 1953. – 63.; Тальман Р. О., Явич, М. М. Мирзо Турсынзаде [Текст]: библиограф.указ. – Столинабад: Таджикгосиздат, 1953. – 67 с.; Турсынова, Л. В., Лейви, Д. С., Кононенко, Л. А. Мирзо Турсынзаде [Текст]: библиограф.указ.. – Душанбе: Доњиш, 1972. – 309 с.; Балуева, Л. А., Лейви, Д. С., Турсынова Л. В. Мирзо Турсынзаде [Текст]: библио-гр.указ. – Душанбе: Доњиш, 1981. – 324 с.; Сарояндаи қуллаҳои зарин [Матн]: нишондиҳандай тавсифдори адабиёт. – Душанбе, 1981. – 24 с.

2. Авғонов, Қ. Китобшинос [Матн]: китобномаи шарҳиҳолии Ш. Комилзода (Тошев). – Душанбе: Эҷод, 2008. – С.12.

3. Авғонов, Қ. Бобоҷон Faфуров – библиограф [Матн] / зери назари проф. А. Раҳимов. – Душанбе: Санадвора, 1998. – 19 с.

4. Авғонов Қ., Маҳмудов, Г. Фаъолияти библиографӣ дар китобхонаҳо [Матн]: китоби дарсӣ. – Душанбе: Ирфон, 2012. – 160 с. С.63.

5. Армияи сурҳ дар посбонии ватани сотсиалистӣ [Матн]: нишондиҳандай мухтасари адабиёт / тарт.: Р. О. Тальман, Н. Ражева, С. Икромова; мухаррири масъул Д. Овчинникова. – Столинобод, 1941. – 22 с.; М. Ю. Лермонтов (1841-1941) [Матн]: нишондиҳандай мухтасари адабиёт / тарт.: Р. О. Тальман, С. Икромова; мухаррирони масъул Д. Овчинникова, С. Иброримов. – Столинобод, 1941. – 14 с.

6. Библиографияи адабии тоҷик [Матн]: программаи курс барои факултети китобхонавӣ / мураттиб Р. Шароғов; Институти давлатии санъати Тоҷикистон ба номи М. Турсынзода. – Душанбе, 1981. – 17 с.; Шароғов, Р. Библиографияи адабии тоҷик [Матн]: Китоби дарси барои факултети китобхонавии Институти давлатии санъати Тоҷикистон ба номи М. Турсынзода / Р. Шароғов. – Душанбе, 1988. – 200 с.

7. Бӯриев, Қ., Шосаидзода, С. Олим ва библиографи варзида [Матн] // Шариф Комилзода: китобномаи шарҳиҳолӣ / мураттибон: Қ. Бӯриев, С. Шосаидзода;

муҳаррир: X. Сафарзода. – Душанбе: Бебок, 2018. – С.12.

8. Вопросы развития таджикской национальной библиографии [Текст]: материалы респ.науч.-теорет.конф., октябрь 1970 г. – Душанбе: Ирфон, 1973. – С.91-92.

9. ГОСТ 7.0-99. Информационно-библиотечная деятельность, библиография [Текст]: термины и определения. 3.1. 38. Библиографоведение. – С.3. [Манобей электронӣ]. – Низоми дастрасӣ: <https://ifap.ru/library/gost/7099.pdf> (санай истифодабарӣ: 12.11.2021).

10. Из истории культурного строительства в Таджикистане. 1941-1960 гг. [Текст]: сб. док. и материалов. – Душанбе: Ирфон, 1972. – С.323.

11. Каталог государственного издательства Таджикистана. №1. [Текст]. – Сталинабад-Самарқанд, 1931. – 30 с.

12. Каталоги нашрҳои Нашриёти давлатии Тоҷикистон. №2. [Текст]. – Сталинобод-Самарқанд, 1936. – 48 с.

13. Комилзода Ш. Библиографияи адабиёт барои қӯдакон ва наврасон [Матн]: мавод барои омӯзиши фан / зери назари Қ.Бўриев. – Душанбе: Маориф ва фарҳанг, 2011. – 128 с.

14. Комилзода, Ш. Китобхонаи миллии Тоҷикистон [Матн]: дирӯз ва имрӯз. – Душанбе: Ирфон, 2015. – С.33-34.

15. Маҳмудов, Г., Фуломзода, Қ. Библиографишиносӣ [Матн]: китоби дарсӣ. – Душанбе: Меҳрона, 2017. – 186 с. С.63.

16. Мирзо Турсынзаде [Текст]: обзор библиографических указателей / сост. Ш. Тошев; ред. С. Н. Гойназаров; ГБТ адж ССР им. А. Фирдавси; ГРДБ ТаджССР. – Душанбе, 1986. – 17 с.

17. Муҳиддинов, С. Персидско-таджикская миниатюра и принципы ее библиографирования [Текст] / отв.ред. Л. Додхудоева. – Душанбе, 1999. – 179 с.

18. Муҳиддинов, С. Библиографияи кишваршиносии Тоҷикистон (замони шӯравӣ) [Матн]: китоби дарсӣ. – Душанбе: Ирфон, 2015. – 160 с.

19. Нашри Китобхонаи давлатии РСС Тоҷикистон ба номи Фирдавсӣ [Матн]: нишондиҳандаи библиографӣ. Солҳои 1940-1972 / мураттибон И.С. Норкалаев, Р.О.Тальман. – Душанбе, 1973. – 84 с.; Нашри Китобхонаи давлатии РСС Тоҷикистон ба номи А. Фирдавсӣ [Матн]:

нишондиҳандаи библиографӣ. Солҳои 1973-1982 / тарт.: И. С. Норкалаев, А. И. Мурзинская. – Душанбе, 1982. – 101 с.; Нашрияҳои Китобхонаи миллии Тоҷикистон ба номи А. Фирдавсӣ [Матн]: нишондиҳандаи библиографӣ. Солҳои 1983-2003 / мураттибон: Ҷ. Р. Раҷабов, Г. С. Сайдиева, И. А. Рытикова; муҳаррири масъул Ш. Қ. Тошев. – Душанбе: Эҷод, 2004. – 116 с.

20. Раҳимов А. Х. Система библиографической информации в помощь развитию общественных наук: история, состояние и перспективы развития [Текст]: дисс. канд. пед. наук. – Ленинград, 1982. – 255 с.

21. Раҳимзода, А. Ба ҷои охирсухан [Матн] // Истилоҳномаи китобдорӣ / таълифи Пурии Султонӣ ва Фарвандин Ростин; таҳияи Сафар Сулаймон. – Душанбе, 1993. – С.209.

22. Родмарде дар фарози фарҳанг [Матн]: маҷмӯаи мақолаҳо ва китобномаи шарҳҳоӣ роҷеъ ба ҳаёт ва фаъолияти шодравон А.Х. Раҳимов / мураттиб Қ.Ф. Авғонов, зери назари Қ. Олимов; муҳаррир Ш. Тошев. – Душанбе: Санадвора, 2001. – 96 с.

23. Тошев, Ш. Библиографикунонии адабиёти бачагона [Матн]: дастури таълими-методӣ / Ш.Тошев. – Душанбе, 1984. – 15 с.

24. Тошев, Ш.К. Литературно-художественная рекомендательная библиография как средство интернационального и патриотического воспитания детей и подростков (На примере Тадж. ССР) [Текст]: дисс. канд. пед. наук. – М.: МГИК, 1989. – 231 с.

25. Тошев, Ш. Муҳаққиқи илми библиография [Матн] // Родмарде дар фарози фарҳанг: маҷмӯаи мақолаҳо ва китобномаи шарҳҳоӣ роҷеъ ба ҳаёт ва фаъолияти шодравон А.Х. Раҳимов / мураттиб Қ.Ф. Авғонов, зери назари Қ. Олимов; муҳаррир Ш. Тошев. – Душанбе: Санадвора, 2001. – С.39.

26. Шарофзода, Р., Бўриев Қ. Библиография [Матн] // Энциклопедия миллии тоҷик. – Душанбе: СИЭМТ, 2013. – Ч.2. – С.555.

27. Шарофов Р. Авиценна и таджикская библиография [Текст] / отв. ред. Док-

тор филол. наук А.Л.Хромов. – Душанбе: Дониш, 1990. – 35 с.

28. Шарофов, Р. Библиографияи адабии тоҷик [Матн]: Китоби дарси барои факултети китобхонавии Институти давлатии санъати Тоҷикистон ба номи М. Турсунзода / Р. Шарофов. – Душанбе, 1988. – С.3.

29. Шарофов, Р. Назаре ба библиографишиносии тоҷик [Матн] // Китобхонашиносӣ ва библиографияи Тоҷикистон:

маҷмӯаи мақолаҳо / муҳаррир – тартибдиханда Р. Шарофов. – 1977. – С.64-74.

30. Шарофов, Р. Некоторые проблемы развития национальной литературной библиографии в республиках Средней Азии (на материалах таджикской ССР) [Текст]: Автореф. дис. канд. пед. наук: 14. 00.33. – М.: Мос. гос. ин-т культуры, 1970. – 22 с.

РУШДИ БИБЛИОГРАФИЯШИНОСӢ ДАР ТО҆ЦИКИСТОН

Дар мақола дар заминай таҳлили ма-води чопӣ вазъи омӯзиши масоили библиографишиносии тоҷик мавриди таҳқиқу баррасӣ қарор гирифтааст. Ба андешаи муҳаққиқ чӣ дар даврони шӯравӣ ва чӣ дар даврони соҳибистиколии кишвар аз ҷониби олимони тоҷик масоили гуногуни библиографияи тоҷик, аз қабили ташкили навъҳои мухталифи феҳристу картотекаҳо, китобноманигории нашри даврӣ, гайридаврӣ ва давомдор, ташкили дастгоҳи маълумотию библиографӣ, роҳандозии хадамоти библиографӣ, омӯзишу тарғиби донишҳои библиографӣ борҳо мавриди таҳқиқ қарор гирифтаанд. Ҳамзамон дар мақола мағҳуми «библиографишиносӣ» ва омилҳои асосии рушди он: интишори дастурҳои библиографӣ аз ҷониби муассисаҳои китобдорӣ, библиографӣ ва табъу нашр; ба фаъолият шурӯй кардани бахшу шуъбаҳои мустақили илмӣ-таҳқиқотӣ, маълумотдиҳӣ-библиографӣ, библиографияшиносӣ дар соҳтори китобхонаҳои қалонтарини ҷумҳурӣ, институтҳои илмӣ-тадқиқотӣ ва марказҳои библиографӣ; доир шудани конференсияҳои илмӣ-амалӣ ва семинарҳои омӯзиши донишнишиносӣ ба масъалаҳои библиография-

шиносӣ; таъсиси кафедраҳои таълимӣ доир ба омӯзиши масъалаҳои библиографияшиносӣ дар муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ ва миёнаи маҳсуси китобдорӣ; баргузории таҳқиқотҳои сотсиологӣ ва экспедитсияҳои илмӣ оид ба омӯзиши фаъолияти библиографии китобхонаҳо ва марказҳои библиографӣ; нашри рисола, маҷмӯаҳои илмӣ ва мақолаҳои ҷудогона оид ба масъалаҳои мубрами илми библиографияшиносии тоҷик; пайдо шудани шуъбаи «Танқид ва китобиёт» дар саҳифаҳои маҷаллаву рӯзномаҳо; таъсиси матбуоти даврии таҳассусӣ доир ба соҳаи китобдорӣ-библиографӣ; шомил шудани муҳаққиқони ҷавон ба аспирантураву доктарантуро ва дифои рисолаҳои илмӣ, бо мисолҳои мушахҳас шарҳу эзоҳ дода шудаанд.

Дар поёни мақола хулосаҳои асоснокшудаи муаллиф оид ба дастовардҳо, камбудиҳо ва роҳҳои рушди минбаъдаи масъала баён ёфтаанд.

Калидвоҷаҳо: афкор, библиография, библиографияи миллӣ, таърихи библиография, назарияи библиография, библиографияшиносӣ, услуби библиографинамой, фаъолияти библиографӣ, дастури библиографӣ, дониши библиографӣ.

РАЗВИТИЕ БИБЛИОГРАФОВЕДЕНИЯ В ТАДЖИКИСТАНЕ

В статье на основе анализа печатной продукции исследуется состояние изучения проблемы таджикского библиографоведения. По мнению исследователя, как в советское время, так и во время независимости страны таджикские ученые неоднократно изучали различные вопросы таджикской библиографии, такие

как организация различных типов каталогов и картотек, библиографирование периодических, непериодических и продолжающихся изданий, создание справочно-библиографического аппарата, организация библиографического обслуживания, изучение и распространение библиографических знаний.

Вместе с тем, в статье определяется понятие «библиографоведение» и объясняются конкретными примерами основные факторы его развития: издание библиографических пособий библиотечными, библиографическими и издательскими учреждениями; функционирование независимых научноисследовательских, справочно-библиографических и библиографоведческих отделов в составе крупнейших библиотек страны, научноисследовательских институтов и библиографических центров; проведение научно-теоретических конференций и обучающих семинаров по проблемам библиографоведения; создание учебных кафедр по изучению вопросов библиографоведения в высших и средних специальных библиотечных учебных заведениях; проведение социологических исследований и научных экспедиций по изучению библиографической деятельности библиотек и библиографических центров; публикация моно-

графии, научных сборников и отдельных статей по актуальным вопросам таджикского библиографоведения; появление раздела «Критика и библиография» на страницах журналов и газет; создание специализированных периодических изданий в области библиотечного дела и библиографии; поступление молодых исследователей в аспирантуру, докторантуру и защита диссертаций.

В конце статьи приводятся обоснованные выводы автора о достижениях, недостатках и путях дальнейшего развития проблемы.

Ключевые слова: мысли, библиография, национальная библиография, история библиографии, теория библиографии, библиографоведения, методика библиографирования, библиографическая деятельность, библиографическое пособие, библиографические знания.

DEVELOPMENT OF BIBLIOGRAPHY IN TAJIKISTAN

Based on the analysis of printed materials, the article examines the state of the study of the problem of Tajik bibliography. According to the researcher, both in Soviet times and during the independence of the country, Tajik scientists have repeatedly studied various issues of Tajik bibliography, such as the organization of various types of catalogs and card files, periodic bibliography, non-periodic and continuing publications, the creation of reference and bibliographic apparatus, the organization of bibliographic services, the study and dissemination of bibliographic knowledge.

At the same time, the article defines the concept of "bibliography" and explains with concrete examples the main factors of its development: the publication of bibliographic manuals by library, bibliographic and publishing institutions; the functioning of independent research, reference, bibliographic and bibliographic departments within the largest libraries of the country, research institutes and bibliographic centers; conducting scientific and theoretical conferences and training seminars on the problems of bibliography; creation of

educational departments for the study of bibliography in higher and secondary specialized library educational institutions; conducting sociological research and scientific expeditions to study the bibliographic activities of libraries and bibliographic centers; publication of monographs, scientific collections and individual articles on topical issues of Tajik bibliography; the appearance of the section "Criticism and Bibliography" on the pages of magazines and newspapers; creation of specialized periodicals in the field of librarianship and bibliography; admission of young researchers to postgraduate studies, doctoral studies and dissertation defense.

At the end of the article, the author's reasoned conclusions about the achievements, shortcomings and ways of further development of the problem presented.

Keywords: thoughts, bibliography, national bibliography, history of bibliography, theory of bibliography, bibliography, bibliography methodology, bibliographic activity, bibliographic manual, bibliographic knowledge.

Маълумот дар бораи муаллиф:

Нодирзода Сайдзароб, директори генералии Агентии миллии Созмони байналмилалии рақамгузории стандарти китоб – Хонаи китоби Тоҷикистон. Сурога: 734018, Ҷумҳурии Тоҷикистон, ш. Душанбе, кӯчаи Н. Карабоев, 17 (ошёнаи 3). Тел.: (992) 98-800-86-87; Е mail: sayzarob_1991@mail.ru

Сведения об авторе: Нодирзода Сайдзароб, генеральный директор Национального агентства международной организации стандартной нумерации книг – Дом книги Таджикистана. Адрес: 734018,

Республика Таджикистан, г. Душанбе, улица Н. Карабаева, 17 (3 этаж). Тел.: (+992) 98-800-86-87; Электронная почта: sayzarob_1991@mail.ru

Information about the author: Nodirzoda Saidzarob, Director General of the National Agency for the International Organization for Standard Book Numbering - House of Books of Tajikistan. Address: 734018, Republic of Tajikistan, Dushanbe, N. Karabaeva street, 17 (3rd floor). Tel.: (992) 98-800-86-87; Email: sayzarob_1991@mail.ru

ТДУ 027.53:379.85(575.3)
ТКБ 26.891+78.3(2тоҷик)

ФАҶОЛИЯТИ КИШВАРШИНОСИИ КИТОБХОНАХОИ ДАВЛАТӢ-ОММАВИИ ТОҶИКИСТОН ДАР ТАРФИБИ САЙЁҲӢ

Маҳмудов Г. Б.

Муассисаи давлатии «Китобхонаи миллӣ»-и Дастигоҳи иҷроияи
Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон

Дар 30-соли Истиқолияти давлатӣ Тоҷикистон дар соҳаҳои мухталифи ҳаёти ҷомеа, иқтисодиёт, кишоварзӣ, фарҳангӣ иҷтимоӣ ба дастовардҳои назаррас ноил гардида, барои инкишофи муносибатҳои ҳамаҷониба бо дигар кишварҳои минтақа ва ҷаҳон шароити мусоид фароҳам соҳт. Дар натиҷа аз як тараф кишвари мо ҳамкориҳои гуногунсоҳаву гуногунҷабҳаро бо мамлакатҳои дигар вазеъ ба роҳ монд ва аз тарафи дигар барои рафту омади хориҷиён ба мамлакати мо шароити хубе фароҳам омад, ки он ба рушди саиёҳӣ ва ҳунарҳои мардумӣ мусоидат намуда истодааст.

Вобаста ба ин омилҳо ва бо мақсади бехтар намудани вазъи иҷтимоию иқтисодии минтақаҳои кишвар, бо шуғли пурмаҳсул таъмин кардани аҳолӣ ва баланд бардоштани сатҳи фаъолнокии иқтисодии сокинони мамлакат бо ибтикори Асосгузори сулҳу вахдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон мухтарам Эмомалӣ Раҳмон соли 2018 “Соли рушди саиёҳӣ ва ҳунарҳои мардумӣ” ва солҳои 2019-2021 “Солҳои рушди дехот, саиёҳӣ ва ҳунарҳои мардумӣ” эълон карда шуданд.

Ин ташаббусҳои Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистонро вобаста ба эълон гардидани соли 2018 “Соли рушди саиёҳӣ ва ҳунарҳои мардумӣ”, солҳои 2019-2021 «Солҳои рушди дехот, саиёҳӣ ва ҳунарҳои мардумӣ» ва пешбинӣ намудани имтиёзҳо барои пешрафти соҳа тадбирҳои саривақтӣ арзёбӣ намуданд.

Дар асоси ҳадафҳои Стратегияи миллии рушд дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030 мероси бойи таърихио фарҳангии Тоҷикистон, табииати нодири он бо қӯлҳо, ҳайвоноту растаниҳои нодир, инчунин кӯҳҳои баланд шарти мухим барои рушди соҳаи саиёҳӣ ва афзоиши ҳиссаи соҳаи мазкур дар кишвар маҳсуб мейбад.

Он барои фароҳам овардани шароити саиёҳӣ, баланд бардоштани нуфузи кишвар дар тафаккури саиёҳон ва дар маҷмӯъ мавқеи хоса пайдо кардани ҷумҳурӣ аз ҷиҳати бахши пешрафти саиёҳӣ дар миқёси олам ва муаррифии ҳунарҳои мардумӣ ба ҷаҳониён нақши мухим хоҳад бозид.

Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон мавҷуд будани мероси бойи таърихио фарҳангӣ ва захираҳои нотакори табиию фароғатӣ

барои эҳё ва рушди минбаъдаи сайёҳӣ ҳамчун яке аз самтҳои афзалиятноки иқтисодиёти мамлакат шароити мусоид фароҳам меоварад.

Дар айни замон сайёҳиро ҳамчун яке аз соҳаҳои афзалиятноки иқтисодиёти мамлакат баррасӣ намуда, Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон як қатор тадбирҳо андешида истодааст, ки ба рушди сайёҳӣ дар ҷумҳурӣ, ташкил намудани дастрасии бештари ҷумҳурӣ барои омаду рафти сайёҳони хориҷӣ, беҳтар намудани ҳолати инфрасоҳтори мавҷудаи сайёҳӣ ва санаторию курортӣ, ҷалби сармоягузориҳо нигаронида шудаанд.

Мавқеи ҷуғроғии Тоҷикистон, ки дар маркази Шоҳроҳи Абрешим ҷойгир буда, ҷанд фоизи онро баландтарин кӯҳҳои ба силсилақӯҳҳои Ҳиндкушу Ҳимолой доҳилшаванда ишғол менамояд, мавҷуд будани мероси бои таърихи фарҳангӣ, захираҳои нотакрори табиӣ зарурати пеш гузоштани сайёҳиро ба сифати самтҳои афзалиятноки иқтисодиёти қишвар ба миён мегузоранд.

Дар ҳамин ҳошия, қишваршиносӣ соҳаи муҳими ҳаёти чомеа буда, асосан муҳити атроф, табиату ҷамъиятро бо самтҳои вижашаш меомӯзад. Қишваршиносӣ дар даврони Шуравӣ ҳамчун фанни таълимӣ дар муассисаҳои таълимӣ тадрис мешуд. Дар факултаву шӯъбаҳои китобдории муассисаҳои фарҳангии мамлакат фанни библиографияи қишваршиносӣ таълим дода мешуд [8]. Қишваршиносӣ, воқеан, то имрӯз дар инкишофи дониш, табиатшиносӣ, маърифат, зебоишиносӣ ва ҳиссииёти маънавии ҷавонон таъсири мусбат мерасонад. Бояд хотирнишон соҳт, ки яке аз усули асосии кори библиографияи қишваршиносӣ ҷамъ овардани иттилоот аст ва барои бой гардонидани донишу тасаввуроти одамон оид ба қишвар, рушди соҳаҳо кӯмак мерасонад. Ҳамин вазифаи ҷамъоварии иттилоотро дар қатори дигар ташкилотҳо оид ба омӯзиши қишвар китобхонаҳо ва марказҳои библиографӣ иҷро менамоянд. Зоро, бисёр маъхазҳои нодир, китобу маҷаллаҳо дар китобхонаҳо маҳфузанд. Библиография, ки барои дигар илмҳо дар сабту баҳисобигирии маҳсулоти чопӣ ба сифати фехрист, рӯйхат, дастур ва воситаи дигар иттилоот ёрӣ медод, имрӯз ба як шоҳаи

мустақили илм ҷудо шудааст. Аз ин рӯ, имрӯз омӯхтани библиографияи қишваршиносӣ – ҳамчун муҳимтарин манбаъҳои иттилоот оид ба ҳаёти ҷамъиятиву сиёсии ҷумҳурӣ, вазифаи китобхонаҳо, ҳар як фарди ҷомеаи Тоҷикистон ба ҳисоб меравад [7].

Агар ба таърихи гузаштаи ҷумҳурӣ назар андозем, мебинем, ки ҳанӯз аз оғози солҳои 20-30-и асри гузашта олимону сайёҳони гуногун аз қишварҳои дигар ба ҳудуди Тоҷикистони имрӯза ташриф оварда, дар омӯзиши табиату таъриҳ, мардуму фарҳанги волои тоҷик саҳми босазо гузоштаанд. Дар ҳайати экспедитсияи таҳқиқотӣ, ки аз Олмону Фаронса, Масқаву Ленинград ба ин ҷо, баҳусус минтақаҳои баландкӯҳи ҷумҳурӣ меомаданд, албатта дар ҳайти онҳо ба гайр аз таҳқиқотчиён инҷунин библиографҳо низ шомил буданд, ки таъмини адабиёти зарурӣ ба зиммаи онҳо буд. Боз як ҷанбаъи муҳими қишваршинсии ин давра фаъолияти Китобхонаи давлати оммавии Тоҷикистон буд. Солҳои 30-юм ба хотири таъмини хонандагон ва меҳмонон бо адабиёти қишваршиносӣ дар китобхона бо роҳбарии яке аз поягузорони библиография дар Тоҷикистон Р.О.Талман фехристи қишваршиносӣ ташкил дода шуд. Фехрист асосан баргай буд ва садҳо адабиёти қишваршиносиро фаро мегирифт. Сайёҳони хориҷӣ ва таҳқиқотчиён аз онҳо фаровон истифода мебурданд [8].

Фаъолияти қишваршиносии китобхонаҳо нисбат ба дигар муассисаҳо ва ташкилотҳо, ки ба масъалаҳои қишваршиносӣ машғуланд, аз он ҷиҳат бартарӣ дорад, ки дорои фонди универсалии аснод мебошад ва ба онҳо ҳамаи гурӯҳҳои истифодабарандагон дастрасӣ доранд. Имрӯз дар ҷумҳурӣ низоми китобхонаҳои давлатӣ-оммавӣ тамоми минтақаҳоро фаро гирифтааст, ки айни замон дар дехот ягона маркази дастрасӣ пайдо намудан ба иттилооти қишваршиносӣ барои аҳолӣ мебошад [8].

Китобхонаҳо ҳамчун институтҳои иҷтимоии фароҳамоварӣ, ҳифзу нигоҳдорӣ ва омӯзишу тарғиби иттилооти қишваршиносӣ фаъолияти худро ба талаботи замони соҳибистиклой мувофиқу созгор карда, ҷиҳати вусъат баҳшидан ба фаъолияти библиографии худ саҳм

гирифтанд ва дар рушди сайёҳӣ нақши созгоре мегузорад.

Яке аз самтҳои муҳими фаъолияти китобхонаҳои вилоятӣ, шаҳрӣ ва ноҳиявӣ тарғиби таъриҳу фарҳанг, ҳунарҳои мардумӣ ва урғу одати мардуми минтақа барои сайёҳони доҳилӣ ва хориҷӣ ба шумор рафта, дар ҷалби сайёҳон нақши бориз дорад [2].

Китобхона дар заминаи худ тамоми вазифаҳои муассисаҳои иҷтимоиро фарғир мебошад. Дар он барои ҳифзу нигоҳдории мероси бойи фарҳангӣ дар ҳомилҳои анъанавӣ ва электронӣ ҳифз ва коркард карда шуда барои тарғиб намудани онҳо дар байни истифодабарандагон ва сайёҳон мавриди истифода қарор мегиранд. Китобхонаҳо дар оянда бояд бо ҳамин равия фаъолияти худро густариш диханд. Китобхонаҳо бо истифода аз фаъолияти библиографияшон имконияти васеи тарғиби сайёҳиро доранд. Ҳусусан библиографияи кишваршиносӣ дар баробари ташкили рӯнамоии сарчашмаҳои инъикоскунандай табиати бою рангин, ёдгориҳои таърихио фарҳангӣ, ҳунарҳои мардумӣ ва гайраҳо, ташкили намоишҳои китобӣ, аксияҳои тарғиботӣ оид ба минтақаҳо, таҳияи дастурҳои библиографӣ ва феҳристи адабиёти кишваршиносӣ метавонад миёни чомеа тарғиби онҳоро ба роҳ монад. Бояд зикр кард, ки сайёҳони хориҷӣ бештар ба арзишҳои миллии ҳар як миллат таваҷҷуҳ дошта, вақте вориди Тоҷикистон мегарданд, бештар барои онҳо таъриҳ, фарҳангӣ миллӣ, урғу одат, табиати зебои кишвар ва осоишгоҳҳо ҷолиб мебошад. Китобхонаҳо дар тарғиби минтақа бо таҳия намудани буклету рӯнамоиҳо ва ташкили намоишҳои китобӣ, дастовардҳои ҳунарҳои мардумӣ метавонанд, дикқати сайёҳони доҳиливу хориҷиро ба анъанаҳои миллии мо ҷалб намоянд ва ба ин васила таъриҳу фарҳангӣ миллии моро ба ҷаҳониён муаррифӣ намоянд.

Истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон, бахусус азму талошҳои пайгиронаи Пешвои миллат – Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ, Президенти кишвар муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ба китобкории тоҷик такони бузург бахшидаанд. Тӯли солҳои соҳибиқиқлолӣ ва ваҳдати миллӣ дар кишвар як қатор

қонуну барномаҳои давлатӣ қабул шудаанд, ки дар рушду нумӯи соҳаи китобдорӣ бахусус библиографияи кишваршиносӣ нақши бузург гузоштанд [7].

Дар марҳилаи навӣ таъриҳӣ китобдориву китобхонии мо бо суръати тоза ва мазмуну муҳтавои нав идома пайдо кард. Дар даврони соҳибиқиқлолии кишвар Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон рушди анъанаи китобдориву китобхониро яке аз самтҳои умдаи сиёсати фарҳангии хеш қарор дода, дар ин росто хеле корҳоро ба сомон расонид.

Вазифаи асосии фаъолияти библиографияи кишваршиносии китобхонаҳои давлатӣ-оммавӣ ин ҷамъоварии иттилоот, ашёи фарҳангӣ моддӣ, намунаи сарватҳои табиӣ ва маълумоти дигаре мебошанд, ки барои мукаммал соҳтани донишу тасаввуроти одамон, перомуни рушду такомули иқтисодиёту фарҳангӣ он мадад мерасонад. Инчунин дар инкишофи омӯзиши кишвар, созмондии маҷмӯи низоми осорхонаҳои кишваршиносии марказиву маҳаллӣ низ мусоидат карда метавонад [6].

Кишваршиносон ба омӯхтан ва ҳифзи сарватҳои табиӣ, қашфи манбаъҳои нави ашёи хом ва захираҳои иловагии тараққӣ додани иқтисодиёти диёри Тоҷикистон машғул буда, ба ниёзмандони ин соҳа қӯмак мерасонанд ва таҷрибаи пешқадами соҳаҳои саноат, кишоварзӣ, наклиёт ва соҳтмонро миёни ниёзмандон тарғибу ташвиқ менамоянд. Ба тарғибу ташвиқи адабиёти кишваршиносӣ, инчунин нашриётҳои маҳаллӣ ва китобхонаҳо низ машғул мебошанд. Аммо дар ин боб китобхонаҳо мақоми хосса доранд. Онҳо маводи дар бораи кишвари худ интишор-ёфтаро ҷамъ меоваранд, феҳристу картотекаҳои кишваршиносӣ, дастурҳои гуногуни библиографӣ таҳия карда ба хонандагон маълумоту иттилооти зарурӣ медиҳанд. Аксари хонандагон барои гирифтани иттилоо зарурӣ доир ба мавзӯи кишваршиносӣ маҳз ба китобхонаҳо муроҷиат мекунанд. Китобхонаҳо рӯйхати адабиёт оид ба кишвар, инчунин картотекаи нашрияҳои давриро таҳия намуда, дарҳости ниёзмандонро зуд ба ҷо оварда, маълумоти мушаҳҳаси пурмазмун дода метавонанд. Агар аз феҳристу картотекаҳо, ба дарҳости истифодабарандагон

чавоб пайдо нашавад, яъне оид ба мавзӯй маводи библиографӣ басандад набошад, он гоҳ китобдорон бевосита ба маҳзани кишваршиносӣ муроҷиат карда, китобу маҷмӯаҳо, нашрияҳои даврии маҳаллӣ ва дигар маводро аз назар гузаронида, аз онҳо маълумоти зарурӣ ба даст оранд. Онҳо ҳамзамон ба хонандагон роҳу усулҳои истифодаи захираи маълумотӣ-библиографӣ, системаи феҳристу картотекаҳои шуъба ва захираи маълумотҳои иҷрошударо тавсия медиҳанд [3].

Кишваршиносӣ, воқеан, дар инкишофи дониш, табиатшиносӣ, сайёҳӣ, маърифат, зебоишиносӣ ва ҳиссиёти маънавии чавонон таъсирӣ мусбат мерасонад. Дар ҳалли вазифаҳо дар қатори ташкилоту муассисаҳои истеҳсолӣ, муассисаҳои фарҳангӣ, баҳусус китобхонаҳо ва муассисаҳои библиографӣ мусоидат мекунад. Яке аз усули асосии кори кишваршиносӣ чамъоварии иттилоот аст ва барои бой гардонидани донишу тасаввуроти одамон оид ба кишвар, рушди хоҷагии ҳалқ, аз ҷумла фарҳанги он қӯмак мерасонанд. Ҳамин вазифаи чамъоварии иттилоотро дар қатори дигар ташкилотҳо оид ба омӯзиши кишвар китобхонаҳои давлатӣ-оммавӣ дар минтақаҳо иҷро менамоянд. Зоро бисёр маъхазҳои нодир, китобу маҷаллаҳо дар ин китобхонаҳо маҳфузанд.

Сайёҳии минтақавӣ метавонад яке аз самтҳои афзалиятноки кори китобхонаҳои вилоятӣ, шаҳрӣ ва ноҳиявӣ дар ҷумҳурӣ гардад. Захираҳои чопӣ ва электронии дар маҳзанҳои китобхонаҳо мавҷуд буда метавонанд китобхонаҳоро ба яке аз муассисаҳои фаъоли соҳаи сайёҳӣ табдил дидҳанд [2].

Дар маҳзанҳои китобхонаҳои давлатӣ-оммавӣ маводи зиёде оид ба таъриху фарҳанг, табиат ва дигар соҳаҳои хоҷагии ҳалқи минтақа мавҷуд ҳаст, ки метавонанд ба марказҳои муҳими сайёҳӣ барои ташкили намоиши китобӣ оид ба мавзӯҳои таърихи фарҳангӣ ва табиат, таҳияи сайрҳатҳои сайёҳии минтақа ва таҳияи маводи интишории таблиғотӣ табдил ёбанд. Яъне китобхонаро метавон ҳаҷун маркази иттилоотӣ дар инфрасоҳтори сайёҳӣ арзёбӣ кард.

Дар шароити имрӯз китобхонаҳо дар ташкили захираҳои электронии худ барои

иттилоърасонӣ ва рушди сайёҳӣ як қатор корҳоро анҷом додаанд. Дар ин захираҳои электронӣ мавод оид ба таъриху фарҳанг, ҳунарҳои мардумӣ, олами набототу ҳайвонот ва вазъи имрӯзаи кишвар иникос ёфтаанд, ки дар тарғиби рушди соҳаи сайёҳӣ дар ҷумҳурӣ муҳим аст [9].

Китобхонаи миллии Тоҷикистон яке аз марказҳои муҳимми иттилоотӣ-фарҳангӣ дар ҷумҳурӣ ба ҳисоб рафта, дар тарғиби таъриҳ, илму фарҳанг, ҳунарҳои мардумӣ ва расму оини миллати тоҷик ва бардоштани имиҷи кишвар дар арсаи ҷаҳон саҳми босазо мегузорад. Шӯбҳаҳои гуногуни Китобхона дастурҳои гуногуни библиографӣ, ки мазмуни кишваршиносӣ доранд, аз ҷумла “Тақвими санаҳои ҷаҳони Ҷумҳурии Тоҷикистон”, “Адабиёт доир ба фарҳанг ва санъати Ҷумҳурии Тоҷикистон”, “Қӯлоби бостонӣ”, “Тоҷикистон дар адабиёти хориҷӣ”, дастурҳои мавзӯй ва фардӣ таҳия мекунанд, ки дар муаррифӣ барои сайёҳон ҳеле муҳим аст. Дар ин самт фаъолияти шуъбаи библиографияи миллии Китобхона назаррас аст, ки вазифаи асосии он ҷамъоварӣ, коркард, нигоҳдорӣ ва дар асоси онҳо таҳия намудани феҳристу картотекаҳо ва дастурҳои библиографияи кишваршиносӣ, ки ба Тоҷикистон баҳшида шудааст, ба ҳисоб меравад [6].

Нишондиҳандаҳои тарҷеии шарҳиҳои библиографӣ “Эмомалӣ Раҳмон: Китобномаи шарҳиҳолӣ” (2013 ба забонҳои тоҷикӣ, русӣ, ўзбекӣ, англисӣ), “Осорномаи профессор Ҳудойназар Асозода: [Нишондиҳандаи шарҳиҳолию библиографӣ]” (2014), “Осорномаи Соҳиб Табаров: [Нишондиҳандаи шарҳиҳолию библиографӣ]” (2014), “Кароматулло Олимов: Узви вобастаи АИ ҶТ, д-ри илми фалсафа, проф.: Китобномаи шарҳиҳолӣ” (2014), “Гулназар Келдӣ.. Китобномаи шарҳиҳолӣ (2020)”, “Боқӣ Раҳимзода” (2020) ва ғайра таҳия ва мавриди истифода қарор гирифтаанд. Ҳангоми таҳияи қисми зиёди нишондиҳандаҳои замони соҳибистиклолӣ аз навғонҳои таҷхизотиву технологияи замони муосир истифода шудааст. Аз ҷумла як қисми адабиёти нишондиҳандаҳои мазкур аз бойғонҳои электронӣ, саҳифаҳои фейсбуқ, сомона ва китобхонаҳои маҷозӣ дарёфт ва ҳамроҳ карда шудаанд. Ғайр аз ин матни электронии нишон-

диҳандаҳо дар сомонаи КМТ мавриди истифодаи муштариён манзур гардидааст, ки аз он на танҳо шаҳрвандони ҷумҳурий, балки хонандагони қишварҳои ҳориҷӣ низ истифода ҳоҳанд намуд. Дар нишондиҳандаҳои солҳои охир навғониҳои зиёде таҷассум ёфтаанд. Аз ҷумла, дар онҳо соҳтори мураккаби ба гурӯҳдарории мавод, истифодаи ҳаддалимкон вассеи таснифоти библиографӣ бо фаслҳою зерфаслҳои зиёд, риояи тасвири сарҷашмаҳо тибқи стандартҳои давлатии библиографӣ, дастгоҳи мукаммали илмӣ-ёрирасон (пешгуфткор, қӯмак феҳристҳои мавзӯй ва ашҳос) ва гайра [4].

Ҳамзамон яке аз навғониҳои замони Истиклолият дар фаъолияти библиографии КМТ ин таҳия ва нашри рисолаи библиографӣ дар мавзӯи “Тоҷикистон дар солҳои Ҷонги Бузурги Ватаний” (Библиографическая монография “Таджикистан в годы Великой Отечественной Войны”) мебошад, ки дар он маълумоти муҳтасар оид ба Қаҳрамонони Иттифоқи Советӣ ва адабиёт доир ба онҳо фароҳам оварда мешавад.

Барои сайёҳони доҳилӣ ва ҳориҷӣ дар Китобхонаи миллии Тоҷикистон ҳатсайр омода карда шудааст, ки оид ба тарҳи бино, толорҳо, гӯшаҳои адабиёти қишварҳои ғуногун, намоишгоҳи китобҳои қадима ва мусоир ва соҳтори он аз тарафи роҳбаладон маълумот дода мешаванд. Ҳамзамон дар сомонаи Китобхона www.kmt.tj маводи зиёде оид ба таъриҳ, фарҳанг, табииати зебои қишвар, ҳунарҳои мардумӣ, расму оини мардуми тоҷик ба чоп мерасад, ки дар тарғиби соҳаи сайёҳӣ саҳми қалон мегузорад.

Тарғиби соҳаи сайёҳӣ дар дигар китобхонаҳои ҷумҳурий низ ба роҳ монда шудааст, ки фаъолияти онҳо бештар дар ҷамъоварӣ, коркард ва нигоҳдорӣ ва хизматрасонӣ ба хонандагон равона бошад, ҳамзамон самти дигари фаъолияташон ин ташкили феҳристу картотекаи қишваршиносӣ ва таҳияи дастурҳои ғуногуни библиографӣ оид ба минтақа мебошад.

Китобхонаи вилоятии ба номи А. Рӯдакии ш. Ҳоруғ, Китобхонаи вилоятии ба номи С. Айни ш. Қӯлоб, Китобхонаи вилоятии ба номи Ш. Шоҳини ш. Ҷоҳтар ва Китобхонаи марказии шаҳрии ба номи

А. Лоҳӯтии ш. Душанбе корҳои тарғиби соҳаи сайёҳӣ хуб ба роҳ монда шудааст, ки дар ин самти фаъолият дар китобхонаҳои мазкур феҳристу картотекаҳо, дас-турҳои ғуногуни методию библиографӣ ва варақаҳои иттилоотио таблиғотӣ таҳия мекунанд. Иттилооти ҷории библиографии адабиёт доир ба соҳаҳои муҳталифи дониш бештар тавассути рӯйхатҳои адабиёт, нишондиҳандаҳои библиографӣ, варақаҳои иттилоотӣ ва дигар намудҳои маҳсулоти библиографӣ пешниҳод мегарданд. Аз ҷумла дар Китобхонаи оммавии вилоятии ба номи Тошхочаи Асирии ш. Ҳуҷанд, “Тақвими санаҳои ҳумоюнӣ”, “Раҳим Ҷалил дар саҳифаҳои матбуоти Ленинобод”, “Феҳристи осори Нависандай ҳалқии Тоҷикистон Муҳиддин Ҳоҷазод”, “Нури сухани офтобӣ” (феҳрасти осори Нурадӣ Нуҷзод), “Ёдгориҳои меъморию ҳунарҳои мардумӣ – бозгӯи таъриҳу фарҳанги миллат” (дар минтақаи Қӯлоб)-и Китобхонаи вилоятии ба номи С. Айни ш. Қӯлоб, “Душанбе – пойтаҳти Ҷумҳурии Тоҷикистон”-и Китобхонаи марказии шаҳри Душанбе ба номи А. Лоҳӯти таҳия ва нашр шудаанд.

Имрӯз китобхонаҳои оммавии дар маҳаллҳо мавҷудбуда нисбат ба дигар муассисаҳои фарҳангию иттилоотӣ рушдёфта мебошанд, зоро барои муаррифии минтақа ва қонеъ намудани эҳтиёҷотҳо қишрҳои ғуногуни аҳолӣ ва ҳамзамон сайёҳон маҳзани бойи иттилоотиро доро мебошанд.

Ҳамин тавр, қишваршиносӣ дар инкишофи дониш, табиатшиносӣ, сайёҳӣ, маърифат, зебоишиносӣ ва ҳиссиёти маънавии мардум таъсири мусбат расонида, дар амали намудани вазифаҳои зерин, дар қатори дигар ташкилоту муассисаҳо, китобхонаҳо ва муассисаҳои библиографӣ мададгори хуб мебошад. Он дар ҷамъоварии иттилоот ва бой гардонидани доништу тасаввуроти одамон оид ба қишвар қумак мерасонад.

Аз ин ҷост, ки барои боз ҳам ҳубтар ба роҳ мондани фаъолияти китобхонаҳо дар самти рушди сайёҳӣ зарурати чунин корҳоро роҳандозӣ намудан ба миён омадааст:

- ворид намудани китобхонаҳои вилоятӣ ба ҳатсайри сайёҳатӣ дар минтақаҳо;

- дар назди китобхонаҳои вилоятӣ, шаҳрӣ ва ноҳиявӣ кушодани осорхонаҳо ва бойгониҳо оид бар таърихи маҳал, зеро маводи зиёди чопӣ мавҷуд ҳаст;

- дар назди китобхонаҳои вилоятӣ таъсис додани баҳши тарғиботӣ ва сайёҳӣ;

- омода ва интишори маводи иттилоғӣ ва таблиғотӣ дар бораи имкониятҳои бозори сайёҳӣ;

-таъмини саривақтии китобхонаҳои дар шафати шоҳроҳҳои сайёҳӣ воқеъбуда бо матбуоти даврии навин;

-омода намудани роҳбаладон барои китобхонаҳои минтақа;

-таъсиси маҳзани маълумот дар бораи ширкатҳои сайёҳӣ ва хатсайрҳо;

-таъсиси гӯшаи ҳунарҳои мардумӣ дар китобхонаҳои минтақа.

Адабиёт

1. Айнӣ, С. Кишваршиносӣ [Матн] // Айнӣ С. Куллиёт. Ҷ.9. – С 223-225.

2. Библиотека и краеведческий туризм [Текст]: сборник материалов/составители И. Н. Скробот, А. Р. Сунякина. – Оренбург, 2017. – 66 с.

3. Библиотечное краеведение России: динамика последнего десятилетия [Текст]: материалы X Всероссийского семинара, Красноярск 11-14 ноября 2008 г. – Красноярск, 2009. – 214 с.

4. Бӯриев, Қ. Саҳми Китобхонаи миллии Тоҷикистон дар рушди библиографии тоҷик: маводи конференсияи илмӣ-амалии ҷумҳуриявӣ, Душанбе, 03 сентябрி с. 2018 / мураттиб ва муаллифи пешгуфткор Г. Маҳмудов. – Душанбе, 2018. – С. 26-38.

5. Кишваршиносӣ [Матн] // Энциклопедия советии тоҷик. – Душанбе, 1981. – Ҷ. 3. – С. 345.

6. Комилзода, Ш. Китобхонаи миллии Тоҷикистон: дирӯз ва имрӯз [Матн] дастури таълимӣ. – Душанбе: Ирфон, 2015. – 196 с.

7. Маҳмудов, Г. Б. Фаъолияти библиографии кишваршиносии китобхонаҳои оммавии Ҷумҳурии Тоҷикистон: вазъ ва тамоюли рушд [Матн] // Фаъолияти китобдорӣ дар Тоҷикистон: маҷмуаи мақолаҳо. Китоби 1X / мураттиб ва муаллифи пешгуфткор Қ. Бӯризода. – Душанбе: Арҷанг, 2020. – С. 281-292.

8. Муҳиддинов, Р. Библиографияи кишваршиносии Тоҷикистон (замони шурӯравӣ) [Матн]: китоби дарсӣ /муҳаррир Қ. Бӯриев. – Душанбе: Арҷанг, 2015. – 160 с.

9. Опыт работы российских библиотек в сфере туризма [Текст]: дайджест /составитель М. Ю. Семин, редактор И. В. Валиулина. – Магнитогорск, 2019. – 26 с.

ФАҶОЛИЯТИ КИШВАРШИНОСИИ КИТОБХОНАҲОИ ДАВЛАТИЙ-ОММАВИИ ТОҶИКИСТОН ДАР ТАРҒИБИ САЙЁҲӢ

Дар мақолаи мазкур муаллиф оид ба фаъолияти кишваршиносии китобхонаҳои давлатӣ-оммавӣ дар тарғиби сайёҳиро мавриди таҳлилу баррасӣ қарор додааст.

Кишваршиносӣ соҳаи муҳими ҳаёти ҷомеа буда, асосан муҳити атроф, табиату ҷамъиятро бо самтҳои вижааш меомӯзад. Кишваршиносӣ, воқеан, то имрӯз дар инкишофи дониш, табиатшиносӣ, маърифат, зебоишиносӣ ва ҳиссии маннавии ҷавонон таъсири мусбат мерасонад. Бояд хотирнишон соҳт, ки яке аз усули асосии кори библиографияи кишваршиносӣ ҷамъ овардани иттилоот аст, ки барои бой гардонидани донишу тасаввуроти одамон оид ба кишвар, рушди соҳаҳо кӯмак мерасонад. Ҳамин вазифаи ҷамъоварии

иттилоотро дар қатори дигар ташкилотҳо оид ба омӯзиши кишвар китобхонаҳо ва марказҳои библиографӣ иҷро менамоянд. Зеро бисёр маъҳазҳои нодир, китобу маҷаллаҳо дар китобхонаҳо маҳфузанд. Библиография, ки барои дигар илмҳо дар сабту баҳисобирии маҳсулоти чопӣ ба сифати феҳрист, рӯйхат, дастур ва воситаи дигар иттилоот ёрӣ медод, имрӯз ба як шоҳаи мустақили илм чудо шудааст. Аз ин рӯ, имрӯз омӯҳтани библиографияи кишваршиносӣ ҳамчун муҳимтарин манбаи иттилоот оид ба ҳаёти ҷамъиятиву сиёсии ҷумҳуриӣ, вазифаи китобхонаҳо, ҳар як фарди ҷомеаи Тоҷикистон ба ҳисоб меравад.

Муаллиф самтҳои асосии фаъолияти кишваршиносии китобхонаҳои давлатӣ-оммавии чумхуриро дар тарғиби сайёҳӣ инъикос намуда, қайд намудааст, ки китобхонаҳои минтақа имрӯз нисбат ба дигар муассисаҳои фарҳангӣ ва иттилоотӣ дорои маводи зиёд оид ба таъриху фарҳанг, хунарҳои мардумӣ ва олами наботу ҳайвоноти минтақа мебошанд. Китобхонаҳои минтақа дар шиносо намудани сайёҳон ба воситаи феҳристу картотекаҳо, дастурҳои библиографӣ, таҳияи

КРАЕВЕДЧЕСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ГОСУДАРСТВЕННЫХ И ПУБЛИЧНЫХ БИБЛИОТЕК В ПРОПАГАНДЕ ТУРИЗМА

В данной статье автор анализирует краеведческую деятельность государственных массовых библиотек в пропаганде и развитии туризма.

Краеведение является важной областью общественной жизни и в основном изучает окружающую среду, природу и общество в ее конкретных областях. Краеведение, по сути, попрежнему положительно влияет на развитие знаний, естествознания, просвещения, эстетики и духовности молодежи. Следует отметить, что одним из основных методов библиографии краеведения является сбор информации, помогающий обогатить знания людей и понимания края, развития отраслей. Библиотеки и библиографические центры, наряду с другими организациями, изучающими края, выполняют эту задачу по сбору информации. Потому что в библиотеках хранится много редких источников, книг и журналов. Библиография, которая помогала другим наукам в ведении учета печатных материалов, таких как каталоги, списки, руководства и другая информация, теперь разделена на независимую отрасль науки. Поэтому сегодня библиографическое изучение краеведения является одним из важней-

хатсайрҳои минтақа имконоти бештар доранд.

Ҳамзамон муаллиф барои боз хубтар ба роҳ мондани фаъолияти кишваршиносии китобхонаҳои минтақа оид ба рушди сайёҳӣ ва тарғиби он таклифҳои ҷолиб пешниҳод намудааст.

Калидвозажаҳо: китобхонаҳо, библиография, кишваршиносӣ, сайёҳӣ, минтақа, феҳристҳо, картотекаҳо, дастурҳои библиографӣ.

ших источников информации об общественно-политической жизни республики, задачах библиотек, каждого человека в обществе Таджикистана.

Автор отражает основные направления краеведческой деятельности государственных массовых библиотек страны по продвижению туризма, отмечая, что сегодня в библиотеках региона имеется больше материалов по истории, культуре, народным промыслам и природе, чем в других культурноинформационных учреждениях.

Роль региональных библиотек в информировании туристов с помощью каталогов и картотек, библиографических пособий, а также в развитии региональных маршрутов возрастает.

В то же время автор внес интересные предложения по улучшению организации краеведческой деятельности библиотек региона для развития и популяризации туризма.

Ключевые слова: библиотеки, библиография, краеведение, туризм, регион, каталоги, картотеки, библиографические пособия.

REGIONAL STUDIES ACTIVITIES OF STATE AND PUBLIC LIBRARIES IN TOURISM PROMOTION

In this article, the author analyzes the local history activities of state mass libraries in the promotion and development of tourism.

Local history is an important area of public life and mainly studies the environment,

nature and society in its specific areas. Local history, in fact, still has a positive impact on the development of knowledge, natural science, education, aesthetics and spirituality of young people. It'll be noted that one of the main

methods of bibliography of local history is the collection of information that helps to enrich people's knowledge and understanding of the region, the development of industries. Libraries and bibliographic centers, along with other organizations studying the region, perform this task of collecting information. Because there are many rare sources, books and magazines stored in libraries. Bibliography, which helped other sciences in keeping records of printed materials such as catalogs, lists, manuals and other information, is now divided into an independent branch of science. Therefore, today the bibliographic study of local history is one of the most important sources of information about the socio-political life of the republic, the tasks of libraries, and each person in the society of Tajikistan.

Маълумот дар бораи муалиф:
Махмудов Гадобег Буриевич, муовини директори Муассисай давлатии "Китобхонаи миллӣ"-и Даастгоҳи иҷроияи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон. Тел.: 918-75-15-83; E-mail: makhmudov60@list.ru

Сведения об авторе: Махмудов Гадобег Буриевич, заместитель директора Государственного учреждение «Национальная библиотека» Исполнительного аппарата Президента Республики Таджи-

The author reflects the main directions of the local history activities of the state mass libraries of the country to promote tourism, noting that today the libraries of the region have more materials on history, culture, folk crafts and nature than in other cultural and information institutions.

The role of regional libraries in informing tourists with the help of catalogs and card files, bibliographic manuals, as well as in the development of regional routes is increasing.

At the same time, the author made interesting proposals to improve the organization of local history activities of libraries in the region for the development and popularization of tourism.

Keywords: libraries, bibliography, local history, tourism, region, catalogs, card files, bibliographic manuals.

кистан. Тел.: 918-75-15-83. E-mail: makhmudov60@list.ru

Information about the author: Mahmudov Gadobeg Burievich, deputy Director of the State Institution "National Library" of the Executive Office of the President of the Republic of Tajikistan. Phone: 918-75-15-83. E-mail: makhmudov60@list.ru.

УДК 02 + 001 (575.3)
ББК 78 + 72 (2 тадж)
Н – 34

НАУЧНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ДОМА КНИГИ ТАДЖИКИСТАНА НА СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ

Титова О.

Государственное учреждения «Национальное агентство Международной организации стандартной нумерации книги – Дом книги Таджикистана»

В ходе проведенного исследования и анализа многоаспектных факторов, связанных со справочно-информационной и библиографической деятельностью НАМОСНК – ДКТ, а также изданием указателей текущей и ретроспективной библиографии периода Государственной независимости Республики Таджикистан,

выявлено, что данная тема была частично исследована учеными и специалистами, такими как Ш. Комилзода, К. Буризода [К. Буриев, К. Абдурахимзода], С. Х. Шосаидзода, С. Гуломшоевым, С. Икроми, О. Титовой и другими. В научных, научно-популярных и информационных статьях данных авторов содержится

информация об истории, роли и месте центра государственной библиографии, которые опубликованы на страницах отраслевых журналов и сборников в отечественной и зарубежной печати.

Для всестороннего и плодотворного ведения рабочего процесса при администрации НАМОСНК – ДКТ действовал Ученый совет, который был основан в 1978 году. Ученый совет проводил совещания по вопросам развития научно-исследовательской деятельности, разрабатывал и выпускал методические пособия по библиографии, осуществлял подготовку к печати указателей государственной библиографии, которые издавались только после их всестороннего рассмотрения и одобрения всеми специалистами, входящими в состав Ученого совета, который к 2005 году состоял из 18 лучших специалистов отрасли. Например, действительными членами Ученого совета являлись такие специалисты отрасли, как Саминзода О. – бывший заместитель министра культуры Таджикистана, профессор Рахимов А. – бывший министр культуры Таджикистана, Турсунова Л. В. – заведующая справочно-библиографическим отделом Научной библиотеки АН РТ, Шарифов Д. – директор издательства «Ирфон» и др. [4, с.56-57].

В 2005 году с целью соблюдения мировых стандартов в сфере печати по инициативе Министерства культуры Республики Таджикистан и при поддержке Правительства республики наша страна была принята в состав Международного Агентства ISBN. В связи с этим, 2-го июля 2005 года под №239 было принято Постановление Правительства Республики Таджикистан, и на основании данного документа 26-го октября 2005 года под №166 вышел соответствующий приказ Министерства культуры Республики Таджикистан, согласно которому Государственная Книжная палата Республики Таджикистан была переименована в государственное учреждение «Национальное агентство Международной организации стандартной нумерации книги – Дом книги Таджикистана» (далее НАМОСНК – ДКТ), став в нашей рес-

публике представителем Международного Агентства ISBN.

Сотрудники НАМОСНК – ДКТ, ответственные за присвоение индексов международной стандартной книжной нумерации отечественных изданий, стали оказывать методическую помощь издателям в простановке и использовании международного стандартного книжного номера (ISBN). Была создана регистрационная база данных об издателях Республики Таджикистан, которая передавалась в Международное Агентство ISBN. На издателей и издающие организации была возложена ответственность за использование ISBN на каждом своём издании, за использование только тех номеров, которые были выданы Национальным агентством ISBN Республики Таджикистан, за предоставление издателями сведений об изменении названия или приостановки издательской деятельности.

Европейской ассоциацией товарной нумерации Международному агентству ISBN для обозначения товара «Книжная продукция» был предоставлен префикс EAN.UCC – код 978, а книжная продукция Республики Таджикистан представлялась на мировом уровне под номерами регистрационной группы 99947 и 99975, которые служат для обозначения в системе ISBN нашей страны. Каждому издателю, каждой издающей организации, прошедших регистрацию в НАМОСНК – ДКТ, был выделен свой номер – идентификатор конкретного производителя книжной продукции.

Международный стандартный книжный номер (ISBN), присвоенный любой серии или отдельному экземпляру книги, приобрели статус обязательного элемента в ГОСТе 7.1–2003 «Библиографическая запись. Библиографическое описание. Общие сведения и правила составления». Библиографические сведения о международных стандартных книжных номерах, относящиеся к области серии, стали приводить в библиографических записях с принятой аббревиатурой, предписанными пробелами и дефисами.

Как было отмечено выше, Ученый совет играл решающую роль во всех разработках учреждения. Так, 20-го декабря 2005 года состоялось заседание Ученого совета, на котором было принято решение об издании книги, посвященной деятельности и историческому пути Дома книги Таджикистана. В 2006 г. ведущими библиографами С. Абдуллоевым и С. Гуломшоевым была подготовлена к печати и вышла в свет книга на таджикском языке под названием «Махзани маърифат» [Сокровищница мудрости], которая была посвящена 70-летней годовщине со дня основания Государственной Книжной палаты Таджикской ССР и знакомила читателей с историческими фактами и событиями, предшествующими истории создания, становления и бурного развития Книжной палаты, переименованной осенью 1991 г. в Государственную Книжную палату Республики Таджикистан. Особое внимание уделено биографии всех директоров Книжной палаты, периодам их руководства и их огромному вкладу в развитие библиографического учреждения. Стоит отметить, что она стала первой и на сегодняшний день единственной книгой, целиком и полностью отразившей на своих страницах исторические факты деятельности библиографического учреждения, став настольной всех библиографов Государственной Книжной палаты Республики Таджикистан.

В последующие годы специалистами и исследователями в целом исследованы и обобщены различные направления деятельности, в частности, исследователь С. Икроми отразил в своих научных статьях такие вопросы, как обеспечение издательств страны международными стандартными книжными номерами (ISBN) и проблемы создания регистрационной базы данных об издательствах Республики Таджикистан в качестве постоянных получателей ISBN. Он является автором статей «ISBN: Состав, сущность, новизна и правильность использования» (Сипар, 2006, 5 дек., с. 14), «Для кого эта летопись?» (Культура и ремесла, 2007, № 10, с. 38-45), «ISBN – сущность и правильное использование в книгоиздательстве» (Вестник культуры, Душанбе, 2008, №1, с.

30-31). Рассылка контрольных и обязательных экземпляров является обязательной (Бахори Ачам, 2008, 18 июля), «Национальное агентство Международной организации стандартной нумерации книги – Дом книги Таджикистана» (Таджикская национальная энциклопедия (А-Асос), Душанбе, СИЭМТ, 2011, Т. 1. – С. 153-154), «Дом книги Таджикистана – хранитель культуры народов» (Садои мардум, 2011, 10 марта).

Избрав инновационный путь, НАМОСНК – ДКТ постепенно стал перевоплощаться в одну из мощных и важнейших отраслей индустрии информации и в настоящее время по праву считается одним из ведущих библиографических центров республики. В настоящее время ориентация на использование новых информационных технологий расширила и усложнила функции и задачи учреждения.

Важнейший этап в инновационной деятельности сотрудников начался с процесса компьютеризации, когда появилась возможность создания первой электронной версии «Летописи печати Республики Таджикистан». В процессе компьютеризации были созданы необходимые материально-технические предпосылки для модернизации и оснащения рабочих мест сотрудников компьютерной техникой и программным обеспечением. Для обеспечения эффективной инновационной деятельности почти все персональные компьютеры были подключены к сети Интернет. Использование ресурсов глобальной сети позволила сотрудникам ознакомиться с передовым опытом Национальных книжных палат государств-участников СНГ, разносторонне изучать функции государственного библиографического учёта на новом уровне информационных технологий. За последние годы существенно расширились международные связи, способствующие развитию книгоиздания, книгораспространения и полиграфии между государствами-участниками СНГ, появилась возможность создания новых информационных продуктов и возможность выхода на новый уровень распространения библиографической информации.

Необходимо отметить, что создание электронного каталога является приоритетной целью информационного обслуживания НАМОСНК – ДКТ. В данное время ведется активная работа по созданию электронного ретроспективного каталога «Книги Советского Таджикистана». Электронная база данных государственной библиографии сможет обеспечить библиотеки республики в условиях компьютеризации и современных информационных технологий библиографической информацией, даст возможность быстрого и качественного доступа потребителей к информационным ресурсам архива печати при НАМОСНК – ДКТ. Создание электронной базы данных государственной библиографии, знакомящей широкий круг потребителей с информацией о книжных потоках страны и изданных книгах, поступивших на вечное хранение, предоставление открытого доступа к информации – важнейший этап в развитии системы информирования из единого источника и проявление инновационной деятельности учреждения.

На современном этапе практическая деятельность, прежде всего, направлена на обеспечение наибольшей полноты поступления обязательных экземпляров, оперативности и достоверности библиографических сведений национальной библиографии, контроль за своевременным и высококачественным выполнением всеми издателями требований Закона Республики Таджикистан «Об обязательном экземпляре». Согласно данному Закону: «Производители доставляют получателям документов три обязательных бесплатных экземпляра документов в течение 10 дней после выхода в свет первой партии тиража, а изданий – в день выхода каждого номера» [5]. Только плодотворное сотрудничество НАМОСНК – ДКТ с издателями и полиграфическими предприятиями обеспечивает систематическое пополнение фонда архива печати литературой универсального содержания, периодическими, продолжающимися изданиями и другими произведениями печати с целью комплектования фонда документов как части национального

культурного наследия, библиографической и статистической регистрации отечественных документов, использования обязательных экземпляров в информационно-библиографическом обслуживании потребителей информации.

Надо отметить, что после назначения К. Б. Буриева [К.Б. Буризода, К.Б. Абдурахимзода] директором НАМОСНК – ДКТ научно-исследовательская деятельность учреждения стала активно развиваться, чему также способствовал ряд факторов, которые оказали положительное влияние на его деятельность. Буриев К.Б. посвятил большое количество научных статей данной отрасли, отразив становление и развитие библиографии в Таджикистане, предлагая читателям материалы по историографии источников таджикской советской библиографии, а также материалы по историографии источников таджикской библиографии периода Государственной независимости, таких как «Национальная библиография в период независимости» (Вестник культуры, Душанбе, 2017, № 2 (38). – С. 38-49), «Состояние библиотечно-библиографической отрасли в Таджикистане (конец XX – XXI в.)» (Вестник культуры и искусств, Челябинск, 2017, № 4 (52). – С. 61-67), «Состояние библиотечно-библиографической отрасли в Таджикистане (конец XX – XXI в.)» (Вестник культуры, Душанбе, 2017, № 4 (40). – С. 73-80), «Развитие таджикской библиографии во времена независимости: анализ печатных материалов» (Библиотечное дело в Таджикистане. Книга VII, Душанбе, Аржанг, 2018. – С. 243-253), «Развитие таджикской библиографии во времена независимости: анализ печатных материалов» (Библиографоведение и книговедение в Таджикистане, Душанбе, Кайхон, 2018. – С. 3-11) и другие, которые опубликованы на страницах республиканских и зарубежных научных журналов, материалах республиканских и международных научных конференций и форумов.

Другим фактором, оказавшим положительное влияние на деятельность учреждения, является успешное прохождение НАМОСНК – ДКТ Государственной аккредитации научной организации и

получение свидетельства АК-1 № 0000150 от 28 ноября 2019 г. Постановлением Комиссии Республики Таджикистан по Государственной аккредитации научных организаций от 14 ноября 2019 г. под № 29, согласно которому учреждение получило право на научную деятельность в течении пяти последующих лет. В данный период времени ведется активная научно-исследовательская работа по изучению архива печати Дома книги Таджикистана в соответствии с научно-исследовательской темой под названием «Научное исследование архива «Книжной палаты Таджикистана», создание полного репертуара национальной книги, электронного каталога «Книги Республики Таджикистан» и «Летописи печати Республики Таджикистан» (2017 – 2021 гг.) зарегистрированная под номером ГР 0118TJ00941 с привлечением семи научных работников из числа библиографов и ведущих учёных. Опираясь на теоретические и практические достижения учёных библиотечной и библиографической отрасли, в том числе исследователей НАМОСНК – ДКТ, созданы благоприятные условия для изучения исторических, теоретических и практических аспектов истории таджикской книги, национальной печати и библиографии. В ходе проводимых исследований, на основе инновационных подходов, особое внимание было уделено выявлению, разработке и использованию содержательных аспектов богатейшего архива печати НАМОСНК – ДКТ. Подготовлены электронные версии ретроспективных и текущих указателей, осуществляется оцифровка существующих изданий с последующим включением их в веб-сайт организации для потребителей информации в соответствии с современными требованиями.

Первый этап реализации проекта создал необходимые условия для доступа к информации в веб-сайты и базы данных учёных, исследователей и специалистов к богатствам архива печати НАМОСНК – ДКТ, предоставляя уникальную возможность создания фундаментальных информационных электронных баз данных, включающих архивные книги и перио-

дическую печать, приобретения новых знаний и ознакомления с материалами Архива печати виртуальным читателям всего мира, внеся свой вклад в пропаганду достижений национальной науки и культуры не только на территории страны, но и во всем мире.

Полная реализация данной научно-исследовательской деятельности предоставляет возможность разработки и издания фундаментального труда – электронного репертуара книг Таджикистана, а также Летописи периодической печати Республики Таджикистан, а качественный и содержательный аспект подготовки данных указателей и ретроспективных каталогов отвечает требованиям основных стандартов для современного книгоиздательского дела, повышая качество научно-исследовательских работ учёных, библиографов и специалистов.

Результаты данного проекта создали оптимальные условия для изучения и исследования истории таджикской книги и периодической печати, особенно таких направлений, как архивоведение и библиографическо-информационная деятельность, стимулируя их дальнейшее развитие. Были закуплены новейшие сканеры по оцифровке традиционных книг, журналов и газет. Проект, прежде всего, направлен на снабжение учреждения инновационными технологиями путём использования мировых инновационных достижений, стимулируя развитие инновационных процессов в Республике Таджикистан в соответствии с современными задачами и требованиями нашего общества. Он также обеспечивает юридические, экономические и общественные права служащих и пользователей данных сфер деятельности, осуществление оцифровки существующих источников и предоставления их потребителям.

А также в последние годы активировалась научная деятельность сотрудников НАМОСНК – ДКТ, проводился анализ вопросов, связанных с библиографической и справочно-информационной деятельностью. В научных, научно-популярных и информационных статьях на таджикском и русском языках

отражалась информация об истории становления, роли, месте и современном состоянии центра государственной библиографии. Среди научных трудов, посвящённых деятельности НАМОСНК – ДКТ, можно отнести работы исследователей Ш. Комилзода, С. Шосаидзода, Б.С. Сафаралиева, К.Б. Буризода [Буриева], С. Абдуллоева и С. Гуломшоева, С. Икроми, О.В. Титовой, С. Пирова и некоторых других, которые отражают различные вопросы и перспективы развития НАМОСНК – ДКТ. Таджикские библиографы начали принимать активное участие в международных научных конференциях, семинарах и форумах, а их статьи периодически печатаются в различных отраслевых изданиях государственных участников СНГ.

На данный момент исследователями НАМОСНК – ДКТ подготовлены и выпущены три научных сборника «Библиографоведение и книговедение в Таджикистане» [Книга I (2018, 208 с.) [1]; Книга II (2019, 320 с.) [2]; Книга III (2020, 316 с.) [3], где отражены основные научные результаты исследователей за четыре года реализации проекта. На сегодняшний день ведется активная работа по составлению четвертого научного сборника «Библиографоведение и книговедение в Таджикистане. Книга IV». Например, на страницах первого сборника, изданного в конце 2018 г., отражены статьи, посвященные деятельности НАМОСНК – ДКТ, а также аналитические статьи, освещающие историю таджикской книги и отражающие актуальные проблемы книговедения, архивоведения и библиографии в целом. «Библиографоведение и книговедение в Таджикистане. Книга 1» начинается со вступительной статьи К.Б. Буриева «Вместо введения» [1, с. 3-11], где составитель сборника дает оценку основным достижениям таджикской библиографии в период независимости Республики Таджикистан, освещает весомый вклад учёных Р. Шарофзода, А.Х. Раҳимова, С.Р. Мухиддинова, Ш. Тошева [Ш. Комилзода], К.Б. Буриева [К.Б. Буризода, К.Б. Абдурахимзода] и других исследователей в становление таджикской библиографии.

Научная статья К. Б. Буриева «Дом книги Таджикистана: история, современное состояние и проблемы» [1, с. 12-18] содержит информацию о предпосылках создания, об истории создания, становления и бурного развития Книжной палаты Таджикской ССР (НАМОСНК – ДКТ), её руководителях, основных текущих и ретроспективных изданиях, а также освещаются современные проблемы учреждения и пути их решения.

В следующей статье отражены результаты исследований директора ПИТФИ Министерства культуры Республики Таджикистан Ш. Комилзода «Дом книги Таджикистана – центр государственной библиографии» [1, с. 18-22], которая освещает библиографическую деятельность Дома книги Таджикистана, содержит анализ библиографических указателей, выпущенных в разные периоды деятельности учреждения, а также предлагаются пути устранения основных недостатков в деятельности Дома книги Таджикистана.

Научная статья Титовой О. «Книжная палата Таджикской ССР – центр государственного статистического учёта печатной продукции» [1, с. 23-39] содержит анализ государственного статистического учёта печатной продукции в историческом разрезе. Автор отражает в своей статье все 5 изданий статистического сборника «Печать Таджикской ССР», содержащих сведения о выпуске книг и брошюр по отдельным издательствам, по языкам, по тематическим разделам, по целевому назначению в пределах отдельных разделов содержания с выделением платных изданий и т.д., в которых отразилось состояние книгоиздательского дела и печати Таджикской ССР.

Статья Буриева К.Б. «Развитие таджикской государственной библиографии» [1, с. 39-52] отражает сведения об издательской деятельности НАМОСНК – ДКТ в период Государственной независимости с конца 1991 по 2017 гг.

Следующая статья О.В. Титовой «Методика составления государственного библиографического указателя «Летопись печати Республики Таджикистан» [1,

с. 53-72] информирует о систематическом порядке расположения материалов по схеме расположения библиографических записей в государственном библиографическом указателе, а также о применении предписанной пунктуации и областей библиографического описания.

Статья Титовой О.В. «Индексирование произведений печати государственного библиографического указателя «Летопись печати Республики Таджикистан» [1, с. 72-81] является одной из наиболее значимых исследований, посвящённых вопросам индексирования произведений печати в структуре «Летописи печати Республики Таджикистан».

В следующей статье сборника, принадлежащей специалисту в области применения ISBN Икроми С. «Применение ISBN в нашей стране» [1, с. 81-100] отражается деятельность НАМОСНК – ДКТ в составе Международного Агентства ISBN, отмечаются перспективы использования международного стандартного номера книг и эффективность его применения.

Следующая статья исследователя Буриева К.Б. «Книга, презентирующая национальную историю и культуру» [1, с. 105-115] посвящена истории комплектования книжного фонда архива печати Книжной палаты Таджикской ССР и содержит информацию о её реорганизации в период независимости Республики Таджикистан в НАМОСНК – ДКТ.

Далее в сборнике отражены статьи профессора Муродова М.Б. «Айни и язык учебников» [1, с. 116-120], «Зехни и «Овози точик» [1, с. 120-128], «Овози точик» и формирование журналистской мысли» [1, с. 128-138], «Овози точик» и его положение в первые два года (общее описание)» [1, с. 138-155], «Продвижение книги на первом этапе «Овози точик» [1, с. 155-167], подготовленные на основе периодической печати, поступившей по линии обязательного экземпляра в архив печати Дома книги Таджикистана. Далее в сборнике размещены две статьи исследователя Пирова С., посвящённые аналитическому обзору книг архива печати Дома книги Таджикистана на тему «Из истории книг национального

архива (1922–1923)» [1, с. 167-178] и «Аналитические комментарии к книгам национального архива (1925–1926)» [1, с. 178-201].

Следующая статья сборника «Сокровища науки и литературы» [1, с. 202-206], автором которой является Валиев Д., посвящена 80-летию со дня основания НАМОСНК – ДКТ.

Изучая содержание первого сборник статей НАМОСНК – ДКТ «Библиографоведение и книговедение в Таджикистане» автор приходит к выводу о том, что данное издание стало первым научным сборником, отразившем на своих страницах результаты исследований сотрудников учреждения и исследователей, привлеченных к научной деятельности для полноценной реализации научной темы, в котором собраны материалы, посвященные истории становления, роли, месте и современном состоянии НАМОСНК – ДКТ.

Второй сборник статей «Библиографоведение и книговедение в Таджикистане. Книга 2», изданный в конце 2019 г., был составлен и подготовлен к изданию директором НАМОСНК – ДКТ, кандидатом исторических наук, доцентом Буризода К.Б. (Буриев К.Б.), который стал автором предисловия ко второй книге [2, с. 3-5]. Содержательный анализ второго сборника дает возможность ознакомления с новыми данными о деятельности учреждения, ведь многие исследования были отражены в научных сборниках впервые. Во втором сборнике статей научные статьи сгруппированы по разделам «Библиографияведение», «Книговедение», «Периодическая печать» и «Юбилеи». В конце сборника отражены официальные данные об авторах научных статей, вошедших в данную книгу [2, с. 317].

Раздел «Библиографияведение» открывают научные статьи Буризода К. «Освещение истории и деятельности «Национального агентства Международной организации стандартной нумерации книги – Дом книги Таджикистана» в печати» [2, с. 6-33], «Освещение деятельности Дома книги Таджикистана в зарубежной научной прессе» [2, с. 33-53].

Другая статья, посвящённая деятельности НАМОСНК – ДКТ, содержит научные исследования доцента С.Х. Шосаидзода под названием «Место Дома книги Таджикистана в защите национальной памяти» [2, с. 53-66]. Далее отражены статьи Титовой О.В. «Инновационная деятельность Национального агентства Международной организации стандартной нумерации книги – Дома книги Таджикистана» и «Организация и работы отдела приёма и хранения обязательных экземпляров Национального агентства Международной организации стандартной нумерации книги – Дома книги Таджикистана». Последующие статьи Буризода К.Б. «Таджикская советская библиография в 1960–1981 гг.» [2, с. 88-119], «История и современное состояние библиографической службы» [2, с. 139-146] содержат информацию о достижениях и проблемах таджикской библиографии, статья Комилзода Ш. «Библиография – путеводитель чтения» [2, с. 131-139] посвящена проблемам методики составления библиографических пособий для детей и подростков, особенно вопросы аннотирования библиографируемой литературы для данной категории читателей, статьи исследователя Пирова С. «Аналитические комментарии к книгам национального архива (1927)» [2, с. 221-250], «Взгляд на две работы Каптерева» (из архива Дома книги Таджикистана) [2, с. 250-267] и «Комментарий к некоторым народным промыслам в труде Ольги Александровны Сухаревой из архива Дома книги Таджикистана» [2, с. 268-276], содержащие аналитические справочные материалы и комментарии к книгам первых лет хранения в Архиве печати Дома книги Таджикистана и некоторые другие научные статьи.

В данный сборник также вошли статьи по книговедению, библиотековедению, библиографоведению, истории книги и вопросам периодической печати, такие, как статья Буризода К.Б. «Исследование тазкиры как первоисточника по источниковедению в истории таджикской библиографии» [2, с. 119-131], Шосаидзода С.Х. «Инновационная деятельность библиотеки: структура, процес-

сы и ресурсы» [2, с. 146-161], Саидзода Д. «Джами – поэт, владеющий знаниями и восхваляющий книги» [2, с. 162-178], Суфиев Ш. «Мудрости зари сиянье...» которое создаёт будущее» [2, с. 178-181], статьи Суфизода Ш. «Аниси кунчи танҳои» [2, с. 181-194], Суфиев Ш. Место книги в системе исламской культуры: прошлое и настоящее» [2, с. 194-200], Суфизода Ш. Академическая библиотека: проблемы сохранения рукописной книги в Республике Таджикистан» [2, с. 201-210], Саидзода Д. «Отражение Навруза в книгах» [2, с. 211-220], Буризода К.Б. «Достижения таджикских издателей в XVI Международном конкурсе «Искусство книги» стран-членов Содружества Независимых Государств» [2, с. 277-283], Муродов М., Раҳмонзода Ф. «Особенности некоторых специальных страниц газеты «Джумхурият» [2, с. 284-296], Муроди М. «Роль Айни в развитии таджикской прессы» [2, с. 296-303] и в заключении статья Буризода К. Б. «Центральная научная библиотека им. Индиры Ганди АН Республики Таджикистан: путь длиною в 85 лет» [2, с. 304-316].

Третий сборник статей «Библиографоведение и книговедение в Таджикистане. Книга 3», изданный в конце 2020 г., также, как и предыдущие сборники, был составлен и подготовлен к изданию директором НАМОСНК – ДКТ, кандидатом исторических наук, доцентом Буризода К.Б. (Буриев К.Б.), который стал автором предисловия к третьей книге [3, с. 3-5]. В первом разделе «В свете Послания Президента» отражена статья Буризода К.Б., написанная в соавторстве с Шосаидзода С.Х. под названием «Послание – путеводитель по вершинам стремлений нации» [3, с. 6-18].

Второй раздел «Библиографоведение» открывает научная статья Раҳимова А.Х. «К вопросу о периодизации истории библиографической информации в Таджикистане» [3, с. 19-31]. Следующая статья сборника создана в соавторстве Буризода К.Б. и Титовой О. В. «Об истории создания полного репертуара таджикской книги», в которой нашли отражение количественные и качествен-

ные характеристики семи изданий ретроспективного указателя «Книги Республики Таджикистан. Каталог», отразивших книги эпохи советского периода и два издания ретроспективного указателя «Книги Республики Таджикистан. Библиографический каталог», отразивших книги, изданные в период Государственной независимости Республики Таджикистан [3, с. 32-74]. В последующей статье Буризода К.Б. «Сведения о доступных источниках» автор отражает источники к изучению таджикской литературы, датированные годами, уходящими вглубь веков. В статье автор раскрывает основные задачи и цели науки источниковедения, а также подробно отражает содержание великого множества книг по данной теме исследования [3, с. 75-129].

В третьем разделе «Книговедение» помещены такие статьи, как статья Саидзода Д., созданная в соавторстве с Саидовым Х.Д. «Бозор Собир – поэт, читатель и библиотекарь» [3, с. 130-149], научная статья Суфиева Ш. З. «Академик Ольденбург и формирование таджикской Академической библиотеки» [3, с. 149-163], а также три статьи исследователя Пирова С. «Аналитические комментарии к книгам национального архива (1928 год)» [3, с. 163-210], «Учебно-воспитательные учреждения (трудовые школы), их формы и методы в 20 – 30-х годах прошлого века в трудах «Школоведение» Иванова и «Педагогика» Жигалевского [3, с. 210-227].

В четвертом разделе «Периодическая печать» отражена статья Муродова М.Б. и Раҳмонзода Ф. «Об основателях таджикской печати» [3, с. 243-253], следующая статья исследователя Муродова М.Б. представлена под названием «Путеводитель корреспондента» и формирование профессиональных качеств журналистов» [3, с. 254-261].

В пятый раздел «Юбилеи» включена статья Шосаидзода С. Х. под названием «Руководитель и просвещенный исследователь», посвященная жизни и научной деятельности директора Дома книги Таджикистана Буризода К. Б., в которой автор проанализировал более 150 источ-

ников, выпущенные юбиляром в свет в разные периоды своей трудовой и исследовательской деятельности. Другая статья принадлежит автору Абдусамадову А. под названием «Достойные достижения государственного учреждения «Национальное агентство Международной организации стандартной нумерации книги – Дом книги Таджикистана».

Таким образом, в трех сборниках «Библиографоведение и книговедение в Таджикистане», выпущенных в период 2018 – 2020 гг., было отражено 56 статей, посвящённых истории и современному состоянию таджикской библиографии и книговедения в целом, а также по истории, состоянию и деятельности Дома книги Таджикистана. Кроме того, библиографический перечень использованной литературы, помещенный после каждой статьи, является ценным источником для информирования читателей по данной теме.

Благодаря проведенным исследованиям сотрудники НАМОСНК – ДКТ приобрели новые знания, использование инновационных технологий значительно ускорило процесс доступа к новым отраслевым и нормативным материалам, запущен процесс разработки и внедрения результатов исследований по инновационным отраслевым достижениям, а также исследователями ежегодно на основе научных выводов предлагаются пути улучшения деятельности учреждения в будущем. В данное время ведется работа, направленная на снабжение учреждения инновационными технологиями, что является благоприятным фактором для развития инновационных процессов в соответствии с современными задачами и требованиями нашего общества.

Одним из наиболее важных этапов в инновационной деятельности НАМОСНК – ДКТ явилось создание принципиально новых образцов деятельности, выводящих профессионализм сотрудников на новый качественный уровень. В век технического прогресса и информационных технологий работа сотрудников отдела государственной библиографии стала существенно отличаться от прежней

деятельности, когда библиографы были посредниками между документом и пользователем. Современные методы работы требуют умения анализировать и выбирать эффективные стратегии поиска, свободно ориентироваться в информационном пространстве, реализовывать инновационные идеи в библиографической деятельности. Постоянно увеличивающийся информационный поток делает отбор и продвижение нужной и актуальной информации необходимыми и востребованными. Библиографы должны обладать как базовыми профессиональными знаниями и навыками, так и знанием многих отраслей, поскольку они профессионально занимаются составлением библиографического описания произведений печати, посвящённых всем отраслям знаний и сферам народно-хозяйственной деятельности. Изучая инновации других сфер деятельности, библиографы постепенно становятся исследователями и аналитиками, но в конечном результате библиографической работы суть остается прежней – ежеквартальный выпуск государственного библиографического указателя «Летопись печати Республики Таджикистан». Учитывая огромные возможности библиографии, необходимо использовать библиографические средства для создания других видов библиографии, вести поиск их инновационных форм.

Внедрение в практику передовых знаний и достижений даёт возможность каждому библиографу ещё ярче проявить не только свои профессиональные и квалификационные навыки, но и интеллектуальные способности, применять инновационные нововведения, которые являются неотъемлемой частью успешной трудовой деятельности, способствуя повышению производительности и эффективности труда.

Все ведущие библиографы в условиях развития инноваций и информационных технологий не должны ограничиваться уже имеющимися знаниями в области методов организации труда, осуществления обработки, анализа и публикации библиографических указателей. Они должны обладать способ-

ностью выработки инновационных подходов в своей деятельности с целью дальнейшего развития, использования инноваций в процессе своего интеллектуального труда, активного продвижения собственных разработок. Для повышения профессионального мастерства необходимо пользоваться современными методиками, заниматься изучением основных стандартов для современного книгоиздательского дела и изучать новую систему терминов, обновлять технологические знания, изучать приёмы классификации поступающей печатной продукции, осваивать рекомендованные стандартами правила применения разделительных знаков. Чем более интеллектуально развиты работники, тем более широкомасштабной становится их инновационная деятельность, формируется новый взгляд на библиографическую работу, заметно растёт желание всё полнее использовать новые информационные технологии и передовой опыт других библиографических учреждений республики. Создание инновационной среды и активизация инновационной деятельности напрямую зависит от сотрудников, которые обладают глубокими знаниями и навыками решения задач в области инновационных методов работы. Таким образом, учитывая стимулирование активизации инновационной деятельности библиографов возникает необходимость разработки и внедрению в рабочие процессы стратегии совершенствования библиографической работы. Подведённые итоги исследуемой темы заключаются в выводах о том, что в последнее десятилетие заметно улучшилось развитие библиографической деятельности.

Необходимо отметить и тот факт, что при использовании передового опыта Российской Книжной палаты было внедрено множество новшеств в деятельность учреждения. В структуру текущего библиографического указателя «Летопись печати Республики Таджикистан» введена новая система классификации по УДК. Существенно улучшилась деятельность отдела государственной библиографии в связи с применением в практической деятельности полученных

инструкций, инструктивно-методических указаний и сборника, содержащего тексты стандартов по информации, библиотечному и издательскому делу (М., 2008), подготовленных специалистами РКП.

2018 – 2019 гг. для НАМОСНК – ДКТ стали благоприятными годами по расширению научных связей и углублению взаимодействия со специальными учреждениями и другими организациями, программами и фондами системы ООН. Подчеркивая весомый вклад библиографов в плодотворное и взаимовыгодное сотрудничество полиграфистов, издателей, и представителей книжной торговли стран СНГ, необходимо отметить, что в сентябре 2018 г. в г.Москве был проведен совместный круглый стол «Информационно - коммуникационное взаимодействие в печатной индустрии России, стран СНГ и ЕАЭС», в г.Душанбе в здании Национальной библиотеки Таджикистана состоялась Международная конференции «Библиотечно-информационное сотрудничество стран СНГ: инновационные направления развития», в данных мероприятиях принимали участие наши библиографы. Директор Дома книги Таджикистана Буриев К.Б. в течение 2018 г. исполнял обязанности председателя Межгосударственного совета по сотрудничеству в области периодической печати, книгоиздания, книгораспространения и полиграфии стран членов СНГ, а также в 2019 году он был назначен сопредседателем данного Межгосударственного совета, под его руководством библиографы учреждения также получили уникальную возможность участия в данном мероприятии. Буриев К.Б. активно участвовал в проведении XV и XVI Международного конкурса «Искусство книги» государств – участников СНГ (город Душанбе, 2018 г.; город Баку 2019 г.), XXIII и XXIV заседания Межгосударственного совета по сотрудничеству в области периодической печати, книгоиздания, книгораспространения и полиграфии (город Душанбе, 28-29 ноября 2018 г.; город Баку, 20 ноября 2019 г.), выступал на полях «XXXI и XXXII Московской

международной книжной выставки-ярмарки (город Москва, 2018, 2019), принимал участие в «IV Евразийской международной книжной выставки-ярмарки «Eurasian Book Fair – 2019», «VIII и IX Международной книжной выставки «Книги Душанбе» (город Душанбе, 2018, 2019), был участником Первого съезда «Читательской ассамблеи Содружества» (город Москва, 2019 г.).

В целях содействия усилиям Правительства страны в области устойчивого социально-экономического развития и успешной реализации Национальной стратегии развития Республики Таджикистан на период до 2030 г., в 2020 году был подготовлен инвестиционный проект «Оснащение технологической базы и создание информационных ресурсов в Доме книги Таджикистана», предложенный для оказания Грантовой финансовой помощи агентству JICA, который в настоящее время находится на рассмотрении Японского агентства международного сотрудничества (JICA). В случае оказания технической и финансовой помощи НАМОСНК – ДКТ решит проблему обеспечения персонала новейшими компьютерами, будут созданы благоприятные условия, отвечающие международным стандартам для правильного хранения печатной продукции, находящейся в архиве печати, а также приобретения самого необходимого оборудования: противопожарной сигнализации, мониторов для наблюдения за архивом, дизельных генераторов, кондиционеров и другого оборудования.

На основе изученных материалов автором сделан вывод о том, что при поддержке и финансировании научных тем впервые в Доме книги Таджикистана появилась возможность начать подготовку и представление к публикациям материалов по итогам исследований. Сотрудниками учреждения и привлеченными к научной работе учеными систематически подготавливаются научные, практические, учебно-методические и тематические материалы по отдельным направлениям отрасли, а деятельность НАМОСНК – ДКТ постоянно находится в центре пристального внимания исследователей,

заняв почетное место среди информационно-библиографических организаций в Таджикистане.

Подводя итоги проведенного исследования темы мы пришли к выводу, что:

1. Государственная независимость Республики Таджикистан создала благоприятные условия для развития государственной библиографии;

2. По сравнению с периодом первых лет независимости заметно улучшилось развитие библиографической деятельности, благодаря дополнительным источникам финансирования НАМОСНК – ДКТ получил возможность своевременно составлять и ежеквартально издавать государственный библиографический указатель «Летопись печати Республики Таджикистан», который с 2016 г. издается в соответствии с методическим руководством на таджикском и русском языке «Расположение библиографических записей в государственных библиографических указателях на основе Универсальной десятичной классификации (УДК)»;

3. Впервые НАМОСНК – ДКТ получил статус научного учреждения после успешного прохождения Государственной аккредитации научной организации от 14 ноября 2019 года под № 29, когда учреждению было дано право на научную деятельность в течении пяти последующих лет;

4. При поддержке и финансировании научных тем впервые в НАМОСНК – ДКТ появилась возможность начать подготовку и представление к публикациям монографий, научных сборников, научных статей, учебно-методических пособий, программ, проектов по научному освещению её деятельности;

5. С 2019 г. осуществляется оцифровка произведений печати, используются новейшие ЭларСканеры для оцифровки фонда и создания электронной базы данных и включение их в сайт организации для потребителей информации в соответствии с современными требованиями и использованием мировых инновационных достижений.

Наряду с успехами в работе НАМОСНК – ДКТ имеются следующие недостатки:

1. В структуре организации отсутствует научно-исследовательский отдел, что отрицательно влияет на координационную деятельность НАМОСНК – ДКТ;

2. Деятельность НАМОСНК – ДКТ пока не предоставляет оперативную и своевременную информацию о выпуске новых книг, статей из журналов и газет, авторефератов докторских и кандидатских диссертаций посредством выпуска текущих и ретроспективных указателей, которые издаются с опозданием на несколько месяцев;

3. Отсутствует картотека, содержащая информацию на статьи из периодической печати, что неблагоприятно оказывается на справочно-библиографическом обслуживании;

4. Из-за неблагоприятных факторов, таких как недостаточное финансирование, нехватка квалифицированных специалистов с опытом работы и минимальное количество штатных единиц для выполнения поставленных задач, с опозданием издается «Летопись печати Республики Таджикистан»;

5. НАМОСНК – ДКТ нуждается в профессиональных библиографах, умеющих использовать Универсальную десятичную классификацию, в составлении библиографических пособий.

Для устранения недостатков необходимо решить следующие вопросы:

1. Организовать научно-исследовательский отдел, который будет координировать деятельность привлеченных научных работников и определять направление их научной и исследовательской деятельности;

2. Разработать национальные стандарты в области библиотечного и информационного дела, составить методические пособия и инструкции, отвечающие современным требованиям, организовать проведение курсов по повышению уровня знаний по отраслевой тематике и основным национальным отраслевым стандартам;

3. Создать оптимальные условия для повышения научных знаний сотрудников, оказывая всестороннюю поддержку

высококвалифицированных специалистов для их дальнейшего повышения квалификации;

4. Разработать государственную стратегию для динамичного развития государственной библиографии Таджикистана;

5. Организовать и проводить социологические исследования, которые помо-

гут определить дальнейшую стратегию научной работы учреждения и поможет устранить некоторые недостатки в научно-исследовательской деятельности НАМОСНК – ДКТ;

6. Повысить заработную плату работникам учреждения.

Литература

1. Библиографияшиносӣ ва китобшиносӣ дар Тоҷикистон. Китоби 1 [Библиографоведение и книговедение в Таджикистане. Книга 1]: маҷмуаи мақолаҳо / мураттиб Қ. Б. Бӯриев; муҳаррир М. Алиев. – Душанбе: Кайхон, 2018. – 208 с.

2. Библиографияшиносӣ ва китобшиносӣ дар Тоҷикистон. Китоби 2 [Библиографоведение и книговедение в Таджикистане. Книга 2]: маҷмуаи мақолаҳо / мураттиб Қ. Б. Бӯриев; муҳаррир: М. Алиев, О. Титова. – Душанбе: Кайхон, 2019. – 320 с.

3. Библиографияшиносӣ ва китобшиносӣ дар Тоҷикистон. Китоби 3 [Библиографоведение и книговедение в Таджикистане. Книга 3]: маҷмуаи мақолаҳо /

мураттиб Қ. Б. Бӯризода; муҳаррирон: М. Алиев, О. Титова. – Душанбе: Кайхон, 2020. – 316 с.

4. Абдуллоев, С., Гуломшоев, С. Махзани маърифат [Сокровищница мудrosti]. – Душанбе: Ирфон, 2006. – 78 с.

5. Закон Республики Таджикистан «Об обязательном экземпляре» (ст. 856) // Ахбори Маджлиси Оли Республики Таджикистан. – 2011. – № 12.

6. Абдурахимзода, Қ. Б. Научные исследования библиотечной деятельности. Книга III: сборник статей / Қ. Б. Абдурахимзода; автор предисловия О. В. Титова; редактор Ш. Комилзода; М-во культуры РТ, НИИКИ. – Душанбе: Аржанг, 2020. – 480 с.

НАУЧНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ДОМА КНИГИ ТАДЖИКИСТАНА НА СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ

В статье освещена научно-исследовательская деятельность государственного учреждения «Национальное агентство Международной организации стандартной нумерации книги – Дом книги Таджикистана» (далее НАМОСНК – ДКТ) в контексте реализации научных проектов. Отмечается, что реализация проектов позволила не только улучшить в целом деятельность всех отделов НАМОСНК – ДКТ, но и дала возможность внедрить инновационные процессы в работу сотрудников.

По мнению автора, важнейший этап в инновационной деятельности сотрудников начался с процесса компьютеризации, в процессе которой были созданы необходимые материально-технические предпосылки для модернизации и оснащения рабочих мест сотрудников

компьютерной техникой и программным обеспечением.

Освещая практическую деятельность НАМОСНК – ДКТ на современном этапе, автор отмечает, что она направлена на обеспечение наибольшей полноты поступления обязательных экземпляров, оперативности и достоверности библиографических сведений национальной библиографии, контроль за своевременным и высококачественным выполнением всеми издателями требований Закона Республики Таджикистан «Об обязательном экземпляре».

По мнению автора, в последние годы активировалась научная деятельность сотрудников НАМОСНК – ДКТ, проводился анализ вопросов, связанных с библиографической и справочно-информационной деятельностью.

Автор также акцентирует внимание на принятом Постановлении Правительства Республики Таджикистан от 2-го июля 2005 года под №239, в соответствии с которым Государственная Книжная палата Республики Таджикистан была переименована в государственное учреждение «Национальное агентство Международной организации стандартной нумерации книги – Дом книги Таджикистана», став в нашей республике представителем Международного Агентства ISBN.

ФАҶОЛИЯТИ ИЛМӢ-ТАД҆ҚИҚОТИИ ХОНАИ КИТОБИ ТОЧИКИСТОН ДАР МАРҲАЛАИ ҲОЗИРА

Дар мақола фаҷолияти илмии Муассисай давлатии «Агентии миллии Созмони байналмилалии рақамгузории стандарти китоб – Хонаи китоби Тоҷикистон» (минбаъд АМСБРСК – ХКТ) дар заминай татбиқи лоиҳаҳои илмӣ мавриди таҳқиқ қарор гирифтааст. Қайд карда мешавад, ки татбиқи лоиҳаҳо на танҳо имкон дод, ки фаҷолияти ҳамаи шӯбахои АМСБРСК – ХКТ беҳтар карда шавад, балки равандҳои навоварона дар кори кормандон ҷорӣ карда шаванд.

Ба андешаи муаллиф марҳалаи муҳимтарини фаҷолияти инновационии кормандон аз раванди компютерикунонӣ оғоз гардида, дар ҷараёни он барои навсозӣ ва мӯсаҳҳаз гардонидани ҷойҳои кории кормандон бо технологияҳои компютерӣ ва нармағзор заминаҳои зарурӣ моддию техники фароҳам оварда шуданд.

Муаллиф фаҷолияти амалии АМСБРСК – ХКТ-ро дар марҳилаи ҳозира таҳлил намуда, қайд мекунад, ки он ба таъмини пуррагии бештари нусхаҳои ҳатмӣ, самаранокӣ ва эътимоднокии маълумоти библиографии библиографияи миллӣ, назорат аз болои ҳамаи нашриётҳо ҷиҳати саривакт ва босифат иҷро шудани талаботи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи нусхаҳои ҳатмӣ» равона карда шудааст.

В заключение исследования автор подчёркивает перспективы расширения международных связей, способствующих развитию книгоиздания, книгорас-предпринятия и полиграфии между государствами-участниками СНГ.

Ключевые слова: Дом книги Таджикистана, Летопись печати Республики Таджикистан, библиографические указатели, библиографическая деятельность, научно-исследовательская деятельность, инновация, независимость.

Ба андешаи муаллиф солҳои охир фаҷолияти илмии кормандони АМСБРСК – ХКТ фаъол гардида, таҳлили масъалаҳои марбут ба фаҷолияти библиографӣ ва маълумотӣ-иттилоотӣ ба роҳ монда шудааст.

Муаллиф инчунин ба Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 2 июля соли 2005 таҳти № 239 таваҷҷӯҳ зоҳир кардааст, ки тибқи он Палатаи давлатии китоби Ҷумҳурии Тоҷикистон ба Муассисай давлатии «Агентии миллии байналмилалии Созмони байналмилалии рақамгузории стандарти китоб - Хонаи китоби Тоҷикистон» номгузорӣ шуда, дар ҷумҳурии мо ба ҳайси намояндаи Агентии байналмилалии ISBN пазируфта шудааст.

Муаллиф дар ҷамъбасти тадқиқот дурнамои густариши робитаҳои байналмилалӣ, ки дар рушди китобчопкунӣ, паҳнӯнии китоб ва полиграфия байни кишварҳои узви ИДМ мусоидат менамояд, таъқид кардааст.

Калидвожаҳо: Хонаи китоби Тоҷикистон, Солномаи матбуоти Ҷумҳурии Тоҷикистон, нишондиҳандай библиографӣ, фаҷолияти библиографӣ, фаҷолияти илмӣ-тадқиқотӣ, навоварӣ, истиқолият.

SCIENTIFIC RESEARCH ACTIVITIES OF THE HOUSE OF BOOK OF TAJIKISTAN AT A MODERN STAGE

The article highlights the research activities of the state institution "National Agency of the International Organization of Standard Book Numbering – the House of Books of Tajikistan" (hereinafter NAIOSBN – HBT) in the context of the implementation of scientific projects. It is noted that the implementation of the projects allowed not only to improve the overall activities of all NAIOSBN – HBT departments, but also made it possible to introduce innovative processes into the work of employees.

According to the author, the most important stage in the innovation activity of employees began with the process of computerization, during which the necessary material and technical prerequisites were created for the modernization and equipping of employees' workplaces with computer equipment and software.

Highlighting the practical activities of NAIOSBN – HBT at the present stage, the author notes that it is aimed at ensuring the greatest completeness of the receipt of mandatory copies, the efficiency and reliability of bibliographic information of the national bibliography, monitoring the timely and high-quality fulfillment by all publishers of the

requirements of the Law of the Republic of Tajikistan "On mandatory copies".

According to the author, in recent years, the scientific activity of NAMOSNK – DKT employees has been activated, the analysis of issues related to bibliographic and reference information activities has been carried out.

The author also focuses on the adopted Resolution of the Government of the Republic of Tajikistan dated July 2, 2005 under No. 239, according to which the State Book Chamber of the Republic of Tajikistan was renamed into the state institution "National Agency of the International Organization of Standard Book Numbering - the House of Books of Tajikistan", becoming a representative of the International ISBN Agency in our republic.

In conclusion, the author emphasizes the prospects for expanding international relations that contribute to the development of book publishing, book publishing and printing between the CIS member states.

Keywords: House of Books of Tajikistan, Chronicle of the Press of the Republic of Tajikistan, bibliographic indexes, bibliographic activity, research activity, innovation, independence

Маълумот дар бораи муаллиф:
Титова Оксана, сардори шуъбаи Агентии миллии Созмони байналмилалии рақамгузории стандарти китоб – Хонаи китоби Тоҷикистон. Суроға: 734018, Ҷумҳурии Тоҷикистон, ш. Душанбе, кӯчаи Н. Карабоев, 17 (ошёнаи 3). Тел.: (+992) 900-00-27-12.

Сведения об авторе: Титова Оксана, начальник отдела Национального агентства международной организации стандартной нумерации книг – Дом книги Таджикистана. Адрес: 734018, Республика

Таджикистан, г. Душанбе, улица Н. Карабаева, 17 (3 этаж). Тел.: (+992) 900-00-27-12.

Information about the author:

Oksana Titova, Head of the Department of the National Agency for the International Organization for Standard Book Numbering - House of Books of Tajikistan. Address: 734018, Republic of Tajikistan, Dushanbe, N. Karabaeva street, 17 (3rd floor). Tel.: (+992) 900-00-27-12.

СУХАНШИНОСЙ

ТДУ 809.155.0
ТКБ 81.2точ

ПАЗИРИШИ ВОЖАХОЙ ОМАДА ДАР ЗАБОНИ ТОЧИКИЙ

Эшонкулов Э.
Муассисай давлатии «Китобхонаи миллии Тоҷикистон»

Яке аз масъалаҳои мубрами забони тоҷикӣ, ки бо вучуди гирифтани мақоми давлатӣ ва ба истиқлол расидани он ҳануз ҳам мавриди бозбинӣ қарор нагирифтагӣ аст, масъалаи имлои қалимаҳои иқтибосӣ ё худ тарзи иқтибос аз забонҳои русию урупой мебошад.

Истилоҳи «қалимаҳои иқтибосӣ» дар матнҳои забоншиносӣ ба гунаи «қалимаҳои даҳил», «қалимаҳои қарзӣ» ва «вомвожаҳо» низ омадааст. Аммо қарзӣ гуфтан чандон саҳҳ наменамояд. Қарз ба муддате ё ба муҳлате гирифта мешавад ва бояд дар поёни муддат баргардонда шавад. «Даҳил», яъне доҳилшуда ҳам, агар чи матлабро дуруст ифода мекунад, аммо бофти он, яъне бо иштиқоқи арабӣ соҳтани қалима, барои мусоирон аллакай фаромӯшшуда ва бегона аст, кам қасон мефаҳманд, ки «даҳил» доҳилшуда ё худ воридшуда аст. Истилоҳи «қалимаҳои даҳил» аз ҳамзабононамон омадааст ва солҳои охир дар онҳо низ бо бофти арабӣ соҳтани қалимаю ибора хеле кам гардида ва пайваста коҳиш меёбад. Зоро забони мусоиро форсӣ зери таъсири забонҳои урупойӣ, ки имрӯзиён бо он забонҳо мекунанд, рушд мекунад [3, с.78]. Ҳамчунин, табиати он забонҳо, ки бо тоҷикию форсӣ аз як таборанд, созгор буда, қалимасозӣ бештар ба тарзи онҳо, яъне бо пасванду пешванд сурат мегирад ва кам-кам аз равиши арабӣ дур мешавад. Ин раванд дар забони тоҷикӣ таърихи беш аз садсола дорад. Зимнан, аз ҷиҳати морфологӣ наздик шудани забонҳо низ як наවъ иқтибос гирифтган аст.

Истилоҳи «иқтибосӣ» ҳам, ки арабию тоҷикист, яъне бо пасванди «ӣ» аз «иқтибос»-и арабӣ соҳта шудааст, на ба

ҳамаи аҳли забон равшан аст. Бино бар ин, беҳтар аст ба ҷои онҳо истилоҳи «қалимаҳои омада» ё «вожаҳои омада» ба кор гирифта шавад. Зоро ин қалимаҳо бо шайъи худ ё бо мағҳуми худ, бе хосту дарҳости мо, омадаанд. Ва шояд барои ҳамеша ё, монанди ҳар гуна қалмаи худӣ, то замони аз кор афтодан мемонанд. Ҳамчунин, қалимаи «омада» ба маънни гайрибӯй корбурд дорад ва ба ҳама фахмост. Дар ин мақола минбаъд ба ҷои «қалимаҳои даҳил», «қалимаҳои иқтибосӣ» ва «қалимаҳои қарзӣ» истилоҳи «қалимаҳои омада» ё «вожаҳои омада» истифода ҳоҳад шуд.

Климаҳои омада дар ҳамаи забонҳои дунё дар ҳар давру замон вучуд доштаанд. Забони тоҷикӣ ҳамчун забони бостонӣ таърихи мудҳишеро дар барҳурд бо вожаҳои омада паси сар кардааст. Дар густураи фароҳи худ басо омадаҳоро ҷо дода, ки аксаран таҳмиливу мачбури будааст. Қалимаҳои арабӣ тӯли чандин сада, чунон ки қалимаҳои русӣ ва, ба истилоҳ, интернатсионалӣ дар садаи бист, бо поймол карданӣ тамоми қонуну қоидаҳои фонетику морфологӣ вориди забони тоҷикӣ шудаанд. Ҳар чанд ки дар забони навишторӣ ин гуна қалимаҳо ба шакли аслии худ ворид шудаанд, аммо дар забони зинда, яъне гуфторӣ, дар доираи тавононии забони тоҷикӣ талаффуз мешаванд, монанди муаллим – *ма:лим*, *шуъба* – *шӯба*, *маъсум* – *ма:сум*, *мосум*, *масъуд* – *ма:суд*, *одеяло* – *адиёл*, *газета* – *газит*, *мотоцикл* – *матасикил*, *адрес* – *адирис* ва гайра. Ва воридоти овой ё худ фонетикӣ, монанди **айн**, **итқӣ**, **изғӣ**, **зӯд**, **зӯл**, **сӯд**, **со**, **ҳ** (ҳалқӣ), **щ**, **ц**, **ы** аз рӯи қофаз берун наомаданд, ба истиносӣ **к**, ки ҳануз ҳам дар қалимаҳои *тақдир*, *мақсад*, *вақт*,

тақсир ва монанди инҳо ба **ғ** ва **х** табдил мешавад: *тагдир*, *максад*, *вакт*, *таксир*...

Имрӯз омадани калимаҳои бегона ба ҳамаи забонҳои дунё бо воридоти колоҳои наву мағҳумҳои тоза ва умуман раванди ҷаҳонишавӣ ба маротиб афзудаст, монанди сели ахбор ва муҳочирати мардум. Ҳамаи забонҳои тавонии дунё вожаҳои омадаро дар асоси қонунҳои дарунии худ мепазиранд, аз ҷиҳати фонетикӣ, морфологӣ ва семантиկӣ тағиیر медиҳанду худӣ мекунанд, чунон ки муҳочирон бо ҳамранги ҷамоат шудан, яъне қабул кардани забон, лаҳча, фарҳанг ва шишту ҳези буимиён таҳҷӯй мешаванд.

Дар забони мо пайваста ва бо суръати беш аз пеш омадани вожаҳои русио урупой таърихи тақрибан саду-панҷоҳсола дошта, асосан пас аз тасаруфи Осиёи Марказӣ аз тарафи Россия ва дар натиҷа густариш ёфтани муносибатҳои сиёсиву иқтисодӣ ва иҷтимоию фарҳангӣ марбут буда, тарзи пазириши он вожаҳо низ дар марҳилаҳои гуногуни сиёсӣ муҳталиф будааст. Дар оғоз вожаҳои омадаи русио урупой мувоғиқи қонунияти забони тоҷикӣ пазируфта шудаанд. Мутаассифона, баъд аз табдили алифбо ин раванд тағиیر мейёбад ва калимаҳо чунон ки дар забони русӣ навишта мешаванд, айнан пазируфта мешаванд, ҳол он ки дар русӣ шакли талаффуз аз шакли навишт фарқ мекунад, маслан, *октябрь* - [акт'абр'] [7].

Чунон ки маълум аст, аввалин кӯшишҳо барои истиқлолияти давлатӣ аз масъалаи забон шурӯъ шуд. То имрӯз ду маротиба қонун дар бораи забони давлатӣ қабул гардид, ҷандин бор қоидаҳои имло тағиیر ёфт, коргузорӣ дар тамоми соҳаҳову муассисаҳо ба забони давлатӣ гузаронда шуд, забони илм ва соҳаҳои муҳталиф ташаккул ёфта истодааст, аммо ҳанӯз ҳам масъалаи тарзи пазириши вожаҳои омада мавриди пажӯҳишу ислоҳ қарор нағирифтааст.

Дар ин росто, омӯхтани таҷрибаи забони русӣ ҳамчун яке аз забонҳои пурнуфузи ҷаҳонӣ, ки амалан робитаҳои илмии олимони ҷумҳурии мо бо ҷаҳон аз тариқи он шакл гирифтааст ва он миёнҷии

забони илмии мову доираҳои илмии урупой ба ҳисоб меравад, судманд ҳоҳад буд. Аз ин рӯ, салоҳ аст, дар оғоз ин раванд дар забони рӯсӣ иҷмолан муурӯшавад.

Дар забони русӣ калимаҳои омада ҳангоми пазириш аз полояи фонетикӣ, морфологӣ ва семантикӣ гузашта, мувоғиқу гуворо мешаванд. Масалан, садонокҳои дутой ё дифтонгҳои **еи** ва **аи** бештар ба шакли **ав** ва **эв** ворид шудаанд: *эвкалипт* (юнони *eukalyptos*), *автомобиль* (немисии *Automobil*) [3, с.35] ва монанди инҳо.

Тағиироти морфологии вожаҳои омада дар забони русӣ бештар дар поёнаҳо (окончание) ва пасвандҳо зоҳир мегардад. Масалан, *декорация* (аз фаронсавии *décoration*), *феерия* (аз фаронсавии *féerie*), *гармонический* (аз юнони *harmonikos*), *генерация* (аз лотинии *generatio*), *маршировать* (аз немисии *marschieren*) ва монанди инҳо [3, с.35].

Ҳамчунин аз пасвандҳои омада, ки аллакай ҳазм шудаанд, низ истифода мешавад.

Дар тағиироти семантикӣ калимаҳо аз маънии аслии худ дур мераванд, чунон ки ин руҳдод дар забони тоҷикӣ дар баъзе калимаҳои арабӣ мушоҳида мешавад.

Дар забони русӣ ҳамчунин баъзе калимаҳои омада, ки ба қонуниятиҳои дарунии забон созгоранд, ба шакли аслии худ ворид шудаанд, монанди *генезис* (юнони *genesis*), *дуэль* (фаронсавии *duel*), *дюны* (немисии *Düne*), *пальма* (лотинии *palma*) ва монанди инҳо [7].

Дар забони адабӣ аз тарафи Нақибхон Туғрал, Тошхӯҷа Асири, Садриддин Айнӣ ва дигарон, инчунин дар забони гуфтугӯй калимаҳои урупой бар асоси талаффуз ва вазни ҳиҷоҳои онҳо иқтибос шудаанд [6, с.71-81]. Масалан, Туғрал дар мисраи «Губирнотир ба ман гуфто, ки лушиники ҳарушиники» [4, с.507] калимаҳои *губернатор* ва *хорошенькийро* ба шакли *губирнотир* ва ҳарушиники даровдааст. Чунон ки мебинем, дар калимаи *губирнотир* садоноки **е**-и ҳиҷои дуввум ва **о**-и ҳиҷои охир ба садоноки қӯтоҳи **и** ва дар

калимаи харушинки **о**-и ҳицои аввал ба **а** табдил ёфтаанд, зеро дар талаффузи асли вожа ин садонокхо күтоҳанд ва дар забони русй дарозиу күтоҳии садонок вобаста аст ба зада ва ҳицоҳои пешу паси ҳицои заданок, яъне садонoke дароз талаффуз мешавад, ки зада болои он афтад, ё ин ҳицои заданокро чӣ гуна ҳицоҳо иҳота кардаанд. Зимнан, мо як садоноки «е ё э» дорем, ки дароз аст ва «е»-и русиу урупой ҳангоми ихфо, яъне кўтоҳ будан, ба «и»-и кўтоҳ баробар аст, дар овонигории имрӯзаи форсӣ ҳам он «и»-и кўтоҳро ифода мекунад. Дар ҳицои сеюми калимаи аввали **губернатор** садоноки кўтоҳи **а** ба садоноки дарози **о** табдил ёфтааст. Овонигории ин калима дар забони русй ба тариқи зайл омадааст: **[губ'ирнатар]**. Ҳамчунин **й**-и калимаи **хорошенький** ба хотири ин ки пасванд ва илҳоқист, ҳазф шудааст [6, с.71-81].

Ин тарзи иқтибос ё худ пазириш то табдили алифбо, яъне охири солҳои 20 ва аввали солҳои 30-юми садаи бист, ягона тарзи ворид шудани калимаҳои русиу урупой будааст. Масалан: *транскрипсия – тиронсикринг, пролетар – пурулитор, комитет – кумита, аппарат – опорот, Семёнов – Симионуф, Симёнуф, Хошимов – Хошимуф, фонетика – фунитико, Европа – Оврупо, Америка – Амрико, ноябрь – нуёбир, сентябр – синтобир* [1, 4-7-8-9-14] ва монанди инҳо.

Ҳамин тарзи пазириш дар забони гуфторӣ низ роиҷ будааст. Масалан, калимаи **адиёл** ҳам, ки ба забони гуфтугӯй доҳил шуда, пурра ҳазм шудааст, бо ҳамин равиш ворид гардидааст: шакли навиштории ин калимаи русй **одеяло** буда, талаффузаш **[ад'ийала]** аст, ки ҳангоми пазириш зада **а**-и ётбарсари **я**-ро дар забони тоҷикӣ ба ё табдил додааст. Ин қоида дар забони гуфтугӯй ҳамеша ҳоким буда, садҳо калимаҳои русиву урупой бо ҳамин қоида ба забони гуфтугӯй доҳил гардида, тоҷикӣ шудаанд, аз ҷумла *телефон – [т'ил'иф'он] – телефон, дизел – [д'из'ил'] – дизил, бензин – [б'ин'з'ин] – бинзин, молокӣ – [малак'о] – малако, шоколад – [шокол'ат] – шакалот, чемодан –*

[чимадан] – чимадон, **Андреев – [ан'др'эй'иф]** – Андрейиф ё Андриоф, **Сидоров – [с'идороф]** – Сидоруф, **Комаров – [камар'оф]** – Камароф ва монанди инҳо.

Дар баъзе калимаҳо, монанди **Барануф**, чун зада дар **а**-и ҳицои дуввум меафтад ва он ҳицои охири калима ба ҳисоб мераваду ҳицои сеюм **-уф** ба бандак дар забони тоҷикӣ баробар аст, яъне зада на ба бандак, балки ба ҳицои охири ҳуди калима афтода, **а** кашида мешавад, ҳоҷат ба **о** талаффуз шудани **а** намемонад: **Бара:нуф**.

Дар пазириши, бигӯем, мардумӣ тағиироти морфологӣ ҳам, ки дар мисоли забони русй зикр шуд, ба кор рафта аст. Пасвандҳо ва поёнаҳои вожаҳо ҳазф шуда, танҳо асоси вожа пазируфта шудааст. Масалан, аз ҳамон вожаи **одеяло – [адијала]** поёнаи **-а** ҳазф гардида, танҳо асоси калима гирифта шудааст – **адиёл**. Ҳамчунин калимаҳои *газета – газит, Ворошилов – Варашил* (номи макон), *Москва – Москоб, Германия – Гирмон*, ва монанди инҳо. Дар калимаҳои **бригада** ва **бригадир** (саидори бригада) низ поёнаҳо ҳазф гардида, ҳарду калима ба шакли биргад даромадаанд, мисол, «Мо дар биргади 1 кор мекунем... Ҳокироуф биргади мо интиҳоб шуд». Ин тарзи пазириш яке аз шартҳои муҳимми ҳудӣ шудани калимаҳои омада мебошад. Зеро дар ин сурат калимаи омада, ки асоси вожа аст, бо морфемаҳои тоҷикӣ калимаҳои нав соҳта, бо калимаҳои таркиби луғавӣ ҳамоҳанг ва зоё мегардад.

Дар пазириши мардумӣ руҳҳоди дигари забонӣ – табдили овозҳо, аз ҷумла табдил ёфтани ҳамсадоҳои **с** ба **з**, **ч** ба **ш**, **т** ба **д** ва монанди инҳо, низ ба мушоҳида мерасанд. Масалан, *колхоз – калхос, ручка – рушка, почта – пошта*. Ҳамчунин садоноки **о**-и ҳицои аввал, ки заданок, яъне дароз аст, ба ў табдил ёфта, *почта* ба шакли *пӯшида* даромада ва аз он калимаи *пӯшидабардор* низ соҳта шудааст. Зимнан, ин калима ба забони русй аз немисии *Postamt – почтамт*, аз **Post** – «почта» ва пасванди **Amt** – «хидматрасонӣ, идора» омада, ба қонунияти забони русй мутобиқ шудааст. Дар Эрон аз фаронсавии poste

поёнаи **а** ҳазф гардида, ба шакли *пуст* ворид гардидааст.

Аммо баъд аз табдили алифбо дар забони навиштории меъёр қалимаҳои омада бо пасвандҳову поёнаҳои русӣ пазируфта шудаанд. Масалан, *система*. Ин қалимаро дар Эрон бе пасванд ба шакли *систем* пазируфтаанд. Ҳамчунин қалимаи физика-ро низ аз фаронсавӣ, ки ба шакли *physigue* навишта ва *fizig* талаффузмешавад, ба шакли *физик* қабул кардаанд. Ин гуна қалимаҳо дар забони русӣ низ на ҳамеша бо поёнаи **а** меоянд. Аксаран дар боғти ибораву чумла поёна дар падежҳо тағиیر ёфта, ба шакли *систем*, *системно*, *систему*, *физико*, *физику*, *физический* ва гайра медароянд. Ин тарзи пазириш, яъне қабул кардани танҳо реша имкон медиҳад, ки аз он қалимаҳои нав сохта шаванд, яъне қалимаи омада зоё гардад.

Дар пазириши баъзе қалимаҳо ҳангоми мувофиқи қоидаҳои фонетикий талаффуз кардани вожаҳо таҳрифҳою ғалатҳо низ ба назар мерасанд. Масалан, қалимаи **трактор**, ки овонигориаш дар забони русӣ *[träktar]*аст, ба забони гуфторӣ ба шакли *тирактор* ва ба забони навишторӣ ва ҳатто адабӣ бе тағиир ба ҳамон шакли *трактор* ворид гардидааст, агар чи **а**-и ҳичои аввал, ки заданок аст, бояд **о**, яъне дароз талаффуз гардад ва **о**-и фишурдаи ҳичои охир **а** хонда шавад, то ҳичо вазни худро нигоҳ дошта, зерсоҳти вожаро ба тоҷикӣ дуруст мунтақил кунад. Ин қалимаро ҳамзабонони мо дар Эрону Афғонистон ба аслаш наздиктар ва тибқи қоидаҳои доҳилии забон, яъне дар ҳичои аввал паси ҳам намомадани ду ҳамсадо ва нигоҳ доштани вазни ҳичоҳои асл ба шакли *тироктур* пазируфтаанд. Мавриди таъкид аст, ки аломати дарозии ҳичо, агар дар баъзе забонҳо, масалан русӣ, заданокӣ бошад, дар забони мо мавҷудияти садонокҳои дароз, яъне **о**, **й** ва **ӯ** дар ҳичо мебошад.

Баъзе вожаҳо ҳангоми пазириш ба қолаби вожасозии тоҷикӣ даромадаанд, аммо чун ҳичобандӣ аз нав сурат гирифта аст, зерсоҳти вожаҳо вайрон шудаанд, ҳол

он ки имкони наздиктар ба шакли аслӣ пазируфттан мавҷуд будааст. Масалан, **адрес** – *адрис*. Ин вожаро дар Эрон ба шакли *одрис* пазируфтаанд, ки ҳам мақдори ҳичо ва ҳам вазни аслии ҳичоҳо ҳифз шудааст.

Дар вожаи **роман** низ ҳамин ҳолатро мушоҳида мекунанем. Зерсоҳти **роман** - **[рама́н]** дар азбони русӣ иборат аст аз ҳамсадо + садоноки безада + ҳамсадо + садоноки заданок, яъне садоноки дароз + ҳасадо: **p+o+m+a+n**. Бино бар чунин зерсоҳт, ин вожа бояд чун дар забони русӣ *раман*, ё чунон ки дар забони мо то табдили алифбо бино бар забони аслаш талаффуз мешуд, *румон* бошад. Аз ҳамин ҷост, ки дар Эрон ҳам онро ба шакли *румон* пазируфтаанд.

Имрӯз дар забони тоҷикии меъёр ҳеч гоҳ дар аввали ҳичо ду ҳамсадо пайиҳам намеояд. Бинобар ин, дар аввали ҳичоҳои қалимаҳои русию урупой, ки ду ҳамсадо канори ҳам меоянд, ҳангоми пазириш як садоноки кӯтоҳ дар аввали ҳичо ё дар байн ҳамсадоҳои ҳампаҳлу гузошта мешавад, монанди *истакон*, *тироктур*, *Истолин* ва гайра. Аммо дар поёни ҳичоҳои охир қалима, монанди *корд* ва *даст* ҳамсадоҳои пайиҳам дорем ва дар пазириши вожаҳои омада низ метавонем аз он қолаб кор гирем, монанди *уктубр*, *фильм*, *истондорд* ва гайра.

Аксаран ҳичоҳои охир қалимаҳои омада ё шакли қисман тарҷумашудаи онҳоро, монанди *география* ва *ҷуғрофия*, ки зада болои садонокиа (**я**) меафтад, бе зада ва ҳичои пеш аз онро заданок талаффуз мекунанд, ки бар ҳилофи қонунияти забони тоҷикист, зоро ин қалима ҳамчун қалимаи яклухт, бе пасванду бандак фарз шуда ва қабул гадидааст. Шояд барои пешгирий аз чунин ғалат бошад, дар Эрон садоноки **а** (**я**)-ро, ки дар натиҷаи зада дароз шудааст, ба **о** табдил додаанд, монанди ҷуғрофиё, Испониё ва монанди инҳо. Ин шеваи пазириш дар мо низ то табдили алифбо корбурд дошта аст. Қалимаҳои *фонетика*, *сентябрь*, *ноябр* ва монанди инҳо ба шакли *фунитико*, *нуёбири*, *сингтобир* [5] дар

пазириши мардум ба шакли *синта:бир*, *синта:бр*, *нүя:бир* ва *ноя:бир* даромадаанд. Чун дар забони точикӣ **а**-и дароз ё кашида вучуд надорад ва ин **а**-и кашида бештар дар калимаҳои омадаи арабӣ ва урупой ва ҳамчунин дар калимаҳои точикӣ барои ҷуброни ҳамсадоҳои айн, ҳамза ва **ҳ**-и ҳазифшуда дида мешаванд, табдили он дар калимаҳои омада ба **о** ягона роҳи дуруст менамояд.

Ҳамин тавр, байд аз табдили алифбо ва корбасти имлои нав калимаҳои, ба истилоҳ, русию интернатсионалӣ, чунонки дар забони русӣ навишта мешаванд, ҳамон гуна ба точикӣ нигошта шуда ва, албатта, ҳамон гуна хонда шудаанд, ки ҳилофи қонуният ё худ табииати забони тоҷикист. Ва ин сабаби дар муддати қариб сад сол ҳанӯз ҳам бегонаву ногуворо мондани онҳо мебошад.

Кумитаи истилоҳот, ки охири солҳои ҳаштодуми садаи гузашта ташкил ёфта буд, калимаи **бюджет**-ро ба шакли **бучет** пешниҳод кард, аммо роиҷ нагардид, зеро қоиди мазкур риоя нашудааст, яъне ҳичкои аввал – **бюд**-ро (шакли фаронсави ин калимаи нормаднӣ бостон **budget**), ки дароз аст, ба ҳичкои қӯтоҳи **бу** табдил додаанд ва ҳичкои охир – **жет** ба шакли **чет** омадааст. Бояд гуфт, ки дар забони фаронсавӣ **т**-и охир дар талаффуз ҳазиф шуда, **буджа** ё **бюджет** хонда мешавад. Ин калима ҳанӯз дар авоили садаи XX ба забони гуфторӣ ба шакли **буччат** дохил шуда буд, ки ҳам қонунияти вазни ҳичкои риоя гардидааст ва ҳам якуним ҳичкои **чет** ба як ҳичко табдил ёфта, осонии талаффуз таъмин гардидааст. Ва дар Эрон ба шакли фаронсавиаш **будча** ворид гардидааст, ки ҳам шакли аслии калима таҳриф нашудааст ва ҳам тағиироти овой тибқи қонунияти дохилии забон сурат гирифтааст. Вақте ки ҳичкои охири калима қӯтоҳ аст, яъне аз ҳамсадо ва садоноки қӯтоҳ иборат аст, зада болои садоноки қӯтоҳ афтида, онро ба садоноки миёна ва ҳатто то андозае дароз, табдил медиҳад. Дар шакли **будча** ҳамин ҳолат рух дода, ҳам вазни аслии ҳичро нигоҳ доштааст ва ҳам талаффузи онро осон гардондааст.

Ҳамин тавр, ҳангоми пазириш шакли садоӣ ё худ савтии калимаҳо ба назар гирифта мешавад, на навишторӣ. Ва забон аслан забони гуфторист, забони навишторӣ инъикоси он аст, ба мисли таҷаллии офтоб дар сатҳи об.

Хулоса, **шарти аввали** мутобиқати вожаҳои омада бояд вазни ҳичко, дарозию қӯтоҳии садонокҳо ҳангоми талаффуз, ташдид, яъне ҷойгоҳи овозҳо дар зерсоҳту рӯсоҳти вожа бошад, на шакли навиштории онҳо.

Дуввум, руҳдодҳои фонетикиӣ, монанди табдили овозҳо, ба хотири осонии талаффуз дар калимаҳои омада низ метавонанд ҷорӣ бошанд.

Сеюм, соҳти морфологии вожаҳо. Пазириши вожаҳои омада бояд дар қолаби калимасозии забони точикӣ сурат гирад ва асоси калимаҳо бе пасванду пешванд ва монанди инҳо пазирифта шаванд. Дар ин шакл калимаҳои омада метавонанд дар калимасозӣ корбаст гардида, худӣ шаванд.

Чорум, вожаҳои омада ба забони точикӣ ҳоло ҳам аз роҳи забони русӣ ворид мешаванд. Ин тарзи ҳаракати вожаҳо дар забонҳои дунё маъмул аст, яъне пазириш ҳамеша бо ду роҳ, ҳам мустақиман аз забони асл ва ҳам аз тариқи забони миёнҷӣ сурат мегирад. Масалан, дар Эрон вожаҳои урупоиро нахуст аз тариқи забони арабӣ, байд аз тариқи фаронсавӣ мепазирифтаанд ва акнун аз забони англисӣ. Аз тариқи забони русӣ гирифтани мо ҳам бадӣ надорад, маҳсусан аз ин ҷиҳат ки робитаҳои илмии мо бо забони русӣ пешинаи нисбатан тӯлонӣ дошта, ҳанӯз ҳам мустақиму мустаҳкам аст, ба шарте ки мутобиқи қонуниятҳои забон сурат гирад. Бо вучуди ин, байзан вожаҳое дучор меоянд, ки дар забони асл бо қонуниятҳои фонетикию морфологии забони мо мувоғиқтаранд, нисбат ба он ки аввал ба забони русӣ омада, ба он мутобиқ шуда бошанд. Масалан, калимаи Урупо дар англисӣ Europe аст. Чунон ки дар боло зикр шуд, фонемаи ҷуфти **au** дар забони русӣ ба шакли ав даромада – Аврупо шудааст, аммо дар Эрон онро ба

шакли у пазирифта, Урупо гуфтаанд, ки талаффузаш барои мо хеле сабуктар аст. Дар забони тоҷикӣ пеш аз табдили алифбо ба шакли Оврупо [1, с.11] мушоҳида мешавад, ки шояд кӯшидаанд шакли дифтонгиашро нигоҳ доранд. Ин руҳдод дар таърихи забони тоҷикӣ собиқа дорад. Масалан, дар қалимаи ҳвоҳар дар натиҷаи таҳаввулоти забон дифтонг аз байн рафта, ба шакли ҳуар ё ҳуҳар ва ҳоҳар даромадааст.

Ҳамин тавр, дар баробари пазириш аз тариқи забони русӣ мурочеа ба забони асли қалима ва ё истифода аз таҷрибаи забонҳои дигар ҳам дар гузиниши шакли мувоғиқтар судманд ҳоҳад буд. Масалан, дар қалимаи юнонии *aэропорт*, ки ба забони русӣ аз роҳи забони фаронсавӣ

аéроport омадааст, ду садонок паҳлуи ҳам қарор гирфтаанд, ки дар талаффуз вазнинӣ мекунад. Ба замми ин, садоноки ӯ дар ин ҷо фишурда, яъне кӯтоҳ аст. Ин қалима дар забони англисӣ *airport* аст, ки тақрибан баробар аст бо *аэропорт* ё боз ҳам сабуктар, *аэропорт*. Зимнан, ба ӯ-и кӯтоҳ сабуктар аз **а** менамояд, Шояд аз ҳамин чост, ки аксаран ҳангоми табдили овозҳои безадаи русию урпой у бештар истифода мешавад, нисбат ба **а**.

Албатта, ҷо ҳамин тавр, дар баробари пазириш аз тариқи забони русӣ мурочеа ба забони асли қалима ва ё истифода аз таҷрибаи забонҳои дигар ҳам дар гузиниши шакли мувоғиқтар судманд ҳоҳад буд. Масалан, дар қалимаи юнонии *aэропорт*, ки ба забони русӣ аз роҳи забони фаронсавӣ

Адабиёт

1. Алифбои нави тоҷикӣ. – Самарқанд: Нашриёти кумитаи алифбои нави тоҷикӣ, 1928. – 25 с. (ба хатти арабиасос).
2. Аниварӣ, Ҳ. Фарҳанги рӯзи «Суҳан». – Техрон: Интишороти «Суҳан», 1389. – 1376 с. (ба хатти арабиасос).
3. Валгина, Н. С., Розенталь, Д. Э., Фомина, М. И. Современный русский язык: учебник / под редакцией Н. С. Валгиной. – 6-е изд., перераб. и доп. – М.: Логос, 2002. – 528 с. – [Манобеи электронӣ]. – Речай дасрасай: <https://www.studmed.ru/valgina-ns-rozental-de-fomina-mi-sovremenennyyu...>
4. Ошӯрӣ, Д. Бозандешии забони форсӣ. – Техрон: Нашри марказ, 1394. – 175 с.

5. Туғрал, Н. Куллиёт. – Ҳучанд: Хурросон – Медиа, 2015. – 710 с.

6. Эшонкулов, Э. Вазни ҳичо – ҳастии забони тоҷикӣ // Суҳаншиносӣ. – 1919. – № 3. – С. 71-81.

7. Russian-phonetic-transcription-converter. [Манобеиэлектронӣ] – Речай дасрасай: <https://easyp pronunciation.com>.

8. Транскрипция, произношение и перевод английских слов. [Манобеи электорнӣ] – Речай дасрасай: <https://myefe.ru/anglijskaya-transkriptsiya.html>.

9. Перевод-в-контексте [Манобеи электронӣ]. <https://en.kartaslov.ru/>.

ПАЗИРИШИ ВОЖАҲОИ ОМАДА ДАР ЗАБОНИ ТО҆ИКӢ

Дар мақола масъалаи имлои қалимаҳои иқтибосӣ, тарзи пазириши онҳо дар забони тоҷикӣ матраҳ гардидааст. Муаллиф раванди таърихии пазириши вожаҳои арабиу русӣ ва урпой дар забони адабӣ ва гуфтугӯро мавриди таҳлил қарор дода, онро дар асоси қоидоҳои фонетикию морфологии забони тоҷикӣ баррасӣ менамояд. Ҳамчунин дар мақола тарзҳои пазириш дар забони русӣ

ва тарҷрибаи ҳамзабонони эронӣ дар ин мавриди муқоиса гардидааст.

Муаллиф ворид гардидаи ҷо аз роҳҳои ғанӣ гардидаи таркиби луғавии забон медонад, онро амри табиӣ ва ҳусусан дар замони ҷаҳони шавӣ, ки ҳамгирии иқтисодиву технологияҳои муосир ҳичоби фосилаҳоро аз миён бардоштааст, зарурӣ медонад ва барои тибқи қоидоҳои дарунии забони

точикӣ пазирафтани онҳо пешниҳодҳои мушахас ироа медорад.

Калидвожаҳо: вожаҳои омада, калимаҳои иқтибосӣ, пазириш, забони гуф-

торӣ, тағирии фонетикӣ, шакли навишторӣ, алифбо, хичо, зада, садонок, талафуз.

ПРИНЯТИЕ ЗАИМСТВОВАННЫХ СЛОВ В ТАДЖИКСКОМ ЯЗЫКЕ

В статье рассматривается проблема правописания заимствованных слов и способ их заимствования. Автор основываясь на фонетических и морфологических правилах таджикского языка, анализирует исторический процесс заимствования арабских, русских и интернациональных слов в таджикском литературном и устном языке. Так же, в статье используются методы заимствования в русском языке и опыт работы персидских языковедов.

Автор рассматривает заимствование новых слов как один из способов обогащения лексического фонда языка, считает

естественным и необходимым особенно в эпоху глобализации, когда экономическая интеграция и современные технологии устранили барьеры, и вносит конкретные предложения о заимствовании новых слов соответственно с правилами таджикского языка.

Ключевые слова: заимствованные слова, цитируемые слова, заимствование, разговорный язык, фонетическое изменение, письменная форма, алфавит, слог, ударение, гласные, произношение.

ADOPTION OF BORROWED WORDS IN TAJIK LANGUAGE

The article deals with the problem of spelling of borrowed words and the method of borrowing them. The author, based on the phonetic and morphological rules of the Tajik language, analyzes the historical process of borrowing Arabic, Russian and international words in the Tajik literary and oral language. Also, the article uses the methods of borrowing in Russian and the experience of Persian linguists.

The author considers the borrowing of new words as one of the ways to enrich the

lexical structure of the language, considers it natural and necessary, especially in the era of globalization, when economic integration and modern technologies have removed barriers, and makes specific proposals for borrowing new words in accordance with the rules of the Tajik language.

Keywords: came words, borrowed words, borrowing, spoken language, phonetic change, writing, alphabet, syllable, stress, vowels, pronunciation.

Маълумот дар бораи муаллиф: Эшонкулов Эшонқул – самутахассиси Китобхонаи миллии Тоҷикистон. Тел. (+992) 934 615 160; E-mail адрес: Askikho@mail.ru

Сведения об авторе: Эшонкулов Эшонқул – главный специалист Национальной библиотеки Таджикистана. Тел.

(+992) 934 615 160; E-mail адрес: Askikho@mail.ru

Information about the author: Eshonkulov Eshonkul - Chief Specialist of the National Library of Tajikistan. Tel. (+992) 934 615 160; E-mail address: Askikho@mail.ru.

ФАРҲАНГШИНОСӢ

УДК 37:32
ББК 72.00+66.3 (2точик)

НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ НАУЧНОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ СОЦИАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ И ПОДГОТОВКИ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ СПЕЦИАЛИСТОВ ДЛЯ ЭТОЙ ОБЛАСТИ ДУХОВНОЙ ЖИЗНИ

Латифзода Д. Н.

Национальная консерватория Таджикистана им. Т. Сатторова

В последние годы в Таджикистане уделяется огромное внимание такой новой области культуры как социально-культурная деятельность. В условиях приобретения государственной независимости эта сфера получила новый импульс для развития ей научных основ и практик организации информационной деятельности, стимулирования социально-культурного творчества, организации рационального свободного времени и досуга населения, в частности молодёжи. Это связано с всепроникающим характером культуры, которая породила столь же широкую, многообразную и общественно значимую деятельность по её освоению, сохранению, распространению и дальнейшему развитию, которую интегрирует понятие «социально-культурная деятельность». Ключевым понятием в ней являются культурные ценности, которые являются источником и результатом этой деятельности. Это и постоянный объект для их «изучения, сохранения, производства, освоения, использование, и как следствие, разработки и реализации множества адекватных образовательных, информационных, рекреативных, творческих развивающих, реабилитационных и других программ» [4, с.66].

В последние годы расширяются субъекты её деятельности, которыми являются государственные и общественные институты и организации, отдельные лица и социальные общности, объединения, негосударственные структуры, проявляющие активность в различных сферах духовной жизни.

По определению ведущих специалистов и ученых области теории и методики

социально-культурной деятельности первое направление этой активности связано с созданием ценностей культуры, осуществляющее как профессиональными специалистами (писателями, художниками, композиторами, актерами, музыкантами, архитекторами, дизайнерами и.т.д), так и любителями художественного и прикладного творчества.

Второе направление – выразилось в деятельности музеиных работников, реставраторов, специалистов библиотечного и архивного дела и иных форм сохранения ценностей материальной и духовной культуры.

Третье, – ориентировано на распространение ценностей культуры, - вызвало к жизни лекторов, представителей информационно-коммуникационной деятельности, экскурсоводов, работников средств массовой коммуникации и различных форм культурно-просветительской деятельности.

Четвертое, – объединило людей, посвятивших себя решению сложнейшей задачи руководства процессом основание подрастающими поколениями и других групп населения достижений мировой и отечественной культуры:

- педагогических работников, дошкольных, средних, специальных и высших учебных заведений;
- специальных педагогов, специалистов дополнительного образования, обеспечивающих приобщение личности к культуре в открытой социальной среде.

Пятое направление, представленное менеджерами социально-культурной сферы, приняло на себя организационно-посредни-

ческие и административно-управленческие функции стимулирования познавательно-образовательной, художественно-творческой, развлекательно-игровой, спортивно-оздоровительной и иных видов активности в области культуры.

В нынешних условиях эти направления расширяются за счет организации центров культуры и досуга, народных промыслов, организации народного творчества на дому различными видами и жанрами творческой деятельности, участием в различных международных и республиканских смотров, конкурсах, развитием активности другими видами общественной деятельности. Создаются дома ремесел, народные семейные ансамбли, различные художественные коллективы при организациях, учреждениях, ведомствах, министерствах и комитетов по делам молодежи, женщин, спорта и другие типы и формы социально-культурной деятельности.

Перечисленные выше аспекты социально-культурной деятельности далеко не исчерпывают все ее многообразие и совершенно естественно, что эта форма духовной жизни вызывает интерес философии, социологии, психологии, экономики, теории управления и ряда других наук. Однако, интегральной решение проблемы роли и места социально-культурной деятельности в жизни человека и общества оказалось возможным осуществить лишь в настоящее время, в условиях приобретения суверенитета и свободного развития личности,

Благодаря завершению многовекового процесса становления единой науки о культуре – культурологии, которая призвана обеспечить комплексное осмысливания закономерностей и происхождения, развития и функционирования современной культуры, раскрытия структуры и специфики духовного производства, разносторонний анализ национальных и общечеловеческих ценностей. Эта дисциплина как одно из базовых изучается в вузах, средних профессиональных учебных заведениях, которая помогает в будущем активное участие в социально-культурных мероприятиях региона, а главное, настоящей потребностью конструктивно использовать созидательный

потенциал культуры для решения возникших на грани XXI века кардинальных социально-культурных проблем.

В рамках этой научной дисциплины сегодня развивается прикладная культурология, призванная раскрыть социальные технологии приобщения человека к достижениям мировой и отечественной культуры.

Прикладная культурология исходит из необходимости раскрытия механизма формирования в каждом человеке повседневной, практической культуры, которая обеспечивает регуляцию социального бытия, утверждает культуру труда, познания, быта, досуга, социально-культурного творчества, делового и неформального общения.

Нам представляется, что развитие прикладной культурологии и социально-культурной деятельности должна опираться на национально-этнические традиции, развития национальных форм просвещения, социально-культурного творчества, разнообразных видов и форм досугового времяпрепровождения, новых типов учреждений культуры и форм художественного обслуживания, учета специфики сельских условий, (где клубные учреждения являются, по сути единственными центрами культуры и досуга), создании на селе присущие им формы досуга, использования традиционных форм свободного времяпрепровождения и т.д.

Полиэтнический состав проживающих в республике населения требует учитывать этнические особенности, моноглобалистическую культуру населения, удовлетворения их духовных потребностей и интересов.

С конца XX века в этнологической науке, этнопедагогике и этнокультурологии возрастает интерес к процессу «этничизации», этнокультурным и этнопедагогическим. В связи с этим приходится констатировать, что активность таких сообществ как этнос и нация не только не снижается, но, наоборот, идет повышение их потенции и влияния. Кроме того, в современных обществах политика идентичности одерживает верх над практикуемой ранее солидарностью. Невозможно объяснение активизации этнических групп и национальных образований только с конструктивистских или инстру-

менталистских позиций и поэтому необходимо направить усилие ученых на исследование этих процессов, ибо противоречий в межэтнических отношений, от решения конфликтов в этой сфере зависит стабильность и устойчивое развитие каждого общества.

Параллельно процессу этнизации со второй половины XX века начинаются взаимосвязанные процессы глобализации и модернизации, которые набирают силу к концу второго тысячелетия. Глобализация является многоплановым и внутренне противоречивым явлением современной эпохи, которое пронизывает все сферы человеческой деятельности. Эти процессы ведут к унификации культуры, образа жизни и менталитета народов планеты, особенности малых народов.

Следовательно, в ответ на эти процессы набирают мощь усилия народов на сохранение своей этнической идентичности и национальной уникальности. В связи с этим встает проблема сохранения и развития этнических культур, определение и удовлетворение этнических потребностей и национальных интересов. Создание условий для каждой социальной и этнической группы возможностей для удовлетворения в сохранении их языков, этнических традиций, праздников и обрядов. Немало важно в регионах, где проживают этнически меньшинства создание и функционирования кружков по изучению языка, народных художественных коллективов, сохранение традиций, праздников и обрядов, приобщении их к национальной культуре региона проживания и т.д.

По мнению ряда этнологов, исторически всего прочнее этническое окружение индивида. В этнической среде личность обретает чувство устойчивости, защищенности, а национализм возвращает человеку чувство своей значимости.

Другие тенденции связаны с этнификацией различных сфер жизни, миграционным процессами в современном мире, возвращением к народным истокам, национально-культурным традициям. Усилились процессы создания национально-своеобразных структур, национально-образовательных и культурных учреждений. Активизиро-

вали свою работу национально-культурные центры в различных регионах стран.

Тенденции в обществе связаны также и с возрождением религии, возрастанием её роли в общественной и культурной жизни. Особое внимание начало уделяться вопросам исторического самосознания народов.

Особенно следует выделить тенденцию, связанную с самобытностью уникальностью и неповторимостью каждого этноса, которая делает их всех равнозначными. Вместе с тем, отдельные культуры не существуют изолированно друг от друга, они взаимодействуют между собой. Как показывают исследования этнологов, этнокультурная замкнутость и ограниченность ведут к оскудению культуры любого народа, ее застою и однообразию. Культура каждого народа впитывает культурные ценности других народов и творчески их перерабатывает. Поэтому, как справедливо отмечают ученые этнологи А.П.Садохин и Т.Г. Грушвицкая, «в культуре любого этноса имеют место две тенденции. Первая из них заключается в том, что она открыта для культур других народов, обогащается их ценностями, традициями и идеалами. Вторая тенденция состоит в том, что как бы ни были открыты культуры разных народов друг для друга и как бы они не проникали друг в друга, они при этом не растворяются, не утрачивают свою уникальность». [8, с.124].

В этой связи, усиливающая роль воспитания на этнопедагогических традициях позволила уделять внимание к истокам обучения, воспитания, культуры, национальных традиций и т.д.

Вместе с тем, начали изучаться роль поликультурности и многонациональности и моноэтничности в социально-культурной деятельности.

В культурологии и этнопедагогике активно исследуются вопросы этнокультурного образования, культурно-досуговой деятельности, традиционной культуры, социально-культурных институтов воспитания. Огромное внимание уделяется народному художественному творчеству, промыслам. Создаются Дома ремесел, семейные ансамбли. Создаются профессиональные коллективы на основе традиционной культуры. Распространяется народное певческое

творчество и игра на музыкальных инструментах. Все эти тенденции и процессы не могут не влиять на подготовку высококвалифицированных специалистов в Таджикистане, в частности для социально-культурной сферы.

Противоречие современного мира усилили вопросы гармонизации межэтнических отношений и формировании этнокультур. Ибо возникают национальные трения на почве недооценки языка, культур, традиций в многонациональных регионах. Большие возможности в минимизировании этих проблем имеет социально-культурная деятельность. Учитывая характерные особенности народа, призвана обеспечить широкие функции этнокультурного просвещения по возрождении менталитета нации, её консолидации, которая будет подкрепляться системой мероприятий по вовлечению в социально-культурное творчество, организацию межэтнического общения, традиционных и универсальных форм духовно насыщенного досуга, способствующих взаимопроникновению и взаимообогащению национальных и общечеловеческих ценностей. Так, например, важным моментом в межкультурном общении между представителями разных культур является способность понимать и говорить на языках партнёров. Выступая перед студентами страны, Лидер нации, Президент Таджикистана Эмомали Рахмон всегда отмечает необходимость овладения молодёжью овладения иностранными языками (русским как языка межнационального общения в стране и английским) и компьютерными технологиями, а также точными науками. В этом отношении наша молодёжь имеет ряд преимуществ, например, по сравнению с молодёжью Узбекистана и Казахстана где алфавит уже перевели с кириллицы на латинский шрифт. Следовательно, целесообразно предпринять меры по укреплению статуса таджикского языка как государственного, а русского языка как языка межнационального общения.

По справедливому высказыванию руководителя Центра исследования межнациональных отношений Института социологии Российской Академии наук «единая нация это не подавление народов и языков».

Специалист социально-культурной деятельности специфическими средствами и методами распространяет общенациональные и общечеловеческие ценности, направленные на духовнонравственное обогащение личности, приобретение определенной системы знаний, получение необходимой информации, способствует приобщению населения к ценностям отечественной и мировой культуры. СКД имеет возможность содействовать выравниванию уровня этнокультурной компетентности, развитию общенационального сознания путем дифференцированного подхода к каждой социальнодемографической группе, обогащению национальных традиций новым содержанием на общечеловеческой основе, преодолевает региональнокастовые отношения и местничество в сознании и поведении, в особенности среди молодёжи.

Будущий работник социально-культурной сферы имеет специфические возможности для удовлетворения потребности в межрегиональном и межнациональном общении, общественной оценке и самоутверждении. Важную роль в этом отношении могут оказать объединения по интересам, клубы по интересам различной направленности, национально-культурные объединения, коллективы художественного творчества, объединения народных промыслов. Здесь же необходимо отметить массовые праздники различных народов, в которых возрождаются исконно народные игры, веселье, обрядность. Национальный праздник превращается в форму проявления национальной идентичности народа, средством передачи традиций от поколения к поколению.

Этническая особенность социально-культурной деятельности проявляется также в том, что сеть образовательных и культурно-досуговых центров (клубов, библиотек, парков, музеев и др.) формируется с учетом этнического состава населения региона, специфического типа групп в границах территории. Так, в Таджикистане наряду с универсальными учреждениями культуры и досуга созданы национальные типы культурно-досуговых учреждений. Распространены парки культуры и отдыха, олейи, библиотеки, созданы Дворцы и дома

культуры, музеи, мечети как социально-культурные учреждения. Особенно следует отметить тенденцию возрастание парков культуры и отдыха не только в столице республике, но и других городах и районах страны. Они являются общедоступными не зависимы от пола, возраста, национальной и этнической принадлежности. Парки культуры и отдыха представляют молодёжи и взрослому населению возможность отдохнуть, удовлетворить потребность в общении, развлечении, приобщении к ценностям культуры, вовлечь своих детей в игровое видение деятельности. и т. д.

Функционирующие национальные культурные центры (НКЦ) являются своеобразными учреждениями и организациями, формирующими национальное самоопределение, которое сопровождается неизбежной дифференциацией социально-культурных процессов, тщательным учетом этнических особенностей. В НКЦ в содержании этнокультурной деятельности происходит актуализация национальных форм традиционной культуры и общечеловеческих ценностей.

Для представителей национальных меньшинств, при национально-культурных объединениях открываются школы, где по желанию детей, взрослых изучаются родной язык и родная литература, история народа, его культура. Для молодёжи, мигрирующей в Россию, организованы курсы по изучению русского языка. Русский центр культуры информации в г. Душанбе предоставляет огромные возможности для изучения вопросов права, русского языка, литературы, искусства россиян, что позволяет обучающимся лучше изучить историю, культуру, российскую культурную среду и т.д.

В отличие от институтов образования (школ, лицеев, гимназий, колледжей, вузов и др.), где ценности этнической культуры формируются в соответствии с четко предписанными нормами, правилами, а также поддаются регламентации – вплоть до конкретного типа и ритма движения, социально-культурная и досуговая деятельность носит нерегламентированный, игровой или полу игровой характер. Эта деятельность обеспечивает более полное удовлетворение разнообразных индивидуальных

досуговых интересов, запросов и предпочтений людей различных возрастов и профессий, что позволяет стимулировать процессы гармонизации межэтнических отношений.

Особенности социально-культурной деятельности связаны как с содержанием, так и с формами организации культурно-просветительного воздействия на различные этносы, формирование общенациональных и общечеловеческих ценностей.

Специфический характер социально-культурной деятельности и ее предназначение для формирования этнокультуры и общенациональных ценностей в отличии от выполнения учебно-трудовых и гражданских обязанностей проявляется в том, что она строится на добровольных началах. Полная добровольность социально-культурной деятельности позволяет ей выступать наиболее действенным способом урегулирования собственного сознания, чувства и поведения, действий и поступков. Формирование общенациональных чувств и убеждений, построенных на строгом соблюдении добровольности, даёт возможность молодёжи самореализоваться, раскрыть творческие потенции, сочетающие национальные и общечеловеческие основы, не проявившиеся в сфере учебно-трудовой и общественно-политической деятельности. Значение этой черты, т.е. добровольности, проявляется не только добровольным участием в защите национальных и общечеловеческих интересов, но и выражает все возрастающую тенденцию к самопрограммированию молодёжи содержание своей социально-культурной деятельности, основанной на приоритете общечеловеческих ценностей.

Основой формирования межэтнических отношений средствами социально-культурной деятельности осуществляющего в условиях свободного времени, является характер деятельности и сама структура социально-культурной деятельности, в которой воплощено единство обще национальных и общечеловеческих интересов. Задача социально-культурной деятельности – проникновение в сферу духовных интересов и путём активного влияния арсеналов средств и методов деятельности углубление и обогащение этих интересов в гибком

сочетании их этнокультурного содержания и многообразия национальных форм.

Доказательством этого является то, что культура таджикского народа явилась источником духовного развития многих других наций и народностей. Государственная независимость, обеспечение мира и национального согласия создали широкие возможности для взаимного обогащения культур регионов страны и мировой культуры. Этот тезис опроверг предположение о том, что культурное наследие одной нации может принадлежать только самой нации.

Государственная независимость и гармонизация межэтнических отношений расширила использования воспитательных возможностей учреждений культуры другими государственными учреждениями, общественностью, молодёжными структурами и организациями, комитетами молодёжи и женщин, и вообще гражданским обществом.

Достижение мира и национального согласия, которые были в первую очередь, заслугой самого таджикского народа и Лидера нации, Президента РТ способствовали укреплению таджикской нации, развитию народного творчество масс, её культуры. Особенно в 2018 году, который был объявлен Лидером нации, Президентом страны Э. Рахмоном Годом развития туризма и народного творчества, в корне изменилось содержание работы учреждений культуры. Они начали более широко развивать художественное народное творчество, в особенности народные промыслы, организовывать выставки, фестивали, смотры. Широко начала пропагандироваться национальная одежда, проводятся Дни ремесел всех регионов страны. Проводятся «Дни арбуза», фестиваль «Лучший плов вар», фестивали смотры цветов, путём организации выставок народных умельцев и художественного творчества предоставляется ценности таджикской культуры среди гостей из зарубежных стран. Создаются дополнительные, новые места работы,

Лучшие образцы народного творчества и народных ремёсел посредством республиканского конкурса «Таджикистан - моя дорогая Родина» проводимый под патронажем Президента РТ Э. Рахмона

позволили обеспечить массовое вовлечение молодёжи в социально-культурное творчество, развитие их активности в области искусства.

Таким образом, каждый здравый член нашего общества должен высоко ценить достижения независимости, мир, национальное единство, берегать их как святыни, и никогда не забывать, что устои нашего государства, государственная политика, а также теория, методика и организация социально-культурной деятельности видят свои главные задачи в познании повседневного функционирования культуры как компонента общей социальной, регуляции наряду с политикой, экономикой и социальным управлением.

Прикладная культурология как область культурологии решает задачи реализации культурной политики, посредством использования механизмов приобщения населения к ценностям национальной и общечеловеческой культуры, развития социально-культурного творчества и рациональной организации досуга и весь арсенал, и социально-культурные институты для всестороннего развития личности. Она призвана раскрывать механизм реализации нравственно-эстетического потенциала культуры, вовлекать людей в различные формы социально-культурного творчества. Следовательно, эта область должна обладать профессиональными специалистами высокого уровня, которые должны, готовится в средних профессиональных и высших учебных заведениях республики и в передовых зарубежных странах.

На наш взгляд ученые и практики забыли о другом важном направлении научного обеспечения практики социально-культурной деятельности, которая связана с исследованием и использованием достижений клубоведения, парковедения, музееведения и библиотековедения в деятельности культурно-досуговых учреждений. Более 80-лет функционирования этих теорий прикладных наук показывает результаты их исследований дали мощный толчок для развития теории и практики социально-культурной деятельности. Например, мы можем опираться на достижения клубоведения и теории совет-

кого клуба. Ибо в условиях приобретения независимости клубное строительство в республике развивается на новом качественном уровне.

В городах и районах возводятся новые дома и дворцы культуры, скверы, амфитеатры, аллей, спортивные площадки с современным оборудованием, местом для занятий художественной самодеятельностью, концертных выступлений, организации творческих коллективов на национальных традициях и т.д. При открытии некоторых дворцов культуры принимает участие лично Лидер нации, Президент Республики Таджикистан Эмомали Рахмон.

По определению Н. К. Крупской, одной из теоретиков клуба они превращаются в «коллектор (собиратель) рабочей самодеятельности», удовлетворяют потребности «в общественном домашнем очаге» [6, с. 8-12].

Определяя педагогические задачи клуба, Сухомлинский В. А. отмечает, «особенность клуба заключается в его воспитывающем характере, «самодеятельность только тогда обретает воспитывающую силу, когда одухотворена мудростью педагогического замысла».

Уместно вспомнить высказывание видного ученого В.Е.Триодина о том, что «можно построить прекрасное здание, выделить штатные единицы, а клуба не будет», потому, что клуб это люди».

Клуб удовлетворяет культурные нужды населения, развивает самодеятельности и управлению ею.

«Клубные учреждения для того и создаются, чтобы на его базе действовали клубные объединения» (В.Е.Триодин). Следовательно, клубное учреждение и клубные объединения не должны быть изолированы друг от друга.

В 2021 году нами была разработана и представлена на обсуждение Образовательная программа по направлению «Менеджмент социальной и культурной сферы», по которой в настоящее время организован учебный процесс по подготовки кадров сферы социально-культурной деятельности.

Актуальность и особенность образовательной программы «Менеджмент социальной и культурной сферы» обусловлена,

возрастанием роли культуры в духовном развитии общества; острой потребностью в осмыслении проблем, связанных с сохранением и развитием культурной деятельности, увеличением количества построенных домов и дворцов культуры в стране, объединяющие комплекс культурных услуг; растущим спросом мировой общественности к многовековой национальной культуре таджиков, к её непреходящих ценностям и потребности в высококвалифицированных специалистах – менеджеров социально-культурной деятельности. Интенсивный рост строительства учреждений культуры в республике, в том, числе, центров, домов и дворцов культуры нового типа по всей стране – от городских до сельских поселений, ориентированных на успех в условиях рыночных отношений; динамично развивающая инфраструктуры культуры, возрождение и всяческая поддержка народного творчества и промыслов ставят задачу подготовки кадров сферы управления и организации социально-культурной сферой, которая позволяет проецировать контуры будущего на основе исследуемых тенденций развития социально-культурной деятельности в Таджикистане, изменений в целевых приоритетах культурно-досуговой деятельности в стране, организационно-педагогических механизмов её обеспечения и. т. д.

Переход к новой образовательной программе даёт возможность преодолеть противоречие, связанное с тем, что достаточно широкое направление подготовки специалистов опирается на принятой общественным сознанием фундаментальными научными дисциплинами, совокупный опыт республики и стран СНГ, зарубежных стран. Преимущество качественно новой системы культурологического образования проявляется в том, что в основе его – теория и история культуры, философия, социология, правовые основы культуры, культурология личности, семьи, труда, общественной жизни, быта, педагогики, досуга и многих других компонентов фундаментальной и прикладной культурологии. Опора на них помогает глубже осмыслить сущность и специфику духовной жизни, природу и функции культуры; раскрыть своеобразие и общечеловеческие основы нацио-

нальной культуры; сохранить и обогатить достижения народного творчества, внести эстетические начала в повседневную жизнедеятельность.

Эти и другие необходимые актуальные задачи в современной социально-культурной ситуации, их практическая реализация, послужили основанием для разработки образовательной программы «Менеджмент социальной и культурной сферы».

Подготовка специалистов в выше указанных направлениях могут быть восребованы не только в республике, но и иметь региональное значение для всех республик Центральной Азии. Следует также отметить подготовку специалистов для республики в области социально-культурного проектирования, являющейся общей для будущих специалистов в области, архивного, музеиного, клубного, паркового, туризма, библиотечного и вообще культурно-досуговой деятельности, потребность в которых для стран содружества имеет принципиальное значение, и специалисты которых могут, обогатит прикладную культурологию и её практическую

сферу как в республиканском, региональном, так и в международном масштабе. На ряду с этими специальностями в ВУЗах культуры и колледжах, в силу сложившейся в них базы, в первую очередь, целесообразно обеспечить подготовку технологов социально-культурной деятельности, работников учреждений клубного типа, организаторов социально-культурной деятельности с детьми и подростками, педагогики любительского прикладного творчества других видов традиционного творчества и т. д.

Как специалисты широкого профиля выше указанные организаторы СКД призваны выявлять, удовлетворять и развивать социально-культурные интересы разных групп населения, разрабатывать целевые культурные программы и социальные технологии их осуществления, стимулировать инновационные движения в сфере культуры, управлять экономическими механизмами организации СКД, внедрять эффективные педагогические методики развития культурно-эстетического творчества.

Литература

1. Ариарский, М.А. Прикладная культурология. – СПб, 2001. – 288 с.
2. Консепсияи рушди фарҳанги Чумхурии Тоҷикистон [Матн]: Бо Қарори Ҳукумати Чумхурии Тоҷикистон аз 30 декабря соли 2005, №501 тасдиқ шудааст // Консепсияи рушди фарҳанги Чумхурии Тоҷикистон: дастовардҳо ва масъалаҳои ҳалталаби татбиқи он. – Душанбе: Эҷод, 2007. – С. 4 –37.
3. Дар бораи фарҳанг [Матн]: Қонуни Чумхурии Тоҷикистон, 13 декабря соли 1997, №519 // Ахбори Маҷлиси Олии Чумхурии Тоҷикистон. – 1997. – №23–24. – С.120–134.
4. Киселева, Т. Г., Красильников, Ю.Д. Социально-культурная деятельность: учебник. – М.: МГУКИ, 2004. – 539 с.
5. Образовательный стандарт по специальности 1-21-04-010201 «Менеджмент социальной и культурной сферы», квалификация – «Культуролог-менеджер» / составитель: доктор педагогических наук, профессор Латифзода Д.Н. – Душанбе, 2021. – 35 с.
6. Крупская, Н. К. Педагогические сочинения. – М., 1960. – Т. 8. – С.8-12.
7. Проблемы национального и интернационального в развитии культуры Советского востока: материалы всесоюзной конференции. – Душанбе: ТГИИ им. М.Турсунзаде, 1990. – 197 с.
8. Садохин, А. П., Грушевицкая, Т. Г. Этнология. – М., 2002. – 244 с.
9. Социально-культурная деятельность: типовая учебная программа по истории и теории СКД. – Душанбе, 2022. – 70 с. (на тадж. яз.).
10. Шукухи ваҳдат. – Душанбе: Ирфон, 2017. – 112 с.

НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ НАУЧНОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ СОЦИАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ И ПОДГОТОВКИ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ СПЕЦИАЛИСТОВ ДЛЯ ЭТОЙ ОБЛАСТИ ДУХОВНОЙ ЖИЗНИ

В статье раскрываются проблемы теории и методологии социально-культурной деятельности в условиях приобретения государственной независимости; применены различные виды трактовки социально-культурного анализа; используются различные теории прикладной культурологии, её составных частей (в особенности клубоведения) с целью изменения поля социально-культурного поиска в сторону новых проблем; анализируются приоритетные направления подготовки кадров на основе разработанной новой образовательной программы в условиях возрастания культурологического анализа социально-культурной деятельности; выявлены ключевые проблемы организации информационно-просветительной деятельности, культурно-творческого развития и организации досуга молодежи; обозначен контент реализации свобод-

ного времени личности на основе принципа единства национальных и общечеловеческих ценностей; в статье развиваются идеи относительно новых концепции этнокультуры, влияющих на вовлечение молодежи в культурно-досуговую сферу на основе национально-этнических традиций. Представлены основы концепции новой образовательной программы по менеджменту социальной и культурной сферы для Таджикистана и эффективные пути её реализации.

Ключевые слова: социально-культурная деятельность, социально-культурная сфера, научный дискурс прикладной культурологии; клуб как социально-культурный феномен; образовательная программа; прогноз и основные направления подготовки кадров в колледжах и в ВУЗах культуры и искусств республики.

БАЪЗЕ МАСъАЛАҲОИ ТАъМИНИ ИЛМИИ ФАҶОЛИЯТИ ИЧТИМОЙ- ФАРҲАНГӢ ВА ОМОДАГИИ КАСБИИ МУТАҲАССИСОН ДАР ИН СОҲАИ ҲАЁТИ МАҶНАВӢ

Дар мақолаи илмӣ мушкилоти назајӣ ва методологии фаҷолияти иҷтимоӣ-фарҳангӣ дар шароити соҳибистикӯлӣ инъикоси худро ёфтаанд; намудҳои мухталифи таҳлили иҷтимоӣ-фарҳангӣ мавриди истифода қарор дода шудаанд; инчунин, назарияҳои гуногуни фарҳангшиносии татбиқӣ, аз ҷумла ҷузъҳои таркибии он (баҳусус клубиноси) бо мақсади дигаргун сохтани ҷустӯҷӯи самтҳои иҷтимоӣ-фарҳангӣ дар баҳши мушкилоти нав истифода гардиданд; самтҳои афзалиятноки омодагии мутахассисон дар заминаи коркарди барномаи нави таҳсилотӣ дар шароити афзудани таҳлили фаҷолияти иҷтимоӣ-фарҳангӣ аз нигоҳи фарҳангшиносӣ баррасӣ шудаанд; мушкилоти қалидии ташкили фаҷолияти иттилоотӣ-мâърифатӣ, рушди фарҳангӣ-эҷодӣ ва фароғати ҷавонон ошкор гардидаанд; муносибат ба мазмуни фаҷолияти иҷтимоӣ-

фарҳангӣ ҷиҳати татбиқи вақти холии шахсият дар заминаи принципи ягонагии арзишҳои миллӣ ва умумибашарӣ муайян шудааст; дар мақола ғояи асосӣ ҷиҳати инкишофи консепсияи нави фарҳанги этникӣ бобати ҷалби ҷавонон ба фаҷолияти фарҳангии фароғатӣ дар заминаи анъанаҳои миллӣ-этникӣ тавсее ёфтаанд; асосҳои консепсияи нави барномаи таҳсилотӣ оид ба менеджменти соҳаи иҷтимоӣ ва фарҳангӣ барои Тоҷикситон ва роҳҳои самараноки татбиқи он пешниҳод гардиданд.

Қалидвоҷаҳо: фаҷолияти иҷтимоӣ-фарҳангӣ, соҳаи иҷтимоӣ-фарҳангӣ; муҳокимаи гуногунпажӯӣ фарҳангшиносии татбиқӣ; клуб – чун хориқаи иҷтимоӣ-фарҳангӣ; барномаи таҳсилотӣ; дурнамо ва самтҳои асосии омодагии мутахассисон дар коллеҷ ва муассисаҳои таҳсилоти олии касбии фарҳанг ва санъати ҷумҳурӣ.

SOME ISSUES OF SCIENTIFIC SUPPORT OF SOCIO-CULTURAL ACTIVITIES AND TRAINING OF PROFESSIONAL SPECIALISTS FOR THIS AREA OF SPIRITUAL LIFE

The article reveals the problems of the theory and methodology of socio-cultural activities in the conditions of acquiring state independence; applied various types of interpretation of socio-cultural analysis; various theories of applied cultural studies, its components (especially club studies) are used in order to change the field of socio-cultural search towards new problems; the priority directions of personnel training are analyzed on the basis of the developed new educational program in the conditions of increasing culturological analysis of socio-cultural activities; the key problems of organizing information and educational activities, cultural and creative development and organization of youth leisure were identified; the content of the realization of the free time of the individual is

Маълумот дар бораи муаллиф:
Латифзода Д. Н., доктори илмҳои педагогӣ, профессор, мувонии ректори Консерваторияи миллии Тоҷикистон. Суроғ: 734025. Тоҷикистон, ш. Душанбе, кӯчаи Ҳусейнзода 55. Е mail: dilovar@mail.ru

Сведения об авторе: Латифзода Д. Н.,
доктор педагогических наук, профессор,
заместитель ректора по научной работе

indicated on the basis of the principle of unity of national and universal values; the article develops ideas regarding new concepts of ethnic culture that affect the involvement of young people in the cultural and leisure sphere based on national and ethnic traditions. The basics of the concept of a new educational program on the management of the social and cultural sphere for Tajikistan and effective ways of its implementation are presented.

Keywords: social and cultural activity, social and cultural sphere, scientific discourse of applied cultural studies; the club as a socio-cultural institution; educational program; forecast and main directions of personnel training in colleges and universities of culture and arts of the republic.

Национального консерватория Таджикистана. Адрес: 734025. Таджикистан, г. Душанбе, улица Ҳусейнзода 55. Е mail: dilovar@mail.ru

Information about the author: Latifzoda D.N., Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Deputy Rector for Scientific Work of the National Conservatory of Tajikistan. Address: 734025. Tajikistan, Dushanbe, Huseynzoda Str. 55. E-mail: dilovar@mail.ru

УДК 329.78:008
ББК 66.3+71

ВКЛАД ТВОРЧЕСКОЙ МОЛОДЕЖИ ТАДЖИКИСТАНА В РАЗВИТИИ МЕЖНАЦИОНАЛЬНОЙ КУЛЬТУРЫ

Набиев В.М.

Худжандский государственный университет имени академика Бободжона Гафурова

В условиях государственной независимости Таджикистана особое внимание уделяется творческой молодежи. Основатель мира и национального единства – Лидер нации, Президент Республики Таджикистан Эмомали Раҳмон во время выступления на встрече с одаренной молодежью республики 16 мая 1998 г. отметил: «В лице каждого из вас я вижу

сегодня будущих ученых и писателей, мастеров ремесел и искусств, политиков и обществоведов, коммерсантов и предпринимателей, министров и руководителей государства. Ведь каждый из нас в недалеком будущем, заняв свое место в обществе, возложит на свои плечи ответственность за судьбу нации, государства и

нашей государственности, прия на смену отцам и старшим братьям.

В действительности история человечества, ее развитие идут именно таким путем: каждое нынешнее поколение оставляет будущему поколению в наследство свои опыт и знания, а новые поколения, в свою очередь, принимая это наследие, развивают и совершенствуют его, обеспечивая тем самым прогресс различных сфер общества.

Если молодежь – это будущее нации, то талантливую и одаренную молодежь можно назвать гарантом ее чести и достоинства. Именно грамотная, талантливая молодежь, сохраняющая науку и культуру своей нации, может служить необходимым связующим звеном в цепочке знаний, передаваемых от поколения к поколению.

Талант, на мой взгляд, подобен родничку – если мы не откроем ему дорогу, он рано или поздно пересохнет. Точно также, подобно роднику, который утоляет жажду людей, всякий талант необходимо воспитывать, беречь и сохранять, создавать благоприятные условия для его дальнейшего развития» [15, с.290-291].

Жизнь подтвердила правоту и напутствие Главы государства таджиков. Возрастающая роль нравственности, духовного возрождения, взаимопроникновения культур и цивилизаций являются одним из главных задач культурной политики суверенного Таджикистана.

В связи с этим Президент Республики Таджикистан Эмомали Рахмон подчеркнул: «Приятно сознавать, что и в нынешних условиях процесс взаимообогащения культур, имеющий вековую традицию, находит своё продолжение» [16, с.323].

Активным участником и носителем процесса взаимообогащения культур является творческая молодежь республики.

Творческие поездки театральных коллективов Таджикистана в страны дальнего и ближнего зарубежья, их участие в международных конференциях способствовали укреплению дружбы народов, повышению профессионального мастерства артистической молодежи. Достижения таджикских театров на

конкурсах в Центральной Азии, Исламской Республики Иран, Германии и многих других странах свидетельствуют о том, что национальный театр возрождается и развивается.

Спектакль молодого режиссёра Барзу Абдураззакова «Шабпарак хоб дид!» («Летучей мыши приснился сон»), поставленный на сцене театра имени Камола Худжанди, с большим успехом был принят зрителями. В 2000 году спектакль завоевал «Гран-При» на Международном конкурсе Центральной Азии в Бишкеке. Он также был показан на сценах театров Германии, где получил высокую оценку [11, с.284].

В рассматриваемый период больших успехов добился Государственный экспериментальный театр юного зрителя «Ахорун». Поставленный на сцене этого театра спектакль «Юсуфи гумгашта бозояд ба Канъон» («Иосиф потерянный вновь вернётся в Ханаан») был удостоен «Гран-При» первого Фестиваля ТЮЗов Средней Азии и Казахстане и «Гран-При» Регионального фестиваля – «Навруз-90» [12].

13-20 апреля 2001 г. в городе Санкт-Петербурге Международным Центром Балтики организован третий Фестиваль русских театров Содружества Независимых Государств «Встреча в России». В нем Русский драматический театр им. Вл. Маяковского представил спектакль «Закат» (по произведению И.Бабеля, постановка Султона Усмонова). Молодые актёры Д.Мурзинов, М.Ярмолик, Ш.Рахматуллоев, Ф.Сабзалиев, Р.Бутаев успешно прошли серьёзный экзамен своих коллег.

В июле 1999 г. коллектив Республиканского театра кукол находился с гастролями в Италии, где принял участие в Международном фестивале кукольных театров с новой программой А.Аминова и З.Джаводова «Размышления о войне и мире».

В мае 2018 г. в городе Сочи Российской Федерации состоялся девятый Международный фестиваль независимых театров – «Молодежное небо». Таджикский государственный молодежный театр им. М.Вахидова на конкурс представил

спектакль «Актриса» казахского драматурга Карины Шадимовой. Актриса Зарина Бадалова была удостоена премии «Лучший исполнитель женской роли». Кроме того спектакль завоевал призы по номинациям «Лучшие оформления сцены», «Лучшие пластические решения сценических произведений» [19].

Театральных зрителей порадовала молодая труппа Канибадамского государственного театра им. Тухфы Фозиловой. Они на шестом международном фестивале «Северные встречи» в городе Нижневартовск Ханты-Мансийского автономного округа «на суть зрителей вынесли спектакль «Кори ишкамба» по мотивам повести С.Айни «Судьба ростовщика». Судейская группа из числа видных театролов России и Германии по достоинству оценили выступления канибадамских молодых актеров и удостоили премией «За лучшее отражение традиции» кандидат искусствоведения Татьяна Тихонец с воодушевлением писала, что даже Центральная телевидения России обратила внимание на этот спектакль. Это трое актеров со своей народной комедией исполнивший на хорошем русском языке убедили всех [4].

С гордостью можно отметить, что в годы независимости успешно выступали молодые артисты оперы и балета. Так, выпускник Ленинградского хореографического училища, заслуженный артист Таджикистана Фаррух Рузиматов, являясь одним из ярчайших звезд мирового балета, работает в Мариинском театре Санкт-Петербурга. Он согласно договору в 1991 г. блестяще выступал на сцене Нью-Йоркского театра «Метрополитен Гарден». Выступлением звезды мирового балета Фарруха Рузиматова восхищались американцы, и он покорил своим искусством сердца поклонников балета. Тогдашний Президент США Джордж Буш и его супруга Барбара Буш в честь Фарруха организовали банкетное засолье в Белом Доме [11, с.285].

Талантливый оперный певец Рустам Дулоев оттачивал своё оперное искусство в знаменитом театре Ла-Скала Италии.

Целесообразно отметить, что по указанию и при поддержке Лидера нации Эмомали Рахмона молодые талантливые исполнители Шохрух Юнусов «Худжаста Мирзовали проходили обучение в оперных учреждениях Италии.

Ученик Адхама Халикова Шохрух Юнусов на международном фестивале оперных певцов (город Сан-Рамео, 21-25 апреля 2014 г.) завоевал Диплом 1 степени. После шестимесячной стажировки в крупных оперных центров Италии Худжаста Мирзовали вернулась в Таджикистан.

Представители творческой молодежи Таджикистана успешно работали в музыкальных учреждениях ближнего и дальнего зарубежья. Воспитанник Таджикинского государственного института искусств им. М.Турсунзаде и Академии музыки им. Гнесиных Шухрат Ашуров работал преподавателем в Московском государственном институте культуры и музыкального колледжа им. Альфреда Шнитке г. Москвы. Уместно отметить, что он является членом Союза композиторов Российской Федерации. Он сочинил музыкальные произведения для Оркестра русских народных инструментов (руководитель Борис Ворон), Оркестра народных инструментов им. Тер-Осипова, Симфонического оркестра (руководитель Вероника Дударова). Шухрат Ашуров возглавлял Союз композиторов Таджикистана.

Молодой композитор Алишер Латифзода работал в Узбекистане и в Казахской национальной консерватории им. Курмангазы. Является членом Национальной Ассоциации композиторов США, членом Союза композиторов России и Узбекистана.

В марте 2017 г. Фарангис Нуруллоходжаева известный в Таджикистане и Канаде композитор, внучка известного в Таджикистане композитора Зиёдулло Шахиди завоевала Золотую премию «Мировая музыка (Global music)» по результатам цикла концертов Международного симфонического оркестра. Её произведение «Вечность мгновения» известно в России,

Швеции, Швейцарии, США и других странах мира.

Артистическая молодежь республики в составе художественных коллективов «Зебо», «Чаманоро», «Лола», «Ганджина» и других творческих групп показали свое исполнительское мастерство на Днях культуры города Душанбе в Москве (март 1997 г.), Днях культуры Таджикистана в Узбекистане (апрель 1998 г.), Днях культуры Таджикистана в России (октябрь 2005 г.), Дня Таджикистана в ЮНЕСКО (ноябрь 2005 г.).

Одарённая молодежь, продолжая опыт прошлых фестивалей песни и музыки, обогащали их более содержательными и богатыми произведениями. Еще в конце 80-х годов на музыкальном небоскрёбе появился Международный конкурс – Фестиваль эстрадных песен «Азия даусы» («Голос Азии»). И сегодня этот конкурс стал традиционным. В разные годы талантливые таджикские певцы Кароматулло Курбонов, Далер Назаров, Кимиё Джураева, Наргис Бандишеева и др., участвуя в этом фестивале, внесли достойный вклад в пропаганде национальной песни и музыки.

В 1999 г. на Фестивале эстрадных песен «Азия даусы» показали свое исполнительское мастерство представители 20 стран мира – США, Индонезии, Италии, Югославии, Китая, Ирландии др.

Представительный состав жюри, организаторы конкурса и многочисленные зрители были восхищены профессиональному мастерству, артистизму и блестящему выступлению таджикской певицы Дилором Курбоновой. По решению жюри молодая певица Дилором Курбонова была удостоена приза зрительской симпатии, специального приза оргкомитета «Азия даусы», призами мэра г. Алма-Аты и компанией радио и телевидения «МС» [13].

Взаимные связи творческой молодежи способствовали укреплению дружбы народов и взаимообогащению искусств различных наций. Разные продюсерские организации учредили концерты талантливых таджикских певцов в соседних республиках. Свидетельством этого яв-

ляется концерт дуэта Лайло и Дилором Курбоновой в г. Ташкенте.

В годы независимости расширились научные и творческие связи Таджикского государственного института культуры и искусства им. М.Турсунзаде с Московским государственным университетом культуры и искусства, Санкт-Петербургским университетом культуры и искусства, Хабаровским институтом искусства и культуры, Челябинской государственной академией культуры и искусства.

В марте 2003 г. согласно договоренности между руководством Таджикского государственного института искусств им. М.Турсунзаде и профессором кафедры языков Центральной Азии Берлинского университета Лутсом Ржехаком группа студентов Берлинского университета, проходя практику в Таджикском государственном институте искусств им. М.Турсунзаде, организовали ансамбль «Чилтан». Они, обогатив свой репертуар фольклорными песнями таджиков, успешно выступили на заключительном концерте, который демонстрировался на Таджикском телевидении [3, с.48].

Студенты института в мае 2003 г. совместно выступали с ансамблем «Шелковый путь» под руководством Йо-Йо-Ма.

На этот период активизировалось участие студентов и преподавателей Таджикской национальной консерватории в международных конкурсах. Они по различным проектам с концертами выступили во Франции, США, Афганистане, Швейцарии, Иране, Южной Корее, Китае, Катаре и других странах.

Студентка Ситора Давлатова выступила с научным докладом по проблеме суфийской музыки и заняла первое место. Ректор Новосибирской государственной консерватории им. Глинки, доктор искусствоведения Константин Михайлович Куреня дали высокую оценку исследованию Ситоры Давлатовой.

Хасанова Марджона во Львове участвовала в работе IV Международной академии музыки молодых под руководством Народного артиста СССР Юрия Башмета, студентка Фарзона Савдар-

шоева участвовала в международном мастер-классе профессоров мира. Они стали обладателями Сертификата Международной музыкальной академии Башмета [1].

По рекомендации Ученого совета Таджикской национальной консерватории передовые студенты для продолжения учебы были направлены в Уральскую и Новосибирскую консерватории, Челябинскую государственную академию культуры и искусства, музыкальную академию Лодза (Польша). В 2013 г. ожидалось возвращение выпускников Уральской государственной консерватории Сангинмурода Бобиева (флейта), Саломат Собировой (вокал) и Тегеранского университета Сатторова (уд).

По инициативе и поддержке Правительства Республики Таджикистан большая группа одаренной молодежи обучалась в Пермском хореографическом колледже. В мае 2011 г. учащиеся Пермского хореографического колледжа и Таджикского хореографического колледжа им. Малики Собировой успешно выступили на концерте, посвященном 20-летию первого Международного конкурса имени Народной артистки Советского Союза Малики Собировой. Уместно отметить, что почетным гостем концерта была первая обладательница Гран-При Международного конкурса имени Малики Собировой Народная артистка России, директор Пермского хореографического колледжа Л.Д.Шевченко [9].

Исторический опыт показывает, что подрастающее творческое поколение успешно продолжает эстафету старшего поколения. Особое место в их репертуаре занимают песни о дружбе народов, о Родине. Молодая певица Парвина Шукруллоева в Международном телевизионном конкурсе «Утреняя звезда» удостоилась звания «Принцесса Востока». В мае 2001 г. Парвина Шукруллоева вместе с Народным артистом Таджикистана Курбонали Раҳмоновым, заслуженным артистом Таджикистана Ақбаром Мирраджабовым, заслуженным деятелем искусств Республики Наби Джалоловым участвовала в XIX Международном фестивале «Апрельская весна», который проходил в

столице Корейской Народно-Демократической Республики – г. Пхеньяне. Показывая высокое певческое мастерство, она стала обладателем Серебряного Кубка [7, с.98].

Получило широкое признание выступление молодых исполнителей танцевального искусства Таджикистана. Так, в 2000 г. душанбинка Наташа Иванова стала обладателем четырех призов III Международного фестиваля-конкурса «Надежда Европы-2000» в Сочи, в том числе главного приза «Будущее Европы-2000», а Э.Сатторова стала дипломантом VII Международного молодежного фестиваля танца Tanzolimp.

Талантливая и одаренная молодая танцовщица, учащаяся пятого класса лицея искусства им. Ахмада Бобокулова (отделение классическая хореография) Мијгона Хакимова выступила с танцевальными номерами на Декаде литературы и искусства Таджикистана в Узбекистане (1998 г.), в День независимости Туркменистана в Ашхабаде (1998 г.), в телекомпании «ТВ-6» (Москва), в Симпозиуме, посвященном 1100-летию Государства Саманидов в Санкт-Петербурге (апрель 1999 г.).

В январе 2001 г. в г. Сочи для участия в IV Международном фестивале-конкурсе творчества детей и подростков «Надежда Европы» собрались 1500 одаренных детей со всех концов Содружества Независимых Государств, а также США, Франции и других стран. Среди них была и сияющая звездочка таджикской сцены Мијгона Хакимова. Кстати, «Надежда Европы» - это крупный континентальный конкурс, организатором которого являлся «Король танца» Махмуд Эсамбаев.

Таджикские танцы «Ороста» и «Доира» в исполнении Мијгоны понравились членам жюри, зрителям и поклонникам искусства. Она блестяще исполнила эти танцы. Поэтому Мијгона наряду со званием Лауреата и Диплома I степени получила специальный приз – «Сохранение национальной традиции в хореографии» [14].

Одной из ярких страниц периода независимости является участие молодежи Таджикистана в Дельфийских играх.

Согласно преданиям греческого народа Дельфийские игры связаны с подвигом Аполлона, который получил имя Пифиетса после уничтожения дракона Пифона. В переводе слово «дельфи» означает «тайна». Аполлон является исторической личностью греков, который после победы над драконом Пифон обеспечил благоприятный расцвет Греции. В целях ознаменования этой победы он организовал музыкальный конкурс. С того дня Дельфийские игры как древнейшая традиция знаменита в мировой среде.

Организация и проведение Дельфийских игр начинается с 582 г. до н.э., и ее родиной считается Греция.

Дельфийские игры возродились в 2000 г. Эти мероприятия проводились в Москве среди представителей 27 государств мира. В настоящее время эти игры приобрели международный характер.

В 2004 г. Мишгона Хакимова участвовала в Дельфийских играх молодежи стран Содружества Независимых Государств, которые проходили в столице Молдавии в г. Кишинёв. На гала-концерте фестиваля присутствовал Президент Молдавии. Мишгона Хакимова выступала с танцевальными номерами «Ороста» и «Джавони». Она была удостоена Диплома первой степени и золотой медали.

С 20 по 26 октября 2008 г. в г. Минске Республики Беларусь проходил V Фестиваль Дельфийских игр среди 12 стран Содружества Независимых Государств. Учащийся Республиканской средней специальной музыкальной школы-интерната им. Миратулло Атоева Исмоил Саидов в номинации народных песен занял третье место и бронзовую медаль Дельфийских игр молодежи СНГ. Также ученик этой школы Сорбони Сайджалол и ученица гимназии «Душанбе», солистка детской группы ансамбля «Падида» Райхона Абдуллоева стали Дипломантами фестиваля [21].

С 18 по 23 апреля 2017 года в Свердловской области (г. Екатеринбург),

Российской Федерации проходили Шестнадцатые молодежные Дельфийские игры государств – участников Содружества Независимых Государств.

Шестнадцатые молодежные Дельфийские игры СНГ проводились в целях дальнейшего практического развития Дельфийского движения, как высшего форума искусства, содействия сохранению и развитию национальных культур, поощрения межкультурного диалога, укрепления связей между странами, развития сотрудничества молодежи, творческой интеллигенции и учебных заведений стран СНГ в гуманитарной сфере, совершенствования форм эстетического воспитания и художественного образования, содействия профессиональному росту молодых деятелей культуры, популяризации средствами искусства института семьи, содействия повышению роли семьи в жизни общества и сохранению семейных ценностей.

По данным Минкультуры РТ, Таджикистан на этом культурном форуме представляли 16 участников. В том числе, в номинациях фортепиано – Зарнисор Набиева и Рафоат Шоазимова, скрипка – Юнова Мирзоева, Олеся Мамадгазиева и Рафика Сангинова, изобразительное искусство – Барно Афзалшо и Томирис Кишварзода, академическое пение – Алиджон Гафоров, народное пение – Чоршанбе Аловатов, народные инструменты – Идикбек Тошев, Анушервон Сангинов, Виктория Латипова и Азиза Мансурова.

С гордостью можно сказать, что талантливая таджикская молодежь своим блестящим мастерством представляют нашу солнечную республику на различных международных конкурсах. Так 31 августа 2008 г. при подведении итогов телевизионного конкурса «Пять звезд Интервидения», который проходил в г. Сочи Российской Федерации, молодая таджикская певица, 19-летняя Тахмина Ниёзова завоевала Гран-При конкурса. На конкурсе она исполнила три песни и набрала 216 голосов. Подведение итогов конкурса осуществлялось путем голосования через SMS. Согласно условиям

конкурса возраст участников был установлен от 16 до 30 лет. В нем имели право участвовать представители стран СНГ и Прибалтики. В конкурсе участвовали 11 певцов. Тахмина Ниёзова также стала обладателем приза «Дебют Интервидения» [20].

В Международном фестивале «Небо Содружества», организатором которого являлся Международный фонд культуры СНГ, молодежь из 12 стран исполняла знаменитые песни прошлых лет. Республику Таджикистан представляла молодая певица Мехрнигори Рустам. В качестве почетного гостя присутствовал Народный артист Советского Союза Джурабек Муродов. Свои впечатления о приятных моментах фестиваля таджикский драматург и журналист Джума Куддус описывает следующим образом: «Когда в репетиционном зале звучала фонограмма музыки популярной песни времени «Надежда», случайно в зал вошла автор музыки Народная артистка Советского Союза Александра Пахмутова. Её сердце обрадовалось, и она заинтересовалась исполнительницей песни. Ей сказали, что это представитель Таджикистана и показали Мехрнигори Рустам. Выдающийся композитор советского времени Александра Пахмутова, прослушав песню, была в восторге от сильного и прекрасного голоса таджикской певицы и проявила к ней ласку и любовь. Александре Пахмутовой понравились прекрасный голос, национальное платье и даже косички Мехрнигор. Поскольку качество фонограммы было недостаточно хорошим, Александра Пахмутова сама села за рояль и стала аккомпанировать. Организаторы фестиваля заявили, что Мехрнигор родилась под счастливой звездой. И конферансье объявила: «Песня «Надежда». Аккомпанирует автор музыки – Народная артистка Советского Союза Александра Пахмутова. Исполнитель песни – молодая певица из Таджикистана Мехрнигори Рустам».

Для молодой таджикской певицы, солистки ансамбля «Рухшона», постоянного участника культурных мероприятий республики Мехрнигори Рустам это

важнейшее событие стало еще одним серьёзным экзаменом в ее твердом шаге на пути музыки мирового уровня [9].

Молодые музыканты развиваются международные связи. В январе 2002 г. в Австрии, Германии и Нидерландах был издан первый аудио-альбом группы «Авеста». Запись альбома производилась на известной немецкой студии звукоzapиси «Double Moon Records». В 2009 г. группа «Шамс» совместно с английской группой «Maroon Town» выступила на престижных площадках Лондона, а известным таджикским эстрадным исполнителям Шабнами Сурайё, Бахром Гафури и Джонибеку Муродову в Манхэттен-Центре Нью-Йорка впервые были вручены премии Big Apple Music Awards. В 2011 Шабнами Сурайё и Джонибек Муродов второй раз стали обладателями этого престижного приза [6, с.591-592].

На состоявшемся в Москве 12 июня 2016 г. праздничном концерте Молодежного симфонического оркестра Содружества Независимых Государств, посвященном 25-летию Содружества Независимых Государств и Дню России выступили студенты Национальной консерватории Таджикистана – Сухроб Фозилов, Фуркат Остонаев и Сино Махмудов.

В программу праздничного концерта были включены произведения классической музыки в исполнении солистов московского театра «Новая опера», ведущих музыкантов России и стран СНГ и лауреатов Четвертого музыкального фестиваля молодежи из стран СНГ «Таланты Содружества» имени и памяти Фуата Мансурова, а также произведения композиторов России и стран СНГ.

Молодая таджикская певица Мехрона Гайбуллоева успешно выступила на телевизионном музыкальном конкурсе «Ты супер!» Российского телевидения НТВ.

В рамках Дней культуры Таджикистана в Японии молодые таджикские исполнители Мадина Акназарова, Фирдавс Хошимов, Сироджиддин Джураев с концертными номерами выступали в городах Токио и Скуба.

В декабре 2019 г. 21 летний студент Таджикского государственного института культуры и искусства им. Мирзо Турсунзаде Чоршанбе Аловатов в Казахстане стал обладателем Гран-При Международного конкурса Central Asias got talent.

В взаимообогащении культур особое место принадлежит совместному выступлению юных талантов. Так, в феврале 2020 года на престижном телевизионном конкурсе Российской Федерации «Голос.Дети» юная Манижа Аминова вместе со своей сверстником Валерий Базыкиной исполнили песню «Трава у дома». Уместно отметить, что эту песню исполняла музыкальная группа «Земляне». В 2009 году по инициативе Роскосмоса этой песни придан статус «Космическая песня России», которая исполняется в предполетных минутах в летнем поле [24].

Стало добной традицией воспитание детей и подростков в духе дружбы народов путем проведения фестивалей песни и музыки. В 2008 г. благодаря поддержке Исполнительного органа государственной власти Согдийской области и Фонда Содействия Института «Открытого общества» в Таджикистане, Мобильных линий Таджикистана, телевидения Согдийской области, Научно-исследовательского института искусствоведения был проведен Международный детский телевизионный фестиваль «Донак». На этом фестивале наряду с молодыми исполнителями Согдийской области приняли участие дети и юноши из Душанбе, Республики Казахстан и Республики Кыргызстан. Среди участников фестиваля были Рустам Абдулда – лауреат Гран-При Международного конкурса детского творчества «Бозторгай», лауреат конкурса эстрадных песен в г. Каунасе Республики Литвы и г. Тутраканы Болгарии, Чингиз Джаликасин – лауреат Международного фестиваля молодых исполнителей в Испании, Айдана Абдукадырова – лауреат Гран-При Международного конкурса «Речни Но ты» г. Тутраканы Болгарии и лауреат Международного фестиваля г. Пунта-Кана Республики Доминикан, Санифамох Вализода – лауреат I Международного фестиваля юных исполнителей «Шаттык»

г. Астаны Республики Казахстан, Шохрух Юнусов – лауреат конкурса «Нури умед» в г. Душанбе и др.

Молодые согдийские исполнители Санифамох Вализода и Шохрух Юнусов получили путёвку на всемирный Фестиваль «Славянский базар» [23].

К сожалению после триумфального начала работы конкурс «Донак» в связи с финансовыми затруднениями проводился последний раз 2011 году. В 2019 году по инициативе Согдийского областного телевидения при поддержке Исполнительного органа государственной власти Согдийской области, Министерства культуры Республики Таджикистан возрождался «Донак». Генеральным спонсором конкурса выступил Исполнительный комитет Народной Демократической Партии Таджикистана по Согдийской области.

В памяти зрителей навсегда останутся голоса и исполнительное мастерство Хайринисо Акбаровой из Узбекистана, которая потрясла зрителей своим талантом, девочек из Казахстана – Адины Даняловой и Маржан Бахытджановой, Дилнозы Бабаджановой из Канибадама и Ян Багировой из г.Бустон Согдийской области, Озды Икромовой из Узбекистана, танец маленькой Нозанин Джамшедзода и исполнение классической песни «Тановор» Манучехром Каримовым из г.Худжанда и всех ребят, чье мастерство и талант привели их на сцену «Касри джавонон им.Лоика Шерали» г.Худжанда на Международный телевизионный детский конкурс «Донак» [8].

Особое место в укреплении дружбы народов, взаимообогащения культур сыграло киноискусство. Молодые таджикские кинематографисты, участвуя в различных кинофестивалях, добились значительных успехов. В 1999 г. на кинофестивале стран Содружества Независимых Государств и Балтики «Киношок» в Анапе Джамшед Усмонов признан лучшим режиссёром.

Фильм Орзу Шарипова «Сладкая Родина» на телефоруме Москвы завоевал «Гран-При» [18, с.29]

В начале 90-х годов начал снимать свои первые фильмы молодой талантли-

вый режиссёр Бахтиёр Худойназаров. Первый его фильм «Братан» в 1991 г. в Мангейме был удостоен «Гран-При», другой его фильм «Кош бо кош» в Венеции завоевал приз «Серебряный лев».

В 1999 г. Бахтиёр Худойназаров снял фильм «Лунный папа». С уверенностью можно констатировать, что этот фильм является интернациональным: автор сценарии – грузин, продюсеры – француз, австриец и швейцарец, исполнитель проекта - русская компания «НТВ-профит».

Роль Мамлакат исполнила Чулпан Хаматова, Насридина – немецкий актёр Морис Блейбрей, Алика – Мероб Нинидзе.

Фильм «Лунный папа» участвовал в ряде международных кинофестивалей, в том числе в Венеции, Брюсселе и Токио. На 12-м Международном фестивале в Токио получил приз «За художественное решение», а в 2000 г. на 11-м российском кинофестивале «Кинотавр» - специальный приз «Золотая роза».

Решением Федерации кинематографистов России фильм «Лунный папа» признан лучшим фильмом, а его режиссёр лучшим режиссёром России [11].

В 2005 г. на экраны вышел первый игровой фильм молодого таджикского режиссёра Д. Рахматова «Овора» («Блуждающий»), который сразу завоевал сердца кинолюбителей. И это не случайно. Только в год выхода фильм «Овора» был удостоен многочисленных международных премий – диплома кинофестиваля «Святая Анна» (Москва), приза Президента Республики Татарстан «За гуманизм в киноискусстве», I Международного фестиваля мусульманского кино «Золотой минбар» (Казань), Гран-При II кинофестиваля стран Центральной Азии «Творческий полет» и др.

В рассматриваемый период творческая молодежь всегда занималась поиском новых форм и методов развития таджикского кино. В 2015 году по инициативе группы творческой молодежи: Мухиддина Музаффара Дилюшуба Орифзаде, Фархода Гафурпура, Осима Орифпура и при поддержке Исполнительного органа госу-

дарственной власти Согдийской области был создан Государственное учреждение «Сугдсинамо» им. Комила Ёрматова. До этого киностудия «Сугдсинамо» представил зрителям фильмы «Паймон» (Уговор), «Коса» (Чаша), «Духтари Сайхун» (Дочь Сайхуна), «12 соли интизорӣ» («12 лет ожидания»), «Тангно» («Теснина»).

В сентябре 2016 году короткометражный фильм «Коса» участвуя на XII Международном фестивале мусульманских фильмов в городе Казань Российской Федерации завоевал три путевки для участия в международных фестивалях, в частности на Международный фестиваль Оса ЯF (Open Central Asia) [5].

В целях подготовки молодых кинематографистов в августе 2016 г. при киностудии «Таджикфильм» начал свою деятельность Школа молодых кинематографистов – «Дебют», которую возглавляет молодой кинорежиссер и киновед Шарофат Арабова.

Программа обучения киношколы представляет собой синтез учебного опыта, полученного в Институте кино и телевидения Индии (ФГЯ), в Азиатской Киноакадемии (АFA) при Пусанском международном кинофестивале в Корее, Берлинской школе «Таланты Берлинале» в Германии и Летней киноакадемии Никиты Михалкова в России [22].

22 мая 2018 г. в городе Батуми (Грузия) состоялся третья Международная киношкола молодых кинематографистов Содружества Независимых Государств – «Содружество». Дипломный фильм «Писарак» молодых кинематографистов Государственного учреждения «Таджик-фильм» Пайрава Шарифова, Тахмины Муминовой и Далера Эмомали представлял Таджикистан в конкурсной программе короткометражных дебютных фильмов фестиваля.

«Писарак» уже принимал участие в XIV Международном фестивале – практикуме киношкол «Кинопроба» в Екатеринбурге, VII Международном кинофестивале короткометражных фильмов стран СНГ, Балтии и Грузии, «Кыргызстан-страна короткометражных фильмов» в

Бишкеке и во II Международном кинофестивале короткого метра «Навсоз» в Душанбе [2].

Очередного успеха в 2018 году на Международном форуме «Золотой витязь» в Севастополе завоевал молодой таджикский кинорежиссер Руми Шоазимов. Его фильм «Сон обезьяны» в номинации «Дебютные и студенческие фильмы» был отмечен Дипломом «За лучшую режиссерскую работу».

Новую страницу в укреплении дружбы и сотрудничества Творческой молодежи, взаимообогащении национальных культур открыло Соглашение о гуманистичном сотрудничестве государства участников Содружества Независимых Государств, подписанное в городе Казань 26 августа 2005 г. Свидетельством этого является активное участие творческой молодежи в проведении Дней культуры Республики Таджикистан в России и Дней Таджикистана в ЮНЕСКО.

Об итогах и значимости этих мероприятий Основоположник мира и национального единства – Лидер нации, Президент Республики Таджикистан Эмомали Раҳмон говорил: «Дни культуры Таджикистана в Российской Федерации и Дни культуры Таджикистана на праздновании 60-летия ЮНЕСКО в Париже стали важными историческими событиями прошлого года, которые ещё раз показали народам России и Франции, а также представителям более чем 190 стран мира, статус и место искусства и культуры таджиков. Я считаю, что эти события

являются предметом гордости для каждого таджикского интеллигента. Эти события будут вписаны в историю как политическое и культурное достижение нашего независимого государства» [17, с.534].

С гордостью можно отметить, что за активное участие в развитии музыкального искусства, пропаганды таджикского профессионального искусства, укреплении культурных связей наряду с мастерами искусств, Указом Президента Республики Таджикистан большая группа молодых артистов: Малоҳат Абдушукурова, Нигина Азизова, Озодаҳон Ашуррова, Азалия Галиахметова, Бахтиёр Иброҳимов, Парвина Шукруллоева, Манзура Хабибова, Сироджиддин Фозилов, Парвина Юсуфи были удостоены почетных званий «Заслуженный артист Таджикистана», Нодира Абдуллоева, Ирина Алкова, Майрам Гойбова, Насиба Омонбоева, Зулфия Раҳмонова, Зумрад Самеджонова, Джамшед Эргашев – награждены медалью «Хизмати шоиста», Джамиля Абдуллоева, Мехрунин Азизи, Лилия Вильданова, Алла Горбачева, Анна Мицкевич, Шахноза Хомидова, Нигина Якубова – удостоены Почетной грамоты Республики Таджикистан.

Таким образом, исторические факты свидетельствуют о том, что творческая молодежь суверенного Таджикистана, продолжая славную эстафету старшего поколения, старается найти новые формы взаимообогащения национальной и мировой культуры.

Литература

1. Амирев, Р. Мы сохраним всех своих педагогов // Азия – плюс. – 2013. – 14 марта.
2. Арабова, Ш. «Писарак» в Батуме // Народная газета. – 2018. – 23 мая.
3. Афзалов, Х. Эъмормагари фарҳанг. – Душанбе:Адиб, 2005. – 64 с.
4. Ашурмуҳаммад, М. Театри морашки дунё мешавад // Самак. – 2019. – 18 декабр.
5. Исмоилӣ, С. «Сүгдсиnamо»: Ҷавонон бо назари нав // Ҷавонони Тоҷикистон. – 2016. – 29 сентябр.
6. История таджикского народа. Т.VI (Новейшая история). – Душанбе: Империал-Групп, 2011. – 688 с.
7. Кудрявцева, Е., Шерстенников, Л. Искусство требует жертв // Огонек. – 2001. – Спецвыпуск. – С.98.
8. Кутузова, Н. «Донак» растет и шагает по планете // Согдийская правда. – 2019. – 9 сентября.

9. Куддус, Ч. Ситораи Мехрнигор дар Кремл дурахшид // Минбари халқ. – 2012. – 15 март.
10. Мирзозода, М. Забони Варорӯд // Паём. – 2000. – №3.
11. Набиев, В. Созандагони Тоҷикистони соҳибистиқлол. – Душанбе: Ирфон, 2013. – 340 с.
12. «Парасту»-и дигар // Ҷумҳурият. – 2001. – 19 апрел.
13. Пешехонова, Е. Овации в честь Дилором // Ленинабадская правда. – 1999. – 3-4 ноября.
14. Расулзода, Б. Ситорачаи тобоне дар саҳна // Ҷавонони Тоҷикистон. – 2001. – 10 май.
15. Раҳмон, Э. Выступления на встрече с одаренной молодежью республики 16 мая 1998 г. // Раҳмон, Э. Независимость Таджикистана и возрождения нации. – Душанбе: Ирфон, 2006. – Т.2. – С.290-315.
16. Раҳмон, Э. Духовность – основа прогресса человечества: Выступление на церемонии начала Дней культуры Таджикистана в России. Москва, 6 октября 2005 г. // Раҳмон Э. Независимость Таджикистана и возрождения нации. – Душанбе: Ирфон, 2006. – Т.6. – С.321-323.
17. Раҳмон, Э. Интеллигенция – знаменоносец науки и просвещения: Выступление на встрече с представителями интеллигенции страны. Душанбе, 18 марта 2006г. // Раҳмон Э. Независимость Таджикистана и возрождения нации. – Душанбе: Ирфон, 2006.
18. Собиров, Т. Таджикская кинематография на современном этапе // Истиқолият, иттиҳоди миллӣ ва бунёди ҷомеаи демократӣ-неъмати бебаҳо. – Душанбе: Шарқи озод, 2001. – С.27-30.
19. Табарӣ, М. «Актриса»- и театри ҷавонон ҷоизадори ҷашнвораи байналмилалӣ // Ҷумҳурият. – 2018. – 23 май.
20. Таҳмина Ниёзова соҳиби «Гран – при шуд // Ҷавонони Тоҷикистон. – 2008. – 4 сентябр.
21. Умарзода, О. Бозиҳои делфӣ барои ҷавонони Тоҷикистон хотирмон буд // Ҷавонони Тоҷикистон. – 2008. – 6 ноябр.
22. Фазлиддин, Н. Молодые кинематографисты «Таджикфильма» // Народная газета. – 2017. – 5 июля.
23. Ҷило, С. «Донак»- и пурмағзу ширин // Ҳақиқати Суғд. – 2008. – 24 декабря.
24. Шафеъ, Б. Дураҳши боз як ситораи кӯчак дар осмони ҳунар // Самак. – 2020. – 26 феврал.

ВКЛАД ТВОРЧЕСКОЙ МОЛОДЕЖИ ТАДЖИКИСТАНА В РАЗВИТИИ МЕЖНАЦИОНАЛЬНОЙ КУЛЬТУРЫ

В статье автор рассматривает вклад творческой молодежи Таджикистана во взаимообогащение национальной и мировой культуры в годы государственной независимости.

Возрастающая роль нравственности, духовного возрождения и взаимопроникновения культур и цивилизаций являются одним из главных задач культурной политики суверенного Таджикистана.

В статье отмечается, что активным участником и носителем процесса взаимообогащения культур является творческая молодежь Таджикистана.

Пристальное внимание уделяется творческим поездкам театральных коллективов Таджикистана в странах дальнего и ближнего зарубежья, их участие в международных конференциях способствовали

утепление на встрече с представителями интеллигенции страны. Душанбе, 18 марта 2006г. // Раҳмон Э. Независимость Таджикистана и возрождения нации. – Душанбе: Ирфон, 2006.

18. Собиров, Т. Таджикская кинематография на современном этапе // Истиқолият, иттиҳоди миллӣ ва бунёди ҷомеаи демократӣ-неъмати бебаҳо. – Душанбе: Шарқи озод, 2001. – С.27-30.

19. Табарӣ, М. «Актриса»- и театри ҷавонон ҷоизадори ҷашнвораи байналмилалӣ // Ҷумҳурият. – 2018. – 23 май.

20. Таҳмина Ниёзова соҳиби «Гран – при шуд // Ҷавонони Тоҷикистон. – 2008. – 4 сентябр.

21. Умарзода, О. Бозиҳои делфӣ барои ҷавонони Тоҷикистон хотирмон буд // Ҷавонони Тоҷикистон. – 2008. – 6 ноябр.

22. Фазлиддин, Н. Молодые кинематографисты «Таджикфильма» // Народная газета. – 2017. – 5 июля.

23. Ҷило, С. «Донак»- и пурмағзу ширин // Ҳақиқати Суғд. – 2008. – 24 декабря.

24. Шафеъ, Б. Дураҳши боз як ситораи кӯчак дар осмони ҳунар // Самак. – 2020. – 26 феврал.

укреплению дружбы народов, повышению профессионального мастерства артистической молодежи.

На основе достоверных материалов показывается, что представители творческой молодежи Таджикистана успешно работали и работают в музыкальных учреждениях ближнего и дальнего зарубежья. Особое место в статье занимают научные и культурные связи творческих вузов Таджикистана с родственными высшими учебными заведениями стран Содружества Независимых Государств, успехи молодых таджикских кинематографистов в различных международных кинофестивалях.

В статье отмечается забота Основателя мира и национального единства, Лидера нации, Президента Республики

Таджикистана Эмомали Раҳмона о поддержке творческой молодежи республики.

Ключевые слова: государственная независимость, творческая молодежь, вза-

имообогащение межнациональной культуры, фестивали, конкурсы, подготовка кадров, молодые кинематографисты.

САҲМИ ЧАВОНОНИ ЭҶОДКОРИ ТОҶИКИСТОН ДАР РУШДИ ФАРҲАНГИ БАЙНИ МИЛЛАТҲО

Муаллиф дар мақола саҳми чавонони эҷодкори Тоҷикистонро дар ганигардонии байниҳамдигарии фарҳангии миллӣ ва ҷаҳонӣ дар давраи соҳибистикӯлӣ мавриди таҳқиқ қарор додааст.

Афзоиши нақши одоб, эҳёи маънавӣ ва омезиши байниҳамдигарӣ дар фарҳанг ва тамаддун яке аз ҳадафҳои асосии сиёсати фарҳангии Тоҷикистони соҳибистикӯл мебошад. Дар мақола қайд гардидааст, ки чавонони эҷодкори Тоҷикистон иштирокӣ ва намояндаи фаъоли раванди ганигардонии байниҳамдигарии фарҳанг ба ҳисоб мераванд.

Таваҷҷуҳи хосса ба сафарҳои эҷодии коллективҳои театрии Тоҷикистон ба мамлакатҳои хориҷи дур ва наздик, иштироки онҳо дар конференсияҳои байналхалқӣ ва мусоидат ба таҳқими дӯстии халқҳо ва баланд бардоштани маҳорати қасбии санъаткорони ҷавон дода шудааст.

Дар асоси маводи мультамад нишон дода шудааст, ки намояндагони чавонони

эҷодкори Тоҷикистон дар муассисаҳои мусиқавии хориҷи дур ва наздик бомувафқият кор кардаанд ва кор карда истодаанд. Мақоми муҳимро дар мақола робитаҳои илмӣ ва фарҳангии мактабҳои олии эҷодии Тоҷикистон бо муассисаҳои олии эҷодии мамлакатҳои Иттиҳоди Ҷумҳурии Ҷавонӣ Мустақил, комёбиҳои кинематографистони ҷавон дар кинофестивалҳои гуногуни байналмилалӣ ишғол менамояд.

Ҳамзамон дар мақола ғамхорӣ ва дастгирии Асосгузори сулҳу вахдати миллӣ, Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон нисбати ҷавонони эҷодкори ҷумҳурий нишон дода шудааст.

Қалидвожаҳо: истиқолияти давлатӣ, ҷавонони эҷодкор, ганигардонии байниҳамдигарии фарҳангии миллатҳо, фестивалҳо, озмунҳо, тайёр кардани қадрҳо, кинематографистони ҷавон.

CONTRIBUTION OF CREATIVE YOUTH OF TAJIKISTAN TO THE DEVELOPMENT OF INTERETHNIC CULTURE

In the article, the author examines the contribution of creative youth of Tajikistan in the mutual enrichment of national and world culture during the years of state independence.

The increasing role of morality, spiritual revival and the interpenetration of cultures and civilizations are the main tasks of the cultural policy of sovereign Tajikistan.

The article notes that the creative youth of Tajikistan is an active participant and carrier of the process of mutual enrichment of cultures.

Close attention paid to the creative trips of theater groups of Tajikistan in the countries of the far and near abroad, their participation in international conferences contributed to strengthening the friendship of peoples, improving the professional skills of artistic youth.

Based on reliable materials, shown that representatives of the creative youth of Tajikistan have successfully worked and are working in musical institutions of the near and far abroad. A special place in the article occupied by scientific and cultural ties of creative universities of Tajikistan with related higher educational institutions of the Commonwealth of Independent States, the success of young Tajik cinematographers in various international film festivals.

At the same time, the article notes the concern of the Founder of Peace and National Unity, Leader of the Nation, President of the Republic of Tajikistan Emomali Rahmon about the support of the creative youth of the republic.

Keywords: state independence, creative youth, mutual enrichment of interethnic culture,

Маълумот дар бораи муаллиф:
Набиев Вахоб Машрафович, доктори илмҳои таърих, профессори кафедраи таърихи ватан ва археологияи Донишгоҳи давлатии Хуҷанд ба номи Бобоҷон Гафуров. Тел: (992) 92-903-00-01, (992) 93-503-52-73; Е mail: v.m.nabiev@mail.ru

Сведения об авторе: Набиев Вахоб
Машрафович, доктор исторических наук,
профессор кафедры Отечественной истории
и археологии Худжандского государственного
университета имени

festivals, competitions, personnel training, young cinematographers.

академика Бободжона Гафурова. Тел: (992) 92-903-00-01, (992) 93- 503-52-73; Е mail: v.m. nabiev@mail.ru

Information about the author: Nabiev Vakhob Mashrafovich, Doctor of Historical Sciences, Professor of the Department of Patriotic History and Archeology of the Khujand State University named after academician Bobodjon Gafurov. Tel: (992) 92-903-00-01, (992) 93- 503-52-73; E mail: v.m.nabiev@mail.ru.

ПЕДАГОГИКА ВА ПСИХОЛОГИЯ

УДК 159.9:37
ББК 88+74.00

ПРОБЛЕМЫ ФОРМИРОВАНИЯ ВДУМЧИВОГО ЧТЕНИЯ В ЦИФРОВУЮ ЭПОХУ

Файзализода Дж. Х.

Государственное учреждение «Национальная библиотека Таджикистана»

Современное общество переживает период нестабильности и катаклизмов, пытаясь найти выход из множества глобальных и локальных проблем. Для человека книга и чтение всегда оставались как наиболее важные ориентиры в окружающем его мире, в мире знания и мироощущения, посредством которых он постигает нравственные и эстетические ценности общества. Отсутствие подобного ориентира во многом сокращает возможности личности социализироваться.

Цифровая эпоха кардинальным образом изменила культуру чтения, на смену глубокому, творческому, вдумчивому чтению пришла новая культура, так называемая «культура интернет-серфинга», то есть простого просмотра текста, отдельного его фрагмента, скоростного и поверхностного считывания слов с экрана мобильного или монитора компьютера, через просмотр видео со спикерами на Ютуб (YouTube) и других каналов передачи информации.

По мнению футурологов, завершается Эра Гуттенберга – Эра печатной, книжной культуры. Итак, человечество постепенно, но уверенно и без оглядки входит в цифровую эпоху, в недалеком будущем человек будет читать не только глазами, но и всеми своими чувствами. Современные информационные технологии значительно изменили манеру чтения, более того, информация стала гораздо доступней для пользователей. Сегодня вместо вдумчивого, глубокого чтения, пользователи библиотек предпочитают беглого просмотра текста. Подобная манера лишает пользователя/читателя привычки задерживаться на прочитанном, навыка вдумываться в аргументациях

автора. Перескакивание с одной фразы на другую, с одного абзаца на другой, скачки по ссылкам, фрагментам, сайтам не позволяют пользователю извлекать смысл прочитанного.

Возрастающий темп процесса кризиса чтения, который наблюдается в цифровую эпоху в зависимости от конкретной социокультурной ситуации, в каждом обществе проистекает поразному.

Именно поэтому приобщение граждан к чтению, формирование вдумчивого читателя - эти проблемы сегодня актуальны не только для педагогики, но и для общества в целом.

Более того, в современном мире - в мире новой технологии существенно изменились и подходы к образованию, сегодня все большую заинтересованность ученых педагогов, психологов вызывают инновационные образовательные технологии. Практики отмечают, что их применение делает процесс чтения и обучения более активным, творческим и интересным, а теоретические и философские приемы и методы, на которых они базируются, в полном объеме отвечают требованиям предъявляемым к современному образованию.

В этом контексте, сегодня особой популярностью в педагогическом сообществе Республики Таджикистан пользуется технология «Формирования и развития критического мышления через чтение и письмо». Данная технология в Республике Таджикистан реализуется уже более 20 лет. Впервые таджикские ученые и педагоги-практики познакомились с ней на семинарах-тренингах.

Следует отметить, данная технология, авторами которой являются Д. Стил,

Ч. Темпл, С Уолтер, К. Мередит и другие [2], аккумулирует все самое ценное, весь арсенал стратегий и приемов мирового педагогического опыта, в том числе научно-педагогическое наследие самых известных и признанных теоретиков педагогической мысли как Д. Дьюйт, Ж. Пиаже, Л. Выготского и других. Таким образом, «Формирование и развитие критического мышления через чтение и письмо» как генерация мирового педагогического опыта, с его оптимальной инструментальной базой оказалось очень близкой и эффективной технологией для большинства педагогов-исследователей и педагогов-практиков нашей страны по формированию культуры вдумчивого чтения различных слоев населения, особенно подрастающего поколения.

Одним из основных направлений развития критического мышления является процесс чтения и составления текста (на уровне Вызыва – чтение проблемного, концептуального, вызывающего мозговой штурм вопроса, абзаца, текста; на уровне Осмысления – чтение нового материала; на уровне Размышления – чтение составленного самим текста) как основная коммуникативная единица. Исходя из вышеупомянутых вопросов, мы попытались рассмотреть некоторые аспекты данной проблемы. Чтение текста и работа с ним как основной познавательный процесс имеет два противоположного, но и тесно взаимосвязанного полюса – чтение текста и составление текста как комплексный вид познавательной деятельности посредством восприятия и воздействия.

Для того чтобы читатели (обучающиеся-читатели) приобрели навыки вдумчивого чтения и составления текстов, нам необходимо регулярно им предоставить тексты различной структуры и различного содержания, дать им возможности анализа и сравнительной оценки этих текстов, разработать свои варианты по содержанию и структуре текста, правильно оформлять свои письменные работы.

Работа с текстами в русле программы критического мышления требует серьезного подхода и особой подготовки. Выбор текста для чтения или же умение

правильной постановки вопроса по написанию письменных работ для конкретной категории читателей, умение предвидеть то, как читатель будет составлять свои тексты по теме, эффективная организация работы, как на индивидуальном, так и на совместном уровнях, выбор текстов в соответствии со стратегиями критического мышления являются важными задачами библиотекаря в библиотечно-информационной среде критического мышления.

Программа «Развития критического мышления через чтение и письмо» предоставляет достаточно многих методов и приемов эффективной работы с текстами (как чтения, так и составления текста – навыки письма). К ним можно отнести следующие: «Схема предсказания», «Направляемое чтение», «ЗХУ (Знаю – хочу узнать – узнал)», «Инсерт», «Чтение – суммирование в парах», «Вопросы к автору», «Продвинутая лекция», «Зигзаг», «Управляемое воображение», «Литературные кружки», «Перепутанные логические цепи», «Оставьте за мной последнее слово», «Двучастный дневник», «Аргументирующее эссе», «Аналитическое обобщение», «Мастерская письма» и др.

Каждая стратегия, каждый метод и прием требует особого подхода в подборе текстов, способствует развитию навыков письма, навыков составления текстов различных типов и различной конструкции. Например, для стратегий «Схема предсказания», «Направляемое чтение» применяются тексты художественного характера с эмотивной особенностью и с описанием определенного образа, а также тексты с возможной вариативности содержания. Во время деления текста на части очень важно обратить внимание на «коммуникативные установки», которые побуждают интерес к дальнейшему чтению, а также предсказанию. Таким образом, в данном случае основным критерием является способ организации предложений, составляющих минимальную единицу текста. Структура этих текстов могут быть следующей: предложения и по смыслу и структурно как бы цепляются одно за другое: то, что в первом предложении

сообщается как новое, в последующем предложении становится известным, т. е. в содержательном плане: рема первого предложения становится темой второго предложения, рема второго предложения становится темой третьего предложения и т. д. Непрерывное движение - развитие мысли от одного предложения или части текста к другому осуществляется обычно в повторе акцентируемого в предыдущем предложении или тексте слова и развертывании его в последующем при соединении любых законченных предложений, при последовательном движении мысли без повтора. Для стратегий «Чтение – суммирование в парах», «Вопросы к автору», «Продвинутая лекция», «Зигзаг» применяются тексты информативного характера с концептуальными и фактологическими данными. Для эффективной реализации стратегии «Управляемое воображение» очень важно применять в тексте слова и фразы с эмотивным значением, то есть употреблять средства воздействия на чувства и эмоции слушателя, которые впоследствии способствуют формированию собственного текста самыми учениками, с учетом того, что они почувствовали. Например, описание чувства холода, боли, радости, чувства зрительных образов, усталости, покоя и т.д. в текстах дает положительный результат.

Подбор текста и выбор предложений из текста с целью реализации стратегии «Перепутанные логические цепы» требует от библиотекаря особого подхода. Очень важно выбрать таких предложений, которые представляют правильную логическую особенность. При реализации данной стратегии читатели больше всего обратят внимание на хронологическую последовательность предложений, а также стараются находить содержательную зависимость одного предложения от другого и этим способом представляют свои варианты логических цепей. Интересно то, что они стараются объяснить правильность своих вариантов и иногда дело доходит до того, что некоторые из них спорят с автором. Библиотекарю очень важно обратить внимание на вышеуказанные

моменты и делать так, чтобы все они способствовали развитию мыслительных навыков читателей. Как они воспринимают, так и они воздействуют, как они выражают свое мнение, так и они определяют свое отношение. С такими текстами они работают, такие тексты и они составляют.

Таким образом, стратегии критического мышления положительно способствуют развитию навыков чтения и письма, и они являются наиболее важными средствами, ориентирующие процесс чтения на читателя, на развитие его личностных качеств, на его самообразование и самоутверждение.

Исходя из этого, можно сделать вывод, что библиотекарь не только должен видеть всю ситуацию, но он еще должен уметь предвидеть будущее, так как видеть легко, а предвидеть очень сложно. По нашему мнению, этим требованиям способствуют стратегии критического мышления. Именно поэтому сегодня необходимо расширить полевую ориентацию программы критического мышления.

Сегодня мир становится все более сложным, и поскольку все больше и больше стран выбирают демократию, становится очевидно, что подрастающее поколение более чем когда-либо должно уметь решать сложные проблемы, критически анализировать обстоятельства, взвешивать альтернативные мнения и принимать продуманные решения на основе анализа соответствующей информации. Очевидно также, что способность мыслить критически должна формироваться в соответствующей библиотечно-информационной среде.

Реализуемая программа «Развитие критического мышления через чтение и письмо» способствует поиску ответов на ключевые вопросы современного образования. Например:

- Каковы цели сегодняшнего образования?
- Какой материал включить в учебный процесс и как организовать работу с информацией, учитывая эти цели?
- Как создать необходимую атмосферу, позволяющую достичь поставленных целей?

В основе развития критического мышления лежит образовательная модель «вызов – осмысление содержания – размышление» (ВОР). Она базируется на том, что прежде, чем давать новую информацию пользователю, необходимо его «разбудить», заинтересовать темой или проблемой путем выявления, активизации и актуализации прежних знаний и предположений по данным вопросам. Построенный подобным образом начальный этап занятия с пользователями информации называется *вызовом*, которому следует этап *осмыслиения* содержания новой темы. На этом этапе деятельность пользователей информации во многом отличается от традиционной проработки информации. Если говорить о традиционном методе, то пользователь читает текст от «корки до корки», пытаясь подготовить себя к развернутому воспроизведению прочитанного. Этап, связанный с работой над новым материалом, отличается тем, что пользователи информации осуществляют мотивируемую ими деятельность по определенной схеме. Иными словами, библиотекарь не только предлагает что прочитать, но и говорит, как это можно сделать успешнее для достижения той цели, которую пользователь поставил себе самостоятельно. При работе над информацией пользователи отслеживают свой опыт, и сравнивают его с тем, который представлен в новом, они осуществляют анализ текста, выявляют непонятные для себя вопросы, задают вопросы, сомневаются.

На последнем этапе базовой модели методики развития критического мышления самому пользователю важно высказаться достаточно развернуто по поводу новой информации, а значит активно и творчески воспринять и развить ее. Этот заключительный этап именуется *рефлексией*. Именно на этом этапе новые знания становятся для пользователя собственными. Вся предшествующая работа способствует тому, чтобы пользователи вышли на продуктивную мыслительную деятельность.

Такая модель способствует тому, что обучение пользователей становится продуктивным, перестает быть репродуктивным. Пользователь информации создает собственный продукт-результат обучения, в

основе которого лежит предшествующий опыт, плюс вновь приобретенный опыт.

Эффективная работа с информацией требует от пользователя/читателя практических мыслительных навыков. Это дает возможность сортировать информацию на основе идей. Отобранная информация приведёт к коррекции идеи и может быть трансформирована в практические формы поведения. Нам хочется привести мнение разработчиков программы «Развитие критического мышления через чтение и письмо»: «Хорошие учащиеся, хорошие читатели отслеживают свое понимание, встречаясь с новой информацией. Хорошие читатели перечитывают кусок текста в том случае, если они перестают его понимать».

Хорошие слушатели, воспринимая сообщение, обычно задают вопросы или записывают, что они не поняли для прояснения этого в будущем. Пассивные же учащиеся обычно просто игнорируют эти пробелы в понимании. Они не отдают себе отчет в возникшей путанице, в недоразумениях или даже в пропусках информации.

Кроме того, когда пользователи информации отслеживают собственное понимание, они соотносят новую информацию со своими установившимися представлениями. Они сознательно увязывают новое с уже известным. Они как бы строят мосты между старыми и новыми знаниями, для того чтобы создать новое понимание.

Каким должен быть текст на библиотечных занятиях в русле критического мышления?

Информация, с которой организуется работа в читательской аудитории, чаще всего представлена в текстах. Она должна быть актуальной. Это способствует, во-первых, возникновению наибольшей заинтересованности и энтузиазма в работе, а значит, и активности пользователя при восприятии информации. Во-вторых, актуальная информация поможет избежать оторванности обучения в библиотеке от предстоящей профессиональной деятельности, от жизни. Следует учесть, что актуальная информация должна включать **эмоционально-познавательный**

элемент. Эмоциональность текста создается за счет приведения яркого примера, проецирующего проблему современности. Другим критерием библиотечного учебного материала является его **проблемный характер**. Проблематичность позволяет избежать однозначной трактовки какого-либо явления, события или действия, поможет включить в учебный материал несколько, даже противоречивых, мнений. Именно спорный материал позволяет пользователю информации научиться вырабатывать собственную позицию и отстаивать свою точку зрения. Следующий критерий - **открытость проблемы** - является не менее важным в библиотечном учебном материале. Самое ценное в текстах с «открытым концом» - это превращение процесса мышления в перманентное для обучаемого состояние.

Что касается роли вопросов в познавательном процессе, то следует заметить, что вопросы, звучащие в читательской аудитории, - мощный инструмент в развитии критического мышления. Вопросы помогают читателям понять, что знания не являются чем-то застывшим, что идеи могут видоизменяться.

Сегодня важнее, чтобы читатели умели размышлять о новой информации и интегрировать её с предшествующими знаниями и представлениями, могли участвовать в содержательных беседах, излагать свои идеи собственными словами и осваивать новую терминологию, расширять свой словарный запас. Этому способствуют **концептуальные** вопросы, которые побуждают к размышлению, реконструированию, активизации воображения, к творчеству, тщательному взвешиванию: **Почему? Зачем? Как?**

Таким образом, психологический анализ названных стратегий показывает, что дискуссию в любом случае следует завершать написанием эссе, в котором каждый читатель договорить и доспорить, так как, в любом случае, нет возможности выслушать всех до конца. Есть и те, кто стесняется выражать свои идеи, и те, кому трудно быстро формулировать свои мысли в устной беседе. Кроме того, в процессе письменной формулировки ответа на обсуждаемый

вопрос возникает возможность более тщательного обдумывания и выстраивания идей, возможность генерировать и рождать новые идеи. Эссе позволяет не только формально придать дискуссии завершенный вид, но и, что самое главное, дать возможность каждому читателю почувствовать эту законченность.

Чтение как очень сложный психический и сугубо интимный процесс является важнейшей и необходимой культурной традицией человечества. Вопросы, которые непременно встают перед человеком в процессе чтения любого текста или просмотра его электронного формата, являются чисто индивидуальными. В процессе чтения индивид всегда задает себе массу вопросов - ради чего он читает, что нового он открывает в процессе чтения для себя, меняется ли его настроение и самочувствие после чтения, были ли интересными сюжет или тема прочитанного, насколько глубоко он познавал сущность текста или смысл конкретного эпизода. Эти внутренние вопросы помогут ему найти линию своего чтения, раскрыть смысл прочитанного и посредством индивидуального восприятия и глубоко личных ассоциаций, перейти к действенному осмыслению содержания текста, эпизода, фрагмента.

Посредством индивидуального восприятия и личных ассоциаций читателя текст или эпизод обновляется, формируется новое видение смысла прочитанного, появляется его подтекст, а проникновение в сущность удвоит свежесть эстетического восприятия, углубляя тем самым чувственно-эмоциональное освоение и понимание прочитанного в единстве содержания и формы.

Именно поэтому, очень важно и необходимо вдумчивое чтение. Это особенно важно при чтении художественной литературы и сценических произведений. По мнению исследователей «Процесс постижения подтекста и внутренней роли состоит из нескольких этапов. Прежде всего, необходимо читать и перечитывать текст, чтобы «вжиться» в него, освоиться в нем, проникнуться происходящим. Далее потребуется глубокое изучение

явлений жизни, которые отражены в пьесе. Обдумывание каждого слова, углубление в психологический подтекст речи персонажа ведет к более верному пониманию авторской оценки и, следовательно, к более верному прочтению» [3, с.10].

Результаты нашего исследования показали, что интерес к книге и чтению является показателем высокого уровня нравственного и эстетического развития личности, и благодаря вдумчивому чтению он приобретает действенный характер. Иными словами, для формирования вдумчивого чтения необходимо не только чтение ради чтения, но критическое осмысление прочитанного, квалифицированный анализ и правильное восприятие текста.

Таким образом, руководить и формировать вдумчивое чтение посредством книг различных жанров и тематики – это своего рода содействие процессу духовного становления и развития личности

индивидуа, целенаправленному формированию его интересов и способностей.

На наш взгляд, для формирования вдумчивого чтения необходимо:

- акцентировать внимание на идеях, сюжетах, которые кажутся наиболее интересными, заманчивыми и оригинальными, и порой, не всегда понятными;

- читать и перечитывать текст, пока у вас не появиться собственные идеи по тематике книги или прочитанного текста или отдельного эпизода. Читать по несколько раз по абзацам, по ролям или слушать, как читает ваш друг, наставник, ведущий библиотечного мероприятия, учитель.

- рассуждать вслух в круге семьи, друзей, одноклассников, оппонентов (не единомышленников), обсуждать содержание, или отдельные, наиболее интересные, а может быть и спорные моменты, идеи и сюжеты книги.

- усовершенствовать навыки чтения, установить, что мешает вам читать вдумчиво, глубоко и критически.

Литература

1. Буйских ,Т. М., Задорожная, Н. П. Путь к мастерству. – Душанбе, 2003.

2. Дженини Стил, Керт Мередис, Чарльз Темпл. Основы развития критического мышления. Пособие 1. – Бишкек, 1998.

3. Кочергина, И. А. Выразительное чтение как средство постижения художественного произведения студентами – филологами: Автореф. дисс.... канд.пед наук. – М., 2005. – 33 с.

ПРОБЛЕМЫ ФОРМИРОВАНИЯ ВДУМЧИВОГО ЧТЕНИЯ В ЦИФРОВУЮ ЭПОХУ

Статья посвящается важной и все еще новой для отечественного библиотековедения научной проблеме – формированию вдумчивого чтения в цифровую эпоху.

По мнению автора, нынешний этап развития человеческого общества, часто представляемый исследователями как «цифровая эпоха», изменил отношение членов общества к чтению и тем самым серьезно повлиял на процесс формирования культуры чтения и сузил круг вдумчивого чтения.

В настоящее время процессу формирования вдумчивого чтения препятствуют различные факторы – это поступление современных информационно-коммуникационных технологий, развитие мобильной связи, широкое распространение информации в различных социальных сетях, недостаток времени у пользователей информации и т.п.

Автор, подчеркивая роль вдумчивого чтения в формировании всесторонне развитой личности, особо указывает на важность и значимость места библиотеки и библиотекаря в этом процессе.

По мнению автора, чтение лишь тогда приносит ожидаемые плоды обществу и членам общества, если оно не является поверхностным, если в процессе чтения проявляется большее внимание идеи, основ-

ным, уникальным и впечатляющим сюжетам произведения, и если при неясности отдельных фрагментов текста, подвергаются они повторному и многократному чтению до тех пор, пока не создается полное и ясное представление.

Озвученное чтение и многократное чтение вызывающих недоразумения абзацев, сюжетов и идей книги, совместное (с друзь-

ями, одноклассниками, членами семьи и т.д.) чтение и развитие критического мышления рассматриваются автором как необходимые условия формирования вдумчивого чтения.

Ключевые слова: чтение, вдумчивое чтение, поверхностное чтение, формирование культуры чтения, цифровая эпоха, критическое мышление, библиотека, библиотекарь, анализ текста, навыки чтения.

МАСОИЛИ ТАШАККУЛИ ХОНИШИ БОМУЛОҲИЗА ДАР АСРИ РАҶАМИГАРДОНӢ

Мақола ба яке аз масъалаҳои муҳим ва барои китобхонашиносии ватанӣ ҳанӯз нави илмӣ – ташаккули хониши бомулоҳиза дар асри раҷамигардонӣ бахшида шудааст.

Ба андешаи муаллиф марҳилаи имрӯзи рушди ҷомеаи башарӣ, ки муҳаққикон онро аксаран бо унвони «асри раҷамигардонӣ» муаррифӣ мекунанд, муносибати афроди ҷомеаро нисбат ба мутолия дигаргун сохта, ба раванди ташаккули фарҳанги хониш таъсири амиқ расонид ва доираи хониши бомулоҳизаро маҳдуд соҳт.

Имрӯз раванди ташаккули хониши бомулоҳизаро омилҳои гуногун – воридоти технологияҳои мусоири иттилоотӣ-коммуникативӣ, рушди алоқаи мобилий, вусъати бемайлони иттилоот дар шабакаҳои гуногуни иҷтимоӣ, нокифоягии вақти истифодабарандагони иттилоот ва амсоли инҳо ҳалалдор месозанд.

Муаллиф нақши хониши бомулоҳизаро барои ташаккули шахсияти ҳамаҷониба инкишофёфта таъқид намуда,

чойгоҳи китобхона ва киитобдорро дар ин раванд муҳим арзёбӣ намудааст.

Ба ақидаи муаллиф хониши барои ҷомеа ва афроди он танҳо дар мавриде самараи дилҳоҳ медиҳад, ки агар он сатҳӣ набошад, дар раванди мутолаи ба ғоя, сюжетҳои асилу нотакрор ва шавқовари асар таваҷҷӯҳи бештар зоҳир гардад, дар мавриди нофаҳмо будани матнҳои чудоғона онҳо то пайдо шудани тасаввуроти комил гаштаву баргашта бо мулӯҳиза мутолия шаванд.

Барои ташаккули хониши бомулоҳиза муаллиф баландхонии асар, хониши ҷандкаратаи сарҳатҳои китоб ва сужету ғояҳои баҳсталаб, хониши муштарақ (бо дӯстон, ҳамсабақон, ахли ҳонавода ва амсоли ин), рушди тафаккури интиқодиро зарур арзёбӣ мекунад.

Калидвожаҳо: хониш, хониши бомулоҳиза, хониши сатҳӣ, ташаккули фарҳанги хониш, асри раҷамигардонӣ, тафаккури интиқодӣ, китобхона, китобдор, таҳлили матн, малакаҳои хониш.

PROBLEMS OF FORMATION OF THOUGHTFUL READING IN THE DIGITAL AGE

The article is devoted to an important and still new scientific problem for Russian library science – the formation of thoughtful reading in the digital age.

According to the author, the current stage of human society development, often presented by researchers as the "digital age", has changed the attitude of society members to reading and thereby seriously affected the process of

forming a reading culture and narrowed the circle of thoughtful reading.

Currently, the process of forming thoughtful reading hampered by a variety of factors is the arrival of modern information and communication technologies, the development of mobile communication, the dissemination of information to various social networks, lack of time, the user information, etc.

The author, emphasizing the role of thoughtful reading in the formation of a comprehensively developed personality, underscores the importance and significance of the place of the library and the librarian in the process.

According to the author, reading brings the expected benefits to society and members of society, if it is not superficial. If in the process of reading is paid attention mostly to the idea, the main, unique and impressive plots of the work, and if, with the ambiguity of individual fragments of the text, they are subjected to

repeated and repeated reading until a complete and clear representation is created.

Voiced reading and repeated reading of confusing paragraphs, plots and ideas of the book, joint (with friends, classmates, family members, etc.) reading and the development of critical thinking are considered by the author as necessary conditions for the formation of thoughtful reading.

Keywords: reading, thoughtful reading, superficial reading, formation of reading culture, digital age, critical thinking, library, librarian, text analysis, reading skills.

Маълумот дар бораи муаллиф:
Файзализода Чумахон Хол – доктори илмҳои педагогӣ, директори Муассисаи давлатии “Китобхонаи миллӣ”-и Дастигоҳи иҷроияи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон. Суроғ: 734024, Ҷумҳурии Тоҷикистон, к. Техрон, 5, тел.: (+992) 2218956; 918 506 324, E-mail: f.jumakhon@mail.ru

Сведения об авторе: Файзализода Джумахон Хол – доктор педагогических наук, директор Государственное учреждение «Национальная библиотека» Исполнительного аппарата Президента Рес-

публики Таджикистан. Адрес: 734024, Республика Таджикистан, г. Душанбе, ул. Техрон, 5, тел.: (+992)221 89 56; 918 506 324, E-mail: f.jumakhon@mail.ru

Information about the author:
Faizalizoda Jumakhon Khol - Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, director of the State Institution "National Library" of the Executive Office of the President of the Republic of Tajikistan. Address: 734024, Republic of Tajikistan, Dushanbe, st. Tekhron, 5, tel : (+992) 2218956; 918 506 324, E-mail: f.jumakhon@mail.ru

ТАЪРИХ

ТДУ 016 (091) (575.3)
ББК 95 (2тоҷик)

АЗ ТАЪРИХИ НАШРИ МАҶАЛЛАҲО ДАР ТОҶИКИСТОН (солҳои 1920-1930)

Муродӣ М. Б., Муродова Р.М.
Донишгоҳи миллии Тоҷикистон

Пеш аз он ки ба таърихи таъсис ва ташаккули маҷаллаҳо дар қalamрави тоҷикон ва Тоҷикистон назари иҷмомӣ намоем, зикри ин нуктаро зарур меҳисобем, ки ин масъала дар илми журналистикаи тоҷик нав нест ва омӯзиши он аз ҷониби муҳаққиқон дар контексти мавзӯъҳои гуногун мавриди таваҷҷӯҳ қарор гирифтааст. Аз ҷумла, дар пажӯҳишҳои С. Айнӣ [4, 5], Р. Ҳошим [17], И. Усмонов, Д. Давронов [16], А. Набавӣ [12], С. Солеҳов [15], А. Дун [8], А. Азимов [1, 2, 3], М. Муродӣ [11], М. Рустам [14], Б. Исомиддинов [14], Г. Додобоева [7] ва дигарон роҷеъ ба маҷаллаҳои солҳои 1920-1930-и тоҷик маълумоти нисбатан кофиро ба даст оварда метавонем. Ҳамчунин дар қомусу донишномаҳо дар ин ҳусус маълумот пайдо кардан мумкин аст. Бо вуҷуди ин масъалаи таъсиси маҷаллаҳои тоҷикӣ ва ташаккули ин намуди табъу нашр дар низоми матбуоти даврии тоҷик ба таври маҷмӯъ мавриди баррасӣ қарор нағирифтааст.

Маълум аст, ки пайдоиши нашрияҳои даврӣ, аз ҷумла маҷаллаҳо ба қӯшишу талошҳои равшанфирони давр ва намояндагони фарҳанги миллати тоҷик алоқаманд аст. Таъсисидҳондагони аввалин маҷаллаву рӯznomaҳo на rӯznomaniyoroni kassib (ба фаҳмиши томи имрӯzaи ин taxassus), балки маорифпарварон, адіbon ва farhangiён будаанд. Умуман, агар гӯем, ки дар саргҳи матбуоти даврии тоҷик то солҳои 50-уми асри гузашта маорifparvaronу адіbon meistodand, xato naخоҳад шуд.

Таърихи таъсиси маҷаллаҳо дар Осиёи Миёна, аз ҷумла Тоҷикистон ба ду давра алоқаманд аст. Давраи аввал то Инқилobi октябр ва тақсимоти ҳудуди миллӣ ва давраи дуюм пас аз ташкили

Ҷумҳурии Муҳтори Шӯрои Сотсиалистӣ ва Ҷумҳурии Шӯрои Сотсиалистии Тоҷикистон. Дар давраи аввал ҳамагӣ ду нашрия таъсис ёфта, ба табъ расидааст, ки яке «Красное солнышко» (1909) ва дигари «Ойина» (1913) аст. Ин маҷаллаҳо хусусӣ буда, аз ҷониби шахсони фарҳангӣ ва маорifparvar рӯйи чоп омадаанд.

«Красное солнышко» аз аввалин маҷаллаест, ки дар ҳудуди имрӯzaи Тоҷикистон ба табъ расидааст. Он маҷаллаи адабиву сиёсӣ буда, соли 1909 дар шаҳри Самарқанд чоп ва дар Xучанд пахш карда шудааст.

Муҳаррири расмии ин маҷалла Вера Григоревна Рык-Багданик - зани намояндаи суди вилояти Самарқанд дар Xучанд Георгий Маркенянович Рык-Богданик будааст. Георгий Маркенянович аз иштирокчиёни фаъоли ташкили Ҳокимияти Шӯравӣ дар Xучанд (1917-1918) маҳсуб мейёftaast. Иҷозати нашри маҷаллаи «Красное солнышко» ба зани ўаз тарафи губернатори ҳарбии вилояти Самарқанд аз 26 августи соли 1908 дода шудааст. Дар он аз ҷумла зикр шудааст: «...Ман аз ҳамин рӯз ба зани мансабдор Вера Григоревна Рык-Богданик иҷозат додам, ки дар шаҳри Xучанди вилояти Самарқанд бо унвони «Красное солнышко» маҷалла нашр кунад, шакли пурраи маҷалла таҳти таҳрири ўз бо барномаи зерин чоп мешавад: 1. Адабиёти бадеӣ ва илмӣ. 2. Публистика. 3. Ҳаёти ҷамиятӣ. 4. Маҳал ва матбуот. 5. Шарҳи матбуот. 6. Савдо ва саноат. 7. Мактубҳо ва посухҳо. 8. Расмҳо. 9. Эълонҳо. Дар матбааи Демурови шаҳри Самарқанд, ҳармоҳа» [8, с. 108].

Маҷаллаи «Красное солнышко» ҳамагӣ як шумора, дар ҳаҷми 36 саҳифа, ба истиснои саҳифаҳои эълонҳо, ба табъ

расидааст. Нархи обуна барои як сол 2 рубл ва барои дехқонон ва муаллимони дехот 1 рубл муайян карда шудааст.

Маводи онро сармақола, як ҳикоя бо номи «Найранги Шлемкин», таронаи «Ангиштканҳо», мақолаҳои «Аввалин моликияти хусусӣ», «Заминдории хусусӣ» ва фелетони манзуми «Ачина ва дворянин Лука», очерки «Хочагидории дехқонӣ» ташкил медиҳад. Матолиби машалла дар пайравӣ ба ақидаҳои революционӣ навишта шуда, рӯхия озодиҳоҳӣ доранд. Масалан, агар ҳикояи «Найрангҳои Шлемкин» аз ягонагии қувваҳои инсонӣ ҳикоят кунад, дар фелетони «Ачина ва дворянин Лука» симои манфури ҳокимони замон дар симои намояндаи он Лука Карлович мазаммат ва танқид карда шудааст.

Ин рӯхия ба ҳокимони давр писанд набуд. Ин буд, ки 14 январи соли 1909 Рӯй Богданик аз котиби суди ҳавзаи Самарқанд ба ин маънӣ огоҳнома гирифтааст:

«Шумо ё зани шумо машаллаи «Красное сольнышко»-ро нашр намудаед ва дар он мақолаҳое табъ ёфтаанд, ки сензура ошкоро манъ намудааст. Ҷаноби раиси суд нашри машалларо бо ному насаби Шумо номуносиб дарёфта, ба ман супориш доданд ба Шумо нависам, ки агар нашри машалларо хоҳ бо имзои худ ва хоҳ бо имзои занатон давом доданд бोshed, истеъло pursed ва дар сурати иҷро накардани ин талаб ҷаноби суд арз намуданд илтимос накунед ҳам, маҷбур мешаванд, ки Шуморо аз кор ҳолӣ намоянд» [8, с. 108].

Ба таъбири И. Усмонов «ноширон аз ин таъкид наҳаросида, ба нашри шумораи дуюм тайёрӣ диданд. Моҳи феврал Вера Григоревна маводҳои тайёри шумораи навбатии «Красное сольнышко»-ро гирифта ба Самарқанд меравад. Аммо аз сабаби мусодира гардидан дастнависҳо нашри машалла қатъ мегардад» [16, с. 42].

«Красное сольнышко» аввалин машаллаест, ки бо забони русӣ дар матбаи Демурови Самарқанд ба табъ расида, дар шаҳри Хучанд паҳн гардидааст. Мақсади асосиаш тарғиби андешаҳои иҷтимоӣ-сиёсӣ ва афкори озодаҳоҳонаи инқилобӣ будааст.

Дувумин машаллае, ки барои мар-

думи Осиёи Миёна, аз ҷумла тоҷикон таъсис ёфта буд, «Ойина» аст. «Ойина» аввалин машаллаест, ки бо забонҳои маҳаллий – тоҷикӣ ва ўзбекӣ нашр гардидааст. Аз ин рӯ, онро «сарчашмаи матбуоти машаллавии Осиёи Миёна» [7] меҳисобанд.

«Ойина» машаллаи хусусии Маҳмудҳоҳа Беҳбудӣ буда, аз 20 августи соли 1913 то 15 июня соли 1915 дар шаҳри Самарқанд бо забонҳои тоҷикиву ўзбекӣ ва эълонҳои русӣ чоп шудааст. Аз оғози нашр то 25 октябри соли 1914 ҳафтае як маротиба ва аз 6 ноября соли 1914 то 15 июня соли 1915 може 2 маротиба дар формати А 4, 16 саҳифа, бо төъдоди 600 нусха, дар соли аввал 52 шумора, дар соли дуюм 16 шумора ва дар маҷмӯъ 68 шумора интишор шудааст.

Машаллаи «Ойина» равияи маорифпарварона дошта, ислоҳи мактабу мадорисро аз мақсадҳои асосии худ медонист. Ин мақсад дар сармақолаи Маҳмудҳоҳа Беҳбудӣ бо номи «Мулоҳиза», ки дар шумораи аввали ин машалла интишор шудааст, ба таври равшан дарк мешавад. Аз ҷумла ў навиштааст:

«Дар ин замон баъзе ашҳосе, ки аз инояти ҳақ филҷума ҷашм кушода ва ба аҳволи олам ва авзои умум ба сабаби шавқи табиат ва ё бо хондани илму таърих ва татаббуи мозӣ воқиф гаштаанд, албатта толиби ислоҳ мешаванд.

Вирди забони ин гуна қасон ислоҳ ва ислоҳ аст.

Агар аз онҳо пурсида шавад, ки ислоҳ аз кучо сар мезанад? Ҷавоб ҳоҳанд гуфт, ки аз мактаб ва мадраса, ҷунки ҳаётӣ миллат вобаста ба мактаб ва мадраса аст. Мактаб ва мадрасаи қадом миллат, ки обод аст, он миллат худро мудофиа мекунад, ҳам соҳиб ва ҳам ҳокими дигар миллат мегардад. Мактаб ва мадрасаи қадом миллат, ки ҳароб аст ва ё ба таназзул аст, он миллат маҳкуми таданӣ ва забунист. Ривоҷи дину миллат аз тараққии улуму диёнат, пешрафти фазлу ҳунар, ислоҳи ахлоқ ва одоб, ҳубии майшат ва зиндагонии ҳар тоифаро сабаб мактаб ва мадраса аст.

Оре, ба мо туркистониён иморати мактаб ва мадраса кам нест, вале кайфијати таълими он ҳуб нест ва илме, ки

замонан ба мо лозим аст, дар мактаб ва мадрасаҳои мо нест ва он илмҳое, ки то кунун ба мадраасаҳои мо ҳаст, дар таълими он низ беътиноӣ рӯй додааст» (Оина, 2013. №1).

Ба ин мазмун аз умдатарин масъалаҳои дар «Ойина» инъикосгардида мубориза барои илмомӯй, мактаби нав ва манфиати таҳсил дар он буд. Мачалла дар ин мавзуъ мақолаву шеърҳои зиёдеро интишор намуда, ба ин шева даъватҳо ба амал овардааст. Дар баробари ин ислохи вазъи дин дар аморати Бухоро низ аз мавзӯҳои мухимми ин нашрия маҳсуб меёфт. Доир ба ин мавзуъ чанд мақолаи Маҳмудҳоҷа Беҳбудӣ ва ҳамфиррони ӯ рӯйи чоп омадааст.

Дар «Ойина» мақолаҳо бо забони тоҷикӣ нисбатан камтар аст. Ба мушоҳидаи Раҳим Ҳошим» «Шумораҳои мақолаҳои тоҷикӣ дар ҳар шумора аз ду-се зиёд намешуд» [17, с. 22].

Маҳмудҳоҷа Беҳбудӣ, Сайдизо Ализода, Абдурауфи Фитрат, Садриддин Айнӣ, Мирзо Сироҷи Ҳаким, Асьади Бухорӣ, Зухуриддини Фаҳридин аз муаллифони доимиин ин мачалла буданд.

«Ойина», чунончӣ И. Усмонов навиштааст, «Мачаллае будааст, ки барномаи тарбияи маърифатро дар назди ҳуд доштааст, нияту талош намудааст, ки афкори иҷтимоӣ-сиёсӣ ва миллии табақаи тоҷирро ва соири буржуазияи Туркистонро бедор кунад»

Баъд аз қатъи чопи мачаллаи «Ойина то соли 1925 ба забони тоҷикӣ ва ё барои тоҷикон мачаллае нашр нагардидааст. Албатта, дар бораи «Шуълаи инқилоб» ақидаҳо мухталиф аст. Гарчанде аксарияти муаррихон ва адабиётшиносон онро мачалла номидаанд, мухаққиқ Р. Ҳошим ҳануз соли 1932 ин нашрияни давриро ба сифати газета муарриғӣ намудааст: «Баъд аз инқилоби Октябр аввалин газетаи тоҷикӣ дар Самарқанд «Шуълаи инқилоб» чоп гардид» [17, с. 22]. Баъдтар мухаққиқони соҳаи журналистика И. Усмонов, Д. Давронов ва Қ. Шарифзода ҳафтанима будани «Шуълаи инқилоб»-ро сوبит карданд. Аз ҷумла, И. Усмонов ва Д. Давронов менависанд, ки «Ҳам худи «Шуълаи инқилоб» ва ҳам муаллифони ҷудогонаи он аксар вақт

«Шуълаи инқилоб»-ро мачалла ёдоварӣ кардаанд. Аммо ороиши «Шуълаи инқилоб» ва муҳтавояш далел бар он буд, ки вай ҷаридаи ҳафтавор будааст, аз ҷумла «Шуълаи инқилоб» нашрияи бемуқова ва ҳамчунон ҷаридае буд, ки асосан матолиби ҳабарӣ чоп мекард» [16, с. 80-81].

Ба ин манзур, аввалин мачаллае, ки дар замони шӯравӣ ҳамчун замима таъсис ёфт, «Мушғиқӣ» аст. «Мушғиқӣ» мачаллаи ҳаҷвӣ буда, шумораи аввалини он моҳи октябр 1925 бо номи «Ширинкор» ба сифати иловаи рӯзномаи «Овози тоҷик» бо забони тоҷикӣ дар шаҳри Самарқанд ба табъ расидааст. Ин мачалла аз шумораи дуюм (27 сентябрь соли 1926, душанбе, 19 рабеъулаввали 1345, №1) ба «Мулло Мушғиқӣ» табдили ном карда, то моҳи апрели соли 1929 ба сифати мачаллаи ҳаҷвӣ, адабӣ ва иҷтимоӣ бо ҳамин ном дарҷ шуд. Фаъолияти ҳудро минбаъд бо номҳои «Мушғиқӣ» (майи соли 1929-1930 ва 1937) ва «Бигиз» (1931-1936) идома додааст. Тӯли солҳои 1926-1937 он муентазам дар Самарқанд, баъдтар дар Тошканд ва дар ду соли охир боз дар Самарқанд дар ҳаҷми 8-10-12 саҳифа нашр шудааст.

Мачалла мақсад ва вазифаҳои ҳудро мубориза ба муқобили боқимондаҳои бою феодалий, танқиди хурофоти диниву ҳомиёни он, озодӣ ва соҳибҳиёри занон, ҷорӣ намудани маданияти нави сотсиалистӣ маънидод намуда, барои амалий намудани он шумораҳои ҳудро бо фелетону мақолаҳои танқидӣ, шеъру ҳикояҳои ҳаҷвӣ ва расмҳои карикатурии одиву ранга ороиш додааст. Дар таҳияи чунин мавод аслан ҳодимони рӯзномаи «Овози тоҷик», ба ҳусус фелетоннависон Қурбон Баҳлулзода ва Суҳайлӣ Ҷавҳаризода, рӯзноманигорон Набӣ Фаҳрӣ, Одилзода, Пиримқулов, Бурҳонӣ, Раҷабзода иштирок мекарданд. Нигоштаҳои ин муаллифон, ҳамчунин дигарон бо имзоҳои мустаор аз қабили Баҳлул, Ғунда, Тарсонҷак, Ҳанҷар, Дамдуз, Шаккок, Тортанак, Мирзоҳикмат, Ҷугуртак, Мулло Ҷунбул ва гайраҳо чоп шудааст. Мачалларо дар аввал Баҳридин Азизӣ таҳrir менамудааст, баъдан Ш. Садрулин ва Қ. Мирзоев вазифаи мухаррири маъули мачалларо ба дӯш доштаанд.

Мачалла аз ҳаҷви адабиёти классики тоҷик, аз ҷумла осори Ӯбайди Зоконӣ, Саъдии Шерозӣ ва Абдурраҳмони Мушфиқӣ моҳирона истифода намуда, онро бо маъно ва мазмuni нав, корбурди унсурҳои забони мардумӣ, калимаҳои русиву байнамилалӣ ба ҳаёти рӯз мувоғиқ кунонидааст. Он бо истифода аз чунин усул бештар ба масъалаҳои муборизаи синғӣ, камбуду норасоиҳои соҳаи маориф, фарҳанг ва матбуот, озодии занон, танқиди камбудиҳои ҳаёти колхозӣ, майшиву маданий ва амсоли ин таваҷҷуҳ, намудааст. Танқид ва мазаммати чунин камбудиву норасоиҳои иҷтимоӣ, ҳамчунин танзу зарофати аҳли қалам дар қолаби жанрии шеъру ҳикоя, фелетону памфлет, эпиграммаву породия ва шарҷҳои рафиқона шакл гирифтааст. Мачалла барои ифодаи фикр, гоя, мазмун аз рубрикаву усулҳои гуногуни маънавӣ амсоли «Суҳбатҳои кӯчагӣ», «Эълонномаҳо», «Чистон», «Ариза ва мактубҳо», «Номаи аъмол», «Саёҳатномаи Мушфиқӣ» «Анкетаҳои «Бигиз», «Пластиинкаи «Бигиз», «Тилигрофи «Бигиз» ва амсоли ин истифода намудааст.

Ин рубрикаҳо тобишҳои маъноии гуногунро ифода кардаанд. Масалан, зери рубрикаи «Саёҳатномаҳо» камбудӣ ва нуқсони чанд паҳлуи ҳаёти як ноҳия ва ё маҳал мавриди танқиду мазаммат қарор гирифтааст. «Чистонҳо» мӯҷазу ихчам буда, дар ағлаби онҳо симои манфури ашҳоси бадният ва унсурҳои ба ҷомеаи шӯрӣ бегона мазаммат қарда шудааст. «Эълонҳо» низ хурдҳаҷм буда, дар онҳо нуқсонҳои ба тозагӣ мушоҳидашуда аз номи шахси тамасхуршаванда баён гардидааст.

Умуман, «Мушфиқӣ» дар таърихи матбуоти даврии тоҷик аввалин мачаллаи ҳаҷвӣ буда, «дар мубориза зидди душманони сотсиализм, бокимондаҳои дунёи кӯҳна, дину хурофот, фош кардани нуқсону камбудиҳои иҷтимоӣ чун аслиҳаи буррои идеологӣ ҳизмат кардааст» [15, с. 132]. Ин мачалла дар инкишофи минбаъдai ҳаҷви публисистии тоҷик нақши бориз гузоштааст.

Аввалин мачаллае, ки дар Душанбе чоп гардидааст, «Дониш ва омӯзгор» аст. «Дониш ва омӯзгор» мачаллаи сиёсӣ, иҷ-

тимоӣ, таълим ва тарбиявӣ, адабӣ, фаннӣ, илмӣ ва танқидӣ буда, шумораи аввалини он аз тарафи Нозироти маорифи Тоҷикистон 5 марта соли 1926 бо төъдоди 500 нусха ба табъ расидааст. Ба таъбири имрӯзai қасбӣ аввалин нашрияи соҳавӣ маҳсуб меёбад. Дар шумораи аввал мачалла мақсади ҳудро чунин шарҳ додааст:

«...Мачаллаи мо маҳсуси муаллимини Тоҷикистон аст. Чун дар Тоҷикистон имкони табъ кардани китобҳои лозимаро надорем, меҳоҳем бо ин мачалла ба муаллимин роҳбарӣ карда, онҳоро бо аҳволи вақт, усулҳои тоза ва роҳи таълим ва тарбия ошно созем...

Мо меҳоҳем моро адиб нашуморанд, вале муаллими тоҷик ҳарфи моро бифаҳмад».

Шумораи аввалини «Дониш ва омӯзгор» ба муносибати яксолагии Нозироти маорифи Тоҷикистон дар Душанбе чоп шуд. Муҳаррир Аббос Алиев ва котиби масъул Қосим Дайламӣ буданд.

Маводи мачалларо аз рӯйи дараҷаи таъсир ба панҷ ғурӯҳ чудо намудан мумкин аст. Якум, мақолаҳое, ки аз ҷониби роҳбарон ва масъулини соҳа навишта шуда, оҳангӣ даъватӣ доранд. Нигоштаҳои Нусратуллоҳ Махсум «Вазифаҳои муаллим дар Тоҷикистон», Чинор Имомов «Иди таърихии тоҷикон», Аббос Алиев «Иди яксолаи мо» намунаи онҳост. Дуюм, маводи ҳудӣ, ки ба мақсади расонидани ёрии методӣ ба омӯзгорон, фаҳмонидани вазифаҳои муаллимон, хусусияти мактабҳои нав, кушодани мактабҳо, шароити кори онҳо, қоидаҳои забони форсӣ, масъалаи алифбои нав ва амсоли инро фаро гирифтаанд. Ба мисли М. Саидзода «Давраҳои тарбияи иҷтимоӣ», Форс «Фанни тарбия», Ҳайдарзода «Аҳамияти тарбияи занон». Сеюм, маводи тарҷумашуда, яъне тарҷумаи асарҳои таъриҳӣ, педагогию илмии муаллифони русу Аврупо, ки моҳияти тарбияи иҷтимоиро қасб намудаанд. Амсоли очерки В. Бартолд «Тоҷикон», мақолаҳои Толпиго, Климчинский. Чорум, шеърҳо, аз ҷумла шеърҳои Айнӣ, Лоҳутӣ (№1), Рӯдакӣ (№2), Зарра ва F. Қамбарзода (№3-4), ки зери рубрикаи «Адабиёт» ҷой дода шудаанд. Шашум, ҳабарҳо аз ҳаёти соҳаи маориф, ки зери рубрикаи «Аҳбороти

маҳаллӣ» дарҷ гардидаанд. Ин рубрика дар шумораи муштараки 3 ва 4 роиҷ шудааст.

Мачалла аз нигоҳи таъмини мавод ва мазмуни гоявии он танқисӣ надоштасht, балки бо ба ҳамкорӣ даъват намудани олимон ва адабони машҳур мазмуну мундариҷаи мачалла аз шумора то шумора беҳтар гардидааст. Аммо норасоии техникӣ, имконоти маҳдуди аввалин матбааи Ҳукумати Тоҷикистон, нарасидани когаз боиси он шудааст, ки мачалла баъд аз нашри шумораи мушатраки 3-4 бо теъоди 700 нусха чопашро қатъ намояд.

«Дониш ва омӯзгор» нахустин нашрие буд, ки соҳаи алоҳидаи ҷомеаро мавзӯи асосии худ қарор дод. Ба таъбири М. Рустамзода «Он бори аввал журналистикаи соҳавӣ-журналистикаи маорифро ба вучуд овард» [14, с. 79]. Ин мачалла бо вучуди норасоихои техникувороиши дар ташаккули нашрияҳои минбаъдаи соҳаи маориф замина гузоштааст.

Баъд аз як соли бо сабабҳои техникӣ аз ҷониб бозмондани аввалин нашрияи соҳаи маориф – «Дониш ва омӯзгор» моҳи августи соли 1927 дар Самарқанд мачаллаи илмӣ ва адабии «Дониш-биниш» зери таҳрири Муҳаммад Мӯсавӣ, дар ҳаҷми 50 саҳифа, бо теъоди 1500 нусха нашр гардид.

Ин шумораи табриқоти Котиби буюрои ҳизби коммунисти ҷумҳурӣ Муъминҳоҷаев таҳти унвони «Дониш-биниш»-ро табриқ мегӯем», сармақолаи мухаррир «Боз як қадами қалон дар роҳи баланд кардани маориф ва маданияти меҳнаткашон», мақолаҳои М. Мӯсавӣ «Як қадами қалон дар маориф», Р. Тагор «Чин, Хиндустан ва ҷаҳонгири англisis», Уйғур «Дар бораи тарбияи томактаб», «Масъалаҳои асосии илми қӯдакшиносӣ», «Ҳайвон ва мошин», «Мусоҳиба аз биология», «Дар бораи дарси ҳисоб», «Гирифтани офтоб-29 июл», дар бахши адабиёт шеърҳои Т. Зеҳнӣ, мақолаи С. Айнӣ «Кишваршиносӣ» ва гайраро дар бар мегирад.

Шумораи аввал бо вучуди аз нигоҳи мавзӯи ва мундариҷа ҷавобгӯи талаботи муаллимон будан, аз нигоҳи нафосат, ороишу саҳифабандӣ ва имло камбуҷӣ дошт. Аз ин рӯ, ҳайати таҳририя таҳияи

шумораи дуюмро ба дӯши Собит Маноғзода гузоштанд.

Собит Маноғзода ба сифати котиби масъул ороиши техникии мачалларо тағӣир дода, онро дар шакли нисбатан ҷолиб, бо ном ва таъйиноти дигар – «Раҳбари дониш» – мачаллаи иҷтимоӣ, тарбиявӣ, фаннӣ ва адабӣ дар моҳи октябр ҳамон сол дар Тоҷиканд чоп кард. Маводи ин шумора аз рӯйи мавзуъ ба қисмҳо ҷудо карда шудааст: қисми иҷтимоӣ, таълим ва тарбия, тарбияи томактаб, қисми адабӣ, дунёи занон, қисми фаннӣ, тандурустӣ, китобиёт.

Дар баробари ивазшавии номи мачалла шиори он низ тағӣир ёфтааст. Шиори шумораи аввал – «Ҳамаи ранҷбарони ҷаҳон ба ҳам пайвандед», дар шумораи дуюм андаке таҳrir хӯрда шакли «Ҳамаи камбағалони ҷаҳон ба ҳам пайвандед»-ро гирифтааст.

Бартарии ин шумора боз дар он аст, ки саҳифаҳояш бештар ва теъоди мавод ба 15 адад расида, ороиш хуб ва суратҳо равшантар чоп шудаанд. Ҳамчунин дар болои ҳар мавзуъ шиоре бо ҳуруфи қалону хоно оварда шудааст, ки диққат-чалбкунанда аст.

Аз шумораи дуюм мундариҷаи «Раҳбари дониш» тадриҷан вассеъ ва гуногун гардида, дар баробари масъалаҳои таълиму тарбия, масъалаҳои марбурт ба забон, адабиёт, илм ва фарҳанг низ дар саҳифаҳои он мавқеъ пайдо кардаанд.

Пароканда будани ҳайати таҳriрия ба ҷониб нашрия монеаҳо ба вучуд овардааст. Бо сабаби дер расидани мавод аксар маврид ду шумораи он якҷо баромадааст. Ба мақсади бартараф кардани ин монеҳо коллегияи шуъбаи таблиғот ва тарвиҷи комитети вилоятии ҳизб 4 июни соли 1928 қарор мекунад, ки идора ва нашриёти мачалла ба Душанбе қӯчонида шавад. Ин қарор тирамоҳи соли 1928 иҷро мешавад.

Ҳамин тавр, «Раҳбари дониш» то соли 1932 бо ҳамин ном фаъолияташро идома дода, ҳамагӣ 46 шумора ба табъ расид. Ҳамин сол фаъолияти он ба ду бахш тақсим карда шуд. Бахши маориф бо мачаллаи «Инқилоби маданий» пайваст гардида, соли 1937 «Революсияи маданий» соли 1938 ба «Мактаби советӣ», соли 1992

ба «Маърифат» табдили ном кард. Аз соли 2006 бо номи «Маърифати омӯзгор» чоп мешавад. Дар заминаи бахши адабиёт маҷаллаи «Барои адабиёти сотсиалистӣ» ташкил карда шуд, ки солҳои 1932-1937 бо ҳамин ном, солҳои 1938-1964 бо унвони «Шарқи сурх» ва аз моҳи майи соли 1964 то имрӯз бо номи «Садои Шарқ» интишор мешавад.

«Раҳбари дониш» дар давоми фаъолияташ «Муаллимони тоҷикзабонро аз корҳои таълиму тарбия хабардор кардан, аз масъалаи умумӣ маълумот дода истодан, адабиёти нави тоҷикро таракқӣ додан ва ба нависандагони тоҷик роҳбарӣ намудан»-ро мақсади асосии худ қарор додааст. Он нисбат ба дигар маҷаллаҳо дар бедории фикрӣ ва ҳудшиносии таърихии тоҷикон таваҷҷӯҳӣ бештар намуда, бо истифодаи нерӯи равшанфирони давр, дар рушди маорифу адабиёти ҳалқи тоҷик ва соири ҳалқҳои Осиёи Марказӣ нақши муҳим гузоштааст.

Ин маҷалла барои ташаккули адабиёти советии тоҷик ва васеъ намудани доираи хонандагони он, ҳалли масъалаҳои забон, тағири алифбо, тарҷумаи осори нависандагони рус ва инкишофи адабиёти классикии форсу тоҷик нақши муҳим бозидааст. Дар он як қатор асарҳои С. Айнӣ, А. Лоҳутӣ, Пайрав Сулаймонӣ, Зуфархон Ҷавҳарӣ, Ҳамдӣ, А. Мунзим, Ҷ. Икромӣ, А. Азизӣ ва дигарон дарҷ гардидаанд.

Маҷаллаи дигари соҳаи маориф, ки дар заминаи «Раҳбари дониш» таъсис ёфта анъанаи онро идома додааст, «Инқилоби маданий» аст. Ин маҷалла соли 1930 ҳамчун қисми ба маориф даҳлдори маҷаллаи «Раҳбари дониш» ташкил шуда, аз моҳи октябри соли 1931 ба сифати маҷаллаи ҳармоҳаи сиёсию иҷтимоӣ, педагогиву методии Комиссариати маорifi ҳалқи ҶШС Тоҷикистон ба таври мустақил моҳе як маротиба бо забони тоҷикӣ чопашро идома додааст.

Аз шумораи 81-и моҳи октябри соли 1937 унвони «Революсияи маданий» ва аз шумораи 95, январи соли 1939 номи «Мактаби советӣ»-ро гирифтааст. Дар солҳои аввал 1000 нусха мебаромад.

«Инқилоби маданий» дар ташкил ва татбиқи барномаи маҳви бесаводӣ, инки-

шофи маориф ва вусъатибахши ҷаҳонбинии илмӣ нақши муҳим гузоштааст. Муҳбiron ва ходимони сермаҳсули он А. Баҳоваддинов, Л. Бузургзода, Б. Сирус, О. Шукуров, Ҳ. Мирзозода ва дигарон буданд.

Тавре ки ишора шуд, соли 1932 маҷаллаи «Раҳбари дониш» ба ду қисм чудо карда шуд. Дар заминаи қисми адабии ин маҷалла «Барои адабиёти сотсиалистӣ» (БАС) ҳамчун маҷаллаи ҳармоҳаи адабии нависандагони Тоҷикистон таъсис ёфт. Ҳайати таҳририяи онро адабони тоҷик А. Лоҳутӣ, С. Айнӣ, С. Улугзода, Б. Азизӣ, Р. Абдулло ташкил медоданд.

Дар шумораи нахустини он манзумаи П. Сулаймонӣ «Ба милитаристони Япония», мақолаи Ф. Абдулло «Барои танқиди большевикона» ва шеъру мақолаҳои нависандагони дигари тоҷик чоп шудааст. Маҷаллаи «Барои адабиёти сотсиалистӣ» барои муттаҳид намудани адабони кишвар ва ба ин васила инкишофи адабиёти советии тоҷик воситаи муҳим гардид.

Аз моҳи апрели соли 1938 то июни соли 1940 чопаш қатъ гардидааст.

Дуюмин маҷаллаи ҳаҷвии тоҷикӣ ва аввалин маҷаллаи ҳаҷвии Тоҷикистони имрӯз нашрия «Калтак» аст. Ин нашрия ба сифати замимаи рӯзномаи «Барои колективӣ» (1930-1934) ҳамчун маҷаллаи ҳаҷвӣ аз соли 1932 таъсис ёфта, аз январи соли 1933 ба нашрияи газетаи «Тоҷикистони сурх» – органи КМ ПК (б) Тоҷикистон табдил ёфтааст. Дар соли 1932 дар 8 саҳифаи формати А 4,5 ва дар соли 1933 дар 12 саҳифаи формати А 4 дар мукӯваи ранга ва төъдоди 1600 нусха бо забони тоҷикӣ зери таҳрири С. Бурҳонов (1904-1954) дар матбааи давлатии №1-и Сталинобод нашр шудааст.

Ҳарчанд дар паспорти маҷалла може ду маротиба интишор шудани он зикр гардидааст, аммо ин нақша риоя нашуда, чопи он номуназзам сурат гирифтааст. Бо сабабҳои гуногун фосилаи интишори маҷалла баъзан ба ду моҳ тӯл кашида, дар соли 1933 ду шумора якҷо чоп шудааст.

«Калтак» дар матбуоти даврии тоҷик баъд аз маҷаллаи «Ширинкор» («Овози тоҷик», 1925) дуюмин замимаи

ҳаҷвӣ ба ҳисоб меравад, ки ба сурати муқоваи ранга интишор гардидааст. Он шаклан ба «Мулло Мушфиқӣ» шабоҳат дорад. Дар саҳифаҳои «Калтак» асосан, фелетону луқма, латифа, чистон, лугатнома ва шеърҳои ҳаҷвӣ зери рубрикаҳои «Савол ва ҷавобҳо дарроҳ», «Суҳбатҳои кӯчагӣ», «Ҳар кио ҳар чӣ», «Ҳу анаю ҳу мана», «Қуттии почта», «Эълонҳои муҳим», «Радиои «Калтак», «Мешавадмӣ» ва карикатураҳои ҳаҷвӣ чоп шудааст.

Ҳаҷвнигорони тоҷик Қурбон Баҳлулзода, Камол Одилзода, Суҳайли Ҷавҳаризода аз муаллифони фаъоли маҷалла будаанд, ки матолибашон бо имзоҳои мустаори Ҳанҷар, Тарсакӣ, Калтакча, Қаҳрамон, Қӯчагард ва гайра интишор гардидааст.

«Калтак» бâъди аз шумораи 8 (16)-ум дар соли 1933 аз ҷоп бозмонд. Он бо фаъолияти начандон тӯлонии худ тавонист дар ташаккулу инкишофи ҳаҷви адабӣ ва публисистии тоҷик дар ҳавзаи Душанбе мусоидат кунад.

Дар солҳои сиёми асри XX тадриҷан доир ба соҳаҳои гуногуни ҳаёти иҷтимоӣ нашрияҳои даврӣ таъсис дода шудаанд. Дар ин солҳо масъалаи озодии занон ва инъикоси ҳаёти онҳо аз мавзӯъ ва баҳшҳои муҳимми матбуоти даврӣ маҳсуб меёфт. Ҳарчанд ин масъалаҳо дар нашрияҳои даврии таъйиноти гуногун интишор карда мешуд, аммо доман густурдани масъалаҳои марбут ба занону духтарон зарурati таъсиси нашрияи маҳсусро талаб мекард. Ба таъбири муҳаққиқ A. Азимов «Ҳизбу давлати Шӯравӣ зарурati таъсиси чунин маҷаллаҳоро дарк намуд ва борои иҷроияи КМ ҲҚ (б) Тоҷикистон 14 марта соли 1932 дар бораи нашр намудани маҷаллаи ҳармоҳаи оммавӣ барои занони коргару дехқон қарор баровард» [3, с. 279].

Дар қарори мазкур чунин омадааст:

1. Нашри маҷаллаи ҳармоҳаи оммавӣ - нашрияи КМ ПК(б) Тоҷикистон барои занони коргару дехқон бо забони тоҷикӣ (бо хуруфи лотинӣ) зарур доиста шавад.

2. Нашри маҷалла ба Нашриёти давлатии Тоҷикистон супорида шавад.

3. Муҳаррири маҷалла рафиқа Ортиқбоева, ҷонишини муҳаррири рафиқа

Носирова ва котиби масъул рафиқа Қосимова ва аъзоёни ҳайати таҳрири: Ортиқова, Носирова, Қосимова, Дайламӣ ва Баҳромӣ тасдик карда шаванд.

4. Маҷалла дар ҳаҷми 1,5 ҷузъи чопӣ муқаррар карда шавад.

5. Ба Шӯрои Комиссарони Ҳалқӣ тақлиф карда шавад, ки нашри маҷалларо бо қӯмаки пулии (дотатсияи) лозимӣ таъмин намояд, нархи ҳар як шумор маҷалла аз 25-30 тин зиёд набошад.

6. Ба нашри маҷалла аз 1 май соли 1932 шурӯъ карда шавад.

7. Қарори мазкур барои тасдик ба КМ ВКП (б) ва Бюрои Осиёимиёнагии КМ ВКП (б) пешниҳод шавад» [9, с.570-571].

Ҳамин тавр, шумораи аввалини маҷаллаи оммавӣ-сиёсӣ барои занони коргару дехқон бо номи «Бо роҳи ленинӣ» нашрияи КМ ПК (б) Тоҷикистон 1 май соли 1932 зери таҳрири Ортиқбоева дар шаҳри Душанбе, бо теъдоди 400 нусха интишор гардид. Баъдтар вазифаи муҳаррири ба дӯши Фотима Алиева, Музаффара Қосимова ва Ф. Кабирова будааст.

Маҷалла ҳармоҳа бошад ҳам, дар соли 1932 ҳамагӣ се шумора ба табъ расидааст. Аз ҷумла, шумораҳои 2-юм ва 3-юм дар якҷоягӣ бо теъдоди 1500 нусха нашр шудаанд. Сол то сол адади нашри маҷалла зиёд шуда, то соли 1941 теъдоди нашраш ба 4500 адад расидааст.

Маҷалла ду давраро аз сар гузаронидааст, ки давраи аввал то соли 1935 ва давраи дуюм аз соли 1936 то соли 1941-ро дар бар мегирад. Дар ин байн маҷалла қариб як сол (1935-марти 1936) чоп нашудааст. Ба ҳисоби A. Азимов «маҷалла дар се соли фаъолияташ 21 шумора баромадаасту ҳалос. Аз ин ҳафт шумора ба таври алоҳида ва ҳафт маротибаи дигар дар шакли якҷоя, яъне 14 шумора чоп шудааст» [3, с. 279]. Умуман дар солҳои 1932-1941 маҷаллаи «Бо роҳи ленинӣ» 80 шумора нашр гардидааст.

Маҷаллаи «Бо роҳи ленинӣ» доир ба фаъолияти иҷтимоии бонувон, иштироки онҳо дар корҳои ҷамъиятӣ, давлатӣ, корхонаҳои саноатӣ, ҳоҷагии қишлоқ, клубҳои маданиву равшаннамоӣ, баланд бардоштани савияи сиёсӣ, ғоявӣ ва тибии занону духтарон, барҳам додани урғу

одатҳои кухна, маҳви бесаводӣ, илмомӯзӣ, мактабу маориф, баробархуқӯйӣ, ва амсоли ин маводи иттилоотиву таҳлилӣ ва публистишию бадей ба табъ расондааст. Дар ин солҳо яке аз мавзузъҳои муҳимми мачалла раҳо намудани занҳо аз асорати динӣ ва урғу одатҳои кухна, ба хусус партофтани фарангӣ будааст. Мачалла аз шумораи №7-и соли 1932 ҳудро журнали политикий, оммавиию бадеии расмдор муаррифӣ намуда, саҳифаи адабиашро пурмаҳсул гардонидааст, ки дар он шеъру ҳикоя, очерку қисса ва достонҳои адабони баркамол ва ҷавон ба нашр расидааст.

Ҳамин тавр, мачаллаи «Бо роҳи ленини» бо вучуди дар доираи идеологияи муайян фаъолият намудан, дар инъикоси масъалаҳои сиёсиву иҷтимоии марбут ба ҳаётӣ занон, амалӣ шудани қарору нишондодҳои ҳизбу давлат ҷиҳати ҷалби занону духтарон ба корҳои ҷамъиятий, шиносонидани ҳуқуқҳои онҳо хизмат намудааст.

Дар солҳои бистуму сиёми садаи XX яке аз масъалаҳои муҳим саводнок гардонидани мардум ба ҳисоб мерафт. Барои мусоидат намудан ба ҳалли ин масъала—маҳви бесаводӣ дар нашрияҳои даврӣ гӯшаҳо ва иловаҳо ташкил карда шудааст. Яке аз аввалин нашрияҳои ба ҳалли ин масъала равонашуда «Саводи меҳнат» – иловаи «Овози тоҷик» аст.

Дар даҳсолаи 1930 ҲҚ ва Ҳуқумати Тоҷикистони шӯравӣ ба мақсади ҳарчи таҷтар барҳам додани бесаводии аҳолӣ, ба хусус миёни меҳнаткашони қалонсол корҳои зиёдеро ба роҳ мемонад. Бо вучуди ин дар солҳои 1933-1934 рафти мубориза барои маҳви бесаводӣ то андозае суст мегардад, мактабҳо аз китобҳои дарсӣ танқисӣ мекашанд. Барои суръат бахшидан ба раванди саводнокгардонии аҳолӣ, баратараф намудани камбудиҳои мактабҳои маҳви бесаводӣ, Комисариати маорифи ҳалқи ҶШС Тоҷикистон дар барбари таҳия ва чопи дастурҳои таълимӣ аз соли 1934 нашри мачаллаи сиёсӣ, иҷтимоӣ, бадей ва оммавии расмдор «Октябр»-ро ба роҳ мемонад. Шумораи нахустини ин мачалла моҳи марта ҳамин сол зери таҳрири Қ. Абдинов нашр мегардад. То моҳи августи соли 1937 мачалла зери таҳрири Қ. Абдинов ва дар се шумораҳои

минбаъда (8-9 ва 10) ин вазифа ба дӯши Ҳилол Каримов будааст. Аз соли 1935 то соли 1936 Т. Самадӣ ва баъд аз ў. Ҷ. Ҷарор то шумораи охирин ба сифати котиби масъул кор кардаанд.

Мақсаду мароми мачалла дар шумораи аввал ҷунин шарҳ ёфтааст: ««Октябр» аз ҳама зиёдтар ҳонандагони навсаводро ба назар гирифта, бо забони сода ҷоп шуда, ҳонандагонашро бо тамоми масъалаҳои ҷорӣ ошно мекунад: ҳикоя ва шеърҳои хубтарин нависандва шоирони Тоҷикистон ва Иттифоқи советиро нашр менамояд».

«Октябр» дар муқоиса бо мачаллаҳои дигар бо ҷанд ҳусусият фарқ мекунад. Аввалан, он дар ҳаҷми 22 саҳифа ҷоп шудааст. Баъдан, аз нигоҳи ороиш нисбатан ҷолиб аст, он бо расмҳои зиёди сиёҳ ва ранга аз лаҳзаҳои гуногуни саводномӯзӣ дар мактабҳои маҳви бесаводӣ, аксҳои аҳли қалам, пешқадамони истехсолот оро дода шудааст. Сониян, мачалла дар баробари ҷопи намунаҳо аз осори нависандагон С. Айнӣ, А. Лоҳутӣ, Ҷ. Суҳайлӣ, А. Ҳамдӣ, А. Ҳуш М. Раҳимӣ, А. Деҳотӣ, ҳамчунин тарҷумаи шеърҳои А. Пушкин, В. Маяковский, М. Горкий ва дигарон, аз эҷодиёти даҳонакии ҳалқ низ ба таври фаровон истифода кардааст. Ниҳоятан, дар поёни аксари матолиб қалимаҳои душворфаҳм зикр ва мъниидод карда шудаанд, кори ҳонандай ҷаласаводро осон кардааст.

Ба таъбири муҳаққиқ А. Азимов «навиштаҳои мачаллаи «Октябр»-ро ба ду қисм ҷудо кардан мумкин аст. Аввалан мавзуи баҳси бесаводӣ ва сониян мавзуи маданий-равшаннамой» [2, с. 283].

Мачалла «Октябр», ки барои шахсони камсавод (ҷаласавод) муқаррар шуда буд, то соли 1937 интишор гардида, вазифаи ҳудро иҷро кард. Соли 1937 дар байни аҳолии қалонсол бесаводӣ гӯё тамоман барҳам дода шуд ва нашри ин мачалла низ ба охир расид.

Аввалин мачаллаи русӣ дар Тоҷикистони шӯравӣ нашрияи Комисариати тандурустии ҶШС Тоҷикистон «Здравоохранения Таджикистана» аст, ки аз соли 1933 ҷоп мешавад. Дар солҳои сиём ин мачалла соле ҷаҳор шумора ба табъ расидааст. Мачалла масъалаҳои соҳаи

тандуристиро фаро мегирад. Имрӯз ба сифати мачаллаи илмӣ-тадқиқотӣ бо номи «Нигахдории тандурустии Тоҷикистон» нашр мегардад.

Аз нимсолаи дуюми даҳсолаи 1930 ба нашри мачаллаҳои сиёсӣ ва тарғиботӣ таваҷҷӯҳ зоҳир карда шудааст. Яке аз аввалин мачаллаҳои сиёсиву ҳизбӣ «Ба ёрии коркунони партияйӣ» аст, ки ҳамчун нашрияи КМ ҲҚ (б) ҶШС Тоҷикистон бо қарори ҲҚ (б) ҶШС Тоҷикистон аз 28 январи соли 1936 таъсис ёфтааст. «Ба ёрии коркунони партияйӣ» дар соли 1936 ва аз шумораи 3-и соли 1938 то соли 1941 може як маротиба, дар соли 1937 то шумораҳои 1-2-и соли 1938 дар як моҳ ду маротиба бо забони тоҷикӣ дар ҳаҷми аз 40 то 90 саҳифа ва бо төъоди аз 3 000 то 3 250 нусха нашр шудааст. Мачалла аз соли 1938 ба «Коркунони партияйӣ» табдили ном кардааст.

Наҳустин муҳаррири он Н. К. Нерсесин ва ҳайати таҳририаш А. Мавлонбеков, А. Глуховский, И. С. Брагинский ва С. Бурҳонов будаанд. Баъдан А. Мавлонбеков (1937), С. Баҳромӣ (№1-2, 1938), И. Брагинский (1938), Б. Faфуров (№1-5, 1940), Неъматуллоев (№7, 1940), Ҷ. Шанбезода (1940-1941) вазифаи муҳаррири масъули мачалларо ба дӯш доштаанд. Дар аввал С. Содиков ва аз соли 1938 О. Икромӣ муҳаррири техниκӣ будаанд.

Мачалла асосан ҳаёти партияйӣ ва масъалаҳои марбут ба онро аз шумораи 6-и соли 1937 зери баҳшҳои «Пленуми КМ ВКП (б)», «Корҳои доҳилии партия», «Корҳои пропагандӣ дар ҷойҳо», «Ба ёрии пропагандистон», «Аз рафтори корҳои пропагандӣ», «Масъалаҳои ташкили-партияйӣ» ва амсоли ин инъикос намудааст. Ҳамчунин вобаста ба санаҳои таърихии марбут ба ҳаёти ҳизб ва пешвоёни он низ матлабҳо ба табъ расонидааст, ки дар маҷмуъ ҳамагӣ оҳангӣ таблиғотӣ доранд.

Мачаллаи дигари соҳавие, ки дар солҳои сиёсӣ ба табъ расидааст, «Хукуқшиноси шӯрӯй» («Советский юрист») – нашрияи Комиссариати адлии ҳалқии РСС Тоҷикистон (Н.К.Ю. Таджикской ССР) мебошад. Шумораи аввалини ин мачалла моҳи феврали соли 1934 ба забонҳои тоҷикӣ ва русӣ, дар ҳаҷми 24

саҳифа бо төъоди 1000 нусха ба табъ расидааст.

Мазмуну муҳтавои маводи мачалларо асосан ҳолати таъминот ва риояи қонунҳои шӯрӯй дар ҷумҳурӣ, шаҳру ноҳияҳо ва кору фаъолияти мақомоти адлияи махаллӣ ташкил медиҳад.

Тавре ишора шуд, дар нимаи дуюми солҳои сиёсӣ талаботи ҷомеа ба тарғибу ташвиқи идеологияи замон зиёд гардида ва зарурати интишори чунин мачаллаҳо ба миён омад. Нашри чунин мачалла, пеш аз ҳама, ба тарғибу ташвиқгарони тоҷик ёрӣ мерасонд. Ба ин мақсад ба шуъбаи тарғиб ва ташвиқи КМ ПК Тоҷикистон супорида мешавад, ки мачаллаэро бо номи «Блокноти агитатор» таъсис диханд. Нашри ин мачалла 21 ноябри соли 1938 тасдик гардида, шумораи аввалини он 4 декабря ҳамин сол дар ҳаҷми 92 саҳифа ва төъоди 1600 нусха ба табъ расид. Муҳаррир Маъруф Содиков буд.

Маводи шумораи аввалро аслан мақолаҳои бо забони асл ва тарҷумашуда аз рӯзномаву мачаллаҳои марказии «Правда», «Спутник агитатора», «Партийное строительство» ташкил медиҳанд. Мачалла рубрикаҳои гуногун дошт, ки маъмултарини он «Савол-ҷавоб» аст.

«Блокноти агитатор» ба сифати нашрияи шуъбаи ташвиқот ва тарғиботи КМ ҲҚ (б) ҶШС Тоҷикистон може ду маротиба дар шаҳри Сталинобод бо забонҳои русӣ ва тоҷикӣ то соли 1939 ҷоп шуда, вобаста ба шароити замон нақши таърихии худро дар самти ташаккули афкори сиёсиву тарғибӣ иҷро намудааст. Ин мачалла соли 1941 бо номи «Агитатори Тоҷикистон» аз нав барқарор карда шуд.

Дар бораи таъсиси аввалин мачаллаҳои тоҷикӣ баҳс намуда, зарур меҳисобем, ки доир ба мачаллаи мусаввари яҳудиёни тоҷикзабони Осиёи Марказӣ – «Адабиёти советӣ» низ ҷанд нуктаро зикр намоем. Ин мачалла солҳои 1931-1941 ҳамчун нашрияи Кумитаи ҳалқии маориф (Наркомпрос) ва Иттифоқи нависандагони Ӯзбекистон дар шаҳри Тошканд ба забони тоҷикӣ ба табъ расидааст.

Мазмуну муҳтавои онро мавзуъҳои иҷтимоию иқтисодӣ, дигаргуниҳои сиёсӣ ва навигарииҳои фарҳангию адабӣ дар бар

мегирад. Мачалла дорои сахифаҳои назм, наср, танқиди адабӣ ва библиография буда, дар онҳо аз эҷодиёти адабони бузург С. Айнӣ, А. Лоҳутӣ, А. С. Пушкин, А. П. Чехов, А. М. Горький, В. Маяковский ва дигарон намунаҳо ба нашр расидааст. Ҳамчунин мачалла нигоштаҳои навқаламонро, маҳсусан аъзои маҳфили адабии «Маърифат», ки роҳбарии онро Садриддин Айнӣ бар уҳда доштааст, пайваста дарҷ намудааст. Мачаллаи «Адабиёти советӣ» дар баробари таълифи назму наср ва осори санъату фарҳанг дар тарбияи рӯзноманигорон ва адабони ҷавон низ саҳм гузаштааст.

Омӯзиш ва баррасии иҷмомии таърихи ташаккули мачаллаҳои тоҷикиву Тоҷикистон ба мо имкон медиҳад, ки дар фарҷом ҷунин натиҷаҳоро ҳосил намоем:

Пайдоиши аввалин мачаллаҳо дар Осиёи Миёна, аз ҷумла «Красное солнчишко» ва «Ойина» ба омилҳои сиёсӣ, иҷтимоӣ ва таҷаддуҳоҳӣ саҳт алоқаманд будааст. Ин ду мачалла аз рӯйи ҳадаф ва таъйинот ба ҳам шабоҳат доранд. Дар таъсиси онҳо ашҳоси фарҳангӣ ва маорифпарвар саҳм гузаштаанд.

1. Аввалин мачаллаи тоҷикии шӯрӣ «Ширинкор» аст, ки ҳамчун иловай ҳаҷвии рӯзномаи «Овози тоҷик» ба нашр расидааст. Он ба сифати мачаллаи ҳаҷвӣ, адабӣ ва иҷтимоӣ аз шумораи дуюм ба «Мулло Мушғиқӣ» табдили ном карда, то моҳи апрели соли 1929 бо ҳамин ном ва минбаъд бо номҳои «Мушғиқӣ» (майи соли 1929-1930 ва 1937) ва «Бигиз» (1931-1936) фаъолияташро идома додааст.

2. Аввалин мачаллаи чопи Душанбе «Дониш ва омӯзгор» аст, ки аз тарафи Нозироти маорифи Тоҷикистон 5 марта соли 1926 бо теъдоди 500 нусха ба табъ расидааст. Ба таъбири имрӯзаи қасбӣ ин аз аввалин нашрияҳои соҳавӣ маҳсуб меёбад.

3. Аввалин мачаллаҳои маҳсус-гардонидашуда ба соҳаҳои маориф, адабиёт ва тиб алоқамандӣ доранд. Ин шоҳиди он аст, ки дар солҳои 1920-1930 ба ин соҳаҳо таваҷҷӯҳ бештар будааст.

4. Аввалин мачаллаи тоҷикӣ барои занону дуҳтарон «Бо роҳи ленинӣ» аст, ки 1 майи соли 1932 зери таҳрири Ортиқбоева дар шаҳри Душанбе, бо теъдоди 400 нусха интишор гардидааст. Ин мачалла соли 1950 номи «Занони Тоҷикистони советӣ»-ро гирифта то солҳои 1970-ум бо ҳамин ном ҷоп шуд. Ҳоло бо номи «Фирӯза» ҷоп мешавад.

5. Аксари мачаллаҳо дар ибтидои фаъолияти худ бо сабабҳои техникӣ барои ҷоп мушкилӣ доштаанд. Ин ва дигар мушкилиҳо боис гардида, ки бештар маврид ду шумораҳои онҳо якҷо ба табъ расонида шудааст.

6. Ағлаби мачаллаҳои дар солҳои 1920-1930 интишор гардида, бо вучуди соҳаҳои алоҳидаро фаро гирифтан, рӯҳияни пуркуввати сиёсӣ доранд. Дар онҳо масъала ва ҷорабиниҳои муҳимми соҳаҳои ҷудогонаи ҳаёти иҷтимоӣ дар рӯҳияни таъалоти ҳизб ва сиёсати замон мунъакис шудаанд.

7. Умуман дар матбуоти даврии тоҷик дар солҳои сиёми асри XX низоми мачаллаҳои даврӣ шакл гирифтааст.

Адабиёт

1. Азимов, А. Таджикская журналистика в период культурной революции (1929-1940 гг.) / А. Азимов. – Душанбе: Шарқи Озод, 2014. – 313 с.

2. Азимов, А. Нақши мачаллаҳои соҳавӣ дар маҳви бесаводӣ / А. Азимов, Г. Додобоева // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои филологӣ. – 2015. – №4/5 (174). – С. 281-284.

3. Азимов, А. Моҳият ва рисолати мачаллаи «Бо роҳи ленинӣ» / А. Азимов // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон.

Бахши илмҳои филологӣ. – 2019. – №4 . – С. 278-281.

4. Айнӣ, С. Таърихи инқилоби Бухоро / С. Айнӣ. – Душанбе: Адиб, 1989. – 178 с.

5. Айнӣ, С. Намунаи адабиёти тоҷик / С. Айнӣ. – Душанбе: Адиб, 2010. – 448 с.

6. Дайламӣ, Қ. Нахустин мачаллаи педагогӣ / Қ. Дайламӣ // Маориф ва маданият, 1967. – 28 декабр.

7. Додобоева, Г. «Ойина» – родона-чальник журнальной периодики Средней Азии / Г.Додобоева. – Душанбе: Ирфон,

2018. – 72 с.

8. Дун, А. О. «Красное солнышко», его редакторе и не оконченном поиске / А. Дун // Помир. – 1985. – №4. – С.108.

9. Из истории культурного строительство в Таджикистане. Сб документов. – Душанбе: Ирфон, 1996. – С.570-571

10. Исомидинов, Б. К истории частной журналистики Таджикистана / Б. Исомидинов. – Душанбе: Ирфон, 2016. – 144 с.

11. Муродӣ, М. «Маърифати омӯзгор» дар низоми матбуоти муосир / М. Муродӣ // Маърифати омӯзгор. – 2017. – С. 6-9.

12. Набавӣ, А. Нахустин рӯзномаи тоҷикӣ ва фарҳанги рӯзноманигорӣ / А. Набавӣ. –Душанбе: Эҷод, 2007. – 64 с.

13. Осимӣ, Қ. Аз таърихи интишори баъзе мачаллаҳои аввалини советии тоҷик / Қ. Осимӣ, Б. Юнусова // Мактаби советӣ. – 1973. – №12. – С.8-11.

14. Рустамзода, М. Нахустматбуоти соҳаи маориф / М. Рустамзода. –Душанбе: Ирфон, 2016. – 174 с.

15. Солеҳов, С. Ҳаҷв дар матбуоти тоҷикии солҳои 20-30 / С. Солеҳов. – Душанбе: Дониш, 1969. – 144 с.

16. Усмонов, И. Таърихи журналистикаи тоҷик / И. Усмонов, Д. Давронов. – Душанбе: Азия-Принт, 2008. – 280 с.

17. Ҳошим, Р. Ба газетачигии мо як назар / Р. Ҳошим // Азимов А. Назаре ба як таҳқиқи Раҳим Ҳошим. – Душанбе: Шарқи Озод, 2021. – С.13-28.

Манбаъ

18. Адабиёти советӣ – нашрияи Кумитаи халқии маориф (Наркомпрос) ва Иттифоқи нависандагони Ӯзбекистон бо забони тоҷикӣ. – Тошканд. – 1931-1941.

19. Ба ёрии коркунони партияйӣ (Коркунонни партияйӣ) – нашрияи КМ ПК (б) Тоҷикистон. –1936-1940.

20. Барои адабиёти сотсиалистӣ (БАС) – мачаллаи адабии Иттифоқи нависандагони шӯроии Тоҷикистон. – Сталинобод. – 1932-1938.

21. Блокноти агигатор (Агитатори Тоҷикистон) – нашрияи шӯъбаи ташвиқот ва тарғиботи КМ ҲҚ (б) ҶШС Тоҷикистон. – Сталинобод. – 1938-1940.

22. Бо роҳи ленинӣ – мачаллаи оммавию сиёсӣ барои занону коргарону колхозчиён. – Сталинобод. – 1932-1941.

23. Доңиш ва омӯзгор – мачаллаи сиёсӣ, иҷтимоӣ, таълим ва тарбияйӣ, адабӣ, фаннӣ, илмӣ ва танқидӣ. –Душанбе. – 1926.

24. Здравоохранение Таджикистана – нашрияи Комисариати тандурустии ҶШС Тоҷикистон. – Сталинобод. – 1933-

1940.

25. Инқилоби маданий (Революцияи маданий) – мачаллаи ҳармоҳаи сиёсию иҷтимоӣ, педагогиву методии Комисариати маорифи халқи ҶШС Тоҷикистон. – Сталинобод. – 1931-1938.

26. Калтак – замимаи ҳаҷвии рӯзномаи «Барои колективӣ» ва «Тоҷикистони сурх». – Сталинобод. – 1932-1933.

27. Красное солнышко – мачаллаи адабиву сиёсии хусусӣ. –Хучанд. – 1909.

28. Ойина – мачаллаи хусусии Махмудхоча Беҳбудӣ. – Самарқанд. – 1913-1915.

29. Октябр – нашрияи Комисариати маорифи халқи ҶШС Тоҷикистон. – Сталинобод. –1934-1937.

30. Раҳбари доңиш (Доңиш-бинон) – нашрияи илмӣ-педагогӣ. – Самарқанд – Тошканд–Душанбе. – 1927-1932.

31. Ширинкор (Мулло Мушфиқӣ, Мушфиқӣ, Бигиз) – нашрияи ҳаҷвии иловай «Овози тоҷик» – Самарқанд – Тошканд – Самарқанд, 1925-1937.

АЗ ТАЪРИХИ НАШРИ МАҶАЛЛАҲО ДАР ТО҆ЦИКИСТОН (солҳои 1920-1930)

Дар мақола омилҳои пайдоиш, нашр ва ташаккули мачаллаҳо дар низоми матбуоти даврии тоҷик таҳқиқ гардида-

аст. Раванди таҳқиқ ва таҳлили ин масъала дар се баҳш шакл гирифта, ки аз соҳтори илмии мақола дарак медиҳад.

Дар бахши аввал дарацаи омӯзиши мавзӯй, дар бахши дуюм таърихи пайдоиши маҷаллаҳои тошӯравӣ ва дар бахши сеюм ҷараёни ташаккули низоми маҷаллаҳо дар матбуоти даврии Тоҷикистон таҳқиқу баррасӣ шудааст.

Ба омӯзиши ин масъала муҳаққиқон С. Айнӣ, Р. Ҳошим, З. Раҷабов, И. Усмонов, Д. Давронов, Ҷ. Усмонов, У. Гаффоров, С. Абдулоев, Г. Ҳайдаров, А. Набавӣ, С. Солеҳов, А. Дун, А. Азимов, М. Муродӣ, М. Рустам, Б. Исимиддинов, Г. Додобоева ва дигарон таваҷҷӯҳ намуда бошанд ҳам, vale пажӯҳишҳои онҳо умумӣ буда, аслан дар ҳошияи мавзузъҳои дигар шакл гирифтааст.

Таърихи таъсиси маҷаллаҳо дар Осиёи Миёна, аз ҷумла Тоҷикистон ба ду давра то Инқилоби октябр ва тақсимоти ҳудуди миллӣ ва пас аз ташкили Ҷумҳурии Муҳтори Шӯравии Сотсиалистии Тоҷикистон ва Ҷумҳурии Шӯроии Сотсиалистии Тоҷикистон алоқаманд аст. Дар давраи аввал ду нашрия – «Красное солнышко» ва «Ойина» таъсис ёфтааст, ки ҳусусӣ буда, аз ҷониби шаҳсони фарҳангӣ ва маорифпарвар рӯйи чоп омадаанд.

Аввалин маҷаллаи тоҷикии шӯрӯй «Ширинкор» аст, ки ҳамчун иловайи ҳаҷвии рӯзномаи «Овози тоҷик» ба нашр расидааст. Он ба сифати маҷаллаи ҳаҷвӣ, адабӣ ва иҷтимоӣ аз шумораи дуюм ба «Мулло Мушфиқӣ» табдили ном карда,

то моҳи апрели соли 1929 бо ҳамин ном ва минбаъд бо номҳои «Мушфиқӣ» (майи соли 1929-1930 ва 1937) ва «Бигиз» (1931-1936) фаъолияташро идома додааст.

Аввалин маҷаллаи чопи Душанбе «Дониш ва омӯзгор» аст, ки аз тарафи Нозироти маорifi Тоҷикистон 5 марта соли 1926 бо төъдоди 500 нусха ба табъ расидааст. Ба таъбири имрӯзаи қасбӣ аввалин нашрияи соҳавӣ маҳсуб меёбад.

Аввалин маҷаллаи тоҷикӣ барои занону духтарон «Бо роҳи ленинӣ» аст, ки 1 майи соли 1932 зери тариири Ортиқбоева дар шаҳри Душанбе, бо төъдоди 400 нусха интишор гардидааст.

Ағлаби маҷаллаҳои дар солҳои 1920-1930 интишоргардида, бо вучуди ба соҳаҳои алоҳида таҳассус доштан, рӯҳияи пуркӯзвати сиёсӣ доранд. Дар онҳо масъала ва ҷорабинҳои муҳимми соҳаҳои ҷудоғонаи ҳаёти иҷтимоӣ дар рӯҳияи талаботи ҳизб ва сиёсати замон мунъакис шудаанд.

Маҷаллаҳо ҷун ҷузъи таркибии матбуоти даврӣ, бо вучуди дар доираи идеологияи муайян фаъолият намудан, ифодагари ҳаёти илмӣ, адабӣ, фарҳангӣ ва иҷтимоии як давраи мурakkabi ҳаёти ҳалқи тоҷик маҳсуб меёбанд.

Қалидвожаҳо: матбуоти даврӣ, маҷалла, таърих, таъсис, мавзӯй, нақш, инъикос, мундариҷа, шакл, таҳлил, таҳқиқ, функсия.

ИЗ ИСТОРИИ ИЗДАНИЯ ЖУРНАЛОВ В ТАДЖИКИСТАНЕ (1920-1930 годы)

В статье исследуются факторы возникновения, издания и формирования журналов в системе периодической печати Таджикистана. Процесс исследования и анализ данного вопроса осуществлялся в трех разделах, которые позволяет определить научную структуру статьи.

В первом разделе рассматривался степень изучения темы, в втором - история возникновения досоветских журналов, в третьем исследуется пути формирования журналных систем в периодической печати Таджикистана.

У истоков изучения данной темы стояли С. Айни, Р. Ҳошим, З. Раджапов, И. Усмонов, Д. Давронов, Дж. Усмонов, У. Гаффоров, С. Абдулоев, Г. Ҳайдаров, А. Набаева, С. Солеҳов, А. Дун, А. Азимов, М. Муроди, М. Рустамов, Б.

Исимиддинов, Г. Додабаева и другие авторы, исследования которых носил общий характер и в них затрагивались вопросы журнальной периодики в контексте темного характера.

История создания журналов Центральной Азии, в том числе в Таджикистане, связана с двумя периодами:

1. До Октябрьской революции и национально – территориального разделения;

2. После создания Таджикской Автономной Социалистической Республики и далее - Таджикской Советской Социалистической Республики. На первом периоде было создано два издания: «Красное солнышко» и «Ойина» («Зеркало»), которые вышли в свет в частном порядке усилиями интеллектуалов – просветителей.

Первым таджикским журналом советского периода является «Ширинкор» («Остроумный»), который издавали как сатирическое приложение к газете «Овози тоҷик» («Голос таджики»). Он как сатирический, литературный и социальный журнал со второго номера изменил название на «Мулло Мушфики» и продолжил свою деятельность до апреля 1929 г. и в дальнейшем опубликовался под названием «Мушфики» (май 1929 – 1930 и до 1937 г.) и «Бигиз» (1931-1936 гг.).

Первым журналом душанбинского издания стал «Дониш ва омузгор» («Знание и учитель»), опубликованный Комиссариатом просвещение Таджикистана с марта 1962 г. тиражом 500 экземпляров как первый отраслевой журнал.

Первым таджикским журналом для женщин является «Бо роҳи Ленин» («Ленинистским путем»), который был издан 1

мая 1932 г. под редакцией Артықбаева в г. Душанбе, тиражом 400 экз.

Большая часть журналов, опубликованных в 1920 – 1930 гг., несмотря на свою обособленную направленность, придерживалась ярко выраженной политической тональности. В них отражены важные проблемы и события общественного характера в духе требований партии и тогдашней политики.

Эти журналы, как составная часть периодической печати, несмотря на ограниченности их деятельности рамками официальной идеологии являлись выразителями научной, литературной, культурной и социальной жизни одного из сложных периодов в истории таджикского народа.

Ключевые слова: периодическая печать, журнал, история, создание, темы, роль, отражение, содержание, форма, анализ, исследования, функция.

FROM THE HISTORY OF JOURNALS PUBLISHING IN TAJIKISTAN (1920-1930)

The article researches the factors of the appearance, publication and formation of journals in the periodical press system of Tajikistan. The process of research and analysis of this issue was carried out in three sections, which allows determining the scientific structure of the article.

In the first section, the degree of study of the topic was considered, in the second, the history of the appearance of pre-Soviet journals; in the third, the ways of the formation of journal systems in the periodical press of Tajikistan are investigated.

Previously, the topic was considered generically. It was determined that Tajik researchers like S. Aini, R. Hoshim, Z. Rajabov, I. Usmonov, D. Davronov, J. Usmonov, U. Gafforov, S. Abdulloev, G. Haidarov, A. Nabavi, S. Solikhov, A. Dun, A. Azimov, M. Murodi, M. Rustam, B. Isomiddinov, G. Dobaeva and others are interested in journalistic issues in the context of various topics.

The history of the creation of journals in Central Asia, including in Tajikistan, is connected with two periods: before the October Revolution, with subsequent distribution to the national territory and with the organization of

the Autonomous Republic and the Socialist Republic of Tajikistan. At the first stage, two publications were created – "Red Sun" and "Mirror", which were private and printed by the leaders of thinkers.

The first Soviet journal in Tajik is "Shirinkor", as an application of the newspaper "Voice of Tajik". As a satirical, literary and social journal, it changed its name from the second issue to "Mulo-Mushfiqi" and continued its activities in April 1929 with that name and subsequently published under the name "Mushfiqi" (in May 1929-1930 and 1937) and "Bigiza" (1931-1936). The first magazine of the Dushanbe edition is "Donish and the Teacher", published by the Ministry of Education of Tajikistan since March 5, 1926 in the amount of 500 copies. It is the first industry journal.

The first Tajik magazine for women and girls is "Lenin's Way", which was published on May 1, 1932 under the editorship of Artikbayev in the city of Dushanbe, with a circulation of 400 copies.

Most of the journals published in the 1920s and 1930s have political force, despite being assigned to individual fields. They reflect the most relevant issues and important events of

individual branches of social life in the spirit of the needs of the party and the politics of the time.

Journals, as an integral part of the periodical press, functioning within the framework of certain ideologies, are the

Маълумот дар бораи муаллифон:
Муродӣ Мурод Бердӣ – доктори илмҳои филологӣ, профессори кафедраи матбуоти Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. **Адрес:** Тоҷикистон, 734035, ш. Душанбе, н. Фирдавсӣ, кӯчаи Фирдавсӣ, 95 E-mail: murodi-65@mail.ru

Муродова Рухшона – асистенти кафедраи журналистикаи телевизион ва радиошуనавонии МДТ ДДФСТ ба номи М. Турсунзода. **Адрес:** Тоҷикистон, 734035, ш. Душанбе, н. Фирдавсӣ, кӯчаи Фирдавсӣ, 95

Сведения об авторов: Муроди Мурод Берди – доктор филологических наук, профессор кафедры печати Таджикский национальный университет. **Адрес:** Таджикистан, 734035, г. Душанбе, район Фирдавси, ул. Фирдавси, 95, кв.6, Е-mail: murodi-65@mail.ru

exponents of the scientific, literary, cultural and social life of one of the difficult periods of the Tajik people.

Keywords: periodicals, magazine, history, creation, themes, role, reflection, content, form, analysis, research, function.

Муродова Рухшона – асистент кафедры телевизионной журналистики и радиовещания ГУУ ТГИКИ имени М. Турсунзаде. **Адрес:** Таджикистан, 734035, г. Душанбе, район Фирдавси, ул. Фирдавси, 95, кв.6

Information about the authorov: Murodi Murod Berdi – Doctor of Philology, Professor of the Department of printing of the Tajik national University. Address: 95 Firdavsi str., Firdavsi district, Dushanbe, Tajikistan, 734035, 6 sq., E - mail: murodi-65@mail.ru

Murodova Rukhshona, assistant at the Department of Television Journalism and Radio Broadcasting of the SEI TSICA named after M. Tursunzoda. **Address:** Tajikistan, 734035, Dushanbe, Firdavsi district, Firdavsi str., 95, apt.6

Талабот

ба дастнависҳои пешниҳодшуда барои чоп дар мачаллаи илмии «Паёми Китобхонаи миллӣ»

1. Муқаррароти умумӣ

1.1. Мачалла мақолаҳои аслии муқаммали илмии дорои хусусияти назарӣ ва амалидошта, ки дар заминаи масъалаҳои таъхирназари соҳаҳои гуногуни таъриҳ, педагогика, психология, китобшиносӣ, китобхонашиносӣ, библиографишиносӣ ва фанҳои ба онҳо алоқаманд анҷом дода шудаанд, барои чоп қабул мекунад.

1.2. Маводҳои пешниҳодшуда бояд ҷанбаҳои гуногуни фаъолияти китобхонаҳо, марказҳои библиографию иттилоотӣ, ҳаёти илмӣ ва фарҳангии қишварро ифшо кунанд.

1.3. Мачалла факат маводҳои пештар чопнашударо нашр менамояд. Онҳо бояд корҳои тадқиқотии анҷомёфта бошанд, ки ҳулосаҳои онҳо боэътиҳод, асоснок ва ба далелҳо асос ёфтаанд.

1.4. Мақола бояд бо услуби илмӣ навишта шуда, мағҳумҳои нави воридшуда таъриф дошта бошанд. Маводи мақола бояд ба низом дароварда шуда, соҳтори возеҳ, заминаи далелҳо дошта бошад, хусусияти проблемавии масъалаҳои даркшударо ифшо намояд, роҳҳои ҳалли масъаларо аз рӯи натиҷаҳои дар таҳқиқот бадастомада нишон диҳад.

1.5. Дар мақолаҳо бояд нишон дода шаванд:

- сарчашмаҳо (китобҳо, дастурҳо, заҳираҳои интернетӣ ва ғ.), ки асоси (истифодашуда) маводи пешниҳодшударо ташкил медиҳанд;

- муаллифоне, ки ғояҳо ва китобҳои онҳо дар маводҳои пешниҳодшуда инкишоф дода шудаанд;

- ҳангоми иқтибосоварӣ адабиёти истифодашуда ва саҳифаи мушахҳаси он бояд дар қавси чаҳоркунча [ ] нишон дода шавад. Намуна: [1, с.12]. Яъне, манбаи иқтибос адабиёти №1 ва саҳифаи 12-и он мебошад.

1.6. Мақолаҳо дар ҷаласаҳои ҳайати таҳририя мавриди баррасӣ қарор дода мешаванд.

1.7. Муҳлати баррасии мақола на камтар аз се моҳ аст.

1.8. Ҳайати таҳририя ҳуқуқ дорад, ки дар мувофиқа бо муаллиф мазмуну мундариҷаи мақоларо таҳrir намояд.

2. Тартиби пешниҳоди маводҳо

2.1. Мақола барои мачалла ба суроғай идора ба воситаи почта, тавасути почтаи электронӣ ё шахсан фиристида мешавад.

2.2. Мақола бояд ба талаботи Комиссияи олии аттестаціонӣ оид ба тарҳрезии нашрияҳои илмӣ мувофиқ бошад.

2.3. Мақола аз ҷониби муаллиф бояд бо тартиби зерин пешниҳод карда шавад:

- рамзҳои ТДУ (УДК) ва ТҚБ (ББК);
- унвони мақола;

– насаб ва дар шакли ихтисор ном ва номи падар;

- номи муассисае, ки дар он муаллифи мақола кору фаъолият менамояд;

- тавсиф, калидвожаҳо (бо се забон: тоҷикӣ, русӣ ва англӣ);

- тавсиф на кам аз 25 сатр иншо шуда, калидвожаҳо бояд аз 8 то 10 мағҳумро дарбар гиранд.

- матни асосии мақола;

- тавсияҳои кафедра, лаборатория, шурои илмӣ, ки барои сифати мавод ва ӯзмандонии натиҷаҳо масъуланд.

2.4. Ба сифати муқаррариз метавонад:

– барои дарёғти рисолаи номзадӣ на камтар аз як мутахассиси дорои унвони докторӣ ё номзади илм аз рӯи ихтисоси инкор;

- барои рисолаи докторӣ – камаш як мутахассис, ки аз рӯи ихтисоси ин кор унвони докторӣ дорад, интиҳоб шавад.

2.5. Мақола барои гирифтани унвони илмии номзади илм аз тарафи роҳбар ба тасдиқи шинос будани ў бо мазмуни мақола имзо карда мешавад ва барои чоп тавсия намудани онро имконпазир мешуморад.

2.6. Маълумот барои тамос. Дар охири мақола бо се забон (тоҷикӣ, русӣ ва англӣ) барои ҳар як муаллиф маълумоти зерин пешниҳод карда шавад: насаб, ном ва номи падар пурра; ҷойи кор, вазифа, дараҷа ва унвонҳои илмӣ (агар дошта бошад); суроғай ҷойи кор ё истиқоматӣ; телефонҳо барои алоқа; суроғай почтаи электронии муаллиф.

3. Тартиби баррасии дастнавис

3.1. Ҳамаи мақолаҳо ба идора воридшуда қайд карда мешаванд. Ба онҳо рақами бақайдгирӣ гузошта мешавад.

3.2. Мақолаҳои барои чоп пешниҳодшуда аз ҷониби коршиносони соҳае, ки ба масъалаҳои тадқиқот шиносанд, баррасӣ карда мешаванд. Азназаргузаронӣ мувофиқи “Тартиби баррасии дастнависҳо” сурат мегирад.

3.3. Қарор оид ба чопи мақола дар маҷлиси ҳайати таҳрири қабул карда мешавад.

3.4. Муаллиф дар бораи қарори ҳайати таҳрири дар бораи қабули мақола ба чоп ё рад кардани он тавассути почтаи электронӣ хабардор карда мешавад.

3.5. Пас аз қабули қарори мусбӣ, муҳлати нашри мақола муайян карда мешавад.

3.6. Маводҳои пешниҳодшуда баргардонида намешаванд. Онҳо ба бойгонӣ интиқол дода мешаванд.

4. Талабот оид ба шаклбандии матни мақола

4.1. Мақола дар формати Microsoft Word, шрифти Times New Roman TJ (барои матни тоҷикӣ) Times New Roman (барои матни русӣ ва англисӣ), андозаи ҳарф 14, фосилаи 1 навишта шавад.

4.2. Ҳама саҳифаҳо рақамгузорӣ карда шаванд.

4.3. Ҳаҷми мақола то 15 саҳифа (A4) бошад.

4.4. Рӯйхати адабиёти истифодашуда бояд дар асоси талаботи ГОСТ 7.1-2003 ва ГОСТ 7.0.5-2008 таҳия гардад.

Сурогаи мо: ш. Душанбе, хиёбони Техрон – 5, КМ, Идораи маҷаллаи “ПКМ”. Тел.: (+992 37) 221-04-83; email: pkmt@nlt.tj

Требования к рукописям, представленным для публикации в научном журнале «Вестник Национальной библиотеки»

1. Общие положения

1.1. Журнал принимает к публикации оригинальные законченные научные статьи теоретического и практического характера, выполненные в контексте актуальных проблем в различных областях истории, педагогики, психологии, книговедения, библиотековедения, библиографоведения и смежных дисциплин.

1.2. Представляемые материалы должны раскрывать различные аспекты деятельности библиотек, библиографических и информационных центров, научной и культурной жизни страны.

1.3. Журнал публикует только ранее не публиковавшиеся материалы. Они должны представлять собой законченные научно-исследовательские работы, выводы которых являются достоверными, обоснованными и доказательными.

1.4. Статья должна быть написана в научном стиле, вводимые новые понятия должны иметь определения. Материал в статье должен быть систематизирован, иметь четкую структуру, доказательную базу, раскрывать проблемность освещаемых вопросов, показывать на результатах, полученных в исследовании, пути решения проблемы.

1.5. В статьях обязательно указываются:

- источники (книги, пособия, интернет ресурсы и пр.), которые легли в

основу (использовались) представленного материала;

- авторы, чьи идеи и книги получили развитие в предлагаемых материалах;

- при цитировании конкретного материала ссылки указываются в квадратных скобках [ ]. Образец: [1, с.12]. То есть, литература №4 и ее страница 25.

1.6. Статьи будут рассматриваться на заседаниях редакционной коллегии.

1.7. Срок рассмотрения статьи - не менее трех месяцев.

1.8. Редакция оставляет за собой право по согласованию с автором редактировать содержание статьи.

2. Порядок подачи материалов.

2.1. Статья для журнала отправляется на адрес редакции по почте, электронной почте или лично.

2.2. Статья должна соответствовать требованиям ВАК по оформлению научных публикаций.

2.3. Статья должна быть представлена автором в следующем порядке:

- коды УДК и ББК;

- название статьи;

- фамилия и инициалы в сокращенном виде;

- название учреждения, в котором работает автор статьи;

– аннотация, ключевые слова (на трех языках: таджикском, русском и английском);

– аннотация должна состоять не менее чем из 25 строк, а ключевые слова должны содержать от 8 до 10 понятий;

– основной текст статьи;

– рекомендации кафедры, лаборатории, ученого совета, несущего ответственность за качество материалов и достоверность результатов.

2.4. В качестве рецензента может выступать:

– для кандидатской диссертации как минимум один специалист, имеющий ученую степень кандидата или доктора наук по специальности данной работы;

– для докторской диссертации - как минимум один специалист, имеющий ученую степень доктора наук по специальности данной работы.

2.5. Статья на соискание степени кандидата наук подписывается научным руководителем в подтверждение того, что он ознакомлен с содержанием статьи и считает возможным рекомендовать ее к печати.

2.6. Контактная информация. В конце статьи на трех языках (таджикском, русском и английском) для каждого автора должна быть указана следующая информация: фамилия, имя и отчество; место работы, должность, ученая степень и ученое звание (при наличии); адрес места работы или проживания; телефоны для связи; адрес электронной почты автора.

3. Порядок рассмотрения рукописи

3.1. Все статьи, поступившие в редакцию, регистрируются. Им присваивается регистрационный номер.

Requirements for manuscripts submitted for publication in the scientific journal «Bulletin of the National Library»

1. General Provisions

1.1. The journal accepts for publication the original completed scientific articles of a theoretical and practical nature, made in the context of topical problems in various fields of history, pedagogy, psychology, book science, library science, bibliography and related disciplines.

1.2. The materials provided should reveal various aspects of the activities of libraries,

3.2. Статьи, представленные к публикации, рецензируются специалистами в области, связанной с проблематикой исследования. Рецензирование осуществляется в соответствии с «Порядком рецензирования рукописей».

3.3. Решение о публикации статьи в журнале принимается на заседании редакционной коллегии.

3.4. О решении редакционной коллегии о принятии статьи к публикации или ее отклонении автору сообщается по электронной почте.

3.5. После принятия положительного решения определяются сроки публикации статьи.

3.6. Присланные материалы не возвращаются. Они передаются в архив.

4. Требования к оформлению текста статьи

4.1. Статья должна быть написана в формате Microsoft Word, шрифт Times New Roman TJ (для таджикского текста) Times New Roman (для русского и английского текста), размер шрифта 14, интервал 1.

4.2. Все страницы должны быть пронумерованы.

4.3. Размер статьи до 15 страниц (A4).

4.4. Список используемой литературы должен быть разработан на основании требований ГОСТ 7.1-2003 и ГОСТ 7.0.5-2008.

Наши адрес: г. Душанбе, проспект Тегерана 5, НБ, Редакция журнала «ВНБ». Тел.: (+992 37) 221-04-83; e-mail: pkmt@nlt.tj

bibliographic and information centers, scientific and cultural life of the country.

1.3. The journal publishes only previously unpublished materials. They should be completed research papers, the conclusions of which are reliable, substantiated and evidence-based.

1.4. The article should be written in a scientific style, new concepts introduced should have definitions. The material in the article should be systematized, have a clear structure,

evidence base, reveal the problematic nature of the issues covered, show the results obtained in the study, ways to solve the problem.

1.5. The articles should include:

- sources (books, manuals, Internet resources, etc.) that formed the basis (used) of the presented material;

- authors whose ideas and books have been developed in the proposed materials;

- when citing a specific material, references are indicated in square brackets [ ]. Sample: [1, p.12]. That is, literature number 4 and its page 25.

1.6. Articles will be considered at meetings of the editorial board.

1.7. The term for consideration of the article is at least three months.

1.8. The editors reserve the right, in agreement with the author, to edit the content of the article.

2. The order of submission of materials.

2.1. The article for the journal will be sent to the address of the editorial office by mail, e-mail or in person.

2.2. The article should comply with the requirements of the Higher Attestation Commission for the design of scientific publications.

2.3. The article must be submitted by the author in the following order:

- UDC and LBC codes;

- article title;

- surname and initials in abbreviated form;

- the name of the institution where the author of the article works;

- abstract, key words (in three languages: Tajik, Russian and English);

- the abstract should consist of at least 25 lines, and keywords should contain from 8 to 10 concepts;

- the main text of the article;

- recommendations of the department, laboratory, academic council responsible for the quality of materials and the reliability of the results.

2.4. The reviewer can be:

- for a Ph.D. thesis, at least one specialist who has a Ph.D. or Doctor of Science degree in the specialty of this work;

- for a doctoral dissertation - at least one specialist who has a doctorate in the specialty of this work.

2.5. An article for the degree of Candidate of Sciences is signed by the

supervisor to confirm that he is familiar with the content of the article and considers it possible to recommend it for publication.

2.6. Contact Information. At the end of the article in three languages (Tajik, Russian and English), the following information should be indicated for each author: last name, first name and patronymic; place of work, position, academic degree and academic title (if any); address of place of work or residence; telephones for communication; author's e-mail address.

3. The order of consideration of the manuscript

3.1. All articles received by the editors are registered. They are assigned a registration number.

3.2. Articles submitted for publication are reviewed by experts in the field related to the research problem. Reviewing is carried out in accordance with the "Procedure for Reviewing Manuscripts".

3.3. The decision to publish an article in the journal is made at a meeting of the editorial board.

3.4. The author of the editorial board to accept the article for publication or its rejection is reported to the author by e-mail.

3.5. After a positive decision is made, the timing of the publication of the article is determined.

3.6. Submitted materials will not be returned. They will be delivered to the archives.

4. Requirements for the design of the text of the article

4.1. The article should be written in Microsoft Word format, Times New Roman TJ font (for Tajik text) Times New Roman (for Russian and English text), font size 14, spacing 1.

4.2. All pages must be numbered.

4.3. Article size up to 15 pages (A4).

4.4. The list of used literature should be developed on the basis of the requirements of GOST 7.1-2003 and GOST 7.0.5-2008.

Our address: Dushanbe, 5-Tehran Street, National Library, Editorial Board of the "BNL" magazine. Phone: (+992 37) 221-04-83; e-mail: pkmt@nlt.tj

**ПАЁМИ
КИТОБХОНАИ МИЛЛӢ**

Маҷаллаи илмӣ
2023, № 1 (1)

**ВЕСТНИК
НАЦИОНАЛЬНОЙ БИБЛИОТЕКИ**

Научный журнал
2023, № 1 (1)

**BULLETIN
OF THE NATIONAL LIBRARY**

Science Magazine
2023, № 1 (1)

Ба чопаш 09.03.2023 ба имзо расид. Коғази оғсет.
Андозаи 60x84 1/8. Ҷузъи чопии шартӣ 19,25.
Адади нашр 500 нусха.

Дар матбааи ҶДММ «Мехроҷ Граф» ба табъ расидааст.
ш. Душанбе, кӯчаи Айни, 126

Подписано в печать 09.03.2023 г.
Формат 60x84 1/8. Усл. п. л. 19,25.
Тираж 500 экз.

Отпечатано в типографии ООО «Мехроҷ Граф»
г. Душанбе, ул. Айни, 126